

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

BİZANS'A GİDEN YOLDA VAREGLER (11. YÜZYIL)

Sena ÖZBAY

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

BİZANS'A GİDEN YOLDA VAREGLER (11. YÜZYIL)

Sena ÖZBAY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2020

TEŞEKKÜR

Bizans'a Giden Yolda Varegler (11. Yüzyıl) başlıklı tez çalışmam, lisans yıllarımdan başlayan bir merakın ve çalışmanın ürünüdür. Bu tez yardımını, fikrini ve desteğini aldığım hocalarım, ailem ve arkadaşlarım olmadan asla ortaya çıkamazdı. Bu sebeple bu süre zarfında, her koşulda maddi ve manevi destekçim olan ve yurt dışı araştırmamı mümkün kılan başta ağabeyim Mustafa Özbay olmak üzere ailemin tüm üyelerine ayrı ayrı teşekkür ederim. Çalışmamın yalnızca akademik değil, her yönü ile titizlikle ilgilenen, benden desteğini ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen, yorum ve fikirleri ile tezimin şekillenmesini sağlayan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Selda Güner Özden'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Yine yüksek lisans sürem boyunca burs desteği ve yurt dışı araştırma ödeneği ile tezin hazırlanmasında katkı sağlayan Türk Tarih Kurumu'na teşekkür ederim. Tez araştırmam için beni Ludwig-Maximilians Universitat'ın, Byzantinistik bölümüne, misafir araştırmacı olarak kabul eden ve araştırmam süresince benden yardımlarını, değerli fikir ve yorumlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Albrecht Berger'e ayrıca teşekkür ederim. Yorum ve fikirleri ile tezimin daha da zenginleşmesine katkıda bulunan Sayın Doç. Dr. V. Macit Tekinalp'e ve tezimde yer alan İngilizce tercümelemlerin iyileştirilmesi ve düzenlenmesinde en az benim kadar emek veren Emre Dalkılıç'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ÖZBAY, Sena. *Bizans'a Giden Yolda Varegler (11. Yüzyıl)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

793 yılında Lindisfarne'da başlayan ve bütün Avrupa'da etkili olan İskandinav istilaları, Avrupa'nın sosyal ve ekonomik yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur. Anglo-Sakson kültürde "Viking" olarak adlandırılan İskandinav gruplar gittikleri her coğrafyada farklı isimler ile anılmışlardır. Vareg tabiri ise bu grupların doğudaki kollarını işaret etmektedir. Rus kaynakları 860/862 yılları arasında Novgorod ve çevresine Slavlar tarafından çağrılan ve Vareg adı ile anılan bir kuzeyli gruptan bahsetmektedir. Bu söz konusu grup Konstantinopolis'e kadar ilerlemiş ve şehri kuşatmıştır. Çoğunlukla bu kuşatma ile başladığı kabul edilen Bizans-Vareg ilişkileri II. Basileios döneminde (976 – 1025) Vareg/Vareng adı verilen, imparatoru korumakla görevli özel bir muhafız alayının kurulması ile farklı bir boyut kazanmıştır. 1034 yılında efsanevi Norveç Kralı Harald Hardrada'nın (doğ. 1015 – öl. 1066) bu alaya katılması ve akabinde komutanlık etmesi ile Vareg muhafız alayının hem imparatorluk hem de İskandinav topraklarında ünü yayılmıştır. 11. yüzyılda, alaya katılmak için İskandinavya'nın çeşitli yerlerinden birçok farklı İskandinav grubun "Bizans'a giden yola" doğru uzun ve zahmetli bir yolculuğa çıktığını görmekteyiz. Bu "yol" paralı asker olmak ve zenginlik kazanmak isteyenleri kendine çekmenin yanı sıra dönemin ticari, dini ve sosyal ilişkilerini takip edebilmemizi sağlayan çok boyutlu bir yolculuğu kapsamaktadır. Vareg muhafız alayının kuruluşuna giden süreci en temel hatları ile açıklamak ve Vareglerin Bizans ordusundaki yerlerini, Anadolu'daki varlıklarını ve İskandinavya'daki Vareg algısını anlamaya çalışmak bu çalışmanın başlıca problematiklerini oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Varegler, Bizans, Doğu Roma İmparatorluğu, Orta Çağ, Vikingler, İskandinavya

ABSTRACT

ÖZBAY, Sena. *Varangians on the Road to Byzantium (11. Century)*, Master's Thesis, Ankara, 2020.

The Scandinavian incursions that started in 793 at Lindisfarne and that came to affect whole Europe helped reshape the social and economic structure of Europe. These Scandinavian groups, who were called “Vikings” in the Anglo-Saxon culture, were named differently in every geography they have visited. The name Varangians, another name for another group of Scandinavians, points toward a branch of Scandinavians in the East. The Russian sources mention a northern group of people named Varangians who were summoned by the Slavs around Novgorod between 860/862. This group advanced as far as Constantinople and besieged the city. Byzantine-Varangian relationship, which has started during this siege, was transformed during the reign of Basil II (976 – 1025) with the founding of the special guard regiment that was assigned to protect the emperor. When the legendary Norwegian King Harald Hardrada (b.1015 – d.1066) joined this regiment in 1034 and eventually became a commander, the reputation of this regiment spread both in the lands of the Byzantine Empire and Scandinavia. During the 11th century, we see that many different Scandinavian groups from many different parts of Scandinavia started the long and difficult journey on the “Road to Byzantium”. This “road” was not only a road that attracted those who wanted to become mercenaries and gain wealth, but it was also part of the multi-dimensional journey that allows us to understand the commercial, religious and social relationships of the period. The main purpose of this study is to generally explain the process that led to the establishment of the Varangian guard regiment and to understand their position within the Byzantine army, their presence in Anatolia and their perception in Scandinavia.

Key Words

Varangians, Byzantium, Eastern Roman Empire, Medieval, Vikings, Scandinavia

İÇİNDEKİLER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
RESİM LİSTESİ.....	x
KRONOLOJİ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: MİT VE HAKİKAT ARASINDA VAREGLER.....	6
1.1. KRONİKLER.....	7
1.2. SAGALAR VE RÛN TAŞLARI	19
1.3. ABBASİ DÖNEMİ KAYNAKLARINDA VAREGLER	31
1.4. MODERN KAYNAKLARDA VAREGLER.....	39
2. BÖLÜM: DOĞU'YA AÇILAN KAPILAR: GARDARİKİ ve MIKLIGARÐR.....	44

2.1. GARDARÍKI	46
2.2. MIKLAGARÐR	57
3. BÖLÜM: BİZANS'TA EFSANEVİ BİR İSKANDİNAV KRAL: HARALD HARDRADA (1015 –1066).....	80
3.1. HARALD HARDARADA'DAN SONRA VAREGLER.....	100
4. BÖLÜM: KESİŞEN YOLLAR; NEHİRLER, TÜCCARLAR ve KÜLTÜREL İZLER	114
4.1. NEHİRLER VE TÜCCARLAR.....	115
4.2. MATERYAL KÜLTÜRÜN İŞİNDA VAREG KÜLTÜR İZLERİ	124
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA	144
RESİMLER	163
EK 1. Orijinallik Raporu.....	178
EK 2. Etik Komisyon Muafiyet Formu	180

KISALTMALAR

Tezde yer alan eserlere dair kısaltmalar *The Oxford Dictionary of Byzantium* ve *Byzantium and Viking World* isimli çalışmalar diğer kısaltmalar ise Türk Dil Kurumu'nun *Kısaltmalar Dizini* referans alınarak hazırlanmıştır.

An. Komn. – Anna Comnena, *Alexiad.*

Attal. – Mikhael Attaleiates. *Tarih.*

bk. – Bakınız

b. – bölüm,

cm. – santimetre

Chron. – *Mikhail Psellos'un Khronographiası*

Çev. – çevirmen

De adm. imp. – Constantine Porphyrogennetos *De Administando Imperio*

De cer. – Constantine Porphyrogennetos, *De Ceremoniis aulae Byzantinae*

doğ. – doğum

dzl. – düzenleyen

Ed. – editör

ing. – İngilizce

lat. – Latince

Leo Diac. – Leo the Deacon, *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*

öl. – ölüm tarihi

MS – Milattan sonra

RPC – *The Russian Primary Chronicle Laurentian Text*. (S. H. Cross, & O. P. Sherbowitz-Wetzor, Çev.) Cambridge, Massachusetts: The Medieval Academy of America

s. – sayfa

Skyl. – John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*

türk. – Türkçe

v.d. – ve devamı

yak. – yaklaşık

y.n. – yazar notu

& – ve

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Kaşgarlı Mahmud'un Dünya Haritası. (Seed, 2014, s.63)

Resim 2: Yanmayan İncil ve Şaşırın Ruslar, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya 130vr.

(<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>)

Resim 3: İmparator Ioannes Çimiskes Svyatoslav'a elçi gönderiyor, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya. 171vr. (<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>)

Resim 4: İmparator Ioannes Çimiskes Svyatoslav ile bir araya geliyor, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya. 172vr. (<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>)

Resim 5: Svyatoslav Peçenekler tarafından öldürülmesi, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya 173vr. (<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>)

Resim 6: İmparator V. Leon'un naaşı ve Hipodrom'daki Varegler, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid İspanya. 26vr. (<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>)

Resim 7: Yahuda'nın İhaneti, Varegler detay. Karşı Kilise (St. John Kilisesi) Nevşehir., Türkiye. (D'Amato, 2010, s.12)

Resim 8: Yahuda'nın İhaneti, Vareg askeri ayrıntı. Nea Moni Manastırı, Sakız Adası, Yunanistan. (D'Amato, 2010, s.8)

Resim 9: Trakyalı kadının Vareg askerini öldürmesi ve sonrasında eşyalarının kadına verilmesi, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid İspanya. vr.208. (<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>)

Resim 10: Trakyalı kadının Vareg askerini öldürmesi ve sonrasında eşyalarının kadına verilmesi, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid İspanya. vr.208. (<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>)

Resim 11: Gullunge, Enkolpion'un ön ve arka yüzleri. Maria orans İskandinav yorumu. (Scheel,2016, s.62)

Resim 12: Bizans tipli haç, Gundeslevmagle Gömüsü, Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag, (yazar fotoğrafı)

Resim 13: Bizans tipli haç, 11. yüzyıl. Gundeslevmagle Gömüsü,Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag, (yazar fotoğrafı ayrıntı)

Resim 14: Jørlunde Kilise'si, Son Akşam Yemeği sahnesi, kuzey duvarı mihrabı doğu köşesi, 1125-1150 Jørlunde, Kuzey Zelanda, Danimarka. (Haastrup & Lind, 2013, s.403)

Resim 15: Måløv Kilisesi'nin doğu duvarı nefi, Meryem Ana ve Çocuk İsa, 1125-1150. Måløv, Danimarka. (Haastrup & Lind, 2013, s.399)

Resim 16: 10. yüzyıl ile 11. yüzyıl arası İskandinav tarzda bezenmiş balta başı. Şumnu, Bulgaristan. (Yotov, 2016, s.247)

Resim 17: 11. yüzyıl İskandinav kılıcı, Silistre, Bulgaristan. (D'Amato, 2010, s. 21)

Resim 18: 10.yüzyılın ilk çeyreği ile 11.yüzyıla tarihlenen bir İskandinav kılıcı, Hacıyürük, Bulgaristan. (D'Amato, 2010, s.19)

Resim: 11. yüzyıl ile 12. yüzyıl arasında tarihlenen İskandinav kılıcı, Kutlu Viçe Bulgaristan. (D'Amato, 2010, s.19)

Resim 20: 9. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasına tarihlenen bir İskandinav kılıcı, (Søndersø Gölü, Jutland Danimarka) Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag, Danimarka. (yazar fotoğrafı)

Resim 21: 10. yüzyıl ile 11. yüzyıl arasına tarihlenen İskandinav kılıcı. Albeşti, Romanya. (Yotov, 2011, s. 45)

Resim 22: 11. yüzyıla tarihlenen İskandinav kılıcı. Yumuktepe, Mersin, Türkiye.
(Androshchuk & Köroğlu, 2016, s.228)

Resim 23: 9. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasına tarihlenen İskandinav kılıcı, Patara, Antalya,
Türkiye. (Şahin, 2018, s.50)

Resim 24: Ayasofya'da güney galeri kuzeybatı sütunda yer alan "Viking Savaş" gemisi
grafitisi. (Thomov, 2014, s.175)

Resim 25: Pire (Piraeus) Aslanı birebir çizimi. Venedik, İtalya. (Jarring, G. (1978). Evliya
Celebi och marmorlejonet från Pireus. Fornvännen Journal of Swedish Antiquarian
Research(73), s. 1-4. Mayıs 31, 2020 tarihinde
[http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/2328/1978_001.pdf?sequence=1&isAllowed
=y](http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/2328/1978_001.pdf?sequence=1&isAllowed=y) adresinden alındı.)

KRONOLOJİ

9. yüzyıl ile 12. yüzyıl arası Bizans İmparatorlarının hükümdarlık tarihleri Georg Ostrogorsky'nin *Bizans Devlet Tarihi* çalışması esas alınarak hazırlanmıştır.

829 – 842 Theophilos

842 – 867 III. Mikhail

867 – 886 I. Basileios

886 – 912 VI. Leon

912 – 913 Aleksandros

913 – 959 VII. Konstantinos

920 – 944 I. Romanos Lakapenos

959 – 963 II. Romanos

963 – 969 II. Nikephoros Phokas

969 – 976 I. Ioannes Çimiskes

976 – 1025 II. Basileios

1025 – 1028 VIII. Konstantinos

1028 – 1034 III. Romanos Argyros

1034 – 1041 IV. Mikhail

1041 – 1042 V. Mikhail

1042 Zoe ve Theodora

1042 – 1055 IX. Konstantinos Monomakhos

1055 – 1056 Theodora (ikinci defa)

1056 – 1057 VI. Mikhail

1057 – 1059 Isaakios I. Komnenos

1059 – 1067 X. Konstantinos Dukas

1068 – 1071 IV. Romanos Diogenes

1071 – 1078 VII. Mikhail Dukas

1078 – 1081 III. Nikephoros Botaneiates

1081 – 1118 I. Aleksios Komnenos

GİRİŞ

475 yılı Bizans Devleti için son derece önemli bir tarihtir. Petrarca'nın şiirlerine ilham veren, Roma İmparatorluğu ve “eşi benzeri olamayan ve olmayacak olan şehir” yani başkent Roma “barbarlar”ın istilaları sonucunda yıkılmıştır. Roma mirası başta Doğu Roma olmak Franklar, Cermenler gibi kültürlerde devam etse de Petrarca'ya göre Roma “barbarlar”ın elinde bozulmuş, güçten düşmüş ve neredeyse tüketilmişti. Bu anlayış Orta Çağ'ın antikiteyi büyük ölçüde terk ederek Avrupa'nın büyük bir “karanlığa” gömüldüğü düşüncesinin temel taşlarından birini teşkil etmektedir. Ancak diğer yandan Roma mirasının yaşamaya devam ettiği kabul edilen bir imparatorluk bulunmaktaydı: Doğu Roma ya da 16. yüzyılda hümanistlerin Eski Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra geriye ne kaldığını nitelendirmek için kullanılan adıyla Bizans. (Herrin, 2016, s.57) Bizans hala günümüzde araştırmacıların ön yargı ile yaklaştığı, adını entrikalar, dini kurnazlıklar ve çok çeşitli başka yaftalamalar ile birlikte andığı bir imparatorluktur. Bu algının oluşmasında şüphesiz 18. yüzyılda Edward Gibbons'ın kaleme aldığı *The Decline and Fall of the Roman Empire* isimli eseri büyük pay sahibiydi. Diğer yandan W.E.H. Lecky'nin 19. yüzyıl sonunda kaleme aldığı *History of European Morals*'da da Bizans'a karşı yoğun yerginin de bu ön yargıda payı vardı. Bizans'a karşı olan bu tutum 20. yüzyıla kadar özellikle İngiliz tarihçiler arasında devam etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda sonra bu tutum değişmeye başlamış olsa da bugün bu ön yargı ve yaftalar hala modern araştırmalarda kendisini hissettirmektedir.

11 Mayıs 330'da Büyük Konstantinos (324 – 337) tarafından Konstantinopolis, Doğu Roma'nın yeni başkenti olarak ilan edildi. Yeni başkent konumu hem Cermen kavimleri üzerine yapılacak seferler için uygun bir noktada yer alıyordu hem de olası işgal girişimleri için korunaklı bir yapıya sahipti. Roma'nın dağılmasında pay sahibi olan birçok Cermen kavmi, 475 yılından itibaren Avrupa'nın çeşitli yerlerinde yönetimler kurmuşlardı. Ancak bu

Avrupa'nın gördüğü son istila silsilesi olmayacaktı. 793 yılında Lindisfarne Manastırı'nda başlayan İskandinav akınları 200 yıldan uzun bir süre Batı Avrupa'nın büyük kısmını etkiledi. Modern literatürde Viking Çağı (793 – 1066) olarak geçen bu dönemde İskandinav istilalarından en çok etkilenen iki bölgeden biri Britanya'ydı. Wessex Krallığı haricindeki hemen hemen bütün yönetimler istila edildi. Büyük Alfred/Aelfred (871 – 899) Viking istilalarını büyük ölçüde durdurmayı başarmış olsa da 1066 yılına kadar istilalar aralıklarla sürmeye devam etti. İstilalardan etkilenen diğer bir bölge ise adını istilacılarından alan Normandiya'dır. Ünlü Norman lider Rollo (doğ. yak. 860 – öl. yak. 932) 10. yüzyılın başında Normandiya'yı istila etmiş ve burada bir yönetim kurmuştur. Birçok açıdan modern literatürde Viking istilaları hakkında yapılan çalışmalar çoğunlukla, Batı Avrupa ve Katolik Kilisesi merkezli bir yapıya sahiptir. Doğuya uzanan yollardaki Viking yerleşimleri son zamanlarda modern çalışmaları meşgul etse de çoğunlukla göz ardı edilen konulardan biridir. Diğer yandan özellikle Novgorod ve çevresindeki İskandinav kolonilerinin faaliyetlerinin izini sürmek, Britanya'daki İskandinavlara nazaran çok daha karmaşık bir süreçtir. Ancak özellikle son yıllarda Doğu Avrupa'da yürütülen kazılar bu bölgedeki İskandinav varlığı hakkında daha fazla bilgi edinmemizi sağlamış, yeni yapılan araştırmaların yönünü belirlemiştir. Türkiye'de ise Anadolu'daki İskandinav varlığı hakkında yapılmış sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. İskandinav kökenli askerler, tüccarlar ve bazı ziyaretçiler 300 yıldan uzun bir süre imparatorluk topraklarında yer almış ve Bizans'ın Kuzey Avrupa ile ilişkilerinde rol oynamışlardır. Bizans ile ilgili özellikle ülkemizde yapılan çalışmalar çoğunlukla imparatorluğun Balkan toplumları, Türkler ve Araplar ile olan ilişkileri etrafında şekillenmektedir. Ancak imparatorluk süresince Bizans, Avrupa'daki birçok devleti ve çeşitleri halkları kapsayan büyük bir etkileşim coğrafyasında yer alıyordu. Diğer yandan Bizans İmparatorluğu'nun yapısında ve tarih yazımında Roma geleneklerinin varlığını sürdürmeye devam etmekteydi. Her şeyden önce imparatorluğun sakinleri kendilerini *Romaioi* yani Romalı olarak adlandırmakta ve kendilerini de Romalı olarak görmekteydiler. Bilhassa 330 yılı ile 619 yılı arasındaki dönemde ideolojinin yanı sıra, Doğu'daki başkent sakinlerine vadettiği kamusal eğlence ve temel yiyecek maddeleri yani “ekmek ve circus” ile Roma İmparatorluk geleneklerini devam ettirmişlerdi. (Herrin, 2016, s.58; Paul, 1990, s.5)

İmparatorluk süresince Roma geleneğine uygun olarak birçok komutan Bizans tahtını askeri başarıları ile “hak ederek” kazanmış ya da gasp ederek ele geçirmiştir. Bizans imparatorluğu özellikle askeri ve idari olarak Roma geleneklerini takip etmeye devam etmiştir. Vareg muhafızlarının kuruluşuna kadar geçen sürede kadar birçok farklı etnisiteden oluşan paralı askerler Roma askeri geleneğinin bir parçasıydılar. Özellikle Roma’nın Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrıldığı dönem olan 4. yüzyılda imparatorluk ordusunda Cermen askerler öne çıkmaktaydı. Bizans için de aynı durum söz konusuydu. İmparator Herakleios dönemine (610 – 641) kadar Bizans’ın ordusunun temeli paralı askerliğe dayanıyordu. Ancak 7. yüzyıl başından itibaren imparatorluğun kaynaklarında büyük sıkıntılar baş göstermeye başlamıştı ve orduda bir reform yapılması gerekmektedir. Bu noktada Bizans ordu ve idare sisteminde köklü değişiklikler meydana gelmeye başlamış ve *themalar* öne çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Bizans ordusunun büyük kısmı Anadolu’daki *themalar*ya taksim edildi ve böylece Bizans Devlet idaresinde yeni bir dönem başlamış oldu. (Ostrogorsky, 2011, s.89) Anadolu’da yer alan *themalar* tamamen askeri mahiyette idari birimlerdi ve bu organizasyonun başında *strategos* adı verilen bir kumandan bulunmaktaydı. Temel yapısını kendilerine bir parça toprak verilmiş olan asker-çiftçiler teşkil etmekteydi. *Thema* sistemi 1071 Malazgirt Savaşı’na kadar Bizans’ın temel askeri sistemlerinden biri olmaya devam etmiştir. Diğer yandan birçok *thema* sahibinin kendi hizmetkarları vardı ve en zengin olanları köle sahipliğinin masraflarını bile karşılayacak konumdaydı. İmparator Herakleios döneminde yalnızca ordu sistemi değil aynı zamanda imparatorluğun resmi dili de değişmişti. Latince edebiyatta ve devlet kayıtlarında devam etse de, bu dönemden sonra Bizans’ın birçok açıdan “Grekleşmeye” başladığı kabul edilmektedir. II. Basileios döneminden (976 – 1025) sonra paralı askere olan ihtiyaç artmaya başlamıştır. Böylece imparator ağırlıklı olarak İskandinav kökenli askerlerden oluşan yeni bir özel muhafız alayı kurmuştu: Varegler. Bizans İmparatorluğu’nda paralı asker olarak görev almak prestijli bir konum sayılmazdı. Ancak Vareg muhafızlarının imparatorun özel koruması olarak işe alınması, Bizans ordusundaki en yüksek ücretli askerler olması ve sarayda bizzat imparatorun emrinde çalışıyor olmaları, onlara birçok açıdan özel bir statü sağlamaktaydı. Vareg muhafızlarının askeri bir sınıf olarak Bizans’ta yer alma süreçleri oldukça uzun ve bir o kadar da karmaşık

bir süreçtir. Bu durumun temel sebeplerinden biri, Vareg'in yalnızca Bizans'ta yer alan İskandinav ağırlıklı bir özel muhafız alayının adı değil aynı zamanda Rus Devleti'nin de başlangıç noktası teşkil eden İskandinav kökenli bir halkın adı olmasından da kaynaklanmaktadır.

8. yüzyıl sonu ile 11. yüzyıl arasındaki dönem kaynaklarında bahsedilen *Rus*'un Slav grupları işaret etmekten ziyade Dinyeper'in doğusundaki İskandinav kavimleri, yönetimleri ve halkları işaret ettiğinde birçok araştırmacı hemfikirdir. Bu sebeple modern literatürde bu halktan doğrudan Vareg, *Vareg-Rus* ya da doğrudan Viking olarak bahseden araştırmalar yer almaktadır. Bu durum zaman zaman konunun incelenmesini zorlaştırdığı için bu çalışmada söz konusu halktan, askerlerinden ve liderlerinden doğrudan Vareg olarak bahsetmekten ziyade dönem kaynaklarda hangi isimle geçiyorlarsa o isimle bahsetmeyi tercih ettik. Diğer yandan Vareg ismini çeviri eserlerde ve çeşitli makalelerde *Vareng*, *Varangos*, *Varaeg* gibi birçok farklı yazılışı olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Bu konuda yapılan çalışmaların ve dönem kaynaklarının büyük kısmının İngilizce olması bakımından metin içinde yer alan birçok alıntı eserin İngilizce çevirilerinden Türkçeye tercüme edilmiştir. Bizans imparatorlarının isimleri ve hükümdarlık süreleri Georg Ostrogorsky'nin *Bizans Devlet Tarihi* çalışması esas alınarak hazırlanmıştır. Modern araştırmalara göre İskandinav kökenli askerler 9. yüzyılın ikinci yarısından 12. yüzyıldan sonra kuruluş dinamiklerinin değişse de 1453 İstanbul'un fethine kadar olan süreçte Bizans ordusunun bir parçası olduğu kabul edilmektedir. Tez kapsamında Vareg muhafızlarının bir alay olarak kuruluş sürecini 9. yüzyıl ile hem İskandinavya'da hem de Bizans'ta en meşhur oldukları dönem yani 11. yüzyıl arasında sınırlamayı uygun gördük.

Vareglerin paralı asker olarak Bizans'ta yer alma sürecinin başlangıç noktası 9. yüzyıl olarak kabul edilmektedir. Modern çalışmalarda çoğunlukla Rurik Hanedanı'nın ilk üyelerinin İskandinav kökenlerini vurgulamak adına *Vareg-Rus* 'u tabiri kullanılmaktadır. Diğer yandan

başta İskandinav araştırmacılar olmak üzere çoğunlukla I. Vladimir'e (doğ.? – öl. 1015) kadar olan süreçte hem hanedan üyelerinin hem de *Rus* ordusunda yer alan askerlerin büyük bir kısmının İskandinav kökenli olduğu çoğu araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Bu durum Vareglerin askeri bir sınıf olarak Bizans İmparatorluğu'nda yer alma süreçlerinin bir kısmının Rusya tarihi üzerinden incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple de tez kapsamında Rus kaynaklarının anlattığı Vareg hikayesine ve Rus Devleti'nin kuruluş teorilerine temel anlamda değinilmiştir. Diğer yandan tezimizin, başlı başına bir araştırma konusu olan Rus Devleti'nin köken sorununa bir yorum getirmek gibi bir amacı olmasa da Norman teorisi çizgisinde olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Her ne kadar Vareglerin muhafız alayı olarak Bizans'ta yer alma süreçleri Rus Knezlikleri ile bağlantılı olsa da dönem kaynakları 11. yüzyıl boyunca İskandinavya'nın birçok farklı yerinden Bizans'a gelen İskandinav gruplardan bahsetmektedir. Bu tezin amacı Vareg olarak adlandırılan bir grubun Novgorod'a gelmesinden, aynı isimle anılan bir muhafız alayının kurulmasına kadar olan süreci açıklamanın yanı sıra, 11. yüzyıl boyunca birçok farklı İskandinav grubu Bizans'a çeken sebeplerin ne olduğu sorusuna da cevap aramaktır. 860/62 yıllarından itibaren Bizans ile etkileşim halinde olan İskandinav savaşçıların paralı askerlikteki en ünlü dönemleri 11. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu ünün neden 11. yüzyıla tarihlendiği ve bu ünde Norveç kralı Harald Hardara'nın rolünü ne olduğu bu araştırmanın temel sorularından birini teşkil etmektedir. Vareglerin tarih sahnesinde “çağrı” ile başlayan yolculuğunun izleri, kronikler, seyahatnameler, sagalar, rün taşları, arkeolojik bulgular ve skald şiirlerinin ışığında sürülmeye çalışılacak ve bu kaynaklarda Vareglerin yerinin ne olduğu en temel hatları ile açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çalışmada “Bizans'a giden yolun” yalnızca paralı askerliği ve ticari amaçları değil büyük bir coğrafyayı kapsayan çok yönlü bir ilişki ağını da işaret ettiğine dikkat çekmek ve başta Anadolu olmak üzere Bizans İmparatorluğu'ndaki İskandinav varlığına vurgu yaparak bu yönde yapılacak çalışmalara öncülük etmek amaçlanmaktadır.

1. BÖLÜM: MİT VE HAKİKAT ARASINDA VAREGLER

“O karşı konulmaz Zaman Irmağı, doğan her şey sürükler ve taşır ve hem önemsiz işleri hem de büyük ve hatırlanmaya değer olanları zifiri karanlıklara sokar...Tarih bilimi bu Zaman Irmağı’na karşı büyük bir settir; bir anlamda bu karşı konulmaz seli dizginler, yüzeyde sürüklenenlerden yakalayabildiklerini sıkı sıkıya tutar ve onun hiçliğinin derinliklerine sürüklenmesine izin vermez.”

(Aleksiad¹)

Vareg çalışmalarında kullanılan belli başlı kaynakları, kronikler, sagalar, Müslüman yazarlar tarafından kaleme alınmış seyahatnameler ve arkeolojik veriler oluşturmaktadır. Orta Çağ’da yaşamış olan halkların, kültürlerin ve inançların sınırlarını çizmek, birbirinden kesin çizgiler ile ayırmak oldukça zordur. Diğer yandan Orta Çağ kaynaklarının kayda değer bir kısmı ejderhalarla savaşan liderler, efsanevi kuruluş hikayeleri ile mucizeler, doğüstü güçler ve abartılı anlatımlar barındırmaktadır. Bu açıdan Orta Çağ malzemesini yorumlamak, değerlendirmek ve aralarından salt bilgiye ulaşmak oldukça güç bir iştir. Vareg araştırmalarında da aynı problemler söz konusudur. Her şeyden önce bir devletin kuruluş tarihi ile ilgili yabancı unsurların belirleyici olduğunu iddia etmek sağlam temellere dayandırılması gereken hassas bir konudur. Bu açıdan Vareglerin kuruluş sürecini anlamak açısından yalnızca Norman ve Anti-Norman teorilerin temel argümanları üzerinde durulmuş, Rus Devleti’nin oluşum sürecindeki tüm dinamiklere ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Kaynaklar *Rus*-Bizans ilişkileri ile başlayan, ünlü Norveç kralı Harald Hardrada (doğ.1015 – öl.1066) ile ünlenen ve sonrasında 11.yüzyılın sonuna kadar Vareg muhafızlarının çekirdek yapısının İskandinav gruplarından oluştuğunu göstermektedir. Ancak dönem kaynaklarında Vareglerin farklı isimler ile de anıldıklarını görmekteyiz. Bu açıdan Vareg araştırmalarındaki temel kaynakları ve verdikleri bilgileri genel hatları ile tartışmayı uygun gördük.

---

¹ Connor, 2004, s.330-331.

1.1. KRONİKLER

“A furore normannorum, libera nos, domine”²

Kronikler, tarih araştırmalarının başlıca ve belki de en güvenilir kaynak gruplarından birini teşkil ederler. Ancak kronikler araştırmaları şekillendirdiği gibi onları çıkmaza da srkleyebilirler. Söz konusu kaynaklar gerçekleşen olayları kayda geçirmek, imparatorların, kralların hayat hikayelerini anlatmak, bazen de devletin kuruluşuna meşruluk kazandırmak, yönetimi ve iktidarı kabul edilebilir temellere bağlayarak siyasi bir tarih inşa etmek için kaleme alınmışlardır. Benzer sebeplerle kaleme alınmış olan Rus kronikleri hem Vareg araştırmaları hem de Rus tarihi araştırmaları bakımından son derece önemli ve bir o kadar da tartışmalı kaynaklardır. Söz konusu kroniklerin ismi *Geçmiş Yılların Hikayesi* ya da *Zamanın Yılları Hikayesi* (*Povest' vremennykh let.*) olarak dilimize gevrilmekte ve erken Rus tarihinin başlıca kaynağı sayılmaktadır.

Rus tarihinin başlangıcı ve ilk devleti olarak sayılan Kiev Rusya'sının³ oluşum süreci modern Rus tarihi çalışmalarının temel problematiklerden birini teşkil etmektedir. Genellikle mit, hakikat ve efsaneler arasında şekillenen erken dönem tarih anlatılarında, gerçeğin ve tarihsel sürecin izini sürebilmek oldukça zahmetli bir iştir. Özellikle bu anlatılar farklı kültürlerin devletin oluşum sürecine dahil olduğuna dair bir hikâyeye yer veriyorsa, araştırma daha da

² Ulu Tanrım/Lordum, bizi Kuzeyli adamların hiddetinden kuru!, Batı Avrupa'daki kiliselerde rahiplerin ettikleri bir dua olarak geçmektedir.

³ Kiev Rusya'sı tabiri de en az Rus Devleti'nin kuruluş süreci kadar tartışmalıdır. Modern çalışmalarda bu tabiri Kiev Devleti ya da Kievan Devleti olarak da görmekteyiz. Kiev'i bugünkü Rusya'nın kuruluş noktası olarak gören araştırmacıların yanı sıra Kiev'in Moskova Rusyası'nın daha ilkel hali olarak gören araştırmacılar da vardır. Söz konusu tartışmalar ve konuyla ilgili okumalar için bk. Riasanovsky, 2005. ve Vernadsky, 1973.

karmaşık bir hal alabilmektedir. Rus Devleti'nin oluşum sürecindeki problemlerin merkezinde tam da böyle bir sorun yatmaktadır. Yalnızca tarihi değil *Rus* isminin anlamı, ortaya çıkışı da en az devletin köken sorunu kadar tartışmalıdır. Kendi başına bir araştırma konusu olan Rus Devleti'nin kökeni sorunu, bambaşka bir araştırmanın konusu olup bu tez kapsamından yalnızca Vareglar ile doğrudan ilgili olan Norman ve Anti-Norma teorilerinin ve kroniklerin genel yapısından bahsedilecektir.

Rus Tarihi'nin en önemli ve günümüze ulaşan en eski kaynağı olarak gösterilen *Geçmiş Yılların Hikayesi* çeşitli dönemlerde bir araya getirilmiş, efsaneler ve tarihi gerçekler arasında Orta Çağ kroniklerinin geleneksel anlatım biçimiyle, Rus Devleti'nin oluşum süreci hakkında bilgi vermektedir. Kroniklerin yazım tarihi kesin olmamakla birlikte, 12. yüzyılda kaleme alındığı düşünülmektedir. (Langer, 2002, s.117-118) *İlk Tarih* ya da *İlk Vakayiname* olarak da adlandırılan (ki çoğu zaman *Nestor Kroniği* olarak da adlandırılır) bu kronik, 9. yüzyıl başı ile 12. yüzyıl başı arasındaki siyasi ve toplumsal gelişmeler hakkında bilgi vermektedir. Nestor⁴ (yak. doğ.1056 – yak. öl.1114), 11. yüzyılın sonu 12. yüzyılın başlarında Kiev'de yer alan Kiev-Peçersk Manastırı'nda (Kiev Pechersk Lavra) bir rahipti. *Geçmiş Yılların Hikayesi*'nde yer alan metinlerin tenkiti, yazıldıktan sonra çeşitli dönemlerde eklemeler yapılarak yeniden tahkik edildiğini göstermektedir. İlk tahkikin 14. yüzyılda yılında Lawrence (Lavrentity) tarafından ikincisinin ise 15. yüzyılda piskopos Silvestr tarafından yapıldığı varsayılmaktadır. (Langer, 2002, s.117-118)

Geçmiş Yılların Hikayesi'nde yer alan tüm metinler, eserin bazı siyasi kaygılar ile yazıldığını düşündürmektedir. Buna göre metinler, devlete siyasi bir alt yapı oluşturma, hanedanın kökenleri belirli unsurlara dayandırarak yönetim hakkına siyasi bir temel sağlama, kısacası

---

⁴ Nestor veya Aziz Nestor (doğ. yak. 1056 – öl.1113) ölümünün ardından aziz ilan edilmiştir. *Azizlerin Hayatı, Feodosii'nin (Theodosius) Hayatı* gibi önemli eserlerin yazarı olmakla birlikte aynı zamanda *İlk Tarih*'in de müelliflerinden biri olarak kabul edilmektedir. (Langer, 2002, s.149)

toprak meşruluğu kazandırarak, devlet tarihi yaratmayı amaçladığı öne sürülmektedir. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 19) Kiev Rusya'sı ya da Kiev Devleti'nin ortaya çıkışını anlamaya yönelik ilk çalışmalar 18. yüzyıla tarihlenmektedir. Söz konusu çalışmaların temel aldığı soru, bugün hala modern araştırmaları meşgul etmektedir: Kiev Devleti'nin kökeni nedir? Bu soruyu açıklamada iki temel teori yer almaktadır; Norman ve Anti-Norman teorileri. Norman teorisi, en temel anlamda, Rus kroniklerinde geçtiği şekilde, Kiev Devleti'nin kökenlerinin İskandinav bir gruba, bilhassa İsveçli bir gruba dayandığını ve bu grubun, İlmen Gölü'nden Dinyeper Nehri boyunca ilerleyerek bu bölgeye geldiğini öne sürmektedir. (Pritsak, 1977, s. 250) Norman teorisini savunan ve bu kapsamda ilk modern çalışmaları yapanlar arasında Gottlieb Bayer, August Ludwig von Schlötzer yer almaktadır. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s.19) Tarih yazımı ve milli devlet anlayışı çerçevesinde oldukça problemlili olan bu teori, ortaya atıldığı dönemde de bazı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Örneğin 6 Eylül 1949'da, Gerhard Friedrich Müller'in (1705-1783)⁵ Rus Devleti'nin kökenleri ile ilgili yaptığı "Origines Gentis et Nominis Russorum"⁶ başlıklı konuşması sırasında, Rus Devleti'nin kökeninin İskandinavlara dayandığını iddia ettiğinde, St. Petersburg İmparatorluk Bilim Akademisi tarafından bu iddialar "aşağılayıcı" bulunarak reddedilmiş ve Müller'in konuşmasını bitirmesine izin verilmemiştir. (Pritsak, 1977, s. 249) Söz konusu konuşma, Norman ve Anti-Norman teorilerinin geliştirilmesinde bir başlangıç olarak görülmektedir. (Pritsak, 1977, s. 250) Norman teorisinin kurucuları arasında yer alan Alman tarihçi Schlötzer'in tezi, kendisinin Rusça bilgisinin yetersiz olması, 8. yüzyılda yazılmış Bizans ve Arap kaynaklarını göz ardı etmesi ve *Geçmiş Yılların Hikayesi*'ni yanlış yorumlaması gibi sebeplerle eleştirilmiştir. (Harris & Ryan, 2004, s.110-116) 18. yüzyıldan günümüze kadar süregelen çalışmalar neticesinde, Norman teorisinin odak noktaları zaman içinde geliştirilmiş olup halihazırda hala tartışılan bir teoridir. Diğer yandan Anti-Norman teorisi ise, Slav halkının prehistoryadan bu yana bugünkü Rus coğrafyasında yaşadıklarını ve örgütlendiklerini öne sürmektedir. (Pritsak, 1977, s. 250) Özellikle Sovyet Rusya dönemi

⁵ Gerhard Friedrich Müller (1705 – 1783): Alman asıllı, Resmi Rus İmparatorluk Tarihçisi, St. Petersburg İmparatorluk Bilim Akademisi Üyesi ve etnograf. Norman teorisinin önde gelen savunucuları arasında yer almaktadır.

⁶ Türkçe çevirisi, "Rus Halkının ve İsminin Kökeni".

boyunca, Norman teorisi Slav halkın bağımsızlığına bir “darbe” olarak görülmüş, Sovyet tarihçiler bu iddiaya şiddetle karşı çıkmış ve Anti-Norman teorisi temel alınarak Rus Devlet’inin tarihi Anti-Norman temeller üzerine inşa edilmiştir. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 19) Bu teoriyi desteklemek üzere özellikle Güney Rusya’nın prehistoryası araştırılmaya başlanmış ve Rus Devleti’nin oluşumunda İskandinav kavimlerin gelmesinden çok daha önce Slav halkların burada yaşadığı öne sürülmüştür. Örneğin Riasanovsky ve Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze* isimli çalışmalarında, Güney Rusya’nın ortaya çıkışında Normanlar etkisinin dahil edilmesini gereksiz bulmuş, kuzey halklarının Dinyeper Vadisi’nden çok daha uzakta olduğu öne sürülmüştür. Diğer yandan ilerlemeci bir tarih anlayışı ile Kievan Devleti’nin ortaya çıkmasının hemen ardından kuzeyli çağdaşlarına kıyasla daha hızlı geliştiğini hatta yazıya bile çok daha önce geçildiğini vurgulamışlardır. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 20) Norman teorisi özellikle II. Dünya Savaşı ve sonrasında çok daha hassas bir konu haline gelmiş, birçok Sovyet tarihçi için Slavları “küçük düşüren” bu teori Rus Devleti’nin tarihine “leke sürmüştü”. Özellikle Adolf Hitler’in Ruslardan bahsederken “Vikinglerden başlayarak diğer halklar bazı örgütlenme kalıntılarını Rus insanlarına taşımış olmasaydı, Ruslar hala tavşanlar gibi yaşıyor olacaktı” (Duczko, 2004, s. 4) şeklinde yaptığı bir açıklama sonrasında Norman teorisi Rus cenahı için çok daha hassas bir mesele haline gelmiştir.

Her iki teorinin de müşterek tartışma konusu, *Rus* isminin anlamı ve kullanım alanı ile ilgilidir. *Geçmiş Yılların Hikayesi*’nde MS 860 ile 862 yılları arasında, birbiri ile anlaşmazlık içinde olan bazı Slav grupları ile bazı Finli grupların çağrısı üzerine *Rus*⁷’un geldiğinden bahsetmektedir:

“Vareglerin kolları onları denize geri püskürttü ve onlara haraç vermeyi reddederek kendi kendilerini yönetmeye başladılar. Aralarında kanunsuzluk vardı; fakat kabileler birbirlerine karşı ayaklandılar. Böylelikle aralarında kavga

⁷ Dönem kaynaklarının çok büyük bir kısmında hem coğrafyadan hem de halktan *Rus* olarak bahsedilmekte, kaynaklarda *Rus*’a gitmek gibi ifadeleri yer almaktadır. Modern çalışmaların bazılarında bu ifade Rusya olarak çevrilmiş olsa da, bugünkü Rusya ve erken dönem sınırları kesin olarak çizilemeyen *Rus*’un karışmaması adına kaynakta geçtiği şekli ile kullanılmasını daha doğru bulduk.

çıktı ve birbirlerine karşı cenk etmeye başladılar. Kendi kendilerine ‘Bizi yönetecek ve yasamıza göre bizi yargılayacak bir prens arayalım’ dediler. Dolayısıyla denizaşırı yolculuk ettiler ve Vareg Ruslarına gittiler. Bu nevi şahsına münhasır Varegler, aynı bazılarının İsveçliler, diğerlerinin Normanlar, İngilizler ve Gotlanderler olarak bilindikleri gibi Ruslar olarak da bilinirlerdi, çünkü benzer şekilde adlandırılmışlardı Chuds, Slavlar, Kriviçler ve Ves; Ruslara ‘Topraklarımız büyük ve zengin, lakin topraklarımızda hiç düzen yok. Bizi yönetmeye ve üzerimizde hüküm sürmeye gelin.’ dediler. Böylelikle tüm Rusları yanlarına alıp hısımlarıyla göç edecek üç kardeşi seçtiler. En büyükleri Rurik Novgorod’a, ortancaları Sineus Beloozero’ya ve en küçükleri Truvor Izborsk’a yerleşti. Bu Vareglerin gelişiyle Novgorod yöresi Rus diyarı olarak bilinmeye başladı. Şu anki Novgorod sakinleri Vareglerin soyundan gelmektedir, ancak öncesinde Slavlardı.” (RPC, s. 59)

Geçmiş Yılların Hikayesi’nde yer alan bu anlatı üzerine odaklanan Norman teorisine göre, *Rus*’un İskandinav kavimlerinden biri olduğu kabul edilmekle birlikte kaynaklarda geçtikleri şekilde; *Rhos*, *Rus* ve *Ros*’un aslında İskandinav bir topluluğu işaret ettiği varsayılmaktadır. *Bertinian Kroniği*’nde *Rus* halkını işaret eden oldukça ilginç bir bölüm yer almaktadır. Kronikte, Dindar Ludwig (Louis) (doğ. 778 – öl. 840)⁸’in İngelheim’da bulunan sarayına Bizans aracılığı ve *chaganus*larını⁹ temsilen gelen ve *Rus* (*Rhos*) olarak adlandırılan bir heyetten bahsedilmekte ve bu adlandırma *Rus* kelimesinin yazılı kaynaklardaki bilinen ilk kullanımı olarak kabul edilmektedir. (The Annals of St-Bertin, s.44; Duczko, 2004, s.10-11) Dindar Ludwig, bu heyetin casus olabileceğinden şüphelenerek araştırılmasını istemiş ve bu araştırma neticesinde onların Sueoni (İsveç) halkından olduklarını öğrenmiştir. (The Annals of St-Bertin, s. 44) Söz konusu bu anlatı, *Rhos* veya *Rus* kelimesinin doğunun kuzey kökenli olan yeni sakinlerini tanımladığı savının başlıca referans noktasını oluşturmaktadır. (Shepard, 2015, s. 627) Rurik’in Novgorod’a gelişinden çok daha önce gerçekleşen bu

⁸ I. Ludwig veya daha bilinen adı ile Dindar/Sofu Louis (doğ.778 – öl.840) Şarlman ya da Büyük Karl’ın (doğ. yak. 740 – öl. yak.814) hayatta kalan tek oğlu, Kutsal Roma Cermen İmparatoru ve Frank Kralı. 813’ten itibaren kral naibi ilan edilmiş Roma-Katolik eksenli ve babası Şarlman’dan itibaren evrensel bir monarşi şeklini alan devletin bölünmezliği ülküsünü sürdürmeyi amaçlamıştır. Ancak tahtın oğulları arasında bölünmesi ile birlikte bu hedefi büyük ölçüde zarar görmüştür. Diğer yandan 839 yılında gerçekleşen ve aralıklar ile dört yıl boyunca süren bu görüşmeler, iki imparatorun ölümü üzerine sonuçsuz kalmıştır. Norwich’e göre görüşmeler başarılı olsaydı Haçlı Seferleri 250 yıl önce başlayacaktı. (Norwich, 2013, s.53)

⁹ Metnin İngilizce çevirisinde geçtiği şekli ile *Khagan*, Rus Prenslерinin/Knezlerinin kullandıkları unvanlar arasında gösterilmektedir.

hadise, bir çeşit siyasi oluşumu işaret etmesine rağmen, birçok araştırmacı tarafından Rus tarihinin bölümleri arasında sayılmamaktadır. Norman teorisi baz alınarak yapılmış en temel çalışmalar arasında sayılan Jonathan Shepard'ın "The origins of Rus' (c.900 – 1015)" başlıklı makalesi, Norman teorisi baz alınarak yapılmış en temel çalışmalar arasında sayılmakta ve yukarı da belirtildiği üzere kendisi de tezini *Bertinian Kroniği*'nin verdiği bilgilere dayandırmaktadır. (Shepard, 2006, s. 47) George Vernadsky'e göre ise *Bertinian Kroniği*'ni baz alan araştırmacılar *Rus* isminin geçmişini görmezden gelmektedir. (Vernadsky, 2015, s.48) Modern Rus tarihi araştırmalarında önde gelen isimlerden olan Vernadsky'nin *Rusya Tarihi* isimli ünlü eserinde, *Rus* isminin kullanımının çok daha erken tarihlere dayandığını öne sürmektedir. Vernadsky'e göre *Rus (Ros)* ismi Alan yöneticilerinin unvanı olarak düşünülen ve "ışık saçan" anlamına gelen *Ruk*'tan türemiştir. (Vernadsky, 2015, s.39) Diğer yandan bazı araştırmacılar Pseudo-Zachariah Rhetor'un (M.S. 5.yüzyıl) *Historia Ecclesiastica*'sında, *Harus* olarak bahsettiği halkın (Greatrex, 2011, s.451) *Rusları* işaret ettiği ve ismin *Rus* isminin *Harus*'tan gelebileceğini iddia etmektedirler. (Pritsak, 1977, s. 251) *Rus* isminin etimolojik kökenini, Volga'nın antik ismi olan *Rha*'ya bağlamakta, bazı araştırmacılar da orta yol bulmak adına hem İskandinav hem de güney türevlerinin yani *Rus-Ros*'un birleşimi sonucunda bu ismin kullanılmaya başladığını öne sürmektedir. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 23) Diğer yandan *Rus*'un menşei ve anlamı ile ilgili çoğunlukla kabul gören görüş, kelimenin kökeninin *Rusi* olduğu ve bu da Finlerin Stokholm yakınlarındaki Maeller Gölü etrafında yaşayan İsveçlilere *Ruotsi*¹⁰ demesinden ve kelimenin kökeninin buradan geldiği, sonrasına Slav dillerine *Rus* olarak geçtiğidir. (Kurat, 1987, s.16-17)

Görüldüğü üzere hem *Rus* ismi hem de *Rus Devleti*'nin kuruluş süreci son derece tartışmalı ve bir o kadar da karmaşıktır. Riasanovsky ve Steinberg gibi Anti-Norman teorisinin savunucuları hem *Rurik* efsanesini hem de isminin kökenine dair olan Norman iddialarına

---

¹⁰ *Ruotsi*, İsveç dilinde *Roeder*, kelime anlamı olarak, Almandada *Ruderer* ile aynı anlama yani kayıkçılar ve kürekçiler anlamına geldiği öne sürülmektedir. (Duczko, 2004, s. 23)

karşı çıkmakta ve Kievan kültüründe kayda değecek bir İskandinav etkisinin olmadığını savunmaktadırlar. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 23) Diğer yandan Norman teorisinin taraftarları ise kroniklerin Rus Devleti'nin kökenleri hakkındaki en önemli kaynak olduğunu kabul etmekle birlikte bütünüyle gerçekçi olmadığını öne sürmektedirler. Diğer yandan Omeljan Pritsak ise her iki teorisinin de tek başına yetersiz olduğunu, *Rus*'un kökeninin Baltık, Doğu Avrupa ve Akdeniz gibi kültürel etkileri içeren “çok dilli ve çok etnikli bir toplum” olarak tanımlamak gerektiğini savunmaktadır. (Pritsak, 1977, s. 272-73)

Rus Devleti'nin kurucu olsun ya da olmasın, “Vareg” adı verilen kuzeyli bir grubun Baltık üzerinden Novgorod ve Kiev'e geldiği sonrasında Bizans ile ilişkiye geçtiği tüm tarihi kaynaklarca onaylanmaktadır. Rurik ve kardeşlerinin Novgorod'a gelişi üç lider ya da üç kardeş alegorisinin bir parçası olarak görülmüş ve çoğu zaman şüpheli bir şekilde “barışçı” bulunmuştur. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 23) Rurik efsanesi, barındırdığı motifler ve anlatı açısından tarihsel doğruluğu tartışma açıktır. Hikâyede Slavlar tarafından yönetici olmaları için çağrılan Rurik ve kardeşlerinin hikayesi bazı Orta Çağ mitleri ile paralellik göstermektedir. Anglo-Sakson gelenek başta olmak üzere birçok farklı kültürde üç kardeş veya üç lider motifine rastlanmaktadır. Anlatılarda bazen bu üç kardeş ülke veya siyasi bir organizasyonun kurucu olarak geçer bazen de hanedanların kurucuları olarak. Örneğin Widdukind'in *Res Gestae Saxonicae*¹¹ eserinde anlatılan, üç liderin ayrı soylar ve yönetimler kurmalarının hikayesi, Rurik efsanesi ile benzer bir anlayışa sahiptir. (Res Gestae Saxonicae, s. 25) Anonim bir eser olan *Chronica Poloniae Maioris*¹²'de Slavların soyu üç erkek kardeş olan Lech, Cech ve Rus'a dayandırılmaktadır. (Woolf, Foot, Robinson, & Hesketh, 2012, s. 321-322) Birden fazla versiyonu olduğunu bildiğimiz bu hikâyeye muhtemelen sembolik bir anlatımı işaret etmektedir. Yine benzer bir motife *Chronique de Michel le Syrien*¹³ de

¹¹ *Res Gestae Saxonicae* (Saksonların Fiiliyatı) ya da tam adıyla *Res Gestae Saxonicae Sive Annalium Libri Tres*, Alman kronikçi Corveyli Widukind'in 10. yüzyılda, Otto Hanedanlığı döneminde kaleme aldığı ve Sakson tarihinin anlattığı bir Orta Çağ kaynağıdır.

¹² *Chronica Poloniae Maioris*, (Büyük Polonya'nın Tarihi), 13 ile 14. yüzyılın başında yazıldığı varsayılan ve Slavların kökenlerinin ve tarihinin konu alındığı bir kroniktir.

¹³ Suriyeli Mikhail (Michael) (doğ. 1126 – öl. 1199) Antakya'nın Ortodoks Patriği ve kronik yazarı.

rastlamak mümkündür. İskitli üç erkek kardeşten¹⁴ bahseden anlatıda kardeşlerin Bizans sınırına vardıktan sonra olayların gelişimi ve kardeşlerin farklı yerlere yerleşmesi bakımından, Rurik ve kardeşlerinin hikayesi ile paralellikler göstermektedir. (Chronique de Michel le Syrien, s.363-64)

Kievan tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen 882 yılında, Oleg'in Rurik'in oğlu İgor adına Kiev'e gönderildiğini ve burayı ele geçirdiğini *İlk Tarih*'ten öğrenmekteyiz. Ancak bu anlatıya bazı Anti-Norman destekçisi araştırmacılar şüphe ile bakmış, Rurik ve İgor'un yaşları ve bugünkü Rus coğrafyasındaki faaliyetleri dikkate alarak, İgor'un Rurik'in oğlu olmasının mümkün olmadığını iddia etmişlerdir. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 23) Erken dönem Kiev prenslerinin, ki çoğu zaman Rurik Hanedanı¹⁵ olarak geçer, atalarının İgor'a kadar izlenebilmesi, Rurik anlatısının bir kez daha tarihi gerçekler ile mitler arasında bir noktada yer almasına sebebiyet vermektedir. Rus kaynaklarında vurgulanan diğer bir nokta ise Vareg ismi ile anılan ve Kuzey'den geldiğini bildiğimiz bir topluluktan bahsedilmesidir.

Vareg ismi modern literatürde Vikinglerin doğu kolu olarak geçmektedir. 793 yılında başlayan İskandinav ya da daha bilindik adları ile Viking istilaları nerdeyse tüm Avrupa'da etkili oldu ve gittikleri her coğrafyada farklı isimlerle anıldılar. Anglo-Sakson kroniklerde, *Viking*, *Vikingr Dene* ve *Dani* (Heath & McBride, 1979, s.3) Frank topraklarında “kuzeyden gelen adamlar ya da kuzeyli adamlar” anlamında *Norman*, İrlanda dilinde yabancılar anlamına gelen *Gall*, bazı Cermen dillerinde *Ascomanni* olarak adlandırılmışlardır.

¹⁴ Üç kardeş hikayesi ile ilgili ayrıntılı bir inceleme için bk. Dickens, 2010, s.1-24.

¹⁵ Rurik Hanedanlığı (Riurikovichi) Rurik (doğ.? – öl. yak.870) (*Rorik Ruirik* veya *Ryurik* veya Hrærekr (eski Nors dilinde Rurik'e karşılık geldiği düşünülmektedir. (Barraclough, 2016, s.552.) Rurik, 860/862 ile Korkunç İvan'ın oğlu Fedor'un ölümüne kadar devam eden süreçteki Rurik Hanedanlığı'nın kurucusu olarak kabul edilmektedir. Ancak bazı araştırmacılar tarafından hanedanlığı sonu olarak İskandinav kültürün giderek azaldığı, köklü siyasi ve dini değişikliklerin meydana geldiği I. Vladimir (doğ.? – öl. 1015) dönemi de gösterilmektedir. Bk. Langer, 2002, s. 180, Shepard, 2006, s. 49-51. ve Riasanovsky & Steinberg, 2014, s19-24.

(Clements, 2015, s.7) Ancak en tartışmalı olanları Baltık üzerinden bugünkü Rus ve Anadolu coğrafyasına gelen İskandinav grupları oluşturmaktadır. Rus kroniklerinde, *Variagi* ve *Varjagi* olarak Bizans'ta *Vaering* ya da *Varagoi* (*βαραγγοί*) olarak geçmektedirler. (Holman, 2003, s. 276) Arapça kaynaklarda *al-Rus* veya *Waranke*, İspanya'daki Araplar ise onlardan *Majus* yani “sihirbaz kafirler/büyücüler” (Clements, 2015, s. 7) ya da “ateşe tapanlar” olarak bahsetmektedir. (Price, 2015, s. 587) Vareg isminin dönem kaynaklarında birden fazla varyasyonunun bulunmakla birlikte etimolojik kökeni hakkında kesin bir yargıya varılamamıştır. Modern araştırmacıların genel kanısı, eski Nors dilinde *várar* (tekil hali *vár*) “yemin” ya da “söz” anlamına geldiğidir. (Holman, 2003, s. 276) *Varingr*, *varingi* ya da *vaeringi* yani -ing ek almış hali ile kelimenin “sadakat yemini”, “sadakat yemini etmiş adamlar” ya da “yeminli adamlar” anlamına geldiği düşünülmektedir. (Blöndal, 2007, s.4) Lombardlar gibi bazı Cermen dillerindeki versiyonları olan *waregang*, *wareganga* ya da *waergenga* adlandırmaları, “sadakat yemini edip, yeni bir lordun hizmetine girenlere” verilen isim anlamında kullanıldığını görmekteyiz. (Blöndal, 2007, s. 4) Vilhelm Thomsen'e göre Vareglerin Rus dilindeki karşılıkları olan *Varjagi* ya da *Varegu*, tüccarlar ile Rus yöneticilerin hizmetinde çalışan tüccar/savaşçılarını işaret etmekteydi. (Thomsen, 2010, s.112) Özetle Vareg hem kuzeyden gelen topluluklara -ki bunlara Rurik ve beraberinde getirdiği halk da dahil- ve tüccarlara verilen bir isimdi. Diğer yandan dönem kaynaklarında Rus ile Vareg'in birlikte kullanıldığı ya da birbirleri yerine kullanıldıklarını da görmekteyiz. Bu noktada değinilmesi gereken diğer bir nokta da Vareglerin İskandinavların hangi kolundan geldikleri ve *Varangia* olarak adlandırılan yerin hangi bölgeyi işaret ettiği konusudur. *Geçmiş Yılların Hikayesi*'nde Vareglerin Rus, İsveçli ve Norman olarak da anılmaktadır. (RPC, s. 59) Bu da Thomsen gibi birçok araştırmacı tarafından Vareglerin İsveç ağırlıklı bir halkı işaret ettiği yönünde yorumlanmaktadır. (Thomsen, 2010, s. 112) Benzer bir şekilde, Kremonyalı Liudprand'ın¹⁶ (doğ. yak. 920 – öl. yak. 972) *Relatio de Legatione Constantinopolitana* adlı eserinde, Bizans'ın komşularını sıraladığı bir bölümde Ruslardan “diğer adı Normanlar” olarak bahsetmektedir. (The Complete Works of Liudprand of

¹⁶ Kremonyalı Liudprand, Lombard kökenli tarihçi, diplomat ve rahip. Bizans'a VII. Konstantin (913 - 959) döneminde elçi olarak gelmiştir.

Cremona, s. 50) *Geçmiş Yılların Tarihi*'ne dayanarak, Vareglerin İsveç kökenli bir halk olduğunu kabul etsek dahi, Bizans ordusunda görev almaya başladıktan sonra özellikle de Harald Hardrada'nın Konstantinopolis'e gelişiinden sonra başta Norveç olmak üzere Vareglerin birçok İskandinav grubun birleşiminden oluştuğunu vurgulamakta fayda var. Bu bakımdan ismin mahiyeti ile ilgili kuzeyli halkları temsil ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Norman teorisinin savunucuları, kroniklerde anlatılan hikâyenin yanı sıra Rus ve Orta Çağ İskandinav toplumları arasındaki benzerliklere de dikkat çekmektedirler. Bu hususta üzerinde durulan nokta her iki toplumda da benzer bir meclis sisteminin bulunmasıdır. Eski Nors dilinde *þing* adı verilen bu meclisler, görece eşitlikçi ve seçime dayanan yapılardır. Söz konusu meclisler açık havada veya belirli bir alanda toplanılan, hukuksal meselelerin ya da toplumun sorunlarının tartışıldığı, Orta Çağ İskandinav hukukunun bir parçasıdır. (Holman, 2003, s. 265-66) *İlk Tarih ve Novgorod Kroniği*'nde geçen *16eþhe*, *þing* ile paralellikler göstermektedir. Kievan Devleti'nin başlıca yönetim organlarından biri olarak görülen *16eþhe*'lerde siyasi ve toplumsal krizler, sorunlar ve kanunların görüşülmekteydi. (Riasanovsky, 2005, s. 19) Çoğunlukla *16eþhe*, knezin¹⁷ önderliğinde, kilisenin başkanlığında ya da *posadniki*'nin¹⁸ önderliğinde toplanmaktaydı. (Langer, 2002, s. 240) Örneğin, *Novgorod Kroniği*'nde Yaroslav'ın 1016'da babasının ölümü üzerine *16eþhe*'yi topladığından bahsedilmektedir. (The Chronicle of Novgorod, s. 1) Ancak her iki kurum da, Hristiyanlık öncesi Avrupa halklarının meclisleri ile son derece benzer yapıya sahiptir. Bu sebeple de *16eþhe*'nin doğrudan İskandinav geleneğin bir parçası olduğunu iddia etmenin çok da doğru olmadığını vurgulamak gerekmektedir.

¹⁷ Knez, prens anlamına gelen, özellikle Kiev ve Novgorod yöneticilerinin tanımlamak için kullanılan bir unvan.

¹⁸ *Posadnik*, şehrin özellikle de Novgorod'un seçilmiş yöneticisine verilen unvan. Bk. Langer, 2002 s. 175.

Rus'tan ve nihayetinde Vareglardan bahseden Bizans kaynakları, kuzeyli komşular ile ilgili birçok bilgi sunmaktadır. Varg isminin geçtiği en erken tarihli kaynaklar 11. yüzyıla tarihlenen İoannis Skylitzes'in¹⁹ meşhur eseri *Synopsis Historiarum* ile Georgios Kedrenos'un²⁰ *Synopsis Historion*'tur. Skylitzes'e göre *Rus* İskitlerin bir kolundan gelmektedir. (Skyl., s. 107-108) Benzer bir tanım Mikhail Psellos'un (doğ. 1018 – öl. yak. 1078) *Khronographia*'sında da karşımıza çıkmakta, Psellos ayırım yapmadan çoğu zaman Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan halklar için *İskit* tabirini kullanmaktadır. Bu tanımın kaynağı muhtemelen 860 yılında gerçekleşen ilk *Rus* saldırısına bizzat tanık olan Photius'un da *Rus* için benzer bir tanım kullanmasından (The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople, s. 89) kaynaklanmaktadır. Diğer bir sebebi de İskandinav kavimlerinden, liderlerinde ve savaşma şekillerden haberdar olmamasından bu sebeple de bir ayırım yapması gerektiğini düşünmemesinden de kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca *İskit* tabiri Bizans kaynaklarında çoğu zaman "barbar" ile eş anlamlı kullanılmış, bu sebeple de *Rus* İskitlerin bir kolu olarak görülmüş olabilir. Vareglardan ve onların faaliyetlerinde bahseden diğer bir Bizans kroniği Mikhail Psellos'un Bizans İmparatorluğu'nun 976 ile 1077 yılları arasında tarihini aktaran *Khronographia*'sıdır. Eserde II. Basilous döneminde kurulan Varg muhafızlarından *Tauroskythai* (ταυρῶν Σκυθῶν) olarak bahsetmekte, aynı ifadeye Vakanüvis Diyakoz Leon'un (doğ. yak 950 öl.?) *Tarih*'inde 10. yüzyıldaki Bizans askeri faaliyetlerinin anlatıldığı eserinde de yer verilmekte ve bu ifadenin "Kuzey Frankları" ya da *Rus*'u işaret ettiği öne sürülmektedir. (Chron., s. 12; Leo Diac., s. 130)

¹⁹ Ioannis Skylitzes (John Skylitzes) 11. yüzyılın ortası ile 12. yüzyılın başında yaşadığı düşünülen, Bizanslı kronik yazardır. I. Michael'in ölümünden VI. Michael'e kadar olan dönemi anlattığı eseri *Synopsis Historiarum* (lat. *Synopsis Historiarum*, türk. Tarihlerin Özeti) daha sonra Georgios Kedrenos ve Ioannis Zonaras tarafından da kullanılmış ve eklemeler yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Treadgold, 2013, s. 329-339. Skylitzes'in eseri bugün Madrid Ulusal Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Çevrimiçi erişime açık olan esere şu adresten erişilebilir: <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1>. Son erişim 31 Mayıs 2020.

²⁰ Georgios Kedrenos (George Cedrenus) 11. yüzyıl başı ile 12. yüzyıl başı yaşadığı düşünülen, Skylitzes ile aynı ismi taşıyan eseri *Synopsis Historion*'da (çoğu zaman Kısa Dünya Tarihi olarak çevrilir) Kitab-ı Mukaddes temelli evrensel bir tarih ile başlayarak kendi zamanına kadar olan dönemleri anlatmaktadır. Eserinde Skylitzes'in Ioannis Thrakesios ismi ile anmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Treadgold, 2013, s.339-343.

VII. Konstantinos'un (908 – 959) kaleme aldığı *De Administando Imperio*'da *Rusların* Orta Dinyeper bölgesinde yaşayan bir halk olduğunu, Smolenks ve kuzeydeki bazı noktaları işgal ettiklerinden bahsetmektedir. (De adm. imp., s.36-37) Konstantinos bütün *Rusların* haraç toplama ve ticaretle uğraştıklarından ve kış mevsimi etrafında şekillenen oldukça zorlu hayat tarzlarının olduğundan bahsetmektedir. (De adm. imp., s.36-39) Bizans hükümdarları için Karadeniz'in kuzeyindeki kavimlerin hareketleri, siyasi çatışmaları ve ticari sahaları son derece önemliydi. Çünkü buradaki ilerleyiş ve yayılma Bizans'ın Balkan sahasındaki varlığını doğrudan etkileyeceğinin farkındaydılar. Bu bakımdan VII. Konstantinos'un eserinde hem Bizans'ın komşuları ile olan ilişkilerine hem de kendi öngörülerine yer vermesi bize dönemin koşulları hakkında çok değerli bilgiler sunmaktadır. Kremonyalı Liudprand'ın eserinde Rus'u şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yunanların bedenlerinin doğasından ötürü *Ρουσιος* (rhousios/kızıl y.n.) dediği bir halk kuzeydeki bölgede yaşamaktadır, aksine biz onlara memleketlerinin konumundan dolayı “Norsemen” (Kuzeyliler) deriz. Alman dilinde ‘nord’ kuzey anlamına gelir ve ‘man’ insan anlamına gelir ve bundan dolayı ‘Norsemen’e’ aslında kuzeyin insanları da diyebiliriz.” (The Complete Works of Liudprand of Cremona, s.179)

Anti-Norman teorisyenlerin birçoğu erken dönemlerde otorite alanını genişletmek ya da yeni otorite arayışına giren bazı İskandinav grupların Doğu Avrupa'ya geldiklerini kabul etmekle birlikte, Rus Devleti'nin oluşumunda kayda değer bir rol oynamadıklarını öne sürmektedir. Yine bu teoriye göre söz konusu İskandinav gruplar kısa bir süre sonra *Rus* adıyla anılmaya başlanmış ve asimile olmuşlardır. Diğer yandan bu dönemi açıklayan kaynaklardaki Varg ismi ve İskandinav vurgusu incelemeye değerdir. Bugün bütün İskandinav ülkelerinde Bizans imparatorlarının İskandinav kökenli özel muhafız alayı/ koruması olarak kabul edilen Varglerin, kuruluşu Kievan Devleti'nin tarihi ile paralel değerlendirilmektedir.

1.2. SAGALAR VE RÜN TAŞLARI

“Savaş Meydanı’ndan yeni gelen
 Damlayarak kanı üzerinden, Norveçlerin Kralı,
 ‘Düşünüyorum ki’ dedi ‘Ulu Odin’in isteği
 Haşindir, bana daha kötülük emreder:
 Oğlun bugün sahadan çekildi
 Zaferden kaçırılıp buralara getirildi’
 Lakin Odin dedi ki: ‘ama senindi keyf-i
 Ah benim cesur oğlum, Valhalla’nın verdiği”
 (Emin Hakon’ın Sagası)²¹

Karanlık ve aydınlık arasındaki çatışmaya olan vurgu tarihten edebiyata, sanattan siyasete kadar birçok alanda görülen popüler bir temadır. Tarih anlatısında yer alan hiçbir “karanlık” dönem Orta Çağ kadar hafızalara kazınan bir etki yaratmamıştır. Geleneksel tarih anlatısında Roma’yı yıkan “barbarlar” Avrupa’yı ve müthiş bir medeniyeti karanlığa mahkum etmişlerdir. Bu “barbar” istilalarının ikinci dönemi sayılan ve istilaların başrolündekilerin adıyla anılan Viking Çağı’nda (793 – 1066)²² başta Britanya olmak üzere Avrupa bir kez daha “karanlığın” pençesine düşmüştür. Günahları yüzünden “barbarlar” tarafından yağmalandıklarını ve öldürüldüklerini düşünen birçok Avrupalı için, bu dönemin yıkım ve felaket çağları olarak görmek anlaşılabilir bir durumdur. Ancak istilacı taraf için bu dönem kahramanlıkların, korkusuz liderlerin, zenginliklerin ve şöhretin çağıydı. Şan, şöhret,

²¹ Sturluson, 2019, s. s.174.

²² Modern literatürde Avrupa tarihinin 793 ile 1066 yılları arası Viking Çağı olarak adlandırılmaktadır. Tez kapsamında Orta Çağ İskandinav toplumlarının (bugünkü Danimarka, İsveç ve Norveç ve daha sonra İzlanda topraklarında yaşayan halklar) kaynaklarından ve genel faaliyetlerinden bahsederken, modern literatürde de uzun zamandır bu tabir kullanıldığı için bu bölümde söz konusu halklardan Viking olarak bahsetmeyi uygun bulduk.

zenginlik ve ideal liderlik anlatısı etrafında şekillenen sagalarda söz konusu dönemin İskandinav grupları açısından “karanlık” olmaktan çok uzak olduğu anlaşılmaktadır. Sagalar, Orta Çağ İskandinav halklarının, nam-ı diğer, Batı literatüründeki isimleriyle Vikinglerin tarihleri, gelenekleri ve kanunları hakkında bilgiler barındıran oldukça geniş bir kaynak türüdür. Daha geniş tanımı ile sagalar özellikle Orta Çağ İzlanda edebiyatında, anlatı türüne, geleneğine ve yazılma amacına bakılmaksızın nesir türündeki her türlü hikâye ve tarihi anlatıya verilen isimdir. (Kuiper, 2012, s. 120-121) Böylesine geniş bir tanımlamaya hagiografiler, hikayeler ve mitler hatta tarihi kaynaklarının bir kısmı da dahil edilebilmektedir. Saga sözcüğünün, “söylemek” anlamına gelen *segja* sözcüğünden türediği düşünülmektedir. (Lönnroth, 2015, s. 383) İskandinav sagaları efsaneler, tarihi gerçekler ve halk hikayeleri arasında bir noktada yer almakla birlikte, aileleri, krallar veya liderleri ya da kahramanlıklar ve efsaneleri konu almaktadır. Ancak sagaları anlayabilmek ve yorumlayabilmek için öncelikle Orta Çağ İskandinav toplumunun genel yapısından ve tarihinden bahsetmek gerekmektedir.

Viking tabiri (eski İskandinav dilinde *vikingr* ve eski İngilizcede *wicing*) ilk defa 8. yüzyılda Anglo-Sakson kaynaklarında kullanılmış, eski İskandinav dilinde ise 10. yüzyıla kadar yer almamıştır. (Holman, 2003, s. 277) Anglo-Sakson kroniklerinde Viking tabiri kara ordusunu işaret etmekten ziyade “haydut” “kıyı yağmacıları” anlamına geldiği iddia edilmektedir. (Richards, 2005, s. 4.) Viking tabirinin anlamı ve etimolojik kökeni ile ilgili kesin bir görüş olmamakla birlikte, eski İngilizce ve eski İskandinav diline dayandırılan en genel anlamı “fiyortlardan gelenler” ya da “kamplardan gelenler” olarak kabul edilmektedir. (Haywood 1995, s. 227.) Gittikleri her coğrafyada farklı isimler ile anıldıklarından bahsetmiştik. Ancak bu adlandırmanın yani Viking tabirinin, İskandinavya’da yaşayan halklarda ziyade Batı Avrupa’da yağma ve istila faaliyetlerine katılan İskandinavlar için kullanılmıştır. Ancak diğer yandan yazılı kültüre geçilmesiyle birlikte, bazı saga ve skald şiirlerinde de İskandinav yazarların kendi halklarından Viking olarak bahsettiklerini vurgulamakta fayda vardır.

793 yılında Lindisfarne’ a yapılan manastır yağması ile başlayan Viking Çağı 1066 Stamford Köprüsü Savaşı’nda Harald Hardrada’nın ölmesi ile son bulduğu kabul edilmektedir. İstilaların başlama süreci, altında yatan sosyal ve ekonomik nedenler başka bir araştırmanın konusu olup, tez kapsamında bizi ilgilendiren kısmı, savaşın Viking toplumu için neyi işaret ettiğidir. Şüphesiz ki Vikingler yetenekli ve gözü pek savaşçılardı. Savaşmak, cesaretleri ile anılmak, kahramanlıkları ile öldükten sonra da hatırlanmak, kadim Viking irfanında önemli bir yere sahipti. Tüm savaşçı topluluklar gibi Vikinglerde de kahramanlıkları, başarıları ve cesareti ile övülen liderler vardı. Savaşçı lider veya kral algısını anlamak Viking toplumunun temel yapısını almada oldukça önemlidir. Sagalar bu konseptler ile ilgili bize birçok bilgi sunmaktadır. Örneğin 14. yüzyılda yazılan nesir bir şiir olan *Rígsthula*’a göre İskandinav toplumu büyük toprak sahipleri, çiftçiler ve kölelerden oluşmaktaydı. (Crossley-Holland 1980, s. 12.)²³ Büyük toprak sahipleri *konungr* (kral) *jarl* (kont/kraldan sonra gelen yönetici) ve *høfðingi* (reis) gibi unvanlara sahipti. (Sundqvist, 2015, s.281) Bir İskandinav maddi varlığına göre bu statüler arasında geçiş yapabiliirdi. Bu durum istila faaliyetlerini desteklediği hatta cesaretlendirdiği söylenebilir. Viking toplumunda liderler şan, şöhret ve zenginlik arayışında olan profesyonel savaşçılar olarak algılanmışlardır. İskandinav sagaları ve skald şiirleri toplumdaki ideal lider algısını anlamak için en iyi kaynaklardır. Örneğin, yine nesir bir şiir olan *Hávamál*’da, İskandinav toplumunda günlük yaşamın pratik kurallarını içeren birçok ifade yer almaktadır: “Sığır ölür, hısımlar ölür, er geç sen de ölürsün; lakin onu elde eden adamın şanı hiçbir zaman ölmez.” (Haywood, 2016, s.1)

Şöhret için yaşamak en azından üne kavuşmayı arzulamak Orta Çağ’daki ideal İskandinav lider algısının bir parçasıydı. Örneğin, 13. yüzyılda yazılmış, politika ve ahlak ile ilgili konulara değinen *Konungs Skuggsjá* (*Kralın Aynası*) ‘da şu cümlelere yer verilmektedir:

---

²³ Referans eserin kindle versiyonu baz alınarak verilmiştir. Bu sebeple sayfa numaralarında değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. y.n.

“Unutmayın, birçok adam yaşar ama kısa bir süre, kahramanlıkları yaşar ondan da sonra uzun süre.” (Haywood, 2013, s.8) Şan, şöhret ve kahramanlığın İskandinav liderlerinde olması gereken alametlerden olduğu sagaların ve skald şiirlerinin hemen hemen hepsinin temel mesajıdır. Gerçekten de İskandinav krallarından çok azı yatağında ölmüştür. İskandinav toplumunda liderler uzun yıllar boyunca hüküm sürmek için değil şöhret için yaşamalıydı. Denizaşırı bir istila için yola çıkmak veya yağma faaliyetlerinden ganimet elde etmek, bir kral veya lider için en iyi yoldu. Yağma ve istila faaliyetleri beraberinde şöhret, destekçiler ve yeni topraklar getiriyordu. Aynı zamanda zenginlik ve şan İskandinavya’da yaşayan bir kişinin sosyal sınıfında da değişiklik anlamına geliyordu. Asil olmamalarına rağmen İskandinavya’nın birçok yerinde kazandıkları zenginlik ve şöhret ile statü sahibi olmuş liderler vardır.

İstilaları, savaşı ve şanı destekleyen diğer bir yapı da Viking dinidir. Yapısı gereği oldukça karışık ve sembolik anlatımlara sahip olan eski Nors dininde ya da Viking dininde, birbirleri ve insanlarla göreceli olarak çelişkili ilişkileri olan birçok yaratık, tanrı, tanrıça ve başka figürler bulunmaktadır. Bu dine dair yazılı kaynaklar, dini ve kültürel değişimin yaşandığı Hristiyanlık sonrası döneme yani 10. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasında tarihlenmektedir. (Hultgård, 2015, s. 212) Dinin temelleri ile ilgili en ayrıntılı ve en bilinen kaynak Snorri Sturluson’un²⁴ (doğ. 1179 – öl. 1241) derlediği düşünülen *Nesir Edda*’dır. En genel özeti ile Viking dininde *Asgard*’da yer alan *Valhalla* cenneti *Helheim* ise cehennemi sembolize ettiğini söyleyebiliriz. Savaşlarda büyük rolü olan ve *Valhalla*’ya kimin kabul edileceğine karar veren, *Valhalla*’nın baş tanrısı Odin’dir. *Valhalla*’ya kabul edilmek İskandinavların savaşta ölmeleri ve Odin’i zafer ve başarı ile onurlandırmaları anlamına geliyordu. Bu onura erişenler Odin’in sarayına, sofrasına kabul edilecek *Ragnarök*’taki²⁵ ordusunun bir parçası

²⁴ Snorri Sturluson, İzlanda kökenli, politikacı, tarihçi ve şairdir. Kadim kuzey toplumlarının inançlarının günümüze ulaşmasında önemli bir yere sahiptir.

²⁵ Ragnarok veya Ragnarök. Kadim İskandinav dininde dünyanın yaratılması ile başlayan ve Ragnarök ile bilinen dünyanın yok olmasıyla sona eren evrensel bir tarih anlatısı yer almaktaydı. Bu anlatıda, hemen hemen bütün sagalarda ve skald şiirlerinde bahsedilen bir felaket yer almaktaydı. Bazı araştırmacılar Ragnarök’ü

olma şansına ulaşacaklardı. Yani *Valhalla* yatağında “huzur içinde ölenler” için değil savaşta cesurca ölenler için bir cennetti. *Valhalla*’nın sunduğu bu “kısıtlı sonsuz hayat” fikri, Viking toplumunun savaşçı olmayan kesiminde yani, küçük yaştaki çocuklarda, savaşa hiç katılmamış erkek ve kadınlarda manevi bir boşluk yaratmış olması muhtemeldir. Diğer yandan çoğunlukla eski Nors dininin cehennemi olarak geçen ve “kayıp ruhlar diyarı” olarak adlandırılan *Helheim* hakkında oldukça sınırlı bilgiye sahibiz. (Crossley-Holland 1980, s.15) *Helheim* çoğunlukla cehennem olarak kabul edilmekle birlikte buzlarla kaplı karanlık bir yer olarak tasvir edilmektedir. (Nesir Edda 2018, s 46.) Loki’nin kızı Hela adında bir tanrıça tarafından korunmakta olduğunu bildiğimiz *Helheim*’a hangi ruhların gittiği ve nasıl gittiği belirsizdir. Kısaca, eski Nors dini, İskandinav toplumunun savaşçı özelliklerini desteklemekte hatta cesaretlendirmektedir. Sagaların büyük çoğunluğunda savaş, cesaret ve şan üzerine yazılmış birçok mesele ve hikâyeye yer vermesi toplumun gelenek ve dini göz önüne alındığında daha iyi anlaşılmalıdır.

Orta Çağ İskandinavya’sı hakkında başlıca iki kaynağını skald şiirleri ve sagalar oluşturmaktadır. Skald şiirleri çoğunlukla sözlü kültürün bir parçasıydı ve daha sonradan yazıya geçirilmişti. Ancak Viking Çağı’nın çok öncesine dayanan, ölümlerin şerefine ve kimi zaman rün taşlarının²⁶ üzerlerine kazılmış olan bazı diziler olduğu bilinmektedir. (Jesch,

---

“Tanrıların Alacakaranlığı” olarak tercüme eder ancak aslında bu kelimenin “Tanrıların Yazgısı/Kıyameti” anlamına geldiği öne sürülmektedir. Söz konusu şiire göre *Fimbul Kışı* olarak bilinen bütün yıl sürecek bir kıştan sonra kardeşler kazanç uğruna birbirine düşeceklerdir. Bu anlatım tanrılar, tanrıçalar, insanlar ve yaratıklar arasındaki kaos ile devam edecek ve sonunda, kötülük evrendeki her yere yayılacaktır. Ragnarök, kadim İskandinav tanrı ve tanrıçalarının sonudur. Bu tanrı ve tanrıçalar sonlarının geleceğini bilerek ve bugüne hazırlanarak yaşarlar. Kader eski İskandinav dini ve Orta Çağ İskandinav toplumu için son derece önemli bir kavramdı. Kader algısı o kadar güçlüydü ki tanrıların ve insanların babası Odin dahi bu kaderi engellemek için bir şey yapamazdı. Eski İskandinav dininde kıyamet gününe dair bir inanç olduğu şüphesiz ancak bu inancın kapsamı belirsizdir. Birçok tanrı ve tanrıçanın akıbetini bilmiyoruz. Snorri Sturluson’a göre bu son insan soyu için yeni bir başlangıçtı. Ragnarök’un sonunda bir çift hayatta kalacak ve insan soyu bu kadın ve erkekten devam edecekti. Bu bölüm Hristiyanlık sonrası eklenmiş olabilir. Hem Ragnarök hem de kadim Viking dini hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Nesir Edda ve Page, 2013.

²⁶ Rün taşları, İskandinav kültürünün en eski ve en eşsiz örneklerinden biridir. Modern çalışmalar bu taşları “hatıra taşı” olarak değerlendirmekle birlikte genelde 11.yüzyıl sonrasına tarihlenmektedirler. Diğer yandan rün taşlarının büyü ve dinsel yönleri de olduğu düşünülmektedir.

2015, s. 366) Şiir gelenekleri arasında özellikle İzlanda önemli bir yere sahiptir. Çoğunlukla antik sözlü kültürün, şiirlerin, mitlerin ve tarihi olayların yazıya geçirilmiş hali olan İzlanda'nın edebi ürünleri hem İskandinav kültürü hem de tarihi için oldukça önemli kaynaklardır. Sözlü kültüre dayanan ve günümüze kadar ulaşan bu şiirler 12. yüzyıl ve sonrasında yazıya geçirilmiştir. Bu bakımdan asıllarına ne denli sadık kalındığı tartışmalıdır. Rus kronikleri gibi İskandinav şiiri ve sagaları da çoğunlukla olayların geçtikleri dönemden çok daha geç dönemlerde yazıya geçirilmiştir. En genel anlamı ile İzlanda şiirinin iki ana kolu bulunmaktadır; Eddik ve Skaldik. Eddik şiir adını bugün 1270'lerde oluşturulduğu düşünülen *Manzum (Şiirsel) Edda Codex Regius* olarak anılan bir el yazmasından almaktadır. (Jesch, 2015, s. 369) Bu şiirlerin konuları efsanelerden ve kahramanlık hikayelerinden oluşmaktaydı. Yine benzer temaları konu edilen ancak Eddik şiirlerin aksine ozanların adları ile anılan Skaldik şiirler ya da skald şiirleri, kadim kültürün bir parçası, halk ozanlarının ürünleridir. Snorri'nin Nesir Edda'sında Manzum Edda²⁷'dan da şiirler yer almaktadır. Diğer yandan sagaların çoğunda anlatımla ve olaylar ile uyumlu birçok skald şiiri yer almaktadır. Örneğin tez kapsamında en çok yararlanılan kaynaklardan biri olan ve ünlü Norveç krallarının sagalarını içeren *Heimskringla*'da, Norveç Kralı ve Vareglerin komutanı Harald Hardrada'ya (doğ. 1015 – öl.1066) adanmış birçok skald şiiri yer almaktadır.

Sagalarda efsaneler ile tarihi olaylar zaman zaman paralel olarak ilerler. Ancak doğrudan kahramanlığı övmek için ya da tamamen mitolojik öğelerle dolu sagalar da bulunmaktadır. Sagaların karakteristik özellikleri arasında, gittikleri yerde ya da başardıklarıyla çok değerli görülen kuzeyli kahramanlar, Avrupa'dan Hazar'a geniş bir coğrafyayı kapsayan denizaşırı seyahatler, seferler ve paralı askerlik maceralarının yanı sıra olağanüstü canlılar, yaratıklar ve ejderhalarla savaşan liderler de yer almaktadır. (Mitchell, 2015, s. 402) Mit ve hakikat arasında kalan hikayeler içinde araştırmacı, bu kaynaklara karşı çok dikkatli olmalıdır. Diğer

---

²⁷ Manzum Edda (ing. Young/Poetic Edda) 13. yüzyıla tarihlendirilen, Orta Çağ İzlanda edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. Yazarının kim olduğu hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, kahramanlık öykülerini ve mitleri konu alan şiirlerden oluşmaktadır.

yandan hikayelere konu olan kahramanlar çoğunlukla istediklerini elde ettikleri mutlu bir sona kavuşur ancak bazen de *Ragnars Saga Loðbrókar*'da olduğu gibi kahramanın ölümü ile kahramanın hedefleri yarıda kalabilmektedir. (Mitchell, 2015, s. 402) Söz konusu efsanelerin, mitlerin ve hikayelerin gerçeklik payı olmakla birlikte abartılı ve farazi anlatımları olduğu da aşikardır. Çoğu zaman efsaneler devletleri, halkları meşrulaştırmak, övmek ve yüceltmek için özellikle üretilir ya da mitleştirilir. Bu açıdan sagalarda aile bağlarına, kültürel bağlara ve soyağaçlarına olan vurgulara yer verilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Örneğin İskandinav grupların İzlanda'ya yerleşmesini anlatan *Landnámabók*'da şöyle bir ifade yer almaktadır: “Bizi kölelerden, barbarlardan gelmekle suçlayan yabancıların eleştirilerini, atalarımız hakkındaki hakikatleri kesinlikle bilirsek daha iyi cevaplayabiliriz” (*Landnámabók* s. 19²⁸; Mitchell, 2015, s. 405)

Sagaların en fazla değindiği konular arasında, Avrupa'nın çeşitli yerlerine yapılan ziyaretler, düzenlenen seferler ve paralı askerlik faaliyetleri yer almaktadır. Tez kapsamında bizi ilgilendiren elbette Doğu'ya ve nihayetinde Bizans'a gelen İskandinavların hikayeleridir. Bu hikayelerden en ünlüsü ve belki de en iyi bilineni Harald Hardrada'nın ve Kral Sigurth'un (ya da Sigurd) Konstantinopolis'e gelmesini anlatan *Heimskringla*'dır. Snorri Sturluson tarafından yazıya geçirildiği düşünülen ve “Dünya Küresi” anlamına gelen *Heimskringla*'da Aziz Olaf, Güzelsaçlı Harald, İyi Hakon gibi ünlü Norveç krallarının sagaları yer almaktadır. *Heimskringla*'da günlük bir dille yazılmış epik anlatım yanı sıra diyaloglara, mekan ve karakter tasvirlerine de yer verilmektedir. Olaylar zaman zaman tarihsel sırayı izlemekle birlikte çoğunlukla kronikler gibi standart bir tarih çizgisinde değildir. Hikayelerin çoğunda, “güvenilir” kaynaklara yapılan atıflar, kuşaklar boyunca aktarılan hikayelerin “gerçekler”e dayandığına dair vurgular yer almaktadır. (Lönnroht, 2015, s. 388) Örneğin Harald

---

²⁸ Referans eserin kindle versiyonu baz alınarak verilmiştir. Sayfa sayısında değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. y.n.

Hardrada'nın sagasında, Bizans İmparatoru'nun kör edilmişinin anlatıldığı bölümde şöyle bir ek açıklama yer almaktadır:

“Harald’ın şerefine bu iki Drápas’ta ve onun hakkındaki birçok şiirde Harald’ın Yunanların imparatorunun gözlerini çıkarttığından bahsedilmektedir. Daha doğru olduğunu bilselerdi bunu yapanın bir dükün veya kontun veya prens mertebesinde başka bir adamın olduğunu söyleyebilirlerdi. Fakat bu hikayeyi Harald’ın kendisi ve orada olan diğer adamlar da anlatmıştır.” (Heimskringla, s. 588)

Diğer yandan *Heimskringla*’da yer alan hemen hemen tüm krallar cesaretleri, bilgelikleri ve savaşçıları ile övülmektedir. Örneğin Hardrada’nın Bizans’taki faaliyetlerinin anlatıldığı bölümde, Bizans komutanı Georgios Maniakes (doğ.? – öl.1043, sagadaki adıyla Gyrgir) ile arasındaki anlaşmazlık ve Vareglerin bu anlaşmazlık karşısındaki tutumlarına yer verilen bölümler, tipik saga anlatısının en güzel örneklerinden biridir. Diğer yandan sagalarda Ruslarla olan ilişkiler hakkında da bilgiler bulmak mümkündür. İskandinav kaynaklarında geçen *Svíþjóð hinn mikla* (Büyük İsveç) ve *Garðaríki*²⁹ ifadeleri Rus’un yaşadığı yeri işaret ettiği düşünülmektedir. (Holman, 2003, s.232-33) İskandinav toplumlarının bugünkü Rus coğrafyası ile olan ilişkileri, Rurik’in Novgorod’a gelişinin çok öncesine dayanan bir ticari ilişkisi olduğu öne sürülmektedir. Kaynaklarda geçen ve “Doğu’ya giden yol” “Doğu yolu” anlamına geldiği düşünülen *Austrvegr* kelimesi, Baltık üzerinden Lagoda Gölü, Dinyeper, Kiev ve en nihayetinde Konstantinopolis’e giden muhtemelen bir ticaret yoluna vurgu yapmaktaydı. (Jackson, 2003, s. 30-31) Bu kavram Baltık’ın doğusu, Konstantinopolis ve Müslüman ülkelerini kapsayacak şekilde rün taşlarında ve sagalarda bulunmaktadır. “Doğu’ya giden yol” muhtemelen tüccar halk için iyi bir pazarı işaret ederken zenginlik ve şöhret peşinde olan liderler için de Orta Çağ’ın en görkemli ve zengin şehri olan Konstantinopolis’e uzanan, maceralı bir yoldu. Orta Çağ İskandinav gruplarının Doğu ile

²⁹ *Garðaríki* (Gartharaki/Şehirlerin Krallığı) İskandinav kaynaklarında Kiev, Novgorod ve çevresi için kullanılan bir yer adı olarak geçmektedir. Özellikle *Heimskringla*’da Rusların yaşadığı coğrafyayı işaret ettiği görülmektedir. Ancak burada kastedilen Rus ya da *Rusya*, slavları işaret etmekten çok Rurik hanedanının üyesi olan Yaroslav’ın topraklarını işaret ettiği düşünülmektedir.

olan bağlantılarını en iyi sagalardan ve rün taşlarından takip etmekteyiz. Örneğin en erken tarihli sagalardan biri olan *Ágrip af Nóregskonungasögum*'da³⁰ ve *Morkinskinna*'da Rus Knezi Yaroslav'ın İsveç kralı Olof Skötkonung'un kızı Ingigerðr (İngigerd) (doğ. yak. 1000 – öl. yak. 1050) ile evlendiğinden bahsedilmektedir. (*Ágrip af Nóregskonungasögum* s.39; *Morkinskinna*, s.89) Diğer yandan Yaroslav ile Ingigerðr'in kızı Ellisif ile Harald Hardrada'nın da evlendiğini yine sagalardan öğrenmekteyiz. Evlilik bağlarının yanı sıra gezi ya da politik sebeplerle de Olaf Haraldsson (Aziz Olaf, doğ. yak. 995 – öl. 1030) ve Norveçli I. Magnus (İyi Magnus, doğ. yak. 1024 – öl. 1047,) gibi İskandinav liderlerin, Rus knezliklerini ziyaret ettiklerini yine sagalardan öğrenmekteyiz. *Garðaríki*'nin yanı sıra sagalarda Bizans'a yapılan ziyaretler ile ilgili de bilgi edinmekteyiz. Konstantinopolis'in İskandinav kaynaklarındaki adı olan ve "Büyük Şehir" anlamına geldiği düşünülen *Miklagarðr*'ın (Holman, 2003, s. 61) yanı sıra Bizans topraklarını tanımlamak için *Grikkland* da kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Bizans'a dair atıflarda bulunan İskandinav kaynakları arasında 1130 yılında Ari Þorgilsson tarafından yazıldığı bilinen *Íslendingabók* ve evrensel bir tarih anlatısının yanı sıra Bizans imparatorlarından da bahseden *Veraldar Saga* önemli kaynak grupları arasındadır. (Jakobsson, 2016, s. 348) Diğer yandan daha önce de isimlerini zikrettiğimiz *Heimskringla*, *Ágrip af Nóregs konunga sögum*, *Fagrskinna*, ve *Morkinskinna* sagaları Bizans ile kurulan ilişkiler için incelenmesi gereken başlıca kaynaklar arasında yer almaktadır.

Tez kapsamında en sık başvurulan kaynak gruplarından olan sagalar, bize *Heimskringla*'nın tamamında Vareglerin Bizans ordusunda oldukça "elit" bir yere sahip olduğu görülmektedir. Alınan kararlarda, yapılan seferlerde Vareg askerleri ve liderleri Harald, her zaman baş roldedir. Sagaların genel yapısı ve anlatım tarzı göz önünde bulundurulduğunda söz konusu abartılı veya farazi anlatımlar bize çok da anlamsız gelmeyecektir. Birincil kaynakların

---

³⁰ *Ágrip af Nóregskonungasögum*, *Norveç Krallarının Kısa Tarihi* anlamına gelen, *Historia Norvegiae* ile aynı dönem yazıldığı düşünülen *Fagrskinna* ve *Heimskringla* gibi ünlü kral sagaları ile aynı anlatım tarzında olan, en erken tarihli Norveç kralları sagasıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Holman, 2003, s. 23.

çoğunun belirli bir kesimin denetiminde ve yazımında olduğu düşünülürken, aynı dönemi anlatan ancak farklı iki devlet geleneğine mensup olan Bizans kroniklerinde ve sagalarda aynı olay farklı baş roller ve anlatımlarla bize ulaşmıştır. Sagaların abartılı ve farazi anlatımları göz önünde bulundurularak ancak ön yargıdan uzak bir şekilde doğru okunmaları çok önemlidir. Bu noktada, en önemli hususlardan biri yaklaşık sagaların olayları takriben 200 ile 300 yıl sonra aralıklarla kayda geçirilmiş olması onları yorumlarken dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir. Sagaların sözlü kültüre ve skald şiirlerine dayanması nedeniyle zaman içinde olaylara ve kahramanlara dair yeni ifadeler yer verilmiş olabileceği unutulmamalıdır. Yine farklı bir bakış açısıyla olayları anlatan ve genelde yazıldığı döneme ait olan Bizans kaynakları için de benzer bir yorum yapılabilir. Saray, imparator ve ordu üçgeninde saray katipleri, olayları sarayın gözünden anlatmaktaydı. Vareglerin paralı asker statüsünde işe alındıkları ancak orduda diğer paralı asker gruplarından daha farklı bir konumlarının olduğunu hem Bizans hem de İskandinav kaynakları doğrulamaktadır. Ancak ayrıcalıklarına rağmen bir paralı asker grubunu Bizans komutanlarının önünde tutmak, liderlerini övmek veya yüceltmek Bizans sarayı için çok da makul bir fikir olmasa gerekti. Diğer yandan yukarıda bahsedildiği üzere Bizans kaynaklarında Vareglerin erdemlerine, savaş becerilerine ve sadakatlerine övgüler bulmak da mümkündür. Tez kapsamında İskandinav şiir ve sagalarını, tarihi gerçekliklere bir kaynak olmaktan ziyade, İskandinav toplumunda Vareg olmanın ve Doğu’da hizmet etmenin nasıl algılandığını ve toplumda ne gibi bir yeri olduğunu anlamak için kullanılmıştır. Sözlü kültür abartı, efsane ve mitlerin karmaşık ama bir o kadar da etkileyici olay örgülerini sunmanın yanı sıra bize çeşitli gelenek, kültür ve olaylar ile ilgili toplumun bakış açısını da göstermektedir.

Uzak diyarlara giderek zenginlik elde etmek, Bizans’ta Vareg muhafızı olarak yer almak veya bu uğurda hayatını kaybetmek, Orta Çağ İskandinav toplumu için onları hatırlanmaya, anmaya ve yüceltmeye değer kılıyordu. Bizans kaynaklarında görünür olmayan ancak sagalarda “tarihi bir kişilik” olarak karşımıza çıkan karakterler ile birçok bilgiye sagalar sayesinde ulaşmaktayız. Sagaların barındıkları “ideal lider veya Kuzeyli” esintilerini ve Orta

Çağ'ın tipik “olağanüstülüğe varan” anlatısını bir kenara koyarak baktığımızda, tarihin akışı içinde, arkasında hayatı boyunca yapıp ettiklerine dair iz bırakabilmiş, belki de hepimizin içten içe arzu ettiği o şeyi başarabilmiş insanların hikayesini anlatmaktadır sagalar: tarihte “biricik bir birey” olarak iz bırakmak. Yalnız “büyük işler başarmış eril bireylerin” de değil, toplumun birçok kesiminden karakterin yer aldığı kendi içinde bir bütünlüğü ve mesajı olan eserlerdir. Bu sebeple tarihi bir kaynak olarak ele almak ne kadar zor ve birçok açıdan yanıltıcı olsa da bu özelliği sagaları hem kaynak hem de tür olarak eşsiz kılmaktadır.

Vareglerin kültür izleri ile ilgili en çarpıcı veri gruplarından birini de rün taşları oluşturmaktadır. Rünler İskandinav kültürün en eşsiz örneklerinden biridir. Rün taşları hem Hristiyan hem de İskandinav sembolleri temsil eden önemli kaynaklardır. Bu taşların birden fazla amaçla dikildiğini söylemek mümkündür ancak üzerinde yer alan ibarelere bakıldığında rünlerin “hatıra taşı” vazifesinin daha ağır bastığı görülmektedir. İskandinav coğrafyasında yaklaşık olarak 3000 rün taşının varlığı bilinmektedir. Bu taşların 2270’i İsveç’te, 400’ü Danimarka’da ve 138’i Norveç’te yer almaktadır. (Williams, 2015, s.357) Rün taşlarının tarihlendirilmesine dair çeşitli problemler bulunmakla birlikte çoğu rün uzmanına göre taşlarının üçte biri 1050 yılından sonraki dönemlere tarihlenmektedir. (Williams, 2015, s.357) Bu nedenle araştırmacılar rün taşlarını iki bölümde incelemektedirler: M.Ö 1000 öncesi ve sonrası rünik malzeme.

Birçok rün taşı tipik dua ve zoomorfik detaylara sahiptir. Çoğu zaman bu desenlere taşın ortasında konumlanan bir haç eşlik etmektedir. Birçok rün taşı “Tanrı ve Tanrı’nın annesi ruhuna yardım et” gibi tipik cümleler içermekte, bazıları ise haç veya Hristiyanlığa dair figürler olmadan yalnızca anıtsal cümlelere yer vermektedir. (Graslund & Lager, 2015 s.791) Bunlara ek olarak bazı rün taşları da kamusal gelişmelerden ve İskandinav liderlerin faaliyetlerinden de bahsetmektedir. Bu örneklerden en bilineni, Danimarka’nın ünlü kralı

Mavi-dişli Harald'a (doğ.? – öl. 987) ait olan bir rün taşında şu cümlelere yer verilmiştir:

“Kral Harald bu anıtları babası Gorm ile annesi Tyra için yaptırdı, o Harald ki Danimarka'yı ve Norveç'in tamamını aldı, Danimarkalıları Hristiyanlaştırdı.” (Brink, 2015, s.783)

Kara Harald'ın rün taşına paralel olarak siyasi motif içeren rünler de bulunmaktadır. Bu da rünlerin siyasi propaganda için de dikildiklerini göstermektedir. İskandinav coğrafyasında yer alan bazı rünlerde Vareglere ve onların Doğu'ya olan yolcularına dair ibareler bulunmaktadır. Sagalardan okuduğumuz kadarıyla İskandinavların Doğu'ya olan tehlikeli ve uzun yolculuklarının başlıca motivasyon kaynağı ganimetti. Doğu'ya dair duydukları altın hikayeleri, uzak diyarlara giderek savaşan askerlerin ülkelerine getirdikleri ganimetler, İskandinav halkında arasında dilden dile yayılmış olacak ki, başta Harald Hardrada olmak üzere Doğu'ya doğru yola çıktığını bildiğimiz tüm İskandinavlar ülkelerine hatırı sayılı bir zenginlikle döndüğünü okumaktayız. Doğu'nun zenginliklerine dair bazı ifadeler rün taşlarında da yer verilmiştir. Örneğin yine İsveç'te yer alan Tillinge'de bulunan U 792 rün taşında cümleleri okumaktayız:

“Kárr bu taşı babası Hauri'nin (?)ve hısımları Kabbi(?)/Kampi(?)/Kappi(?)/Gapi(?) hatırasına diktirdi. Çokça seyahat etti ve varisi için Bizans'ta servet elde etti.” (U 792)³¹

Diğer yandan benzer bir ifadeye Södermanland'de yer alan Sö 165 rün taşında da yer verilmektedir:

³¹ Burada yer alan çok sayıda rün taşında Bizans'a ya da Doğu'ya yönelik ifadeler yer almaktadır. Ancak tez kapsamında bu ibarelere yer verilen tüm rün taşlarına yer vermek mümkün olmayacağı için aralarından en bilinenlere yer vermekle yetindik. Burada ve son bölümde yer alan rün taşlarına Aberdeen Üniversite'sinin oluşturduğu tüm rünlerin çevrimiçi datalarının yer aldığı <https://skaldic.abdn.ac.uk/db.php?id=1005&if=srdb&table=collections> adresinden erişilmiş, İngilizce tercümeleri baz alınarak Türkçeye çevrilmiştir. Rünlerin referans numarasından İngilizce çevirilerine ulaşılabilir. Son erişim tarihi 12 Nisan 2020.

“Guðrún bu taşı Heðinn’in hatırasına dikti; o Sveinn’in yeğenydi. Bizans’taydı ve altınları paylaştı. Hz. İsa Hristiyanların ruhlarına merhamet eylesin. Guðrún bu taşı Heðinn’in hatırasına dikti; o Sveinn’in yeğenydi. Bizans’taydı ve altınları paylaştı. Hz. İsa ruha yardım etsin. Hz. İsa’ya karşı sonsuz sevgi duyardı!” (U 165)

Rün taşları hem sagalar gibi İskandinavya’daki Vareg ve Bizans algısını anlamak için hem de Vareg muhafızlarının çekirdek yapısının en azından 11. yüzyıl boyunca İskandinav halklarından oluştuğuna dair yazılı bilgiler içermesi açısından son derece önemlidir. Doğu’ya ve nihayetinde Bizans’a atıf yapan rün taşlarının büyük kısmı 11. yüzyılın ilk yarısına ve sonrasına tarihlenmektedir. (Källström, 2016, s.117) Bu da 11. yüzyıl boyunca Vareg alayının İskandinav ağırlıklı yapısını bir kez daha göstermektedir. Elbette bu taşların hepsi İskandinavların doğrudan Varegler askerine katılmak, imparatorluk safında savaşmak için Konstantinopolis’e geldiğini göstermiyor olabilir. Sagalarda kişisel amaçlarla, hac ya da tamamen macera için Bizans topraklarına geldiği anlatılan İskandinavların da varlığından haberdarız. Bu açıdan doğrudan rünlere kazınmış ifadelerin birçoğu doğrudan Varegleri işaret etmese de imparatorluğun kuzeyli misafirlerini, vatanlarından binlerce kilometre ötedeki *Miklagarth*’a getiren motivasyonun izlerini sürmek dahi heyecan verici olmakla beraber bu yönde yapılacak çalışmalara da yol göstericidir.

1.3. ABBASİ DÖNEMİ KAYNAKLARINDA VAREGLER

“Ahmak adam sonsuza kadar yaşayacağına inanır,
Dövüşten kaçarsa;
Lakin ihtiyarlık ona sükûn nasip etmez,

Mızraklar etse de.” (Hávamál)³²

Viking Çağı boyunca kayda geçen yazılı kaynaklarda, İslam coğrafyası ile doğrudan kurulan temaslar ile ilgili sınırlı bilgiler yer almaktadır. Ancak diğer yandan Müslüman seyyahlar, tacirler, diplomatlar ve coğrafyacıların tarafından Doğu Avrupa ve Kuzey Avrupa’ya yaptıkları ziyaretler sırasında kaleme aldıkları bu eserlerde, diğer kaynak türlerine kıyasla daha ayrıntılı anlatımlara ve İskandinav grupların günlük yaşamlarına dair birçok gözleme yer verilmiştir.

Abbasi halifesi Mu’temid-Alellah’ın (870 – 892) döneminde posta ve istihbarat teşkilatında çalışan İbn Hurdazbih (doğ.? – öl. 912/13), 844 ile 848 yılları arasında *el-Rus* ve İskandinav halklarından bahseden ilk kişi olarak bilinmektedir. (Mikkelsen, 2015, s. 685) *Yollar ve Ülkeler* isimli eserinde *el-Rus*’tan ve getirdikleri mallardan, Doğu’ya uzanan ticaret ve nehir yollarından ve bu halktan alınan vergilerden bahsetmektedir. (Yollar ve Ülkeler Kitabı, s.143-146) Daha evvel bahsi geçen diğer kaynak grupları gibi seyahatnamelerde de *Rus* ismi ve işaret ettiği halk ile ilgili tartışmalar vardır. Bu bağlamda özellikle Norman teorisyenlerin, iddialarını desteklemek adına, eserinden ve gözlemlerinden sıkça bahsettikleri isim İbn Fadlan (doğ.? – öl. 920 ve sonrası) ve kaleme aldığı seyahatnamesidir. Volga Nehri’nin kıyısında 921 yılında karşılaştığını anlattığı halk ile ilgili İbn Fadlan eserinde şunları kaydetmiştir:

“Ticaret yapmak için Etil (İtil) nehri kıyısındaki çarşıya (panayıra) gelen Rusları gördüm. Onlardan daha boylu postlu kişiler görmedim. Hurma ağacı gibi, sarışın, kızıl insanlar. Gömlek ve kaftan giyemezler. Erkekleri vücutlarının bir kısmını tamamıyla örten, kollarından birini dışarıda bırakan tek parça elbise giyerler. Her biri yanında bir balta, bir kılıç, bir bıçak taşır. Bunları yanından ayırmaz. Kılıçları geniş yüzlü, Frenk kılıçları gibi yivlidir. Her birinin bedeni ayak tırnaklarından

---

³² Bk. Haywood J. , 2016 s.1

boynuna kadar ağaç yeşili dövme ve resimlerle kaplıdır. Kadınların her birinin memesi üzerinde kocasının zenginliğine göre ya demirden ya gümüşten ya bakırdan ya da altından bir hukka bulunur. Her hukkada bir halka vardır.” (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s.37-38)

İbn Fadlan’ın yer verdiği bu gözlem, Viking Çağı kapsamında yapılan modern çalışmalarda Viking erkeği stereotipi ile paralellik göstermektedir. Seyahatnamede kadınlarla ilgili de detaylı gözlemler yer almakla birlikte Doğu Avrupa’da yapılan kazılarda yukarıda tasvire uyan birçok broş grubu bulunmuştur. İbn Fadlan eserinde kendi bakış açısıyla *Rus*ların ticari faaliyetlerini, tanrılarını, inançlarını ve hizmetçileri, evleri kısaca sosyal yaşamlarını oldukça renkli bir şekilde tasvir edilmektedir. (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s. 38-39) Diğer yandan İbn Fadlan bu halkın liderlerinden ve naibinden de bahsetmektedir. *Rus* hükümdarları saraylarında askerlerinin en kahraman ve güvenilir olanlarından 400 kişi bulundurmakta, bu askerler liderleri için gerekirse canlarını feda etmektedir. (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s. 44) Ancak bizce kaydettiği gözlemlerin en dikkat çekici kısmı, cenaze töreni ile ilgili olan bölümdür. İbn Fadlan, ölen bir reisin arkasından düzenlenen bir cenaze törenine bizzat tanıklık etmiş ve ritüelin bütün sürecine eserinde yer vermiştir. Törende, ölen reisin cariyelerinden biri ile gemiye yerleştirildiği ve daha sonra cariyenin reisi ile birlikte kurban edildiği ve her ikisinin de gemiyle birlikte yakıldığı ve bu ritüelin, Fadlan tarafından “Ölüm Meleği” olarak adlandırılan bir kadın tarafından yönetildiği anlatılmaktadır. (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s. 38-44) Ritüel bittikten sonra ölen reis için bir sütun diktikleri ve bu sütuna reisin adını yazdıkları da anlatılmaktadır. İbn Fadlan’ın tanık olduğu bu seremoni Viking Çağı’na ait bazı mezar buluntularıyla örtüşmektedir. Örneğin efsanevi lider Kara Halfdan’ın (doğ.? – öl. Yak 880) annesi Kraliçe Asa’ya ait olduğu düşünülen Viking Çağı’na ait en meşhur gemi gömüsü 1903’te Oseberg’de bulunmuştur. Mezarın şekli, geminin yapısı ve ölü gömme yöntemi İbn Fadlan’ın anlatısı ile paralellikler taşımaktadır. Mezar buluntusunda bir yaşlı ve bir de genç kadın iskeletleri bulunmuş, genç iskeletin kraliçenin hizmetçilerinden biri olduğu ve sonraki hayatta da ona hizmet etmeye devam etmek için kraliçe ile birlikte gömüldüğü düşünülmektedir. (Clements, 2005, s. 57) Diğer yandan İbn Fadlan özellikle *Rus*ların

ölülerini yakmasına vurgu yapmakta ve bir *Rus* ile aralarında geçen konuşmayı şöyle aktarmaktadır:

“Yanımda Ruslardan bir adam vardı. Yanımdaki tercümanla konuşuyordu. Ona ne söylediğini sordum. Tercüman ‘Siz Araplar ahmaksınız’ diyor dedi. ‘Niçin?’ dedim. O da ‘En çok sevdiğiniz, değer verdiğiniz insanı alıyor toprağa atıyorsunuz. Onu toprak, haşarat, kurtlar yiyor. Biz ise onu bir anda yakıyoruz. Derhal Cennet’e giriyor’ dedi.” (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s. 43-44)

Kremasyon ve yukarıda bahsedilen ritüelin İskandinav kökenli olduğu iddiasına Riasanovsky ve Steinberg gibi bazı Anti-Norman teorisyenler karşı çıkmaktadır. Buna göre, İslami kaynaklarda yer verilen kremasyonlar ve devamındaki ritüeller, Slavların kadim adetlerindendi ve kesinlikle İskandinav etkisi taşımamaktaydı. (Riasanovsky & Steinberg, 214 s. 22) Ancak, İbn Fadlan’ın anlatısındaki gemi motifinin bir kez daha altını çizmekte ve bu tarz gömülerin Viking Çağı’nın en yaygın defin adeti olduğunu hatırlatmakta fayda var. Bu bakımdan İbn Fadlan’ın aktardığı halkın İskandinav gruplarından biri olması muhtemeldir.

El-İstahri (doğ.? – öl.952’den sonra) *Rus*’tan ve adetlerinden bahseden diğer bir seyyahdır. *Yollar ve Krallıklar Risalesi*’nde *Rus*’u *Kiev Rus*, *el-Slaviyya* ve *el-Artaniyye* adı verilen üç farklı kolu olan bir halk olarak tanımlamaktadır. (Montgomery, 2015, s.700; P. Lunde, & C. Stone, 2012, s.424) *Rus*’un ölülerini gönüllü köle kızlar ile birlikte yaktıklarından, kürk ticareti yaptıklarından bazı erkeklerin sakallarını at kuyruğu gibi bağladığından bahsetmektedir. (P. Lunde, & C. Stone,2012, s. 424) El-İstahri’nin eserinden yararlandığı bilinen el-Havkal’da (doğ.? – öl. yak. 988) aynı anlatıya yer vermekle birlikte el- İstahri’ye ek olarak, *Rus*’un Volga Nehri üzerinde *Sakleb* ve Bulgar (İdil) toprakları arasında kalan bölgede yaşayan bir halk olduğundan, kürk çeşitlerinin cinsinden ve kadın ve erkeklerin saç stillerinden bahsetmektedir. Aynı zamanda İbn Havkal, *Rus*’u ‘lidersiz bir güruh’ olarak

nitelendirmiş, Peçenekler³³ ile ittifak yaptığından bahsetmiştir. (Montgomery, 2015, s.704-705)

Rus'un bölgedeki faaliyetlerini ve birlikte yaşadığı halklardan bahseden diğer bir yazar ise el-Mesudi'dir (doğ. 893 – öl. 956) Eseri *Murûcu 'z-Zehep* 'te (*Altın Bozkırlar*) *Rus*'un Hazar topraklarında, İtil kıyılarında, Müslümanlar, Yahudiler, Hristiyanlar ve paganlar bir arada yaşadığını aktarmaktadır. *Rus* halkının en kalabalık kolunu oluşturduğunu söylediği Luzane halkının, Endülüs'e, Roma'ya, Konstantinopolis'e ve Hazar'a giderek ticaret yaptıklarından bahsetmektedir. Mesudi, paganlarla ilgili özellikle *Rus* ve *Saklablar*ın adını vermekte, şehrin iki yakasında birlikte yaşadıklarını anlatmaktadır. (P. Lunde, & C. Stone, 2012, s. 69) Mesudi'nin bu halklarla arasında ayırım yapmadan ölüm ile ilgili ritüellerinden şu şekilde bahseder:

“Ölülerini, ölülerin hayvanlarını, alet edevat ve takılarını yakarlar. Bir erkek öldüğü zaman karısı hayattaysa onu da onunla birlikte yakarlar. Eğer ölen kadınsa, kocasını onunla birlikte yakmazlar. Eğer ölen bekar biriyse, ölümünden sonra evlendirilir. Kadınlar, cennete girecekleri ümidiyle kocalarıyla birlikte yakılmayı isterler.” (P. Lunde, & C. Stone, 2012, s. 69)

Mesudi ayrıca *Rus*'un Hazar Deniz'ine kadar ilerlediğinden, bütün kıyıları yağmadığından, kadın ve çocukları köle olarak aldıklarından da bahsetmektedir. Müslümanlar tarafından kaleme alınan kaynaklarda bu halkın acımasızlığından ve yağmalarından bahsetme şekli, bu dönemde yazılmış tüm kaynakların ortak anlatısını oluşturmaktadır. *Ruslar* ve diğer halklar

---

³³ Peçenekler, Uz, Kuman-Kıpçak boyları ile Gök-Türk hakanlığından ayrılmış *Doğu Türkleri* olarak adlandırılan zümrelerden birini teşkil etmekteydi. (Kafesoğlu, 1997, s.488) 8. Yüzyılın son çeyreğinde Volga nehri etrafında yayılım gösteren Peçenekler, bölgenin en güçlü otoritesi Hazar ile komşu olmuşlardır. Peçenekler ile ilgili bilgi ve gözlemlere *De Administando Imperio* 'da yer verilmiştir. İmparator VII. Konstantinos eserinde, Peçenekler ile olan barışı korumanın, onları çeşitli hediye ve çeşitli diplomatik araçlar ile güvenceler vermenin, Bizans'ın lehine olacağını belirtmiştir. (De adm. imp., s. 29) Diğer yandan imparator Konstantinos, Peçenek halkının oldukça iyi savaşçılardan oluştuğunu, *Rus*'un ve birçok Türk gruplarının onlardan çekindiğini, Peçenek ülkesi ve onun komşuları hakkındaki gözlemlerine de eserinde yer vermiştir. Peçenekler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kurat, 1937.

hakkında gözlem yapan, Doğu Avrupa'ya seyahat eden birçok Müslüman gezgin, devlet adamı ve bilim insanı birbirlerinden ve yazılan eserlerden haberdarlardı. Bu bakımdan bilgilerin birbiri ile örtüşmesi ya da aynen yer verilmiş olması doğal sayılabilir. Diğer yandan da ölü gömme gelenekleri, yönetilme şekilleri ve sosyo-kültürel yapılar hakkında anlatılan bu anekdotların tutarlığı bizim için önemlidir.

İsmi *Ruslar* ile birlikte anıldığı için *Sakleb*³⁴(çoğul olarak *Sakalibe*)adı verilen halktan da bahsetmek gerekmemektedir. İbn Rüste'nin (doğ.? – öl.913'ten sonra) *el-A'lâku'n-nefise* isimli eserinde, Mesudi gibi bazı yazarların da eserlerinde bahsettiği, *Sakleb* adı verilen bir halktan bahsetmişlerdir. İbn Rüste, *Sakleb*'in, Peçenek topraklarından 10 günlük yürüyüş mesafesinde olduğunu ve bölgeye varıldığında ilk karşılaşılan şehrin *Vabnit*³⁵olduğunu, bölgeye ulaşmak için, ıssız kırları, sık ormanları ve stepleri geçmek gerektiğini, *Sakleb*'in üzüm bağları ve ekili alanları olmayan, bir yer olarak tarif etmektedir. (P. Lunde, & C. Stone, 2012, s. 345) Müslüman kaynaklarda *Sakalibe* bölge olarak başka noktaları da işaret etmektedir. Örneğin Yakut el-Hamevi, *Mu'cemü'l-buldan* isimli eserinde, *Sakleb*'in Konstantinopolis ile İdil arasında yaşayan bir halk olduğundan bahsetmektedir. (Taşağıl, 2009: s.3-4). Müslümanlar tarafından kaleme alınan kaynaklarda, bu iki halk çoğunlukla beraber bazen de ayrı ayrı tasvir edilmişlerdir. Kaynaklardan öğrendiğimize göre bu iki halkın benzer adetleri olduğunu görmekteyiz. Örneğin Rüste'nin aktardığına göre *Sakleb*, ölülerini yakıyor, küllerini bir kapta saklıyor, daha sonra onları bir tepeye gömüyorlardı. (Lunde & Stone, 2012 s.346) Anlatının devamında diğer kaynaklar ile paralel olarak, ölen kişiyle birlikte gömülen bir kadın yer almaktadır. Mesudi bu halkın, Hazar bölgesinde yaşadıklarından, halkın bir kısmının pagan bir kısmının ise Hristiyan olduğundan bahsetmekte ve onları *Ruslar* ile birlikte anmaktadır. (Mesudi, 2004, s. 71) *Ruslar* ve *Sakleb*

³⁴ Güney Avrupa ile Asya'nın kuzeyinde yaşayan insanları tanımlamak için kullanılan bir tabirdir. Grekçe s(k)lâbos (Slav, Sloven) isminin Arapça halidir. Daha sonra bu tabir başta Endülüs olmak üzere Orta Çağ İslam dünyasına, özellikle de orduda ve diğer hizmetlerde kullanılan Slav kökenli köleleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bu kölelerin bir kısmı haremelerde görevlendirilmek üzere henüz İslam ülkelerine gönderilmeden önce tüccarlar tarafından hadım edildiklerinden *saklibe/sakalibe* terimi “beyaz hadım” anlamını da kazanmıştır. (Taşağıl, 2009: s.3-4)

³⁵ Wabnit ya da Wantit, Doğu Slav kavimlerinden Vyatici'nin yaşadığı yeri tanımladığı düşünülmektedir.

arasında bütün kavim toplumlari gibi benzer kültürel öğeler olduğu açıktır. Ancak kaynaklarda geçen *Rus* ile ilgili çizilen gene tablo, gemilerle yağma yaptıkları kadınları ve çocukları köle olarak aldıkları dayanıklı savaşçılar olduğu yönündedir. Benzer ifadeler İbn Hayyan (doğ. 987 – öl. 1076)'ın *majus* olarak bahsettiği Sevilla'ya saldıran Kuzeyli grupları anlattığı eserinde de bulunabilir. (Lunde & Stone, 2012 s. 308-319) Diğer yandan İbn Rüste, *Sakleb*'in yanında bir de *Rus* adı verilen bir gruptan bahsetmektedir. İbn Rüste, *Rus*'un *Sakleb*'in topraklarını gemilerle yağmaladığından ve onları köle olarak alıp Hazarlara ve Bulgarlara sattıklarından bahsetmektedir. (Lunde & Stone, 2012, s. 188) Bu bilgileri takriben, *Rus*'un bir yerleşime sahip olmadığından, geçimlerini yağma ve kürk ticaretinden sağladıklarından da bahsedilmektedir. Bu bakımdan birçok araştırmacı, İbn Rüste'nin anlattığı *Rus*'un Doğu Avrupa'ya gelmiş İskandinav gruplarından biri olduğunu varsaymaktadır. İbn Rüste'nin *Ruslar* ile ilgili aktardığı şu anekdot da son derece ilginçtir:

“Bir oğul doğduğunda bir baba bir yalın kılıç fırlatır ve şöyle der: Sana miras bırakmıyorum sahip olduğun tek şey bu kılıçla kazanacağın.” (Lunde & Stone, 2012, s. 188)

Bu meseldeki “kılıç ile kazanma”, toprak elde etme, savaşma ya da dolaylı olarak yağma ile mal mülk edinme öğütleri ya da anlatıları Orta Çağ İskandinav sagalarının birçoğunda karşımıza çıkmaktadır. İbn Rüste, *Rus* ile ilgili çizdiği donanımlı, cesaretli ve dayanıklı savaşçı portresi Norman teorisyenlerin başlıca referans noktalarından biridir. İbn Rüste'nin *Ruslar*'ın Süleyman'nın Kılıcı'na benzer bir kılıç kullandıklarından, savaş sırasında toplu olarak saldırdıklarından, askerlerin sıraları asla bozmadığından da bahsetmektedir. (Lunde & Stone, 2012, 189)

Norman teorisyenlerce İbn Rüste'nin dikkat çektiği bu acımasız ve dayanıklı savaşçılara ek olarak gemilerle daha iyi savaştıklarını da vurgulaması *Rus*'un İskandinav grupları işaret ettiğine dair bir ipucu olarak gösterilmektedir. Diğer yandan İbn Rüste de yukarıda yer

verilen İslami kaynaklarda yer alan kremasyonlara paralel bir anlatım ile, *Rus*'un ölülerini yaktığından bahsetmektedir:

“Önderlik eden adamlardan birisi öldüğünde ev kadar büyük bir delik açılır ve ölen adamı kıyafetleri giyinik, kolunda altın bilekliğiyle ve yemek, şarap küpleri ve sikkeler ile birlikte oraya gömerler. En gözde zevcesini de lahdin içine kapatarak adamla birlikte canlı canlı gömerler ve kadın orada ölür” (Lunde & Stone, 2012, 190)

İslam kaynaklarında *Rus*'un yanı sıra *Vareg* adı da geçmektedir. *Vareg* (*Varank*) adı ilk defa Biruni'nin *Astroloji Sanatının Unsurlarına Giriş* isimli kitabında kullanılmış ve bu halkın yedinci iklimin ötesinde en kuzeyde, Volga Bulgarları³⁶, *Saklebiler* ve Türkler ile birlikte yaşadıklarından bahsedilmiştir. (Montgomery, 2015. s.706) Biruni *Rus* ve *Varank*'ın yaşadığı yerleri el yazmasında da göstermiştir. Burada hem ilginç hem de kafa karıştırıcı olan nokta *Rus*, *Vareg* ve *Sakleb* arasındaki ayrımıdır. Benzer bir ayrım Kaşgarlı Mahmud'un (doğ.1029 – öl.1102) *Dünya Haritası*'nda (Resim 1) da görülmektedir. *Rus*'un hemen yanında *Varang* olarak geçen bir bölgeye haritasında yer vermiştir. Bütün Orta Çağ kavimlerinde olduğu gibi *Rus*, *Vareg* ve *Saklab*'ın da kültürel sınırlılarını çizmek, bu halkların ve siyasi figürlerinin iktidar ve yaşam alanlarını belirlemek oldukça zordur. Bir arada yaşadıkları, ticaret yaptıkları hatta savaştıklarını bildiğimiz bu halklar kültürel ve sosyal olarak birbiri ile iletişime açıktı. Ancak İslam kaynaklarında *Rus*'tan bahsediliş şekli, yapılan tasvirler Slavlar ile aynı coğrafyada yaşayan bazı İskandinav grupları işaret ettiği bizce açıktır. Doğu Avrupa'daki buluntu grupları, İskandinavya'daki Müslümanlara ait sikkeler de bunu desteklemektedir. Diğer yandan İbn Fadlan'ın seyahatnamesinde Volga Bulgarları ile ilgili olan kısımda, bu halk arasında İslam'ı yaymaya çalıştığı, 500 erkek ve

³⁶ Volga Bulgarları, İtil veya İdil Bulgarları olarak da geçmektedir. İtil (Volga) nehrinin havzasında kuruldukları için diğer Türk-Bulgar devletleri ile karışmaması açısından Volga Nehri'nin ismi ile anılmaktadırlar. Bulgarlar'ın en eski ataları, Ogur (Ugur) adıyla anılan Batı Türk boylarının bağlı olduğu gruplar olduğu düşünülmektedir. (Taşağıl, 2007, s. 213-214) Volga Bulgarları ile ilgili en ayrıntılı bilgilere İbn Fadlan'ın eserinde rastlanmaktadır. *De Administando Imperio*'da, imparator VII. Konstantinos Bulgar'ın Peçenekler ile komşu olduğunu ve Bulgarların Peçeneklerden çekindiğini, aralarındaki barışı korumak için uğraştıkları anlatılmaktadır. Diğer yandan Volga havzasından geçen ticaret güzergahı, Orta Çağ'ın en önemli yollarından birdir.

kadının İslam dinine geçtiğini aktarmakta, yeni dini kabul eden bu halk için de *el-baringar*³⁷ tabirini kullanmaktadır. (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s.32) Bu tabir *varingar* kelimesine yani Vikingler için kullanılan başka bir kelimeye olan benzerliği ile dikkat çekmektedir. Tarihi bilgiler ışığında İskandinav halkların Volga Nehri civarlarına yerleştiği ve Volga Bulgarları ile ticaret yaptığını bilmekteyiz. (Mikkelsen, 2015, s. 686) Bu bakımdan *el-baringar* Müslüman İskandinavlar için kullanıldığını varsayarsak, Müslümanlığa geçen İskandinavlar ve bu halkın kendi coğrafyası ile olan ilişkisi gelecek çalışmalar için ilginç bir araştırma mevzusu olabilir. Çoğunlukla İskandinav gruplarının Yakın Doğu ile olan ilişkileri, kaynaklardaki varlıkları Batı kaynaklarına nazaran daha az ilgi görmüş, çoğunlukla İbn Fadlan ve İbn Rüste'nin tasvirlerine yer verilmekle yetinilmiştir. Bu bakımdan ister Varg ister Viking çalışmaları için referans kaynağı olsun, İslami kaynakların ilerdeki çalışmalara katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Özellikle İbn Fadlan'ın kaydettiği *el-baringar* İskandinavları işaret ediyorsa, İslamiyet ve İskandinavlar arasındaki ilişki, İskandinavya'ya Müslüman inancın gidip gitmediği, gittiyse de ne denli kabul gördüğü hakkında yapılacak çalışmalarda yukarıda isimleri zikredilen kaynaklar başlangıç noktasını oluşturabilir. Diğer yandan iki coğrafya arasında bulunan dirhemler ve diğer arkeolojik malzemeler iki kültür arasındaki kültürel, sosyal, ticari hatta dini ilişkileri, bu ilişkilerde *Rusların* rolünü incelemek açısından yeni araştırma soru ve konularına ilham olabilir.

1.4. MODERN KAYNAKLARDA VAREGLER

“... Günümüzde, her yandan savaş fişkırıldı:

Doğuda kılıç, Batıda cinayet

Kuzey'de ateş ve Güney'de ölüm

Lir sesleri sustu,

---

³⁷ Ramazan Şeşen'in çevrisinde *Berencer* olarak geçmektedir.

Davulun tokmağı sustu,
 Ve acı çığlıkları yükseldi...”
 (Lastivertli Aristakes)³⁸

Vikinglerin İskandinavya dışındaki faaliyetleri üzerine yapılan araştırmaların çoğu başta Britanya olmak üzere Batı Avrupa eksenlidir. Ancak son yıllarda İskandinav halklarının Doğu Avrupa'daki varlığı ve konumu ile ilgili son derece ayrıntılı çalışmalar da yapılmaktadır. Özellikle başta Baltık olmak üzere Doğu Avrupa'da yapılan kazılarda gün yüzüne çıkartılan arkeolojik buluntuların bu araştırmaları şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Ancak özellikle Rusya'daki İskandinav varlığı üzerine yapılan tartışmalar ve Anti-Norman ve Norman teorilerinin iddiaları hala modern çalışmaları meşgul etmekle birlikte tartışmalı yapısını korumaktadır. Söz konusu tartışmalar için Omeljan Pritsak'ın “The Origin of Rus” isimli makalesi, konu ile ilgili ayrıntılı bir tartışma sunmanın yanı sıra etimolojik köken tartışmaları hakkında da son derece detaylı açıklamalara yer vermektedir. Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg'in neşrettiği *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze* bilhassa Anti-Norman tezi ile ilgili başlıca kaynaklar arasında yer almaktadır. Benzer kaygılarla kaleme alınmış olan George Vernadsky'nin *Rusya Tarihi* isimli çalışması ile Sergei M. Soloviev'in *History of Russia Volume I: The Origin of Kiev Rus from Earliest Times to 1054* ve Akdes Nimet Kurat'ın *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar* isimli eserleri köken tartışmalarının yanı sıra erken dönem Rus Tarihi hakkında da genel bir bakış açısı sunmaktadır. Wladyslaw Duczko'nun ünlü çalışması *Viking Rus: Studies on the Presence of Scandinavians in Eastern Europe* hem köken sorunu hem de iki kültür arasında benzerlikler ve etkileşimler hakkında ayrıntılı bir anlatıma sahip olması bakımından hem Vargem hem de erken dönem Rus Tarihi için yol gösterici bir kaynaktır. Vargem araştırmalarında başta gelen isimlerden Sigfus Blöndal'ın kaleme aldığı *The*

---

³⁸ Lastivertli Aristakes. (2019). *Ermeni Bir Rahibin Gözünden Selçuklular ve Anadolu'nun Fethi*. (İ. Aslan, Çev.) İstanbul:Post s. 11-12.

Varangians of Byzantium köken sorununa değinmesinin yanında Vareglerin hem Kiev hem de Bizans'ta oynadıkları rolü incelemesi açısından da son derece değerli bir kaynaktır. Danimarkalı dilbilimci Vilhelm Thomsen'in Oxford'ta 1876 yılında Taylor Enstitüsü'nde verdiği üç dersin derlemesinden oluşan *The Relations between Ancient Russia and Scandinavia* isimli eseri, Rus kimliği hakkında ayrıntılı bir tartışmaya yer vermesinin yanı sıra Vareglerin tarih sahnesindeki yerlerini de incelemesi açısından son derece önemli bir çalışmadır. Simon Franklin'in "Kievan Rus' (1015 – 1125)" ve Jonathan Shepard'ın "Viking Rus ve Bizans" isimli makaleleri bu alanda de zikredilmesi gereken eserler arasında yer almaktadır.

Diğer yandan Vareglerin Doğu ile olan ticari, kültürel ve siyasi ilişkileri ile ilgili birçok modern çalışma bulunmaktadır. Örneğin Varegler ve Bizans'taki faaliyetleri ile ilgili özet bir çalışma için Raffaele D'Amato'nun *The Varangian Guard 988 – 1453* isimli eserine bakılabilir. Doğu'daki Vikingler hakkındaki çalışmaları ünlü olan Fedir Androshchuk'un *Vikings in the East: Essays on Contacts along the Road to Byzantium (800 – 1100)* ve Line Bjerg, John H. Lindve Søren M. Sindbæk'in editörlüğünü yaptıkları *From Goths to Varangians: Communication and Cultural Exchange between the Baltic and the Black Sea* ile editörlüğünü Fedir Androshchuk, Jonathan Shepard ve Monica White'ın yaptığı *Byzantium and the Viking World*, iki coğrafya arasındaki kültürel, askeri ve ekonomik ilişkileri anlama açısından son derece kapsamlı çalışmalardır. Diğer yandan coğrafya hakkında etimolojik tartışmalar için Tatjana N. Jackson'ın "The Image of Old Rus in Old Norse Literature (a place-name study)" isimli makalesine bakılabilir. Vikingler ile ilgili kapsamlı bir çalışma olmasının yanı sıra Varegler ile ilgili de bir bölümü olması açısından Neil Price ve Stefan Brink'in editörlüğünde yayınlanan, *Viking Dünyası* isimli çalışma Orta Çağ İskandinav dünyasının yapısını, kültürünü edebiyatını, arkeolojisini, siyasi ve ekonomik yapısını anlamak açısından son derece yol göstericidir. İskandinavya ve Bizans İmparatorluğu arasındaki ilişkiler hakkında ülkemizde yapılan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğunu daha önce vurgulamıştık. Ancak bu noktada Türkiye'de Viking araştırmaları

hakkında yaptığı çalışmalar ile tanınan Selahattin Özkan, *Nesir Edda*'nın çevirisi olan *Viking Mitolojisi*, *Heimskringla*'nın ilk beş sagasının çevirisi olan *Tanrılardan Krallara Vikingler* gibi eserleri dilimize kazandırmıştır. Ayrıca Bizans'ta yer alan İskandinavlara dair kaleme aldığı “Anadolu’da Bir Viking Haçlısı: Svend Svensson” ve “Bizans’taki Varenglerin İskandinavya’daki Dinsel Fethe Etkileri” isimli makaleleri zikredilmesi gereken çalışmalar arasında yer almaktadır. Tez kapsamında yer veremediğimiz ancak kendi başına bir araştırma konusu olan Doğu Kilisesi’nin İskandinav halkları üzerindeki bugün modern çalışmaların yeni yeni odaklandığı diğer bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu konuda yaptığı çalışmalar ile tanınan İldar H. Garipzanov’un hem Doğu’daki İskandinav halkları hem de Doğu Kilisesi ile İskandinavya’nın arasındaki dinsel ilişki hakkında yaptığı çalışmaları ufuk açııcıdır. Editörlüğünü Oleksiy Tolochko ile birlikte yaptığı *Early Christianity on the Way from the Varangians to the Greeks* bu alanda yapılan çalışmalar için yol gösterici bir kaynaktır. Tüm Orta Çağ İskandinav gruplarını ve kültürlerini anlamak için bakılan başlıca kaynaklardan olan sagalar hakkında da modern literatürde çok çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Bu açıdan sagaların genel yapısı, nasıl okunmaları gerektiği ve tarihi kaynak olarak kullanımlarındaki genel problemleri hakkında Peter Hallberg’in *Old Icelandic Poetry Eddie Lay and Skaldic Verse*, R. G. Poole’in *Viking Poems on War and Peace : A Study in Skaldic Narrative* ve Shami Ghosh’un *Kings' Sagas and Norwegian History: Problems and Perspectives* isimli çalışmalarına bakılabilir.

İslamiyet ile İskandinav grupların siyasi ve ekonomik ilişkisi diğer araştırma konularına göre daha az ilgi gördüğü söylenebilir. Ancak Bu kapsamda yapılacak araştırmalar için Kuzey’e yolculuk yapan Müslüman gezginlerin toplu halde yer verildiği ve İngilizce tercümesinin Paul Lunde ve Caroline Stone tarafından yapıldığı *İbn Fadlan and the Land of Darkness: Arab Travellers in the Far North* ³⁹iyi bir başlangıç noktasıdır. Diğer yandan Egil Mikkelsen’in *Vikingler ve İslam*, J.E. Montogomery’nin *Arapça Kaynaklarda Vikingler* ve

---

³⁹ Bu eserde yer alan referanslarda eserin kindle versiyonu kullanılmıştır. Bu sebeple sayfa sayılarında değişiklik olabilir. y.n.

Amin Tibi'nin *Vikings in the Arabic Sources* isimli çalışması hem kapsamlı hem de yön gösterici kaynaklar arasında yer almaktadır.

2. BÖLÜM: DOĞU'YA AÇILAN KAPILAR: GARÐARÍKI ve MIKLIÐARÐR

“Tüm kapılar,
 Sen girmeden içlerinden,
 İyi tartmalısın hep,
 Bilemezsin ki sen,
 Nerde oturur düşman,
 Girdiğin evden”
 (Nesir Edda)⁴⁰

8. yüzyılın sonundan itibaren İskandinav grupları Avrupa'nın hemen hemen her yerine yayılmış, yağmalamış, isimleri şiddet ve gaddarlıkla birlikte anılmış ve neredeyse tüm kıtaya korku salmışlardır. Yalnızca Batı Avrupa değil, istilalardan Doğu'ya giden yollar da bu gözü kara savaşçılardan nasibini almıştı. Ancak çoğu zaman, İskandinavların Doğu'ya yaptıkları seferler ve Doğu medeniyetleri ile kurdukları ilişkiler Batı'daki faaliyetlerinin gölgesinde kalmıştır. Bu durumun oluşmasının nedenlerinden biri önceki bölümde detaylı anlattığımız üzere Rus Devleti'nin tartışmalı kökenidir. Ancak bu tartışmalar ve *Geçmiş Yılların Hikayesi*, Vareg çalışmalarının başlangıç noktası olarak görülmektedir. *Geçmiş Yılların Hikayesi* Varegler'den ayrı bir halk ve otorite olarak bahsetmektedir. Ancak modern çalışmalarda, Varegler hem Doğu Avrupa'da ticaret yapan ve çeşitli yerleşimler kuran İskandinav gruplar hem de Bizans'ta İskandinav kökenli askerler ve özel muhafız alayının adı olarak da kullanılmaktadır. Karışıklığa sebebiyet vermemek adına söz konusu halktan ve askeri gruptan dönem kaynaklarında hangi şekilde bahsediliyorsa o şekilde yer vermeyi uygun gördüğümüzü belirtmek gerekmektedir. Tez kapsamında birincil kaynaklarda Vareg

---

⁴⁰ (Nesir Edda, s.33)

olarak geçmediği sürece, bu isim Bizans ordusundaki İskandinav kökenli askerler ve bu askeri alayın özel ismi olarak kullanılmıştır. Hem dönem kaynakları hem de modern araştırmalar gösteriyor ki İskandinav kökenli gruplar ve Slavlar bir arada aynı coğrafyada bazen farklı bazense aynı siyasi otoritelerce yönetilmekteydiler. Özellikle İslami kaynaklarda anlatılan ritüeller ve kültürel özellikler, bu grupların adının hem Bulgarlar hem Saklebiler yani Slav gruplar hem de *Ruslar* ile birlikte anılmaktadır. Bu durum Rus'un egemenlik alanlarını belirlemek, İskandinav gruplar ile Slav grupları birbirinden ayırarak bir anlatım benimsemeyi son derece güç kılmaktadır. Dönem kaynakları bize gösteriyor ki *Rus* oldukça geniş bir anlamda ve büyük bir coğrafyadaki kalabalık grupları içine alan bir tanımlamaydı ve bu bakımdan *Rus*'un doğrudan ve sadece İskandinav grupları işaret ettiğini savunmak doğru değildir. Rus kaynaklarında da kuzeyden gelen İskandinav grupları, kaynaklarda geçtiği şekli ile Varegler, ile Slav gruplar arasında belirgin bir ayrım yer almaktadır. Ancak yöneticiler bazında olmasa yönetilen halk ve diğer başka unsurların Slav ya da bölgede yaşayan diğer halklardan unsurlar barındırdığını göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Bu bakımdan Rurik'ten (doğ.? – öl. yak.870) I. Yaroslav'a (doğ.978 – öl.1015) kadar olan dönem boyunca doğrudan Varegler dönemi olarak bahsetmeyi tercih etmedik. Ancak *Rus*'un en azından lider ve savaşçılar bazında Rurik hanedanlığı süresince, İskandinav kökenli olduklarını ve Slavlar ile birlikte hareket ettikleri savını merkeze aldığımızı ve tezi bunun üzerinden kurguladığımızı vurgulamak gerekmektedir. Bu dönemi açıklarken iki kültürel unsura da vurgu yapmak açısından çoğu zaman araştırmacılar onlardan *Vareg-Rus*'u olarak da bahsetmektedir. Bizde her iki kültürden birden bahsettiğimiz noktalarda bu terimi kullandık. Amacımız Rus tarihini ya da devlet sürecini açıklamak olmadığı için Bizans ekseninde ve paralı askerliğe giden süreci şekillendiren ilişkiler çerçevesinde bir anlatıma yer vermeyi uygun gördük. *Doğu'ya Açılan Kapılar, Geçmiş Yılların Hikayesi*'ni baz alarak, *Vareg-Rus*'unun, Garđaríki'ye Mikligarđr'a ve Serkland'a uzanan yolculuklarını ve Bizans ile kurdukları siyasi, askeri ve sosyal ilişkileri ve Vareg muhafızlarının teşekkülüne giden süreci ele almaktadır.

2.1. GARDARÍKI

“Buladı kılıcını kana korkusuz lort savaşta,
Girdi hizmetine İmparator’un;
Nerede dövüş istediye
Orada başladı bir dövüş.”⁴¹

Kuruluş efsaneleri, devletin kendisiyle bütünleşen, kendi içinde alegorisi olan ve kökenleri binlerce yıl önceye dayanan anlatılardır. Joseph Campbell’e göre mitin simgeleri üretilmiş değildir, talep edilmezler, onlar ruhun kendiliğinden yarattığı şeylerdir ve bu bakımdan da asıl gücünü bozulmamış olarak içlerinde barındırır. (Campbell, 2017, s. 13) Diğer yandan efsaneler veya mitlerin farklı işlevleri vardır ve çoğu zaman insanlığın kökenlerini açıklar, törensel ve toplumsal davranış biçimlerine hizmet eder ve toplumun temel kurumlarını meşrulaştırır. (Hultgård, 2015, s.268) Bütün efsanelerin gerçek olaylardan ve kişilerden diğer bir deyişle gerçekliklerden meydana gelip sonrasında mit haline dönüştüğü çoğu araştırmacı tarafından kabul edilir. Ancak içinden çıkılması en zor efsaneler, devletlerin kuruluşunu anlatan efsanelerdir. Birçok devlet, topluluk veya siyasi oluşumun kuruluşu bir efsaneyle başlar. Bu Anglo-Sakson’lar için Hengist ve Horsa’dır, Roma için Romulus ve Remus’tur. Hanedan ya da kuruluş efsaneleri bazen bir hayvanın yardımı bazen de Osman Bey’in gördüğü gibi bir rüya ile başlar (Imber, 199, 17-26). Rusya’nın kuruluşu da bir efsaneye dayanmaktadır. Hengist ve Horsa efsanesi ile benzer bir şekilde Rusya’nın kuruluşu Rurik (doğ.? – öl. yak.870) ve erkek kardeşleri ile başlar. Orta Çağ Rus tarihinin başlıca kaynağı olan *Geçmiş Yılların Hikayesi*’nde yer alan *İlk Tarih*’e göre orta Dinyeper bölgesinde yaşayan çeşitli Slav ve Fin halkları, kuzeyli yabancılara, topraklarının zengin ancak yönetimden yoksun olduğunu söylemişler, gelip onları yönetmeleri için “denizin diğer tarafındaki Vareglere” çağrıda bulunmuşlardır. (RPC, s. 59). Rurik ve kardeşleri yerel halkın

---

⁴¹ Blöndal, 2007, s.59.

çağrısına uyarak 860/862 yılları arasında Novgorod’a gelmişler, en büyük kardeş olan Rurik Novgorod’a⁴² ikinci erkek kardeş Sineus Belozersk’e⁴³ ve üçüncü erkek kardeş Truvor da İzorsk’a⁴⁴ yerleşmişlerdir. (RPC, s. 59) Bu geliş hikayesinin birden fazla versiyonu olmakla birlikte hikayelerden birinde de Rurik’in üç erkek kardeşi olduğundan bahsedilir. (Shepard, 2015, s.50-51) Kronikte Vareglerin kimi zaman İsveçli, Norman ya da Gotlandlı (bazen Got) olarak adlandırıldıklarından bahsedilmektedir. Varegler ile ilgili dikkat çeken diğer bir nokta ise Novgorod halkı hakkında olan kısımır:

“Bu Vareglerin gelişiyle Novgorod yöresi Rus diyarı olarak bilinmeye başladı. Şu anki Novgorod sakinleri Vareglerin soyundan gelmektedir, ancak öncesinde Slavlardı.” (RPC, s. 59-60)

Kronikte geçen bu anlatımı baz aldığımızda, çok net bir şekilde Vareglerden ayrı bir halk olarak bahsedildiği ve Kuzey’den gelen bir halk olduğu görülmektedir. İlk bölümde de bahsedildiği üzere Rurik’in Slavları yönetmek için çağrılması, Rus tarihi açısından özellikle de Sovyet tarihçiler açısından “aşağılayıcı” ve “kabul edilemez” bir anlatım olarak görülmüştür. George Vernadsky’e göre Varegler, 862’de değil 856 yılında, Rusların bölgedeki ticari kaygıları hasebiyle çağrılmışlardı. (Vernadsky, 2015, s. 50) Hazar⁴⁵ egemenliği Rus coğrafyasının Kuzey bölgeler ile olan ticaretini sekteye uğratmış, Staraya ve İlmén Gölü etrafındaki tüm bölgeyi etkilemiş, bu sebeple de yeni bir ticaret yolu açmak için Kuzey’den gelecek bir keşif koluna ihtiyaç hasıl olmuş, Rurik ve kavmi de bu şekilde

⁴² Novgorod, İlmén Gölü yakınında Rusya’nın en eski şehirlerinden biridir.

⁴³ Belozersk, Rusya’nın Vologda Oblastı’na bağlı, Beyaz Göl yakınında yer alan bir şehirdir.

⁴⁴ İzorsk, Rusya’nın Pskov Oblastı Pechorsky Bölgesi’nde yer alan kırsal bir bölgedir.

⁴⁵ Hazarlar, İdil-Don Nehirleri arasındaki sahada kurulmuş bir Türk Hakanlığı’dır. Hazarlar Arapça kaynaklarda Hazar, Grekçe’de Khazaroi *Χάζαροι* Rusça’da Khazáry *Хазáры* olarak geçmektedir. Bizans kaynaklarında Hazarlar Türk olarak da anılmaktadır. Oldukça büyük bir coğrafyada yayılım gösteren Hazar devleti, çok dilli, çok kültürlü ve çok dinli bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesudi’nin aktardığına göre Hazar başkentinde yedi kadı görev yapmaktaydı. Bu kadılardan ikisi Müslümanlar, ikisi Hazarlar içindi. Hazarlar’ın davalarına bakan kadılar Tevrat’a göre hüküm vermekte, diğer iki kadı Hristiyanlar içindi ve onlar da İncil’e göre hüküm vermekteydi. Bir tanesi ise *Sakleb*, Rus ve diğer putperest halklar içindi ve putperest geleneklerine, yani aklı hükümlere göre karar vermekteydiler. (P. Lunde, & C. Stone, 2012, s.71) Hazarların Bizans ile 586’dan itibaren yoğun bir siyasi ilişkisi bulunmaktaydı. Siyasi ilişkilerin yanı sıra İmparator Justinianos II (685-695 ve 705-711) ve Konstantinos V (741-775) Hazar prensesleri ile evlenmişlerdir. (Kafesoğlu, 1998, s. 168-169)

bölgeye gelmiştir. (Vernadsky, 2015, s. 50) Bu yorum deniz ötesinden çağrılan Varegler'in kronikteki barışçıl anlatısı ile paralellik arz etmektedir. Bu bakımdan ticari kaygılar ile gelen İskandinav kökenli bu halk ve lideri bölgeye yeni bir ticari dinamizm sağlamış, ilk başta Hazar egemenliğini kabul etmiş ancak daha sonra otorite boşluklarından yararlanarak bağımsız bir yönetim kurmuş olması tarihsel açıdan akla yatkındır.

İlk Tarih'teki anlatıda, iki yıl sonra (862?) Sineus ve Truvor vefat edince Rurik bölgede başlıca otorite haline gelmiş, Polotsk, Rostov ve Belozersk'e beraberinde getirdiği halkından kişileri yollamış ve buralarda Vareg kolonileri kurulmuştur. (RPC, s.60) Rurik'in adamlarından Askold ve Dir'in, *Tsar'grad*'a (Konstantinopolis) gitmek için izin alarak, Dinyeper'i ve Hazar topraklarını geçerek, Kiev civarına gelmesi, bu dönemde Bizans ile karışık bir seyirde gidecek olan ilişkilerin başlamasında önemli bir yere sahiptir. Buradaki anlatıda Kiev'i Kyi (Kiy), Shchek, and Khoryv (Khoriv)⁴⁶ adında üç kardeş kurmuş ancak ölümlerinden sonra yönetimleri yıkılmış ve bu bölgeye Hazarlar egemen olmuştu (861/862). Rurik Novgorod'da hükmederken, Askold ve Dir beraberinde getirdikleri Varegler ile birlikte burada bir çeşit yönetim kurmuşlar, sonrasında Askold ve Dir Bizans'ın başkentine saldırmak üzere yola çıkmışlardır. Söz konusu saldırıya geçmeden önce, Bizans ile Rus'un daha erken tarihli ilişkisinden bahsetmek gerekmektedir. İmparator Theophilos döneminde (829 – 842), gittikçe şiddetlenen Müslüman akınları Bizans için ciddi bir sorun teşkil ediyordu. Bu durumdan tedirginlik duyan imparator, Batı ile iş birliği yapmaya karar verdi. Kral Dindar Louis/Ludwig'e (doğ.778 – öl.840) kuvvetlerini birleştirmeyi öneren imparator Thephilos, kralın İngelheim'daki sarayına 839 yılında bir heyet gönderdi. (Norwich, 2013, s.53) *Bertinian Kroniği*'ne göre bu heyet arasında daha önceki bölümde bahsettiğimiz üzere, Rus (*Rhos*) olarak adlandırılan bir grup da vardı. Rus'un, *chaganus* olarak adlandırılan liderleri onları "dostluk" (*amicitiae*) amacıyla göndermişti. (The Annals of St-Bertin, s. 44) Heyet ile Rurik'in Novgorod'a varışı arasındaki zaman dilimine bakıldığında iki ayrı Rus

---

⁴⁶ Metinde ait oldukları topluluk için Polyanians ifadesi geçmektedir. Bu halkın Doğu Polonez kavimlerinden birine ait olduğu düşünülmektedir.

grubu ile karşı karşıya olduğumuz görülmektedir. *İlk Tarih*'e göre Rurik'in varışı 860 ile 862 yılları arasına tarihlenmektedir. Vernadsky'e göre İskandinav gruplar VI. ve VII. yüzyıllarda Baltık'ın doğu kıyılarını ve Dvina su yolunu dolaşarak, Volga ve Oka nehirleri arasındaki bölgeye ulaştılar ve 700 yılına kadar bu bölgede Fin kavimleri ve Slavlar ile birlikte yaşamışlardı. (Vernadsky, 2015, s. 47) İngelheim'da Bizans heyeti ile birlikte giden *Rus* grubu da muhtemelen bu gruplar ile birlikte bölgeye gelmiş ve burada bir çeşit yönetim kurmuş gibi gözükmektedir. Birçok araştırmacı Rus prensliği tarihi için *İlk Tarih*'in anlatısını baz almakta, yukarı da bahsi geçen grubu ise Rus prensliğinin “belirsiz” bir başlangıcı olarak kabul etmektedir (Duczko, 2014, s. 12) Bu gruplar geldiklerinde, bölgede Hazar otoritesiyle ile karşılaşmışlardı. Bu dönemde iki grup arasında kültürel bir etkileşim olduğu, Kiev'de ve Novgorod'da hükmeden İskandinav prenslerin/knezlerin Hazar lideriyle aynı unvanı *chaganusu* (khaqan) yani kağanı kullanmış olmasından da anlaşılabilir. Söz konusu unvan Hazar otoritesinin bir ilhamı olabileceği gibi diğer yandan da bu unvan ticarete ve buna bağlı olan ilişkilerde fayda sağlamış olabilir. (Shepard, 2015 s.626; Shepard, 2006, s.52) Diğer yandan bu dönem hakkında ayrıntılı gözlemlere yer veren Müslümanların kaleme aldıkları kaynaklarda da *Rus* liderlerin bu unvanı kullandığını onaylamaktadır.

İlmen Gölü ile Staraya Lagoda bölgesindeki ticaretin büyük kısmı Hazar ve İdil Bulgarlarının egemenliği altındaydı. Bu bölgede otorite kurmak ve ticarete söz sahibi olmak isteyen *Vareg-Rusları* Hazarlar için hem siyasi hem de ticari rakip demektir. Bu rakiplerin kendisi için tehdit oluşturmasını engellemek adına Hazar kağanı imparator Theophilos'dan yardım istemiş, bu yardımı geri çevirmeyen imparator savunma hattı oluşturma maksadıyla Don ile Donets Nehri boyunca bir dizi duvar inşa edilmesi için emir vermiştir. (Skyl., s. 74-75) Bu savunma hattı kaynaklarda Sarkel Kalesi⁴⁷ olarak geçmektedir. Ticaret ve hareket alanı kısıtlanan *Rus* kağanının yeni bir ve güçlü bir ittifak bulması gerekmektedir. İmparatorun desteğinin ve iş birliğinin gücünü gören kağan için en iyi seçenek şüphesiz Bizans'tı. Bu

⁴⁷ “Beyaz/Ak Kale/Kule” ya da “Beyaz/ Ak Ev” anlamına gelmektedir.

noktada Rus kağanının Bizans'a bir heyet yolladığı bilinmekle birlikte grubun İngelheim'da başına gelenler ve Bizans sarayında bulunma sebepleri ile ilgili bazı tartışmalar yer almaktadır. Verdasky'e göre bu görüşme Rus kağanının bölgedeki problemler için Bizans ile görüşme ve yardım alma amacıyla gerçekleşmiş, ancak imparator heyeti soğuk bir biçimde karşılamış ve evlerine giden yolu uzatarak İngelheim üzerinden topraklarına dönmelerini istemiştir. (Verdasky, 2015, s. 49) Bu hadisenin açıklanmasında üzerinde durulan yorum - Verdasky'nin düşüncesine de paralel olarak- *Rus*'un İngelheim'a gelmesinin Bizans heyetinin asıl amacı ile bir ilgisinin olmadığı yönündedir. Diğer yandan Duczko, Bizans'ın resmi olmasa da *Rus*'un İngelheim'da Bizans heyetinin yanında yer almasının tesadüfi bir olay olmadığı savunmakta ve bu hadisenin Bizans'ın, İslam kuvvetlerine karşı art arda kaybettiği deniz savaşları için Danimarka askeri güçleri ile diplomatik bir girişimin parçası olarak olduğunu ileri sürmektedir. (Duczko, 2004, s. 14) Dönem kaynaklarında bizi bu yoruma götürecek bir bilgi bulunmaktadır. Ancak Duczko, Danimarka'nın Hedeby, Ribe ve Tissø bölgelerinde bulunan üç ayrı mührün ve yine Danimarka'da bulunmuş Bizans sikkelerinin, bu iş birliğinin bir simgesi olduğunu öne sürmektedir. (Duczko, 2004, s. 14-15) Söz konusu mührlerde *patrikios* (πατριکیος) Theodosios adı ve *chartoularios* (χαρτουλάριος) *protospatharios* (πρωτοσπαθάριος) unvanları ile yer almaktadır. Üst düzey yöneticilere verilen *chartoularios* ile muhafız kumandanlarına verilen *protospatharios* unvanlarının Skylitzes'in eserinde aktardığı ve imparator tarafından İngelheim'a gönderilen Theodosios Baboutizikoi'yi işaret ettiği düşünülmeyle birlikte Theodosios'un Bizans ordusuna Kuzey Avrupa'dan (Duczko'ya göre doğrudan Danimarka'dan) paralı asker temin etmek için imparator tarafından bizzat gönderildiği öne sürülmektedir. (Anroshchuk, 2013, s.149-151; Duczko, 2004, s. 32-33) *Bertinian Kroniği*'nde de Bizans temsilcisi Theodosius'un adı Latince halleri ile *calcedonensis* ve *spatharius* unvanları ile birlikte anılmaktadır. (Anroshchuk, 2013, s.151) Deniz savaşlarında ve paralı askerlik görevlerinde kazandıkları şöhret ile anılan İskandinav gruplar, Normandiya ve İspanya kıyılarının büyük kısmında yağma faaliyetlerine katılmış, kıta Avrupa'sı tarafından tanınan gruplardı. Dindar Ludwig (814 – 840) döneminde bazı soylu Danimarkalı aileler ile ilişkisi olduğu bilinmektedir. (Duczko, 2004, s. 37) Bu açıdan bakıldığında deniz savaşlarında kullanılmak

üzere paralı asker temin etmek için Kuzeyli gruplarla anlaşma sağlamak tarihsel açıdan mantıklı görünmektedir. Ancak görüşmeler imparatorun istediği gibi gitmemiş, bir sonuca da varamamıştır. (Norwich, 2013, s. 53)

838 yılında “dostluk” ile başlayan Bizans-*Rus* ilişkileri 860 yılının Haziran ayında farklı bir yön kazanacaktı. Belki de Konstantinopolis halkı tarihinin en büyük yağmasına şahit oldu. Bu yağmanın sebebiyle ilgili, yukarıda bahsedilen iddialara tezat olarak, Vernadsky, imparator tarafından sıcak karşılanmayan *Rus* heyetinin, yollarını uzatmak suretiyle İngelheim’a yollanmaları ve Dindar Ludwig tarafından hareketlerinden şüphelenilen bu grubun hapsedilmesi sonrasında İsveç halkından olduklarına karar verilince evlerine dönmelerine izin verilmesi, *Rus* heyetini kızdırmış ve misilleme yapmak için Konstantinopolis’i yağmalamaya gelmişlerdir. (Vernadsky, 2015, s. 29-30) Diğer yandan Kiev ve Staraya Lagoda etrafında bulunan 9. yüzyılın başlarına tarihlenen arkeolojik buluntular bize iki taraf arasında bir siyasi ve kültürel bir bağ olduğunu göstermektedir. İbn Hurdazbih’e göre, *Rus* tüccarlar köle, işlenmiş deri, kürk, kılıç gibi malların ticaretini Don Nehri üzerinden Bizans’a, Hazar’dan Bağdat’a kadar kapsamlı bir güzergahta varlık gösteriyordu. (Yollar ve Ülkeler Kitabı, s. 144-46) Bölgede geniş bir ticari ürün skalası sunan *Rus*’a bazı hediyeler veya kolaylıklar sağlanmış olması mümkün gibi gözükmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde Bizans’ın cömert hediyeleri, ticari imkanları Kuzeyli yarı savaştı yarı tüccar liderlerin şöhret ve mal hırsını perçinlemede bir noktaya kadar başarılı olmuş ancak bir noktada bu liderler daha fazlasını talep etmiş gibi görünmektedir.

18 Haziran günü Karadeniz açıklarından gelen 200 gemilik bir kabile aniden boğazda belirmiş Patrik Photios’un tabiri ile “bir yıldırım gibi” inmişti. (Norwich, 2013, s.66-65; The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople, s.101) Şüphesiz ki bu saldırı Bizans için kötü bir sürpriz olmuştu. Zira bu esnada imparator III. Mikhail (842 – 867) ve askerleri

Araplar üzerine sefer düzenlemekteydi. Boğazın her iki yakasında yer alan manastırları yağmayan *Rus* filolarının bir kısmı daha sonra adalara doğru ilerlemiş, Sedef Adası'nı talan etmiş güzergahlarındaki her yeri ateşe vermiş, geri kalan filoların bir kısmı da Haliç'te zincirlemiş, bu sırada muhtemelen şehrin emanet edildiği *Praefectus Urbi Oryphas* imparatora acilen haber vermiş olmalıydı ancak istilacılar çoktan ülkelerine doğru yola çıkmışlardı. (Norwich, 2013, s.66) Photios'un "barbarların inanılmaz yolculuğu" olarak adlandırdığı bu sefere katılan *Rus*'un Kiev mi yoksa Kerç boğazı dolaylarında yaşayan başka bir *Rus* grubu tarafından mı gerçekleştirildiği konusu tartışmalıdır. (Norwich, 2013, s.66; Ostrogorsky, 2011, s.213) Diğer yandan sefer, *Rus* kağanının bilgisi ve rehberliği, Kuzey'den gelen İskandinav birlikleri ile yapıldığı düşünülmektedir. (Shepard, 2015, s.628)

Saldırı üzerine iki vaaz veren Photios oldukça trajik bir tablo çizerek, yağmacıların eline düşenlerin büyük bir zulme maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Photios saldırının yarattığı şaşkınlık ve korkuyu şu şekilde aktarmaktadır:

“Nedir bu? Nedir bu feci ve ağır darbe ve hiddet? Elem ve mahkumiyetten oluşan hangi bulutlar birbirleriyle çarpmıştır ki bu dayanılmaz şimşek üstümüze gelmiştir? Buğday saplarına balta vuran ve ekinlerin başaklarını döven veya asmaların dallarını taşıyan ve olmamış meyveleri paramparça eden veya bitkilerin köklerini söken ve dallarını parçalayan değil (ki çoğu zaman çokları için en feci hasar bu olmuştur); ama insanların bedenlerini hunharca ezen ve için için bütün ulusu yok eden barbarlardan oluşan bu ani dolu fırtınası neden patlarcasına ortaya çıkmıştır? Bu kadar çok ve büyük felaketlerin hepsi neden ve nasıl üzerimize geldi? Bunların hepsinin üzerimize gelmesi günahlarımızdan değil midir?” (The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople, s. 82-83)

Photios *Rus*ların surları aştıklarında “sanki şehri tehdit edercesine” kılıçlarını kaldırarak bağırdıklarını aktarmaktadır. (Shepard, 2015, s. 628) Benzer bir anlatıya Mikhail Psellos'un *Khronographia*'sında da yer verilmektedir. Eserde, Vareglerin savaş alanında kalkanlarını ve silahlarını birbirine vurarak savaş naraları attıklarından bahsedilmektedir. Öyle görülüyor

ki bu gösterişli hareketler ve yağmanın şiddeti Bizans'ı korkutmayı başarmıştır. *Rus*'un "Tanrı'nın koruduğu" Konstantinopolis'e saldırması Photios tarafından günahkarlığın neticesiydi ve neyse ki bir mucize sonunda bu yıkım durdurulmuştu. Photios'un yer vermediği ancak başka kaynakların bahsettiği üzere, şehrin surları boyunca Meryem Ana'nın pelerini taşınmış, patriğin bu pelerini denize batırıp çıkarmasıyla büyük bir fırtına baş göstermiş ve Tanrı Bizans'ı korumuştur. (Norwich, 2013, s.65-66) Mucize kısmını bir yana bırakırsak, yağmacıların geri dönüş yolculuğunda filonun fırtınaya yakalandığı *İlk Tarih*'te de yer almaktadır. (RPC, s.60) Gerçekte ise yağmayı durduran şey muhtemelen Konstantinopolis'in aşılması zor surlarıydı. Belki de amaçları şehri ele geçirmekten ziyade başkent hakkında duydukları servet ve zenginlik hikayelerine dayanarak yalnızca yağma yapmaktı. Zenginlik ekseninde yapılan yağmalar, İskandinav halklarının Viking Çağı boyunca yaptıkları faaliyetlerin temelini oluşturmuş, bu yağmalar sırasındaki gaddarlıkları tüm Avrupa'da nam salmıştı. Batı Avrupa'daki İskandinav istilalarının mahiyetine bakarsak, gümüş, altın ve başka değerli eşyaların bulunduğunu bildikleri ve bir direnişle karşılaşmayacaklarına emin oldukları kilise ve manastırları, yağmadıktan sonra gemilerle kolayca bölgeden uzaklaşabilecekleri kıyı şeritleri ya da nehirler, tüm Viking Çağı boyunca İskandinav grupların ganimet arayışında öncelikli mekanları teşkil etmişlerdir. Öyle görülüyor ki her ne amaçla Konstantinopolis'e gelmiş olurlarsa olsunlar topraklarına zenginlik ve ünle döndükleri, Avrupa'nın batısını olduğu gibi Bizans'ı da korkutmayı başardıkları açıktır. "Tanrı'nın koruduğu şehri" korkuttuklarına dair söylemlerin yayılması, kendi topraklarındaki egemenlik sahasını genişletmelerinde ve birçok kavme boyun eğdirme sürecinde fayda sağlamış olabilir. Diğer yandan bu istila aynı zamanda iki devlet arasında dini, ticari ve askeri ilişkilerin daha kompleks bir yapı kazanacağı yeni bir dönemi beraberinde getirecekti. Photios 867 yılında *Rus*'ların bir piskoposa ve bir de rahibe sahip olduğunu kaydetmişti. Skylitzes, I. Basileios döneminde (867 – 886) bir misyonerin yanmayan bir İncil ile *Rus* prensini ve çevresindekileri şaşırttığını eserinde tasvir etmiştir. (Skyl., s.159-160 & Resim 2) Ancak misyonerler ve mucizeler tek başına yeni bir dine geçmek için yeterli olmamış, bu konudaki asıl kalıcı adımlar Büyük Vladimir (980 – 1015) zamanında atılacak olsa da *Rus*'un Hristiyanlık dünyasına açılan yolda ilerlemeye

başladığının da habercisi olduğunu vurgulamak gerekmektedir. İkili ilişkiler ile ilgili en önemli noktalardan biri de Vareg muhafız alayının kurulmasının ilk adımlarından birini teşkil eden, *Rus*'un paralı asker olarak Bizans ordusunda göre almasıdır. VII. Konstantinos'un (908 – 959) kaleme aldığı *De Ceremoniis aulae Byzantinae* isimli eserinde aktardığında göre, 902 yılında Girit'teki Müslümanlara karşı düzenlenen bir deniz harekatinde 700 *Rus* da yer aldığından bahsetmektedir. Burada karışıklığa mahal vermemek adına belirtmek gerekir ki, Bizans kaynaklarında Vareg muhafız alayının resmi olarak kuruluşuna, hatta kurulduktan sonra da buradaki askerler için *Rus* tabiri kullanılmıştır. Vareglerin Bizans'ta yer aldıkları süre boyunca yalnızca İskandinav kökenli askerlerin değil Slavların sonrasında başka halklardan da askerlerin bu muhafız alayının bünyesinde yer aldığını vurgulamakta fayda vardır. Yine de *Rus*'un Bizans ordusunda yer almaya başlaması Vareg muhafızlarının kuruluş sürecindeki önemli adımlardan biridir.

İlk Tarih'e göre İmparator VI. Leon (Bilge) (886 – 912) döneminde 907 yılında imparatorluğun başkenti ikinci bir *Rus* saldırısına tanık olmuştu. 880 – 882 yılları arasında Oleg (doğ. 882? – öl. 913)⁴⁸, Kiev'e yerleşmiş olan Askold ve Dir'e Kiev'i yönetme hakkının "asil kan"dan geldiği için kendisine ait olduğunu bildirmiş ve ikisini de öldürerek Kiev'in kendi yönetimi altına girdiğini ilan etmiştir. (RPC, s. 61) 2000 askeri ile imparatorluğun başkentine doğru yelken açan Oleg, ilk saldırıya benzer şekilde kıyı şeridini, kiliseleri ve manastırları yağmalamıştır. (RPC, s. 64) *İlk Tarih*'te anlatıldığına göre bir noktada gemiler karadan yürütülmüş sonrasında yağma tüm hızıyla devam etmiştir. (RPC, s. 64) Norwich, başka kaynaklardan doğrulayamadığımız bu bilginin muhtemelen hatalı olduğunu öne sürmektedir. (Norwich, 2013, s.129) Ancak Viking Çağı boyunca İskandinav grupların

---

⁴⁸ *İlk Tarih*'e göre Oleg, Rurik ile aynı aileden gelmekteydi ve 870'lerde Rurik'in ölümünden sonra küçük yaştaki oğlu İgor'un naipliğini üstlenmiştir. Oleg, Vareglerden ve bazı Slav gruplarından oluşan bir askeri grupla, Smolenks, Liubech ve Kiev'i ele geçirmiş, sonrasında da Konstantinopolis'i kuşatmak için yola çıkmıştır. İskandinav kaynaklarında adı *Helgi* olarak geçmektedir ve bu tabir sagalarda korkusuz, kahraman savaşçılar için bir unvan olarak da kullanılmaktadır. Bu bakımdan kaynaklarda Oleg ile ilgili anlatımlarda hem şekillenmeye başlayan bir Rus Prensiğinin lideri yanı sıra, tipik İskandinav stereotipinde bir İskandinav savaşçıyı bir arada bulduğumuzu söylemek mümkündür. Ayrıntılı bilgi için bk. Langer, 2002, s. 60-68.

yağma ve ticaret faaliyetlerinde gemilerini karadan götürdükleri veya sırtlarında taşıdıklarını bildiğimizi hatta benzer bir şekilde *De Administrando Imperio*'da Rus'un gemilerini sırtlarına alarak nehir boylarını geçtiklerinden bahsettiğini belirtmekte fayda vardır. (De adm. imp. s.31) *İlk Tarih*'e göre saldırı karşısında dehşete düşen Bizans, Oleg'e barış teklif etmiştir. Oleg, beraberinde getirdiği 2000 geminin içinde bulunan her adam için, para talep etmiş, başkentten ticari ayrıcalıklar ve zaferle ayrılmış ve ayrılırken de kalkanlarını şehrin surlarına çivilemişlerdir. Bizans kaynaklarının bu gövde gösterisi ve söz konusu saldırı karşısında son derece sessiz olması, Norwich tarafından bu istilanın uydurma olduğunu şeklinde yorumlanmaktadır. (Norwich, 2013, s.129) Sonrasında Oleg'in istilayı durdurması için imparator IV. Leon'un barış teklif etmesi ve kazanılan bazı ticari ayrıcalıklarının detaylarına yalnızca Rus kaynaklarında yer verilmesi, hadisenin hakikati konusunda bir kez daha bizi şüpheye düşürmektedir. Saldırının gerçek olduğunu varsayar, Rus kroniklerin anlatış tarzına da odaklanırsak bu istila Bizans'tan tanınma ve saygı beklediklerinin tehditkâr bir mesajı niteliğindedir. Muhtemelen dönemin en önemli imparatorluklarından birini korkutmak ile övündüğü, kendi hakimiyet sahasında gücünü artıracak hikayeler yaratması, kendi topraklarında nüfuzunu genişletmek ve yeni kavimlere boyun eğdirmek için harika bir propaganda fırsatı sunuyordu. Yine de Bizans'ın *Vareg-Rus*'unun boğazda son görüşü olmayacaktı. İmparator VI. Leon'un risalesinde söz konusu yeni komşuların sorun çıkarma potansiyeline atıfta bulunması, gerçekleşecek diğer bir istilanın da öngörüsü niteliğindedir. (Shepard, 2015, s.630) İkinci istila gerçekte hiç yaşanmamış olsa dahi, imparator bu öngörüsüne dayanarak, başkenti güvende tutmak adına ticari ayrıcalıklar vermiş olabilir. İlk istila ile Bizans ordusunun hafızasında derin bir etki, halkının ve din adamlarının kalbine korku salan bu halkın muhtemel istilalarını perçinlemede atılacak en doğru adım ticari ayrıcalıklar olarak görülmüş olması son derece mantıklıdır. 907 yılında Ruslar ile ilk ticari antlaşma Rus tüccarlara belli başlı ticari imtiyazlar sağlıyordu. Ancak bu imtiyazlar ile başkente gelen tüccarların imparatorluğun başkentinde sorunlar yeni sorunlara yol açabileceği düşünülerek bazı maddeler eklendiği görülmektedir. Söz konusu bu anlaşmanın detaylarına ve mahiyetine yalnızca Rus kroniklerinden ulaşılmaktadır. Anlaşmayı iki dostluk ve barış çerçevesinde görüşmeye gelen ve *Rus* prensinin iktidar odaklarını temsilen Karl,

Farulf Vermund Hroarr ve Steinvith adında 5 seçkin *Rus* bulunduğu *İlk Tarih*'ten öğrenmekteyiz. (RPC, s. 64) Bu seçkinler arasındaki 4 kişi 911 yılındaki yapılan ikinci ticari antlaşmada 15 kişilik ekip içinde kendilerine yeniden yer bulunduğunu görmekteyiz. *İlk Tarih*'e göre *Ruslar* bütün gümrük vergilerinden muaf tutulacak, kendilerine altı ayı bulan süreler boyunca sağlanan bedava yeme içme ve konaklama imkanına ilaveten aylık bir ücret de ödenecek, sınırsız banyo ve dönüş yolculukları için gerekli malzemeler de temin edilecek, ancak bu imtiyazlar yalnızca yanında mal getiren tüccarlara tanınacaktı. (RPC, s.65) Tüccarlar, Haliç'in kuzeyinde konaklayacaklar ve kente tek bir kapıdan giriş yapmak üzere tek seferde sadece 50 kişinin şehre silahsız ve imparatorluk temsilcisi ile giriş yapmasına izin verilecektir. (RPC, s.65) Şehre giriş kuralları ve konaklama ile ilgili ayrıntılar imparatorluğun yeni komşularının saldırgan tavırlarından çekindiklerini göstermektedir.

Oleg, çok geçmeden ticari imtiyazların genişletilmesi için 911'de bir girişimde bulunmuş ve 15 adamını Bizans imparatoru ile görüşmek üzere Konstantinopolis'e göndermiştir. *İlk Tarih*'te yer alan bu seçkin *Rusların* isimleri Karl, İngjald, Farulf, Vermund, Hrollaf, Gunnar, Harold, Karni, Frithleif, Hroarr, Angantyr, Throand, Leithulf, Fast ve Steinvith olarak geçmektedir.⁴⁹ (RPC, s. 65-66) Söz konusu heyette yer alan kişilerin tipik İskandinav isimleri taşımaları dikkat çekmekle birlikte Oleg'in hem kendisinin hem de askerlerinin İskandinav kökenli olduğu görüşünü desteklemektedir. 911 yılında imzalanan bu antlaşma bir öncekine ek olarak, anlaşmazlıkları çözmek ve menkul malların gerçek hak sahiplerinin belirlemesine yönelik kararlar eklenerek genişletilmiştir. Örneğin batık gemi malları ile ilgili işlemler ya da cinayet hırsızlık gibi durumlarda izlenen yollar detaylı şekilde anlatılmıştır. (RPC, s.66-68) Bu yeni eklenen maddeler ile alakalı ilginç bir nokta ise daha önce Bizans hukukunda yer almayan hırsızlık hakkındaki yeni eklemelerdir. Hırsızlık yapan kişiyi mal sahibi yakalarsa öldürme ya da şüphelendiği birinin evini arama yetkisi vardı. Daha sonraki yıllarda

⁴⁹ Buradaki isimlerin Latin harfleri ile yazımında Samuel Hazzard Cross ve Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor tarafından çevirisi ve editörlüğü yapılan *The Russian Primary Chronicle Lauretian Text* esas alınmıştır. İsimler hakkındaki tartışma, Rusça ve İskandinav dilindeki karşılıkları için bk. Blöndal, 2007, s.36.

hırsızlığa getirilen bu katı kural Kuzey toplumlarının kaleme aldıkları yasalara örnek teşkil etmiştir. (Shepard, 2015, s. 631; RPC, s. 68) İki taraf arasında da ticari kaygılar olduğu ve sürdürülebilir bir ticaret ilişkisinin kurulması için uğraşıldığı görülmektedir. Diğer yandan yine *De Ceremoniis aulae Byzantinae*’den öğrendiğimize göre 910 ya da 911 yılında 700 *Rus* askerinden oluşan bir kuvvet, imparatorluğun Girit, Kıbrıs ve Suriye kıyılarındaki askeri faaliyetlerinde yer almıştı. (De cer., s.651) Ayrıcalıkların ve paralı askerliğin yanı sıra yine *İlk Tarih* bize Bizans imparatoru VI. Leon’un *Rus* elçilerine altın, cübbe gibi hediyeler verdiği ve saray görevlilerinin heyete sarayı, kiliseleri ve başkentin diğer bazı önemli noktalarını gezdirdiklerini aktarmaktadır. Bu tanınma emareleri, sıcak karşılama ve yeni ayrıcalıklar verme, gelecekte olabilecek istila faaliyetlerini engelleme gayesi doğrultusunda gelişmiştir. Ancak ne ticari ayrıcalıklar ve Bizans’ın gösterişli hediyeleri *Vareg-Rus* gemilerini Konstantinopolis’in sularından uzak tutabilecek ne de İgor’u başkente yeni bir sefer yapmaktan alıkoyabilecekti.

2.2. MIKLAGARÐR

“Sürdü yürekli kadirgamızı taze rüzgarlar
Sürdük limana mağrur gemilerimizi, zırlı pruaları ve pupalarıyla.
Gördü maruf prensimiz Miklagarth’ın altın çatılarını.
İlerledi süslü gemilerimizin hepsi yüksek surlu şehre.”
(Harald Hardrada’nın Sagası)⁵⁰

---

⁵⁰ Heimskringla, s.579

Kievan lideri olarak Oleg, çoğu zaman yarı efsane bir yönetici olarak kabul görmektedir. Halefi İgor⁵¹ (doğ.? – öl. 945, İskandinav dilinde *İngi* ya da *İngvar*) ise Kievan devletinin ilk “resmi” yöneticisi ve “gerçekliği sabit bir tarihi lider” olarak geçmektedir. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s.26; Langer, 2002, s. 68-69) Bu yorumun temeli tahmin edileceği üzere hem Bizans hem de Rus kaynaklarının sahip olduğu ortak anlatıdan kaynaklanmaktadır. *De Ceremoniis aulae Byzantinae*’den öğrendiğimize göre saldırıdan 6 yıl önce 935 yılında, I. Romanos döneminde (920 – 944) 7 Rus gemisi 415 Rus askeri İtalya’daki seferlerde yer almışlardı. (De cer., s.660) Bu askerler ile ilgili bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Ancak çoğunlukla bu askerlerin Slav ve İskandinav unsurlar barındırdığı varsayılmakta ve Vareg muhafızlığına giden süreçte öncü askeri birlikleri teşkil ettiği düşünülmektedir. 907 istilasının tartışmalı yapısına nazaran, 941 yılında İgor’un bizzat düzenlediği istilanın doğruluğuna dair bir şüphe yer almamaktadır. Yukarıda anlatılan ticari ve siyasi ilişkilerin aksine İgor’un başkente bir sefer düzenlemesi son derece düşündürücüdür. Cremonlu Liupard’a göre 941 yılının Haziran ayında İgor filosu ile başkente geldiğinde imparator I. Romanos’un (920 – 944) oldukça endişeliydi. (Chiesa, 1998, s.131) *İlk Tarih*’e ve Skylitzes’e göre bu filo 10000 gemiden oluşmaktaydı. (RPC, 1953, s. 72; Skylitzes, s. 221) Norwich’e göre ise 1000 veya biraz üstü sayıda bir filonun başkente geldiğinden bahseden Kremonyalı Liudprand’ın verdiği sayı daha gerçekçi görünmektedir. (Norwich 2013, s.129; Liudprand of Cremona, s. 179) Ruslar boğazın her iki yakasındaki kiliseleri ateşe verip rahiplerin kafalarını demir çivilerle asmışlardı. (Bekker, 1838, s. 425) Şehrin kıyı kesimlerinin harap edilip yağmalanmasına rağmen Yunan/Rum Ateşi’nin karşısında Rus filosu fazla dayanamamış ve bu durum istilanın durdurulmasında başlıca faktör olmuştur. (RPC, s. 72) Daha önceki saldırılarda Yunan Ateşi ile ilgili bir ayrıntı yer almaması Rus’un bu silah ile ilk defa karşılaştığı izlenimi yaratmaktadır. Öyle olduğunu var sayarsak bu Rus askerleri için aşılmaz

---

⁵¹ Kaynaklarda İgor’un Rurik’in oğlu olduğu, yönetime geçecek yaşa gelene kadar Oleg’in naibliğini üstlendiği anlatılmaktadır. 941 yılında İgor’un Olga ile evlendiğini öğrenmekteyiz. İgor vergi topladığı halklardan biri Drevyalılar tarafından öldürüldüğünde oğlu I. Svyatoslav (doğ. 945? – öl.972) henüz tahta geçebilecek yaşta değildi. Bu sebeple uzun yıllar ona annesi Olga naiplik yapmıştır. Oldukça güçlü bir karakter olan Olga, Rus kaynaklarına göre Drevyalılardan kocasının intikamını Drevyalıların elçisini canlı canlı bir botta yakarak ve 5000 Drevyalıyı sarhoş edip öldürerek almıştır. Bugün Ortodoks Kilise’sinin koruyucu azizlerinden biri olan Olga, hem Bizans ile kurduğu ilişkiler hem de Kievan Devleti tarihi açısından oldukça önemli bir karakterdir. (Langer, 2002, s. 68-69; RPC, s.158-159)

bir engel olarak görülmüş olabilir. Saldırının arka planında ise karışık bir ilişki ağı göze çarpmaktadır. Buna göre Bizans *Rus* liderine, Kerç Boğazı'ndaki başlıca Hazar kalelerini alması için "büyük hediyeler" göndererek iktidar etmeye çalışmış ve *Ruslar* kısa bir süre için de olsa buraları ele geçirmiş ancak daha sonra buralardan çıkartılmışlar, Hazarlar Konstantinopolis'e bir sefer düzenlenmesi yönünde *Rusları* kışkırtmış ve bu politikalarında da başarılı olmuşlardır. (Shepard, 2015, s. 633-34) Shepard'a göre bu gelişmeler, *Rusların* Konstantinopolis pazarındaki konumlarını korumak ve geliştirmek maksadıyla Bizans karşısında daha uysal bir yol izlediğini, Rus steplerinde hala Hazar üstünlüğü olduğu göstermektedir. (Shepard, 2015, s. 634) *İlk Tarih*'e göre İgor intikam almak için aralarında Peçenekli askerlerin de bulunduğu bir grupla birlikte tekrar saldırı düzenlemiştir. (RPC, s. 73) Bu sırada Bizans ordusu Mezopotamya'da bulunmaktaydı ve I. Romanos ne seferi yarıda kesip orduyu başkente çağırarak istiyor ne de *Ruslar* ile bir savaş yapmak istiyordu. (Norwich, 2013, s.131) Bu sebeple *Vareg-Rus*'u liderine hatırı sayılı miktarda ganimet ve para verildikten sonra topraklarına dönmeye ikna olmuş, anlaşma gereği Peçenekler de paylarını Bulgaristan'ı yerle bir ederek almışlardır. (RPC, s. 73; Norwich, 2015, s.131)

944 yılında imzalanan yeni anlaşma için giden heyette aralarında birkaç Slav isminin de yer aldığı ancak çoğunluğun İskandinav isimlerinden oluşan yine uzun bir isim listesine yer verilmektedir. Bu anlaşmaya göre ilk anlaşmada da yer alan maddeye benzer bir şekilde *Ruslar* Konstantinopolis'e ancak silahsız ve sayıları 50'yi aşmayan gruplar halinde gelebilecek ve yanlarında mutlaka bir temsilci bulunacaktı. (RPC, s.74-75) Antlaşmanın diğer maddelerinde ise, ticari faaliyetlerle ilgili bazı düzenlemeler, kaçak kölelere nasıl davranılacağı, suçluların iadesi, her iki tarafın birbirine karşı işleyeceği suçlara karşı gerçekleştirilecek yaptırımlar ve her iki ülkenin tehdit altında olması durumunda iki tarafın yerine getireceği yükümlülüklerden bahsedilmektedir. Bu yükümlülüklerden biri de ihtiyaç olması halinde *Rusların* Bizans'a paralı asker yardımı yapacak olmasıydı. Çok geçmeden bu yardım gerçekleşmiş, Bizans ordusunun Müslüman kuvvetlerine karşı Dalmaçya ve

Dyrrachium kıyılarına düzenlediği bir seferde 629 *Rus* ve *Rus ousiai*'sinin⁵² bu seferde yer almıştır. (De cer., s.664; Blöndal, 2007, s.37)

De Administrando Imperio'da VII. Konstantinos'un bizzat tanık olduğu olaylar karşısında yaptığı gözlem ve çıkarımlar bize Bizans'ın Kuzeyli komşuları ile olan ilişkilerini ve çekincelerini ortaya koymaktadır. VII. Konstantinos'un *Rus* ticaretine dair ayrıntılar kaydettiği eserinde *Rus* liderinin Bizans'a uzanan deniz yollarını egemenliği altında tutmak ile ilgili yoğun bir çabası ve güçlü bir ticari çıkarı olduğunu göstermektedir. 9. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus steplerinde azalan Hazar otoritesinin yanında yeni bir güç olarak kendine yer bulan Peçenekler ile *Ruslar* arasında zaman zaman barış ama büyük oranla da çatışma yaşandığı görülmektedir. VII. Konstantinos eserinde imparatorluğun başkentini güvende tutmak için Peçenekleri müttefik olarak kazanmanın önemine vurgu yapmakta, *Rusların* Peçenekler'den çekindiğini ve aralarındaki çatışma sürdüğü sürece *Rus* liderinin kendi topraklarının güvenini tehlikeye atacak herhangi bir seferden kaçınacağına da altını çizmektedir. (De adm. im., s.29-32)

Bizans sarayı, görüldüğü üzere *Rus*'un Karadeniz ve başkentteki faaliyetleri hakkındaki tedirginliği İgor'un saldırısından sonra iyice artmış ve Peçenekleri kendilerine müttefik olarak almanın yanı sıra *Ruslar* arasında Hristiyanlığın yayılması için de faaliyetlere girişmenin önemli olduğunu fark etmişti. 10. yüzyıla tarihlenen Kiev'deki bazı mezarlarda haçların yer alması, bazı seçkin grupların Hristiyan adetlerini benimsemeye başladığını göstermektedir. Ancak söz konusu seçkiler arasında İgor'un eşi Olga'nın (doğ.? – öl. 969, İskandinav dilindeki adı ile Helga) son derece önemli bir yeri vardır. Olga 10 yıldan fazla kraliçelik yapmış ve vaftiz olarak Hristiyanlığı kabul etmiştir. Olga hem Vareg *Rus*'un siyasi organizasyonunun daha kompleks bir yön kazanacağı yeni bir dönemin hem de *Rus* ile Bizans

---

⁵² Bizans'ta kullanılan bir savaş gemisi türü.

arasında gelişecek yeni ilişkilerin başlangıcıdır. Örneğin *İlk Tarih*'te anlatılan Olga'nın Peçeneklerin (Drevyalıların) lideri Drevljane 'den kocası İgor'un intikamını aldığı sahne aynı zamanda bize bilindik Viking efsanesinin de birin anlatmaktadır:

“Ardından Drevyalılar Olga'nın onlardan ne istediğini sordular ve bal ile kürk ödemeye hazır olduklarını özellikle vurguladılar. Olga onlara sert bir şekilde onların ne kürklerinin ne de ballarının olduğunu; lakin onlardan küçük bir isteği olduğunu söyledi. ‘Bana her evden üç güvercin ve üç serçe verin. Kocam gibi sizden ağır bir vergi talep etmiyorum ancak kuşatma yüzünden yoksullaştığımızın farkındayım ve bu yüzden de sizden bu küçük hediye talep ediyorum.’ dedi. Drevyalılar bu isteğe sevindiler; her evden üç güvercin ve üç serçe toplayarak Olga'ya selamları ile birlikte gönderdiler. Bunun üzerine Olga onlara hediyeleri karşısında şehre geri dönebilecekleri talimatını verdi ve kendisinin de ertesi gün kendi başkentine döneceğinin sözünü verdi. Drevyalılar şehre memnuniyetle geri döndüler ve haberi kasaba halkına duyurduklarında kasaba halkı sevindi. Ardından Olga ordusundaki her bir askere bir güvercin veya bir serçe verdi ve onlara küçük kükürtlü kumaş parçalarını her bir güvercine ve serçeye ipe bağlamalarını emretti. Olga, karanlık çöktüğünde askerlerine güvercin ve serçeleri serbest bırakmalarını söyledi. Böylece kuşlar yuvalarına, yani güvercinler güvercinliklere ve serçeler saçakların altına uçtular. Bu sayede güvercinlikler, kümesler, sundurmalar ve samanlıklar alev aldı. Yangından kaçabilen hiçbir ev yoktu çünkü tüm evler aynı anda alev aldığı için yangını söndürebilmek mümkün değildi. İnsanlar şehirden kaçtı ve Olga askerlerine onları yakalamalarını emretti. Olga şehri böylece aldı ve yaktı; şehrin önde gelenlerini de yakaladı. Yakaladıklarından bazılarını öldürdü, bazılarını ise müntesiplerine köle olarak verdi. Kalanları ise vergi almak için bıraktı.” (RPC, s. 81)

Birçok araştırmacı Olga'dan sonra Rus Prensiği'nin *Vareg-Rus*'undan ayrılıp yalnızca “Rus” kimliği kazanmaya başladığını iddia etmektedir. (Clements, 2015, s.192) Bütün büyük dönüşümler gibi bu da elbette zaman içinde yavaş yavaş gerçekleşti ve eski gelenekler yeni kültürün içinde varlığını sürdürmeye devam etti. Buna dair ipucu arayışımızda bize yine efsaneler, kronikler ve halk hikayeleri yol göstermektedir. Olga'nın kocasını öldüren Peçenek liderinden intikam alma şekli ve şehri geri alma hikayesinin elbette bazı mitolojik ve efsanevi ayrıntılar taşıdığı açıktır. Ancak bu noktada önemli olan benzer kundaklama hikayesinin benzeri *Heimskringla*'da da karşımıza çıkmasıdır. Harald Hardrada'nın

sagasında Bizans ordusuna katıldıktan sonra gittiği Sicilya kuşatmasıyla ilgili olan kısımda paralel bir anlatım olması *Vareg-Rus*'unun İskandinav kökenlerini destekler yapıdadır.

Olga'nın siyasi sorunları savaştan ziyade diplomatik şekilde çözmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Hristiyanlığı özellikle de Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmesi ona siyasi açıdan birçok fayda sağlayacağı açıktı. Savaşmadan müttefik elde etmek için harika bir yol gibi gözükken bu yeni dinin vecibelerini yerine getirmek için Konstantinopolis'e geldiği ve buradaki büyük sarayda vaftiz olduğu düşünülmektedir. Olga'nın vaftiz tarihi tartışmalıdır ve araştırmacılar tarafından 946 ya da 954 – 955 tarihlerinde vaftiz edildiği iddia edilmektedir. (Shepard, 2015 s. 634-635) *De Ceremoniis*'te *Rus (Rhos) arkhontissa*'sı⁵³ imparatorluğun başkentine beraberindeki birçok asker, nedime ve soylu ile gelmiş, imparator ve ailesi ile birlikte yemek yemiş, topraklarına Bizans'ın cömert hediyeleri ile birlikte dönmüştür. (De cer., s.594-96)⁵⁴ Olga'nın Hristiyanlığı kabul ederek din değiştirmesi, Büyük Vladimir kadar başarılı olmadıysa da ikili ilişkiler açısından önemli bir yere sahiptir. *De Ceremoniis*'te törene katılan *Rus* kesimi Bizans imparatoru karşısında usulüne uygun olarak eğilip selam verirken kendisi yalnızca hafifçe boynunu eğerek selam vermiştir. (De cer., s. 597) Öyle görülüyor ki Olga kendi maiyetinin önünde, olabilecek en gösterişli törenle kendisini ve halkını Bizans sarayına doğrudan bağlamış ve konumunu güçlendirmiştir. Olga'nın imparatoru yalnızca “başını eğerek selamlaması” Bizans'ın otoritesini ve dinini tanıırken aynı zamanda verilen bir gözdağının da sembolü olarak yorumlanabilir. (Shepard, 2015, s. 635) Olga hayatının son yıllarını “bir Hristiyan” gibi yaşamamış, *İlk Tarih*'e göre “Tanrının Krallığı'na” kabul edilen ilk *Rus* olmuş (RPC, s.87) ancak bu yeni dine olan

⁵³ Metinde geçen Yunanca aslı ile *Ελγας της αρχοντίσσης Ρωσίας*, *Rus*'un yöneticisi anlamında kullanılmaktadır.

⁵⁴ *İlk Tarih*'e göre, Olga imparator VII. Konstantin'e vaftiz olmak istediğini söylemiş ve vaftizden sonra VII. Konstantin'in annesinin adını (Helena) almıştır. 961 yılında I. Otto (912-973) adına *Rus*lara dini bir vazife için gönderilen vakanüvis Trierli Adabert (910-982) onu Helena ismi ile tanımaktaydı. (Shepard, 2015, 635) Sonrasında imparator Olga'ya evlenmek istediğini söylemiş ancak Olga “Beni vaftiz edip ‘kızım’ diye çağırıdıktan sonra benimle nasıl evlenebilirsin?” diyerek imparatoru reddetmiştir. Bunun üzerine imparator küçük düşmüş, gümüş, altın ve çeşitli hediyeler verdikten sonra kendisini sarayından ona hala ‘kızım’ diye seslenerek sarayından azletmiştir. (PRC, s. 82.)

bağlılığı kişisel bir çaba olarak kalmış, kendi halkında ve hatta oğlunda bir karşılık bulamamıştır.⁵⁵

Olga'nın Hristiyanlığa geçmesi, “dostluk” ve “çatışma” içinde geçen ikili ilişkilerde köklü bir değişikliğe yol açmadığı oğlu Svyatoslav döneminde (962 – 972) net bir şekilde görülmektedir. Bu dönem kimi tarihçilerce “büyük macera” olarak adlandırılmaktadır. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 28) Büyük bir fetih hareketine girişen Svyatoslav istediği başarıyı yakalayamasa da Hazar Deniz’inden Bizans’a kadar büyük bir coğrafyada etkili olmuştur. Başlattığı seferlerde Doğu Slavlarını Kiev etrafında birleştirdi, Hazarların yıkımına yol açan yağmalar düzenledi ve Volga Hazar Deniz’i üzerindeki ticarete asıl söz sahibi haline geldi. Bizans için 7. yüzyıldan bu yana nerdeyse düzenli aralıklar sorun yaşadığı Bulgarlar, imparatorluğun Balkan toprakları için sürekli tehlike arz ediyordu. İmparator Nikephoros Phokas (963 – 969), Svyatoslav’a altın karşılığında Bulgar topraklarını yağmalamasını talep etmiş, karşısına çıkan bu fırsatı büyük bir memnuniyet ile kabul eden Svyatoslav, 968 yılında Tuna Vadi’sindeki Bulgar topraklarına akınlar düzenlemeye başlamıştır. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 28; RPC, s. 84-85) Volga’dan Tuna Vadi’sine kadar olan alanı kontrolü altına alan, coğrafyanın konumundan etkilenen Svyatoslav’ın burada geniş bir alana yayılan Rus yönetimi hayal ettiği açıktır. *İlk Tarih*’e göre Svyatoslav, Kiev’de kalmanın umurunda olmadığını, altının, ipeğin, şarabın, Macaristan’ın ve Bohemya’nın gümüşünün ve atının geldiği bütün zenginlikleri barındıran Tuna boyundaki Preslavets’te⁵⁶ yaşamayı tercih edeceğini dile getirmiştir. (RPC, s. 86) Bu sırada Nikephoros Phokas yerine tahta geçen deneyimli kumandan İonnes Çimiskes (969-976) bir şekilde gözünü Bizans’a dikeceğinden emin bir halde Svyatoslav’ın ilerleyişini kaygı ile izlemektedir. Arka arkaya zafer kazanan ordusunun moralinin ne denli yüksek olduğunu tahmin etmek zor değildir. Belki de Svyatoslav babası İgor’un izinden giderek

⁵⁵ Oğlu Svyatoslav’ın yeni dini kabul etmesi için çok uğramış ancak saray nazırlarının “kendisine güleceğini” söyleyen Svyatoslav bu teklifi reddetmiştir. (RPC, s.83-84)

⁵⁶ Metindeki hali ile Pereyaslavets, bugünkü adı ile Preslav.

denizden olmasa da karadan imparatorluğun başkentini ele geçireceğini düşünmüştü. İmparatorluğun daha önce trajik karşılaşmalar yaşadığı bu halka ve onun liderine karşı temkinli olan İonnes Çimiskes *Rus* liderine bir uzlaşma sunar. Buna göre imparatorluk topraklarından ayrılması halinde Bulgar topraklarına saldırması için Nikephoros Phokas tarafından ödeneceği vadeliden ancak imparatorun ölümünden sonra yarım kalan ödeminin kalan kısmını ödemeyi teklif etmiştir. (Skyl., s.275 & Resim 3) Svyatoslav'ın teklifi reddetmesi savaşmaya kararlı olduğunu ve imparatorluk topraklarında ilerlemek istediğini göstermektedir. Her iki ordu da savaşa hazırlanırken, imparator büyük bir ordu ile Svyatoslav'ın gözünü korkutacağını böylece geri çekilmesini sağlayacağını umut etmektedir. Macarlar ve Peçenekler ile anlaşma yapan Svyatoslav, Bizans topraklarında kalmaya ısrarlıdır. (Shepard, 2006, s.60-61; Norwich, 2013, s. 177) Bizans ordusunun başında bulunan *Magistros* Bardas Skleros (doğ.? – öl. 991)⁵⁷ ile *Patrikios* ve *Stratopedarkhes* Petros Phokas'ın⁵⁸ uyguladıkları kontrollü geri çekilme taktiği oldukça işe yaramış, *Rus* ordusunu Adrianapolis'e (Edirne) ve sonrasında Arkadiopolis'e (Lüleburgaz) doğru çekmişler ve 970 yılında iki ordu bu bölgede ilk defa meydan muharebesinde karşı karşıya gelmiştir. (Skyl., s.276) *Ruslar* için sonu hüsrana olan bu savaştan Bizans muzaffer olarak ayrılmıştır. Svyatoslav Bulgar topraklarına geri çekildi ve imparator Çimiskes 972 yılında Svyatoslav'dan gelecek bütün tehditlere tamamen son vermek için *Rus*'a son bir saldırı yapmak için harekete geçti. Uzun süren bir savaş ve kuşatmadan sonra Svyatoslav teslim oldu. (Skyl., s. 293) Skylitzes'i aktardığı savaş anlatısında dikkat çeken bir nokta yer almaktadır. Buna göre Romalılar, yerde yatan "barbarlar"a baktıklarında askerler ile aynı zırhı kuşanmış kadınların da savaşta yer aldığını ve bu askerler ile beraber öldüklerini

---

⁵⁷ Bardas Skleros, Bizans'ın önde gelen Skleroi ailesine mensup üst düzey yönetici ve kumandandır. 970 yılında Svyatoslav'a karşı yürüttüğü askeri hareket ve uyguladığı askeri taktikler sayesinde Bizans'ın *Ruslar*a karşı kazanmasında büyük rol oynamıştır. Skylitzes ve Diyakoz Leon, Homeros'un ve 'kahramanlar çağı'nın epik anlatısıyla boy ölçüşebilecek bir kahraman portresi çizmektedir. Buna göre Bardas, devasa bir *Rus*'u kılıç darbesiyle vücudunu 'ikiye' ayırmıştır. (Skyl., s. 277-78 & Leo Diac., 2005, s.178) Ancak tarih daha çok Bardas'ı, II. Basileios dönemindeki isyanı ile anmaktadır. Bu isyan Büyük Vladimir'in II. Basileios'a gönderdiği 6,000 adamın yardımı ile bastırılmış ve Bardas öldürülmüştür.

⁵⁸ Petros Phokas, Kapadokyalı ünlü Phokas ailesine mensup, ordu kumandanı ve imparator Nikephoros Phokas'ın akrabasıdır. Müslümanlara karşı yürütülen savaşlarda ve Trakya'da Macarlar'a karşı kahramanlığı ile nam saldığı bilinmektedir.

görmüşlerdir. (Skyl., s. 290) Bazı araştırmacılar bunun savaşçı Viking kadının⁵⁹ bir kanıtı olduğunu öne sürmektedir. ⁶⁰(Price, 2019, s.931-934) Diğer yandan savaş boyunca Svyatoslav'ın Peçenek ve Macarlarla ittifak kurduğunu ve beraber savaştıklarını da kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu açıdan yukarıda bahsi geçen kadınların hangi halka mensup oldukları konusu yoruma açıktır. Hangi halka ait olursa olsun, söz konusu anlatının cinsiyet arkeolojisi çalışmaları için son derece heyecan verici bir bilgi olmakla birlikte, bu minvalde yapılacak çalışmalara da yol gösterici bir referans noktası oluşturmaktadır.

Evlerine doğru yola çıkmadan önce iki lider ilk defa bir araya gelmiştir. Diyakoz Leon tarafından adamları ile birlikte imparatorun yanına gelen Svyatoslav (Resim 4.), adamlarına oranla daha beyaz kalmış kıyafetleri, gri gözleri (muhtemelen açık mavi), taşlı küpesi, tıraş edilmiş kafasından sarkan iki tutam sarı saç ile tasvir edilmektedir. (Leo Diac., s.199) Svyatoslav ile ilgili bu tasvir bazı araştırmacı tarafından sahip olduğu Slav ismine rağmen İskandinav ataları gibi görünmeye devam ettiğini göstermekteydi. (Norwich, 2011, s. 183) Diğer yandan söz konusu tasvirin tipik İskandinav liderini yansıttığına şüphe ile bakan Riasanovsky ve Steinberg'e göre Svyatoslav'ın görünüşü daha çok Rus steplerindeki halkları

---

⁵⁹ Savaşçı Viking kadını, sagalarda, kadim Viking dininde ve efsanelerinde başlıca rollerden birini oluşturmaktadır. Orta Çağ İskandinav kültüründe en bilindik kadın savaşçı figürleri kuşkusuz Valkyrielerdir. Valhalla'ya kabul edilmek İskandinavların savaşta ölmeleri ve Odin'i zafer ve başarı ile onurlandırmaları anlamına geliyordu. Bu seçim sürecinde Odin'in 12 yardımcısından oluşan Valkyrieler ölen savaşçıların savaş alanından Valhalla'ya gitmesine izin verirlerdi. Valhalla'nın yalnızca savaşta 'katledilenlerin' ve Odin'i onurlandırılanların girebileceği 'kısıtlı bir cennet' olduğunu önceki bölümde belirtmiştik. Savaşmayı ve savaşarak ölmeyi Valhalla'ya kabul edilmenin ön şartı olarak koşan bu cennet fikrine dayanarak birçok kadının bu uğurda savaşmış olması olasılık dahilindedir.

⁶⁰ Tarih boyunca başta devletlerin veya halkların resmi tarihleri olmak üzere akla gelebilecek hemen hemen tüm yazılı kaynaklarda kadınlara, çocuklara ve toplumun "kayda değer görülmeyen" kısımlarına yer verilmediğini görmekteyiz. İçine doğduğumuz sistemler, çoğu zaman bize sınırları önceden çizilmiş roller öngörmekte, zihinlerimiz bu sınırlar içinde şekillenmektedir. Tarihe bakarken de 'büyük adamların' tarihini yazmaya, incelemeye ve değer vermeye meyilli olduğumuzu görürüz. Bu açıdan çoğu zaman kadınlara dair olan 'olağan dışı' bu bilgilere şüphe ile bakmakta, savaşçı kadın-lider figürünü tarihin efsaneleri arasında bir yer vermeye çalışmaktayız. Bu sebeple de kılıç ve mızrakların yer aldığı mezarlara baktığımızda bunların ilk bakışta erkek mezarları olduğunu düşünmeye son derece yatkınız. Ancak on yıllarda yapılan araştırmalar ve arkeolojik buluntular bu önyargılı bakış açımızı değiştirmemiz gerektiğini göstermektedir. Örneğin Birka'da bulunan bir dairesel mezarın (Bj.581) kadın savaşçılardan birine ait olduğu düşünülmektedir. Valkyrieler, kadın savaşçılar ve arkeolojik buluntular ile ilgili ayrıntılı tartışmalar için bk. Friðriksdóttir, 2013, Arnold & Wicker, 2001 ve Price, 2019, s.323-431.

yani İskit, Peçenek ve Hazar gibi Türk gruplarını andırmaktadır. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 28) İmparator sarayına bir kahraman gibi dönerken, Svyatoslav savaş ganimetinden pay vadettiği ancak eli boş döndüğü Peçenekler tarafından pusuya düşürülür (Resim 5), kafatasından kadeh yapılan *Rus* lider, imparator I. Nikephoros (802 – 811) ile aynı kaderi⁶¹ paylaşarak ve başlattığı fetih hareketini bitiremeden tarih sahnesinden ayrılır.

Roma imparatorları güçlerini ve tahtlarını sistematik bir veraset anlayışıyla elde etmemişlerdi. Savaşta kendini kanıtlamış, güçlü ordusunun desteği ile tahtı hak ederek alan imparator anlatısı Roma tarihinin başlıca imparator imgelerinden biridir. Kimi zaman gasp ederek, kimi zaman suikast kimi zaman da savaşta kendini kanıtlayarak elde edilen imparatorluk tahtı, ulaşılması güç kaybedilmesi ise an meselesi olan bir mevki idi. Yönetecek yaşa gelmemiş genç imparator çocukları çoğunlukla bir dizi felaketler ve isyanlar zinciri ile uğraşmak zorunda kalmıştır. II. Basileios (976⁶² – 1025) kendini tam da böyle bir külfetin içinde bulmuş, imparatorluğunun ilk dönemleri isyan ve kargaşalar ile geçmiştir. İmparator Ioannes Çimiskes'in ölümünün ardından kayınbiraderi Bardas Skleros kendini imparatorluk tahtının olağan varisi olarak görmekteydi. Diğer yandan tahtta doğal olarak hak sahibi olan II. Romanos'un oğulları da VIII. Kostantinos ve II. Basileios yönetecek yaşa gelmişlerdi. VIII. Kostantinos çoğunlukla II. Romanos gibi eğlenceğe ve içkiye olan tutkusu ile anılmakta ve yöneticilik vasıflarına haiz olmadığı öne sürülmektedir. *Khronographia*'ya göre sert bir kişiliğe sahip, mütevazı bir yaşamı seven II. Basileios, zeki, atak ve akıllıca kararlar veren bir yönetici olarak kardeşinin tam zıttı bir profil çizmekteydi. (Chron., s.3) *Khronographia*'dan öğrendiğimize göre Basileios imparatorluğunun ilk döneminde zevke ve eğleneceğe düşküncü ancak çıkan iki isyan, bu zaafı kudrete dönüştürmüştür. (Chron., s.6)

⁶¹ İmparator I. Nikephoros 811 yılında Bulgar kralı Krum tarafından tuzağa düşürülerek öldürülmüştür. Krum İmparatorun kafatasını gümüş ile kaplatarak kadeh olarak kullanmıştır. (Norwich, 2011, s. 22-23)

⁶² II. Basileios'un imparatorluk tarihi çoğunlukla 976'dan başlatılmaktadır. Diğer yandan Basileios'un ilk dönemleri *Parakoimomenos* 'un (imparatorla aynı isme sahiptir ve büyük amcası olarak geçer) gölgesinde geçmiş bu bakımdan kimi zaman imparatorluk tarihini *Parakoimomenos*'un yönetimden uzaklaştırıldığı 985 itibarı ile de başlatıldığı görülmektedir. (Ostrogorsky, 2011, s. 278)

İlk isyan orduda büyük bir destek kitlesi olan yetenekli kumandan Bardas Skleros tarafından çıkartılmıştı. Bardas Phokas, Bardas Skleros ile birebir dövüşerek onu kaçırmaya mecbur bıraktı⁶³ ve isyan böylece kısa sürede bastırıldı. Bardas Phokas, Skleros'un yerine ordu kumandanı olarak atandı. Ancak çok kısa bir süre içinde en az Skleros kadar tehlikeli olduğunu gösterecek ve Vareg muhafızlarının kuruluşu bu şekilde başlamış olacaktı.

987 yılında imparator diğer bir isyan ile mücadele etmek zorunda kalmıştır: Bardas Phokas. Phokas'ın Anadolu'daki büyük toprak sahibi aileler ile yüksek rütbeli kumandanları yanına alması onun isyanını Skleros'tan daha da tehlikeli bir boyuta taşımaktaydı. Bardas'ın Bizans ordusunda ciddi bir destek görmekte, başkenti karadan ve denizden tehdit etmekteydi. İmparator için en mantıklı seçenek yabancı askerlerden oluşacak bir orduyla birlikte Bardas'ın karşısına çıkmaktır. Böylesine büyük bir askeri desteği alabileceği tek bir müttefik bulunmaktaydı o da babası Svyatoslav'ın ölümünden sonra kardeşlerine karşı üstünlük sağlayarak Kiev tahtına geçen I. Vladimir idi. Vladimir Bizans ile yapılan paralı askerlik anlaşmasına sadık kalacaktı ancak bir şartı vardı: imparatorun kız kardeşi ile evlenecekti.⁶⁴ (RPC, 112) Zor durumda olan Basileios bunu vaftiz olması şartıyla kabul etti ve Vladimir

⁶³ 987 yılında Skleros tekrar Bizans topraklarına döndü ve kendini Bizans imparatoru ilan etti. (Ostrogorsky, 2011, s. 278) Bir türlü bastırılmayan isyan, uzun bir dönem Basileios'u meşgul etti.

⁶⁴ I. Vladimir'in bu isteğinin kabul edilmesi Ostrogorsky tarafından Basileios'un ne denli zor durumda olduğunu göstergesi olarak yorumlanmıştır. (Ostrogorsky, 2011, s. 282) Çünkü hiçbir Bizans prensesi yabancı bir devlete gelin olarak gitmemişti. Ancak bu evlilik ve beraberinde I. Vladimir'in vaftiz olması Rus tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Rus Devleti'nin *Vareg-Rus*'undan ayrılmasında ve değişmesinde büyük rol oynayan bu hadise aynı zamanda Bizans'ın nüfuz sahasını geliştirmesine de fırsat tanımıştır. Olga'da olduğu gibi Vladimir'in Hristiyanlığa geçmesi kişisel bir adım olarak kalmamış, başta Kiev olmak üzere bütün Rus şehirlerinde de etkili olmuştur. St. Basil Kilisesi'nde (Bugün Herson şehri yakınlarında) vaftiz olan Vladimir prenses Anna ile evlenmiştir. (RPC, s. 113) Vladimir topraklarında Hristiyanlığı barışçıl olmayan ve halka seçenek bırakmayan bazı yollarla sağlamıştır. (Franklin & Shepard, 1996, s.163-164) Vladimir'in Hristiyanlığı kabul etmesi ilgili birçok yorum bulunmakla birlikte büyük ölçüde kabul gören görüş, farklı kültürlerden oluşan tebaasını tek bir din altında toplayıp, kilisenin ve Hristiyan dünyanın sağladığı ittifaklardan yararlanarak kendine daha meşru ve daha sağlam temellere dayanan bir yönetim kurmak istediği görüşüdür. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 30)

tam donanımlı 6000 Varg'den⁶⁵ oluşan bir *druzhina*⁶⁶'yı başkente yolladı. (Skyl., s. 319; Chron., s. 12; Historie, s.425-26) Vargler imparatorluk için daha önceden hizmet etmiş ya da hali hazırda eden Norman ve Slav paralı askerleri ile birleştirilmiştir. Basileios'un bu yeni kuvveti isyanı bastırmasında en büyük etken olmuş, Phokas ölmüş⁶⁷, Vargler isyancıları kılıçtan geçirmiş ve Phokas'ın başı imparatora sunulmuştur. (Chron., s. 14) Psellos'a göre bu olaydan sonra imparatorun karakteri değişmiş, herkesten şüphe eden, kuşkulu ve suskun bir ruh haline bürünmüştü. (Chron., s.14) İmparatorun tasvir edilen bu halet-i ruhiyesi onu yalnızca kendi emirlerine cevap verecek, sadakatinden şüphe duymayacağı donanımlı ve korkusuz bir özel muhafız alayı oluşturmaya doğru yönlendirecekti: Vargler.

Basileios'un imparatorluğunun erken dönemlerinde uğraşmak zorunda olduğu bu sorunlar onu öncelikle imparatorluğu tehdit etmesi muhtemel büyük ailelerin hareket alanlarını ve kaynaklarını kısıtlamaya itmiştir. (Ostrogorsky, 2011, s. 285) Diğer yandan isyan eden iki kumandanı düşünürsek hem kendi güvenliği hem de seferlerde kendi kararlarına doğrudan uyacak bir askeri gruba ihtiyacı vardı. *Khronographia*'ya göre kararlarının eleştirilmesinden hoşlanmayan Basileios tüm sefer hazırlıklarını ve bütün askeri stratejiyi kendi oluşturmak isterdi. (Chron., 21-22) Bu durumda hem taht üzerinde hak iddia edemeyecek hem de emirleri doğrudan kendisinden alacak bir alaya daha doğrusu özel muhafızlara ihtiyaç duyuyordu. Çoğu araştırmacı Varg muhafızlarının kurulduğu ve ordunun kalıcı bir parçası oldukları

⁶⁵ Yunanca metinde bu isim Vargler için kullanılan diğer bir ifade olan Ταυρη Σχυθων olarak geçmektedir. (MPK, 12) Konuyla ilgili tartışma için bk. Blöndal, 2007, s. 22.

⁶⁶ Druzhina, Rus knezlerinin/prenslerinin "arkadaşlarından" güvendiği adamlardan oluşan ve Rus tahtını koruyan özel bir birlik. Farklı etnik unsurları içinde barındıran bu birlikte ağırlıklı olarak İskandinav ve Slav askerlerin yer aldığı düşünülmektedir. (Langer, 2002, s.40) Blöndal bu birliğin Varglerin muhafız alayı olmadan önceki bir nevi kolu olduğunu öne sürmektedir. (Blöndal,2007, s. 7) İbn Fadlan eserinde, bu askerler ile ilgili şu bilgileri kaydetmiştir: "Rus hükümdarlarının geleneklerinden biri sarayında askerlerinin en kahramanlarından, en güvenilirlerinden 400 kişi bulundurmadır. Onlar onu müdafaa uğrunda canlarını feda ederler." (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s.44)

⁶⁷ Bu noktada Bardas Phokas'ın tam olarak nasıl öldüğü bilinmiyor. *Khronographia* 'da birbirini takip eden bir dizi talihsiz işarete rağmen savaşa giden Phokas, ya bir zehir ile ya da başka bir sebepten kendinden geçerek atından düşüyor ve Varg askerleri onu bu esnada yakılıyor. (Chron., s.5-6) Diğer yandan Norwich'e göre ise Phokas muhtemelen savaş stresini ve üstüne gelen orduyu görünce kalp kriz geçirerek ölüyor. (Norwich, 2013, s.196)

dönemi Phokas isyanının bastırıldığı döneme tarihlenmektedir. (Treadgold, 1995, s.37) Ancak hali hazırda Vareg olarak adlandırılmasa dahi imparatorluk ordusunda hizmet eden Slav ve İskandinav askerlerin var olduğu düşünülmektedir. (Blöndal, 2007, s.44) Emirleri yalnızca imparatorlardan alan ve onun güvenliğini sağlamakla görevli bu ayrıcalıklı muhafızlar muhtemelen II. Basileios'un bütün seferlerinin bir parçası olmuşlardır.

II. Basileios isyanları bastırdıktan sonra nihayet imparatorluğun diğer meseleleri ile ilgilenmeye başlayabilmiştir. İmparatorluğun doğusunda Fatımi komutanı Mencütekin tarafından 995 yılında Bizans ordusunun Orontes (Asi) kıyısında bozguna uğratıldığını haber alan II. Basileios hemen yola çıkmıştır. İmparatorluk ordusu Halep'e vardığında sayıca az olan Mencütekin, Damascus'a (Şam) kaçmak zorunda kalmıştır. (Norwich, 2011, s.201-202) Basileios'un Suriye seferi, çoğunlukla Vareg muhafızlarının katıldığı ilk askeri sefer olarak kabul edilmektedir. (Blöndal, 2007, s.46) Antakyalı Yahya'nın⁶⁸ (doğ.980? – öl. 1066) aktardığına göre oldukça korunaklı bir manastır olan Aziz Konstantin Manastırı'na sığınan Fatımi güçlerini, *Rus* askerleri (Vareg) manastırı ateşe verince teslim olmak zorunda kalmışlardır. (Histoire, s.458) Basileios'un Varegler ile birlikte gerçekleştirdiği diğer bir askeri harekât ise 1000-1001 yıllarında Ermenistan ve Gürcistan seferleridir. İki Ermeni kaynağından öğrendiğimize göre imparatorun mahiyeti arasında *Ruslar* (Varegler) da bulunmaktaydı. (Histoire Universelle, s.164-165) Ancak Vareglerin asıl ünlenecekleri seferler aralıklarla sürece ve Basileios'u tarih sahnesinde "Bulgar Kasabı" olarak anılmasına neden olacak Bulgar topraklarına düzenlediği seferdir. Bizans'ın iş karışıklıkları sırasında Balkanlardaki halklar serbestçe hareket etme özgürlüğü bulmuşlardı. Çar Samuel'den (doğ.? – öl.1014)⁶⁹ intikamını almak için imparator doğru anı beklemekteydi.

⁶⁸ Antakyalı Yahya, aslen Kahire doğumlu bir vakanüvistir. Eserlerinde Mısır, Suriye ve Bizans İmparatorluğu'ndaki olaylar hakkında geniş bilgi vermiştir.

⁶⁹ 970 -991 yılları arasında kardeşleri David, Aron ve Moisey ile birlikte Güneybatı Bulgaristan'da, Sofya bölgesinde ve Makedonya'da hüküm sürmeye başlayan 991'de tek başına Çar (Tsar) Bulgar lideridir. Hükümdarlığı boyunca egemenlik alanını genişletmek istemiş ve bölgedeki Bizans varlığına karşı durmaya çalışmıştır. Teselya bölgesini, Sırbistan'ın büyük bir kısmını Adriyatik Denizi'ne varan Arnavutluk topraklarını

Samuel ile olan sorunlar aslında Skleros'un isyan ettiği döneme dayanmaktaydı. Bardas Skleros'un isyanı ile Samuel, egemenlik alanını hiçbir engel olmadan genişletebilme fırsatı bulmuş, Sofya, Filibe içinden geçen hattın batısında kalan tüm Bulgar topraklarının idaresi altına aldı, 980 yılına gelindiğinde ise Samuel, Teselya'yı ele geçirdi. (Norwich, 2011, s. 192) İmparatorluk topraklarına yapılan bu saldırıya karşı harekete geçen II. Basileios, 986 yılında *Traianus Kapısı*⁷⁰ olarak bilinen geçitten geçtikten sonra takviye güçleri beklemek için mola verir ve bu mola Samuel ve kardeşlerine Teselya'yı çevreleyen noktalara konuşlanması için gereken zamanı tanımış olur. Başarısız bir kuşatmadan sonra yiyecek sıkıntısı geçen Bizans ordusu yine *Traianus Kapısı*'ndan dönmek üzere Konstantinopolis'e doğru yol çıkmıştır. Samuel ve ordusunun kurduğu tuzağa yakalanan Bizans askerlerinin büyük çoğunluğu öldürülmüş, imparatorluk ordusunun tüm eşyaları çalınmış ve Basileios büyük bir yenilgi ile baş başa kalmıştır.⁷¹ (Leo Diac., s.214-215) İmparatorun Bizans tahtını hak ettiğini kanıtlamak, *Parakoimomenos*'un gölgesinden çıkıp rüştünü ispatlamak için giriştiği bütün çaba boşuna gitmiş gibi gözükmektedir.⁷² Basileios gibi hırslı ve otoriter bir liderin düştüğü durumu anlamak ve intikam almak için ne denli hevesli olduğunu tahmin etmek zor değildir. İmparatorluğunun ilk dönemleri *parakoimomenos*'un (başmabeyinci) gölgesinde sonra da iki güçlü komutanın isyanı ile geçmişti. Şimdi bir de imparatorluğun yıllardır mücadele ettiği ve kendisi tarafından bu mücadeleye kesin bir nokta koyacağını düşündüğü bir halka karşı mağlup olmuştu. Ordusunu en iyi seviyeye getirmek için imparator, askerler arasında uyumlu bir iletişim ve düzen kurmuş, orduyu sürekli denetlemiş ve tüm emirlere koşulsuz uyacak bir ordunun temelleri için bizzat uğraşmıştır. (Chron., s.21)

---

fethetmiştir. Çoğu zaman Samuel Slav kökenli Makedon devletinin kurucusu olarak anılmaktadır. (Detrez, 2006, s.390)

⁷⁰ Bugünkü İhtiman yakınlarında yer almaktadır.

⁷¹ Diyakoz Leon bu sefere bizzat katıldığını ve canını son anda kurtardığını aktarmaktadır.

⁷² Bu yenilgi Bizans tarihinde öylesine derin bir etki yaratmıştır ki Kekaumenos'un 1070 civarı kaleme aldığı *Strategikon*'unda iç savaş ve başkaldırı ile ilgili öğütleri arasında bu olaya dramatik bir referans vermektedir. (Barker, 1995, s.135)

Basileios imparatorluğun diğer sorunları ile meşgulken, Samuel 996 yılında Thessaloniki (Selanik) valisini öldürmüş, Teselya, Boetya, Attika ve Korint'e kadar olan bölgeleri ele geçirmişti. (Skyl., s.324) 1000 ile 1004 yılları arasında seferler neredeyse aralıksız sürdürülmüş, Basileios Samuel'i askeri ve diplomatik tüm yollardan kapana kısıtırmaya çalışmıştır. 1014 yılına gelindiğinde ise Basileios'un komutanlarından biri olan Philippopolis (Filibe) *Strategos*'u Nikephoros Ksiphias imparatoru karşı tarafın gücünü kıracak bir tuzak kurmak için ikna ederek bir tuzak kurulur ve Bulgar lideri Samuel yakalanır. Ancak oğlunun yardımı ile bir şekilde Samuel esaretten kurtularak kaçmış ve Basileios bütün hiddetini esir askerlerden çıkartmıştır. Skylitzes'in aktardığına göre, hiddetli imparator, binlerce savaş esiri askerinin⁷³ gözüne mil çekmiş ve onları liderlerine geri yollamıştır. (Skyl., s.331) Samuel ise aktarıldığına göre kısa bir süre sonra hastalanıp ölmüştür. (Skyl., s.331) Basileios istediğini elde etmişti, 30 yılı aşkın süredir mücadele ettiği halkı ilhak etmiş, ordusu ile birlikte askeri zaferini ilahi bir yolla bütünleştirerek taçlandırmış⁷⁴, kendisi ise savaş alanındaki hırsı ve gaddarlığı ile tarihe *Bulgaroktonos* yani "Bulgar Kasabı" Basileios olarak geçmiştir.

Basileios'un Bulgar topraklarına düzenlediği seferleri boyunca Varg muhafızlarının orduda yer aldığı ve Varglerin bizzat savaşa girmeyen ancak bütün stratejiyi yöneten imparatorun, savaş alanındaki temsilcileri olduğu öne sürülmektedir. (D'Amato, 2010, s.7) *De re militari*'den öğrendiğimize göre Vargler (Rhos) imparatorun maiyeti arasında, okçular, ağır silahlı askerler ile birlikte bazen yayan bazen de süvari birlik olarak yer almaktaydı (Blöndal, 2007, s. 46) Kaynaklar bize Varglerin imparatorun önemli seferlerinin tamamında yer aldığını göstermektedir. Kaynaklarda doğrudan Varg olarak yer almasalar da *Rus*, *Rhos*, *Rossi* isimleri ile anılmaları, askerlerin imparatorluğa Vladimir tarafından gönderildiği düşünüldüğünde anlaşılabilir bir durumdur. Diğer yandan D'amato, Vladimir'in 980'den beri

⁷³ Dönem kaynakları 14000 civarında olduğundan bahsetse de sayı ile ilgili tartışma vardır. Bk. Norwich, 2013, s. 210 ve Ostrogorsky, 2011, s. 287.

⁷⁴ Skylitzes'in kaydettiğine göre Atina şehrinde bulunan Tanrı'nın Annesi Meryem Kilisesi'nde gerçekleşmiştir. Söz konusu kilise Bizans döneminde kiliseye çevrilen yapı bugün Parthenon Tapınağı adıyla tanınmaktadır.

bu “asi” savaşçılardan kurtulmak için fırsat kolladığını, imparatorluğun paralı asker isteği ile bu fırsatı yakaladığını ve askerlerin de Vladimir’in ücretlerini ödemedeki isteksizliği veya yetersizliği nedeniyle kendisine kızgın olduklarını öne sürmektedir. (D’amato, 2010, s. 6) Bu yoruma göre bahse konu olan üç tarafın da istediğini elde ettiğini söylemek mümkündür. Ganimet ve şöret peşinde koşan bir grup asker, imparatorluğun sunduğu olanaklardan yararlanmışlardır. İmparatorluk açısından ise emirleri sorgulamadan uygulayacak hem imparatorun özel güvenliğini sağlayacak hem de savaş alanında düşmanın gözünü korkutacak bu askeri grubun varlığı, II. Basileios’un askeri ve siyasi başarılarında kuşkusuz pay sahibidir. Bulgaristan seferlerinin yanı sıra yukarıda da belirttiğimiz gibi Vareglerin Basileios’un bütün seferlerinde yer aldığı düşünölmektedir. 1016 yılının Ocak ayında Basileios Vladimir’in oğlu Yaroslav’a⁷⁵ (doğ.987 – öl.1054) Mongos Anronikos isimli bir Bizans amirali ve ona eşlik eden Sphengos adında bir *Rus* kumandanı ile birlikte, Karadeniz’de Hazarlar ile devam eden mücadele için bir filo göndermiştir. (Historiarum ope, s.464) Diğer yandan Vareglerin, Basileios’un 1021 yılında gerçekleştirdiği ikinci Gürcistan seferinde⁷⁶ de yer aldıklarını ve emirleri gaddarlığa varan bir biçimde yerine getirdiklerini yine dönem kaynaklarından öğrenmekteyiz. (Blöndal, 2007, s.49; Ermenistan Tarihi, s.20) Varegler ile ilgili Basileios dönemindeki dikkat çeken diğer bir askeri harekât ise 1001 – 1018 yılında arasında gerçekleşen İtalya seferleridir. Güney İtalya ile olan sorunlar uzun süredir imparatorluğu meşgul etmekteydi. Barili Melus (Meles veya Milus olarak da geçer doğ.? – öl.1020) Normanlar başta olmak üzere bir ordu topladı ve Normanların bağımsızlığı ve bağımsız bir Bari için isyan etti. (Norwich, 1992, s. 44-45/ 57-60) II. Basileios en iyi

⁷⁵ Bilge Yaroslav (Iaroslav), Vladimir’in oğlu ve 1015-18 /1019-54 Kiev knezidir. Kitaplara olan düşkünlüğu hasebiyle kaynaklarda ‘bilge’ olarak anılmaktadır. Vladimir’in 1015’teki ölümünün ardından oğulları arasında uzun süren bir iç savaşının kazananı olarak Kiev tahtına geçmiştir. Olaf Skötkonung’un kızı inger (Anna/İrene olarak da anılır) evlenmiştir. (History of The Archbishops of Hamburg-Bremen, s.81) Yaroslav Kiev’de Varegleri desteklemiş, “deniz ötesindeki Varegler’den” yardım istemiş, birçok İskandinav yöneticiden ve askerlerinden yardım alarak, ordusunu ve yönetimini bu yapı üzerine kurmuştur. (Langer, 2002, s.62-63; RPC, s.130-136) Yaroslav’ın hükümdarlığında Kiev’in saygınlığı doruk noktasına ulaşmış, egemenlik sahası Baltık’tan Karadeniz’e, Oka Nehri’nden Karpat Dağları’na kadar genişlemiştir. (Riasanovsky & Steinberg, 2014, s. 26)

⁷⁶ II. Basileios’un son Anadolu seferi olarak geçmektedir. Abhazya Kralı Bagrat ile yapılan anlaşmaya sadık kalmayan oğlu Georgi, babasının ölümünün ardından, Aras Nehri kıyısındaki bazı bölgeleri işgal etmiş Basileios bunun üzerine bölgedeki sorunlara kesin bir nokta koymak üzere sefere çıkmıştır. (Norwich, 2013, s.211)

generali Basileios Boioannes komutasındaki imparatorluk ordusunu Güney İtalya'ya gönderdi. Ostialı Leo'nun (doğ.1046 – öl.1115?) *Chronicon Monasterii Cassinensis*⁷⁷ isimli eserinde Danlar (Danimarkalılar) ve Rusların da bulunduğunu kaydettiği eserinde Varegler ile ilgili ilginç bir anekdot aktarmaktadır:

“İmparator cesur şövalyelerin topraklarını işgal ettiğini duyduğunda en seçkin askerlerini onlara karşı gönderdi. Dövüştükleri ilk üç savaşta Normanlar kazandı; ancak Ruslara karşı yürüdüklerinde yekten mağlup edildiler ve orduları tamamen yok edildi. Çoğu Bizans'a gönderildi ve orada ölene kadar hapisanede işkence çektiler. Bu hadiseden sonra 'At arabasındaki Yunan yaban tavşanını yakala' deyişi doğdu.” (Blöndal, 2007, s.51)

Meles bu yenilgi sonrasında geri çekilmek zorunda kalır ve 1020 yılında Bamberg'te hayatını kaybeder. II. Basileios İslam kuvvetlerinin elinde olan Messina'yı almak istediye de ömrü buna vefa etmez ve 1025 yılında hayatını kaybeder. Basileios zeki bir devlet adamı ve başarılı bir liderdi. Hükümdarlığı boyunca düzenlediği seferler ve aldığı kararlar bize bu yorumu yapmak için yeterli neden sunmaktadır. Ancak Blöndal'ın Basileios'un askeri zaferleri ve Varegler ile olan bağları ile ilgili daha farklı bir yorumu bulunmaktadır. Bu yoruma göre II. Basileios'un savaşçı kişiliği aynı soya mensup olduğu I. Basileios'un (867 – 886) eşi Eudikia İngerina'ya⁷⁸ dayanan (doğ. yak. 840 – öl. 882) “ırksal bir sempatinin” kalıtımsal bir mirası olması mümkündür. (Blöndal, 2007, s. 48) Blöndal'ın çalışmasını 1900'lerin başlarında yaptığını düşündüğümüzde bu yorumun mahiyeti anlaşılabilir ancak bugün kabul edilmesi mümkün bir yorum değildir. Muhtemelen Basileios'un askeri ve siyasi başarılarının arkasında, attığı zekice siyasi adımlar, şüpheli ve kimseye güven duymayan kişiliğinin getirdiği bazı kazanımlar ve sadık bir askeri grubun varlığı yatmaktaydı. Diğer yandan çoğunlukla paraları ve servet hırsları beslediği sürece sadık ve korkusuz olan bu asker grubunun paralı asker grubundan çıkmış olması aslında şaşırtıcıdır. Çünkü Bizans ordusunda

⁷⁷ Ostialı Leo (Leo of Ostia) Monte Cassino keşişi ve kardinal.

⁷⁸ Eudikia İngerina (Ευδοκία Ιγγερίνα), İsveçli İngegerd ile Büyük Kiev Knezi Yaroslav'ın kızı, I. Basileios'un eşi III. Mikhail'in metresidir. (Skylitzes, s.127) Eudikia, İskandinav kökenli bir kadın olduğu (en azından anne tarafından) ve ismi İngiriður'dan geldiği birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir. Konu ile ilgili bk. Kazhdan, 1991 s.739 & Mango, 1973,17-2.

paralı asker olarak bulunmak aslında çok da prestijli bir durum değildir. Sefer odaklı olan ve ücret için çalışan, imparatorluğa herhangi bir sadakat ya da yakınlık duymayan askerlerden oluşan bir topluluğun adının sadakat ve güven ile birlikte yer alması çok karşılaşılabilecek bir durum değildir. *De Officiis Regis*⁷⁹'te imparatora öğüt olarak yer alan bir paragraf, bize Bizans'ın paralı askerlere olan bakış açısına ışık tutmaktadır:

“Kendi ülkelerinde hükümdar ailesinden olmayan yabancıları büyük şereflere yükseltmeni, ben kendi payıma istemem; senin yerinde olsaydım, onlara güvenip büyük makamlara getirmezdin; çünkü böyle yaparsan hem kendine hem de Roma kökenli subaylarına iyilik etmemiş olursun. Britanya'dan gelmiş bir yabancıyı albay ya da general yaparak onurlandırırırsan, bir Romalıyı general yapmak nasıl bir onurlandırma olur ki? Onu büsbütün kendine düşman edersin. Bu kadar da değil: o yabancı kendi ülkesinde, böyle bir şerefe eriştiği duyulunca gülerler ve derler ki, ‘Biz burada onu hiçe saymıştık, bak Roma’ya gitti, büyük şeref kazandı, herhalde Roma’da bu makama layık hiç kimse yok ki, bizim yurttaşımızı yükselttiler; Romalılar’da iş olsaydı, o adamı böyle yükseğe çıkarırlar mıydı?’ Sakın, majesteleri ‘Ben ona bu nimeti bağışladım ki, başkaları ne yaptığını görünce hizmetime gelsinler’ diye cevap vermesin. Bu iyi bir politika değildir. İsterseniz bayrağınız altında, yalnızca yiyecek ve üst baş karşılığında dilediğiniz kadar adam toplarım. Yabancılar büyük onurlar bağışlamamanızın Romalılar için çok önemi vardır. Efendimiz; çünkü yabancılar sana yalnız üniforma giymek ve karavana yemek vermek için hizmet ederlerse, emin ol ki; yine sadakate ve candan hizmet edecekler, senden sadece kendilerine birkaç para ve yiyecek vermeni bekleyeceklerdir.” (Barker, 1995, s.137)

Nikoulitzas bu uyarısında ve görüşlerinde haksız değildir. Bizans tarihi boyunca her dönemde kayda değer sayıda Türkler'den Franklar'a İngilizler'den Keltler'e kadar birçok farklı topluluktan paralı asker müfrezeleri görev yapmıştır. Özellikle Ermeniler Anadolu'daki ordularının önemli bir bölümünü oluşturmuş aralarından bazıları cesaretleri ve askeri kabiliyetleri ile büyük şöhret edinmişti. (Decker, 2016, s.124) 10. yüzyıldan sonra *thema*⁸⁰ordularının eski gücünü yitirmesi ve imparatorluğa gerektiği kadar asker

⁷⁹ *De Officio Regis* (Hükümdarlık Görevi Üstüne) Kekaumenos'un *Strategikon* isimli eserinden sona gelen küçük bir eserdir. Eserin Nikoulitzas tarafından yazıldığı düşünülmektedir. *De Officio Regis* ismi araştırmacılar tarafından verilmiştir. (Barker, 1995, s.131-139.)

⁸⁰ Thema (θέμα) Malazgirt öncesi Bizans ordusunun çekirdeğini oluşturan yapıdır. Thema'daki askerler taşra vilayetlerinde üstlenmiş mahalli orduların birer parçasıydılar ve *Strategos*'un emrinde kendilerine belirli bir

yetiştirememesi nedeniyle paralı askerler olan ihtiyaçta artış yaşanmıştır. (Heath, 2010, s.37) Bizans'ın 1000 yılı aşkın tarihi boyunca birçok farklı topluluk orduda paralı asker olarak hizmet etmiş ancak hiçbir grup Varegler kadar Batı ve Bizans muhayyilesinde bu denli yer bulamamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri Vareglerin yalnızca alışlagelmiş paralı askerler olarak değil imparatorluk içinde “elit bir zümrenin” üyeleri olarak anılmalarından kaynaklanmaktadır. Aylık 10-15 *nomisma*⁸¹ gibi oldukça yüksek bir maaşa tabi olan Varegler, (Heath, 2010, s. 44) bunun yanı sıra birçok ganimet ve “saray yağması” hakkından da yararlandıkları öne sürülmektedir.

Varegler'in kaynaklarda dikkat çeken diğer bir özelliği ise, imparatorluk ordusunun alışık olmadığı ancak İskandinavların sembolü haline gelmiş olan baltaları özellikle de çift el baltalarıdır. Bizans askerlerinin en bilindik silahlarından biri olan *rhomphaia* yerine batlayla savaştıklarını görmekteyiz. (Heath, 2010, s. 41) Kuzeyli askerlerin Bizans'a uzanan yolculuklarında ve orduda kendi askeri teçhizatları ile birlikte geldikleri ve bunları kullandıkları, birçok sagada yer almaktadır. Muhtemelen alay içinde hem Bizans hem de İskandinavlara özgü silahlar ve zırhlar kullanılmaktaydı. Balkanlar başta olmak üzere Vareg askerlerine ait olduğu düşünülen kılıç ve balta gibi arkeolojik buluntular bunu kanıtlar niteliktedir. Diğer yandan Psellos eserinde, 1071 yılında Alp Aslan ile Bizans ordusunun meşhur karşılaşması Malazgirt Savaşı'nda yer alan ve saray muhafızları olarak bahsettiği Vareglerin, her birinin kalkan ve sağ omuzlarına asarak taşıdıkları *rhomphaia* denilen bir tarafı keskin ağır demir kılıçlar taşıdıklarını ve savaş alanında kalkan ve kılıçları birbirine vurarak savaş naraları attıklarını kaydetmiştir. (Chron., s.269) Ian Heath, Psellos'un verdiği bu bilgiyi, Vareglerin *rhomphaia*'yı kullanılmadıkları zaman omuzlarına astıkları şeklinde

---

ölçüde toprak verilmiş asker-çiftçilerdir. (Heath, 2010, s.16) *Thema* sistemi çoğu zaman Osmanlı'daki Tımar sistemi ile mukayese edilir. Anadolu'daki themaların isimleri yerleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. Haldon, 2017, s. 109-119 ve 268-27

⁸¹ Nomisma (νόμισμα) Bizans'ın para birimidir.

yorumlamakta ve başlıca silahlarının çift el balta olduğu bilgisinin altını çizmektedir. (Heath, 2010, s. 41)

Varegler ile ilgili oldukça dikkat çekici diğer bir tasvir, Anna Komnena'nın kaleme aldığı *Aleksiad'*nda⁸² da yer almaktadır. Eserde yer alan gözlem Vareg araştırmalarında oldukça meşhur olmakla beraber, Vareglerin sadakatlerine olan en belirgin ifadeleri de barındırmaktadır:

“Böylelikle çeşitli kulelerde hangi askerlerin görevde olduğunu tespit etti. Birinde *Ölümsüzlerin* nöbette olduğunu (bunlar Roma ordusunun en seçkin birliğiydi) ve bir başkasında Thule'den (İskandinavya) Vareglerin (balta kuşanmış barbarlardan bahsediyorum) ve yine bir başkasında Nemitzi'nin (Cermenler) (bunlar da uzun süredir Roma İmparatorluğu'nun tebaası olan barbar bir kabileydi) öğrendi ve bunun üzerine Alexius'a Vareglere veya *Ölümsüzlere* teklif götürmemesini tavsiye etti. Çünkü *Ölümsüzler* yerli oldukları için doğal olarak İmparator'a karşı büyük bir sevgi besliyorlardı ve ona ihanet etmektense hayatlarını verirlerdi. Baltalarını omuzlarında taşıyan Varegler de İmparatora sadakatlerini ve imparatorluk kişiliklerine karşı koruma görevlerini antları ve atalarından kalma gelenekleri olarak görüyorlardı ve bunu hiç çiğnememişlerdi ve en ufak bir ihanetin bahsini bile dinlemeyecekleri kesindi. Ancak Alexius Nemitzilere bir teklif götürseydi belki de amacına ulaşabilir ve yeterince şanslı olursa onların nöbet tuttuğu kuleden şehre girebilirdi.” (An.Komn., s.46)

---

⁸² Anna Komnena (doğ. 1083 – öl.1153) Bizans prensesleri arasında ayrı bir yeri olan I. Aleksios Komnenos'un kızıdır. Eseri *Aleksiad'*da babasının 1081-1118 yılları arasındaki faaliyetlerini şiirsel bir dille anlatmaktadır. *Aleksiad'*ı özel kılan şeylerden biri her şeyden önce bir kadın yazar tarafından yazılmış olmasıdır. Orta Çağ tarihinin en önemli eserlerinden biri sayılan *Aleksiad'*da yalnızca bir imparatorun saltanat öyküsünü değil yazar kendi dünyasını, düşüncelerini ve zihnini de okuyucuya açmaktadır. Anna Komnena'nın coşkulu sesi bütün eserde hissedilir ve yalnızca kaydettiği Vareg tasviri değil, anlattığı tüm olaylar ve anlatış şekli ile ilgili de eşsiz bir eserdir. Anna Komnena, Bizans'ın yeniden yükselişinin yanı sıra, komşuları ile olan münasebetleri, ilk Haçlı Seferi ve dönemin diğer önemli olaylarını aktaran önemli bir kaynaktır. Anna Komnena ve *Aleksiad'* ile ilgili ayrıntılı inceleme için bk. Connor, 2011 s. 329-365 ve Rifat, 1999, s.247-253.

Anna Komnena'nın Vareglerin imparatora olan sadakatlerini nesilden nesle geçen kutsal bir vazife olarak adlandırdığı bu dizeler, Vareg çalışmalarının en önemli referanslarından birini oluşturmaktadır.

Vareg askerlerinin taşıdıkları baltalar, bazı Orta Çağ Bizans kiliselerinde yer alan fresklerden ve Skylitzes'in eserinde nakşettiği bazı sahnelerden takip edilebilmektedir. Skylitzes'in eserinin orijinali bugün Madrid Ulusal Kütüphanesi'nde⁸³ yer almaktadır. Skylitzes'in minyatürlerinden en dikkat çekenlerinden biri, kendisinden 300 küsur sene evvel hükümdarlık yapmış olan V. Leon'un (813 – 820) öldürülüşü ile ilgili olan bölümde, Hipodrom etrafında tasvir ettiği askerlerdir. (Resim 6.) Bu askerler ellerinde uzun baltalar ve uçurma şeklinde kalkanlar tutmaktadır. Birçok araştırmacı bu askerleri çizerken kendi döneminde saray muhafızı olarak yer alan Vareglerden esinlendiği ve onları örnek alarak 820'de geçen bir sahneye yerleştirdiği yönündedir. (D'amato, 2010, s. 9) *De Ceremoniis*'te 949 yılında “vaftiz edilmiş Ruslar'dan” bahsedilen bir bölümde, sarayda bulunan Rusların bir çeşit flama ile birlikte kalkan ve kılıç taşıdıklarından bahsedilmektedir. (De cer., s.579) Herhangi bir ayrıntı veya tasvir yer almayan bu bölümde Ruslar kendi askeri teçhizatlarını taşıyorlardı ve aynı şekilde Vareg Muhafızları içinde yer alan askerler kendi teçhizatları ile birlikte gelmişlerdi. Diğer yandan Bizans silahları, zırhları, kumaşları ve kıyafetleri ülkelerine geri dönen İskandinavlar için prestiji ifade ediyor olabilir. İskandinav coğrafyasında bulunan bazı arkeolojik buluntular da bunu kanıtlar niteliktedir. Gelmiş geçmiş en ünlü Vareg askeri olarak geçen, ünlü Norveç Kralı Harald Hadrada'nın ülkesine “Roma zırhı” ile döndüğü aktarılmaktadır. (D'amato, 2010, s. 34)

⁸³ El yazması bugün çevrimiçi erişime açıktır ve şu adresten ulaşılabilir: <http://bdhrd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766&page=1> (Son erişim 13 Nisan 2020)

Vareglerin dış görünüşleri ve kullandıkları silahlar hakkında bize fikir veren bazı freskler de bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen baltalı imajına oldukça benzer bir şekilde Kapadokya’da yer alan ve 13. yüzyıla tarihlenen Karşı Kilise’de (Resim 7) ve 11. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Sakız Adası’ndaki Nea Moni Manastırı’nda da rastlanmaktadır. (Resim 8) 13. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen bu freskte, D’amato tarafından Vareg askerlerini temsil ettiği öne sürülen asker grubu, Yahuda’nın ihaneti sahnesinde yer almaktadır. Kızıl saç ve sakallar tasvir edilen askerler, Skylitzes’in el yazmasında olduğu gibi uzun baltalar taşımaktadır. (D’amato, 2010, s.12-14) Bu tasvir de bize Vareglerin orduda nasıl göründükleri hakkında bir fikir vermesi bakımında oldukça önemlidir.

Basileios’un ölümünün ardından III. Romanos döneminde (1028-1034) Psellos’un aktardığına göre, savaşmak için “hakiki hiçbir sebep” olmadığı halde imparator kendisine “şöhret kazandırmak” için Halep’e bir sefer düzenlemişti. İmparatorluk ordusuna çok sayıda *Rus*, Gürcü, Peçenek ve Ermeni gibi birçok farklı kültürden paralı asker alınmış, yeni birlikler kurulmuştu. (Chron., s.38) Ancak işler imparatorun arzu ettiği gibi gitmedi ve imparatorluk ordusu ordusu yenilgiye uğradı. (Chron., s.39-41) Romanos’un ölümünün bir yıl öncesinde gerçekleştirilen bir seferde daha Vareglere rastlamaktayız. 1033 yılında Trablus Emir’i al-Hassan bin el-Muraffig el Garrah (1013/14-1041-42) III. Romanos’tan Mısır saldırılarına karşı yardım istemiş ve bu bunun üzerine imparator Trablus Emiri’ne askeri yardımda bulunmuştur. (Skyl., s.359-360) Bu askerlerin içinde Vareglerin de olduğu öne sürülmektedir. (Blöndal, 2007 s.53)

Vareg Muhafızlarının kuruluşu ve alay olarak Bizans ordusunda yer alması II. Basileios’a dayandırılrsa da orduda en etkili oldukları dönem ölümünden sonraya tarihlenmektedir. Sagalar, arkeolojik buluntular ve bazı dönem kaynaklarından ilk *Rus* saldırısından Vareglerin imparatorluk ordusunda hizmet ettikleri zaman zarfı boyunca, birçok İskandinav’ın

Konstantinopolis'e geldiğini görmekteyiz. Farklı etnik kökenden askerin bulunduğunu bildiğimiz bu özel muhafız alayının adının İskandinavlar ile anılmasından doğrudan etkisi olan dönem ise ünlü Norveç kralının Konstantinopolis'e gelişine ve sonrasına tarihlenmektedir. 1034 – 1043 yılları arasında Varegler gelmiş geçmiş en meşhur liderlerinin eşliğinde hem Batı ve Kuzey Avrupa'da hem de Bizans'ta en prestijli ve ünlü dönemlerini yaşayacaklardı: Harald Hardrada ve askerleri.

3. BÖLÜM: BİZANS'TA EFSANEVİ BİR İSKANDİNAV KRAL: HARALD HARDRADA (1015 –1066)

“Unutmayın, birçok adam yaşar ama kısa bir süre, kahramanlıkları yaşar ondan da uzun süre”

(Konungs Skuggsjá /Kralın Aynası) ⁸⁴

Harald/Harold Sigurdsson (Hardrada)⁸⁵ (Eski Nors dilinde *Haraldr Sigurðarson*) kral olduktan sonraki adıyla III. Harald, *Heimskringla*'da Snorri Sturluson'un aktardığı kadarıyla Sigurd Syr'un oğlu ve Norveç'in ilk aziz kralı Olaf Haraldsson'un (II. Olaf doğ. 995 – öl. 1030) üvey kardeşiydi. (Sturluson, 2011, s. 577) Harald, Olaf'ın hükümdarlığı boyunca onunla birlikte birçok savaşta yer aldı. 29 Temmuz 1030 yılında Danimarka kralı Büyük Cnut'ın önderliğindeki orduyla gerçekleştirilen Stiklastathir (Stiklestad) Savaşı'nda Olaf öldürüldü (The Anglo-Saxon Chronicle, s. 101-1030C.) ve bu savaşta ağır yaralanan Harald adamları ile birlikte kaçmak zorunda kaldı. (Heimskringla, 2011 s. 577; Ágrip af Nóregskonungasögum s. 45) Sagadan öğrendiğimiz kadarıyla önce İsveç'e gelen Harald daha sonra Kiev'e doğru yola çıktı. Buna karşın Bremenli Adam (doğ. yak.1050 – öl. 12 Ekim 1081/1085) Harald'ın Norveç'ten ayrılması ile ilgili daha farklı bir hikâye anlatmaktadır. Bremenli Adam'ın⁸⁶ aktardığına göre Harald henüz Olaf hayattayken ata topraklarından ayrılarak Konstantinopolis'e sürgüne gitmiştir. (History of The Archbishops of Hamburg-Bremen, s. 124) Sebebi tam olarak bilinmese de Harald'ın Kiev'e Yaroslav'ın (doğ.987 – öl.1054) huzuruna adamları ile birlikte çıktığı kesindir. *Heimskringla*'da

⁸⁴ Haywood 2013, s.8

⁸⁵ Kendisine sonrasında verilen bir tabir. İngilizce karşılığı *hardruler* olan bu tabir zalim, gözü kara, gaddar gibi farklı anlamlara gelmektedir.

⁸⁶ Bremenli Adam (Adamus Bremensis) hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Frank asıllı tarihçi ve din adamı. 1050 'den önce doğduğu ve 1085'ten sonra öldüğü düşünülmektedir. *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (Hamburg Kilisesi Piskoposları Tarihi) isimli eseri İskandinav coğrafyasının ve liderlerinin ilk tasvirlerini içermesi bakımından Orta Çağ İskandinavya çalışmaları için önemli bir kaynaktır.

Harald'ın Norveç'ten ayrıldıktan sonraki yaz, *Jarl*⁸⁷ Rögnvald Brusason (doğ.? – öl. 1046) ile birlikte *Garthariki*'ye doğru bir gemiyle yola çıktıkları ve burada Kiev kralı *Jarizleif* tarafından buyur edildikleri anlatılmaktadır. (Heimskringla, s.578) Olayların devamında, Harald Yaroslav'ın özel muhafız alayının başına geçerek, ülkenin savunulmasında, Doğu Baltık'a yapılan seferlerde yer almış ve daha sonra adamları ile birlikte *Miklagarðr*'a⁸⁸ doğru yola çıkarak burada önemli bir konuk olarak ağırlandı. (Heimskringla, s.577-578) Harald'ın Yaroslav'ın ordusundaki konumunun sagada anlatıldığı gibi olup olmadığı şüphelidir. Orta Çağ İskandinav Tarihi'nin başlıca kaynakları olan sagaların, yazılış amaçları gereği epik bir anlatıma sahip olduğu ve çoğunlukla ideal kral veya lidere vurgu yapan kaynaklar olduğu unutulmamalıdır. Bu kaynaklarda yer alan krallar karşımıza cesur, gözü pek savaşçılar, büyük başarılar elde etmiş kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Harald'ın getirildiği bu görev olduğundan biraz abartılmış ya da bazı bölümler sonradan eklenmiş olabilir. (Blöndal, 2007, s.54) Diğer yandan Harald'ın soylu bir aileden gelmesi Rus prensliğinde önemli bir askeri göreve getirilmesinde etkili olmuş olabilir. Kardeşi Olaf'ın da sağasının yer aldığı *Heimskringla*'da Olaf'ın Yaroslav'ın hükümdarlığında Rus'a gittiği (Heimskringla, s.474-475), burada bir süre kaldığı hatta Vladmarr⁸⁹ adında bir Rus'u iyileştirdiği anlatılmaktadır. Yaroslav'ın, Olaf'tan ve muhtemelen de ailesinden haberdar olması, Harald'ın sagada bahsedildiği gibi sosyal statüsüne uygun bir göreve getirilme ihtimalini güçlendirmektedir. *Morkinskinna* Harald'ın Yaroslav'ın kızıyla evlenmek isteğinin anlatıldığı bölüm, bu ihtimali doğrular niteliktedir:

“Doğu'da daha çok vakit geçirdikçe şanı daha da ilerledi. Kral Yaroslav ve Kraliçe İngegerd'in (Ingigerðr) Elisabeth isimli bir kızları vardı. Kuzeyliler ona Ellisif derlerdi. Harald, kızla evlenmek için sözlendi ve onların güzide soyundan (Harald'ın) haberdar olduklarını ve kendi başarısını (Harald'ın) ilk elden tecrübe ettiklerini söyledi.” (Morkinskinna, s.131)

⁸⁷ Jarl (ing. earl) İskandinav liderler için kullanılan bir unvan.

⁸⁸ *Miklagarth*, *Mikligarth* ya da *Micklegarth* eski Nors dilinde ve Orta Çağ İskandinav kaynaklarında Konstantinopolis'i işaret etmekte ve “Büyük Şehir” anlamına gelmektedir.

⁸⁹ Vladmarr'ın kim olduğu konusu tartışmalıdır. Kimlik tartışması ve Olaf'ın mucizeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Jackson, 2010, s. 151-156.

Harald'ın statüsü ne olursa olsun, Yaroslav'ın yanına geldiği, ünlendiği ve Kiev Prenslığı ile doğrudan iletişim kurduğunu sagalardan takip edebiliyoruz. *Morkinskinna*'da da *Heimskringla*'da da Harald'ın Kiev'de kazandığı üne dair çok sayıda atıf yer almaktadır. Örneğin Thiódólf Arnórsson⁹⁰ (doğ.1010 – öl.1066?)'un ünlü şiirinde Harald'dan şöyle bahsedilmektedir:

“Gördü Yaroslav,
Kral'ın nasıl serpildiğini
Yükseldi şanı,
Kutsal Kral'ın kardeşinin.” (Blöndal, 2007, s.55)

Harald ve Yaroslav arasında ikili ilişkiler, Yaroslav'ın kızıyla evlenmek istemesi ile farklı bir boyut kazanmış olmalıdır. Ancak ne Harald'ın evlenme istediğine ne de askeri başarılarına dair bilgilere *Russian Primary Chronicle*'da yer verilmediğini belirtmek gerekmektedir.

Yaroslav'ın Harald'ın isteğine verdiği yanıt ve sonrasında Harald'ın Konstantinopolis'e geliş hikayesi, bize Orta Çağ İskandinav kültürü ve adetleri hakkında da ipuçları sunmaktadır. Buna göre, Yaroslav Harald ile kızının evlenmesine tamamen karşı çıkmamakla birlikte, kızının toprağı ve mal varlığı olmayan bir yabancı ile evlenmesinin mümkün olmadığını ancak evliliğe Konstantinopolis'ten döndükten sonra izin verebileceğini söylemiştir. (Morkinskinna, s. 131-132.) Bunun üzerine Harald ün, zafer ve mülk edinmek amacıyla imparatorluğun başkentine doğru yola çıkmıştır. Peki soylu bir aileye mensup olduğu ve Norveç tahtında hakkı olduğu muhtemelen Yaroslav tarafından bilinen Harald böyle bir yanıt

---

⁹⁰ Thiódólf Arnórsson (doğ.1010 – öl.1066?) Harald Hardrada (doğ. 1015 – öl.1066) ve İyi Magnus (doğ. 995 – öl.1030) döneminde yaşamış, bu iki kral hakkında yazdığı şiirleri ile ünlü İzlandalı bir skald. Ayrıntılı bilgi için bk. Erin Goeres, 2016, s. 152-157.

almıştı? Söz konusu anlatım orta çağ İskandinav toplumunun yapısı düşünüldüğünde bu durum açıklık kazanacaktır. Orta Çağ İskandinav toplumlarında, ideal erkek mal sahibi olmalı özellikle de toprak sahibi olmalıydı. (Clements,2015, s.150) Evlenebilmek için mal sahibi olmak şartı da oldukça eski bir gelenek olduğu göz önünde bulundurulursa, söz konusu isteğin doğruluk payı olabilir. Ancak öte yandan kaynaklardan öğrendiğimize göre Harald Yaroslav'ın sarayına geldiğinde 15 ya da 16, Elisaveta ise 10 veya 11 yaşındaydı. (Heimskringla, s. 577; Blöndal, 2007, s.55) Bu durumda daha mantıklı bir sebeple, Yaroslav, Harald'ın Konstantinopolis'ten döndüğünde her ikisinin de yaşı evlenmek için uygun olacağını düşünmüş ve bu sebeple de bu teklifin kesin cevabını Harald'ın dönüşüne bırakmış olabilir. (Blöndal, 2007, s.55) Diğer yandan Harald'ın, Konstantinopolis'ten dönüşte Elisaveta ile evlenerek kendi ülkesine döndüğünü *Heimskringla*'dan öğreniyoruz.

Harald Yaroslav'ın yanında birkaç sene hizmet ettikten sonra asıl ün kazanacağı ve yaklaşık 10 yıl kadar Bizans ordusunda görev alacağı Konstantinopolis'e gitmek üzere yola çıkmıştır. *Heimskringla*'da Bolverk'in aktardığına göre Harald, imparatorluğun başkentine gemileri ve adamları ile gitmiştir. Snorri Sturluson, Harald'ın Kostantinapolis'e geldiğinde tahta IV. Mihail (Paflagonyalı 1034-1041) ve eşi imparatoriçe Zoe (doğ. 978 -80? – öl. 1050) olduğunu ve saraya geldikten bir süre sonra Varg muhafız alayının başına geçtiğini aktarmaktadır:

“O zamanlar Yunan İmparatorluğu'nda Kraliçe muktedir Zoe kocası Mikhail Katalactus ile birlikte hüküm sürmekteydi. Harald Bizans'a geldiğinde kraliçe görüştü ve kraliçenin askeri olarak hizmetine girerek birkaç kadirge ile birlikte Yunan Denizi'ne açıldı. Harald kendine ait bir birliği komuta etmekteydi. [...] Harald sefere Varglerin sadakatini kazanmadan hemen önce katılmıştı ve savaşlarda birlikte çarpıştılar. En nihayetinde Harald bütün Varglerin lideri oldu.” (Heimskringla, s.579)

Diğer yandan Harald'ın başkente gelişini bizzat gören Nikoulitzas'ın *İmparatora Tavsiyeler* (λογος νουθητικος) isimli eserinde Harald'ı ve Bizans'taki faaliyetlerini şöyle aktarmaktadır:

“Harald⁹¹, Varangia kralının oğluydu ve Ioulabos (Olaf y.n.) isimli bir kardeşi vardı. Bu kardeş, babalarının ölümünden sonra Harald’i ikinci sıraya ittikten sonra babalarının hükmünü eline geçirmişti. Harald genç bir adam olduğu için, imparatorların en kutsanmış İmparator Paflagonyalı Mikhail’in yanına giderek ona saygılarını sunmak ve Roma sistemini yakından görmek istiyordu. Yanında beş yüz asilzadeden oluşan bir refakatçi grubuyla ile buraya geldi. İçeri girdi ve imparator onu zamanına uygun bir şekilde huzuruna kabul etti ve onu birlikleriyle birlikte Sicilya’ya gönderdi. Orada bir Roma ordusu adanın kontrolü için savaşmaktaydı. Yola koyulan Harald büyük başarılar gösterdi. Sicilya zapt edildikten sonra birliği ile birlikte imparatorun yanına döndü ve imparator onu *Manglabites* unvanı ile mükafatlandırdı. Bunun gerçekleşmesinin ardından Delianos (Deljan) Bulgar topraklarında isyana kalkıştı. Harald kendi birliğine sahip olduğu için imparatorlar birlikte sefere gitti ve düşmana karşı iyi soyuna ve asil karakterine yakışır başarılar gösterdi. Bulgaristan zapt edildikten sonra imparator sarayına döndü. O sırada ben de imparatorun adına elimden gelen en iyi şekilde savaşmaktaydım. Mosunoupolis⁹² şehrine geldiğimizde imparator onu savaştığı bölgeler için mükafatlandırdı ve onu bir *spatharocandidatos* olarak onurlandırdı. İmparator Mikhael’in ve yeğeni olan eski imparatorun (Mikhael Kalaphotes/Kalafatçı) ölümünden sonra Harald memleketine dönmek istedi ve bu isteğini Monomakos (IX. Konstantinos) huzurunda dile getirdi. Harald’a izin verilmedi ve çıkış yolları kısıtlandı. Buna rağmen Harald, kaçtı ve adasında kardeşi Ioulabos (Olaf y.n.) yerine hüküm sürmeye başladı. Ancak, kendine verilen onurlar (manglabites ve spatharocandidatos) yüzünden övünç duymadı ve tam tersine hüküm sürdüğü süre boyunca Romalılara olan sadakatini ve sevgisini korudu.” (Jackson, 2012, s.75)

İki farklı kaynağın aktardığı bilgiler karşılaştırıldığında Harald’ın başkente geldiğinde hangi imparatorun tahta olduğuna dair bir karışıklık görülmektedir. Olaylara bizzat tanık olan Kekaumenos’un aktardığına göre Harald başkente vardığında tahta IV. Mikhail (1034 – 1041), *Heimskringla*’dan öğrendiğimize göre ise tahta “Mikhail Katalaktus” (1041 – 1042) vardı. Sagada imparatorun adının “Katalaktus” olarak anılmasının nedeni, muhtemelen Mikhail Kalaphotes (The Caulker)’in yanlış tercümesinden kaynaklanmaktaydı. (Jackson, 2012, s.75) Gerek İskandinav kaynakları gerekse Bizans kaynakları Harald’ın Stiklastathir

⁹¹ Metnin aslında Harald’ın ismi Araltes olarak geçmektedir. Orijinal hali için bk. Г. Г. Литаврина, 1972, s.282

⁹² Bugün Yunanistan’ın Batı Trakya bölgesinde Gümülcine (Komotini) şehri yakınlarında bir şehirdir. Messine Kale olarak da geçmektedir.

Savaşı'ndan sonraki faaliyetlerinin 1030'lu yıllara tekabül ettiğini doğrulamaktadır. Bu sebeple birçok araştırmacı Harald'ın Konstantinopolis'e 1034 yılında, imparator IV. Mikhail döneminde (1034 – 1041) geldiğine kesin gözüyle bakmaktadır.⁹³

Metinde dikkat çeken diğer bir noktası ise “Varangia/Varenya'nın kralı” tabiridir. Metnin Yunanca aslında geçen hali ile “Αραλτης βασιλεως μεν Βαραγγιας ην υιος” doğrudan bir ülkeyi işaret etmekten çok, Harald'ın İskandinav kökenini ya da İskandinav coğrafyasını vurgulayan bir tabir olarak kullanılmış olmalıdır. Diğer yandan Kekaumenos'un Harald'dan bahsetme şekli de oldukça dikkat çekicidir. Harald, soylu bir aileye mensuptur, kendisiyle birlikte 500 “soylu adamını” da yanında getirmiştir. Harald yetenekli bir savaşçıdır ve soylu karakterine yakışacak başarılar elde etmiştir. İmparator bu başarılarının karşılığında onu *manglabites*⁹⁴ ve *spatharocandidatos*⁹⁵ unvanları ile onurlanmıştır. Ata topraklarına dönmek istemiş ancak bu isteği reddedilmiş ve kaçmak zorunda kalmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen Romalıların yani Bizans'ın dostu olmaya devam etmiştir. Söz konusu anlatımın bağlamı, saray kaynaklarının dili ve yapısı göz önüne alındığında daha iyi anlaşılacaktır. Dönem kaynaklarının Bizanslı bürokratlar veya ileri gelenler tarafından yazıldığı unutulmamalıdır. Bu bakımdan soylu bir askerın dileği gerçekleştirilmediği halde isyan etmediği ve ülkesine dönüğünde dahi Bizans ile dost kaldığına özellikle vurgu yapılmış olabilir. İsyen eden komutanlar, tahtı ele geçiren askerler ve imparatorun canına kasteden birçok soylu Bizanslı düşünöldüğünde söz konusu anlatımın yerinde olduğu söylemek mümkündür. Diğer yandan *Flateyjarbok*⁹⁶'ta Harald'ın soylu kimliğinin Konstantinopolis'te

⁹³ Konuyla ilgili daha ayrıntılı tartışma için bk. Jackson, 2012, s.75 ve Blöndal, 2007, s.56-58.

⁹⁴ *Manglabites* (μαγγ(γ)λαβίτης) kelime anlamı olarak miğlab, kırbaç taşıyan anlamına gelmektedir. *Manglabites* imparatorun özel muhafızlarına verilen bir unvan olmak ile birlikte, törenlerde imparatorun önünden yürüyerek kendisine eşlik etmektedir. Ayrıca sarayın bazı kapıların güvenliğini sağlamak da *manglabites*'in mesuliyetindedir. (Kazhdan, 1991, s.1284)

⁹⁵ *Spatharocandidatos* kılıç kuşanan anlamına gelmektedir.

⁹⁶ 14. yüzyılda kaleme alındığı düşünölen *Flateyjarbok* (Latince *Codex Flateyensis*) İzlanda'nın en meşhur ve kapsamlı el yazmalarından biridir. İçinde *Heimskringla*'dan alınan Olaf Tryggvason, St. Olaf, İyi Magnus ve Harald Hardrada gibi önlü Norveç krallarının da sagaları ile *Grænlandinga saga* (*Grönland'ın Sagası*) ve *Færeyinga* (*Faroe Adaları'nın Sagası*) saga gibi önemli sagaları da içermektedir.

bilinmemesini özellikle istediğine vurgu yapılmaktadır. (Blöndal, 2007, s.59) Bu durum Blöndal tarafından klasik bir halk motifi olan “tebdil-i kıyafet içindeki prensi” ima ettiği şekilde yorumlanmaktadır.⁹⁷

Harald’ın imparatorluğun başkentine gelmesi ile ilgili diğer dikkat çekici nokta ise beraberinde getirdiği askerleridir. Kekaumenos’un aktardığı bilgiyle birlikte Varg muhafız alayının sayısı Harald’ın gelişi ile 5000 ya da 6000’e yükselmişti. Söz konusu askerlerin ve Harald’ın Bizans ordusunda özel bir pozisyonu olduğunu hem Bizans hem de İskandinav kaynakları onaylamaktadır. *Heimskringla*’dan öğrendiğimiz kadarıyla, Harald imparatorluğun başkentine geldiğinde kendi adamlarının lideriydi. İmparatorluğun başkentine geldiğinde imparatorluk Güney İtalya’da ve Anadolu’nun bazı bölgelerinde Müslüman akınları ile uğraşmaktaydı. Skylitzes’in bu noktada Bizans ordusunun başlıca dinlenme kamplarından biri olan Thrakesion⁹⁸ *thema*’sında 1034 yılında Vargler (*βαράρηγοι*) ile ilgili aktardığı bir anekdot dikkat çekmektedir:

“O yıl dikkate değer başka bir şey daha oldu. Thrakesion thema kalesinde kışı geçiren birtakım Vargler vardı. Bunlardan birisi bölgenin kadınlarından birisiyle karşılaştı ve kadının faziletini test etti. Kadını ikna edemeyince şiddete başvurdu; ancak kadın onun kısa Farsi kılıcını kaptı ve kalbini deşerek onu öldürdü. Bu olay çevre bölgelerde duyulunca Vargler bir meclis topladılar ve kadını taçlandırarak ona saldırganının tüm servetini verdiler ve adamı katillere ilişkin yasaya uyararak gömmeden bir kenara attılar.” (Skyl., s.372 & Resim 9.)

Blöndal bu meselin, Varglerin “soyluluğunu” ve “adaletli” oluşunu ve Harald Hardrada gibi onlara lafını geçirebilen, emirlerini dinleyen disiplinli bir lider tarafından yönetildiklerini gösterdiğini öne sürmektedir. (Blöndal, 2007, s.63) Ancak Blöndal’ın da incelemesinde

⁹⁷ İngilizce olarak “Prince in Disguis” ibaresi kullanılmıştır. (Blöndal, 2007, s.58-59)

⁹⁸ Thrakesion thema’sı (Θρακησιών), Batı Anadolu’da Trakya taburunun bulunduğu *thema*’dır.

ayrıca vurguladığı gibi bu adamlar askerlik dışında bazı taşkınlık ve suçlara meyilli olduklarını da göstermektedir.

Harald Hardrada'nın Bizans'taki en ünlü faaliyeti, Güney İtalya'daki yer aldığı seferlerdir. Bu dönemde Bizans ordusunda imparatoriçe Zoe'nin akrabası olan Georgios Maniakes⁹⁹ (doğ.? – öl.1043, sagadaki adıyla Gyrgir) bulunuyordu. Kendi adamları ile birlikte Harald, Georgios'un önderliğinde Lombardiya'da gerçekleşen bu seferlere katıldığını görmekteyiz. (Skyl., s.375-76) Kısa bir süre sonra Harald, Varg muhafızlarının lideri olmuş, Georgios'un komutasındaki askerler ile birlikte korsanlarla savaşmak üzere yelken açmıştı. Bahse konu olan sefer Nikiphoros Phokas (963 – 969) döneminde Girit'in alınmasıyla birlikte büyük ölçüde azalan ancak tamamen sona ermeyen ve gittikçe şiddetlenen korsan faaliyetlerine müdahale için düzenlenmişti. (Blöndal, 2007, s.59) Saganın devamında Vargler, karaya Georgios'tan önce varmış liderleri Harald'ın emri ile bütün alanı gören hakim bir tepede geceyi geçirmek üzere kamp kurmuştu. Bunun üzere alana gelen Georgios, Harald'dan adamlarını toplamasını çünkü kampın başka bir yerde yapılacağını söylemiştir. Bunun üzerine Harald'ın verdiği cevap oldukça dikkat çekicidir:

“Gece ordugahlarına varan ilk kişiler olduğunuzda kamp için mekanı siz seçersiniz ve o zaman biz de çadırlarımızı kendimize uygun başka bir yere kurarız. Şimdi siz de bunu yapın, çadırınızı istediğiniz bir yere ama başka bir yere kurun. Varglerin burada, Yunan kralların imparatorluğunda, sadece kral ve kraliçeye hizmet ettiklerini, bunun dışında özgür ve herkesten bağımsız olma ayrıcalığına sahip olduğu izlenimindeydim.” (Heimskringla, s.579-580)

⁹⁹ Georgios Maniakes, önce Anadolu'daki garnizonlarda adını duyurmuş sonrasında ordudaki rütbesi giderek yükselmiş ve asıl ününü Kuzey Suriye ve Urfa'da kazandığı askeri zaferler ile kazanmıştı. Sicilya seferi sırasında isyana teşvik suçundan hapse atılmış olsa da imparatoriçe Zoe tarafından tekrar Sicilya'ya gönderilmiş ve burada büyük başarılar elde etmiştir. (Chron., s.133) Psellos'a göre imparatorun beklediği takdiri görmeyen Georgios, imparatora ve mahiyetine karşı tavır almış ve isyan hazırlıklarına başlamıştı. (Chron., s. 134-135) Georgios'un isyan istediği gibi gitmez ve isyan sırasında, 1043 yılında hayatını kaybeder. Psellos'un isyanın bastırılmasından hemen sonra zafere ortak olan bütün askerlerin kahraman gibi karşılandıkları bir geçit alayının yapıldığını aktarmakta ve bu geçit törenine gösterişli kıyafetleri ile ayanın en önünde olan ordu kumandanının hemen ardından gelen kılıç, mızrak ve sağ ellerinde *rhomphaia* taşıyan bir grup alayın eşlik ettiğini tasvir etmektedir. (Chron., s.137-138) Muhtemelen bu alayın bir kısmı Varglerden oluşmaktaydı.

Harald'ın söz konusu yanıtı, gurbetteki İskandinav kral stereotipini yansıttığı açıktır. (Jackson, 2012, s.75) Benzer ifadelere, yer yer kralın gücüne olan övgü ve atıflar *Heimskringla*'nın tüm bölümlerinde görülebilir. Örneğin Harald'ın Bizans ordusundaki ilk faaliyetlerini anlatan bölümde, Harald'ın askerlerinin sayısının azalmaması için onları özellikle koruduğunu, gerektiğinde savaştan kaçındığını ve alayı savaşta yalnız kaldığında var gücüyle savaştığını, zafere de ölüme de hazır olduğunu vurgulayan ifadeler yer almaktadır. (Heimskringla, s.580.) Bu kahraman ve pervasız lider anlatımı elbette tüm epik anlatımlar içeren kaynakların ortak özelliği olmak ile birlikte içerdiği motifler ile Orta Çağ'ın "savaşçı kral" imajının da izlerini taşımaktadır. Bu motiflerden en ilgi çekici olanlarından biri de Harald'ın Sicilya'daki faaliyetleri ile ilgili olan şu kısımır:

“Harald Sicilya'ya geldiğinde orayı yağmaladı ve ordusuyla birlikte büyük ve kalabalık bir şehri kuşattı. Şehrin güçlü duvarları olduğu için ve bu yüzden bunları yıkması zor olduğu için etrafını sardı. Şehir halkının yeterli erzakı ve kuşatmaya direnmek için gerekli diğer şeyleri vardı. Ardından Harald'ın haklına bir hile geldi. Kuş avcılarına şehirde yuvaları bulunan küçük kuşları yakalattı ve bu kuşların sırtına erimiş balmumuna ve kükürte bulanmış reçineli düz çam parçaları bağladı ve bunları ateşe verdi. Salındıklarında bütün kuşlar hep birlikte sazdan veya samandan çatıların altında bulunan yavrularını ve yuvalarını bulmak için şehre uçtu. Ve ardından alevler kuşlardan evlerin çatılarına sıçradı ve her ne kadar her bir kuş azıcık alev taşısa da bir sürü kuş şehrin etrafındaki çatılara alevleri taşıdı, bu küçük alevler büyük bir yangına dönüştü ve kısa sürede evler birbiri ardına yanmaya başladı ve bütün şehri alevler kapladı. Ardından, daha dün Yunan ordusu ve onun generalleri hakkında küstahça ve hakaret dolu konuşmalar yapan şehir sakinleri şehrin dışına çıktı ce merhamet dilendi. Harald merhamet isteyenlerin hepsine merhamet gösterdi ve kendini şehrin efendisi yaptı.” (Heimskringla, s. 582)

Burada yer alan kuş motifinin çok benzer bir örneği, *Geçmiş Yılların Hikayesi* 'nde de yer aldığından bahsetmiştik. Bu da Rus ve İskandinav kültürleri arasındaki kültürel benzerliklere bir örnek olarak yorumlanabilir. Diğer yandan insanların merhamet için yalvarmaları, İskandinav liderlerin stratejik zekalarına ve savaş becerilerine olan atıflar oldukça önemli

ayrıntılardır. Buradaki abartılı anlatımları, Varegleri ve Harald’ın askeri başarılarını bu denli övülmemesi elbette anlaşılabilir bir durumdur. Ancak diğer yandan sagaların epik anlatım tarzına olan vurgumuzu ve tarihi kaynaklar olarak dikkatli okunmaları gerektiğini bir kez daha vurgulamakta fayda var. Diğer yandan Bizans kaynaklarında da komutanlar ve imparatorlar hakkında benzer ifadeler bulmak elbette mümkündür. Örneğin Sicilya seferinin baş rolünde bulunan Georgios Maniakes hakkında da benzer ifadelere rastlıyoruz. III. Romanos döneminde 1030 yılında başlayan ve oldukça başarılı olan Suriye seferlerinden ünlü olarak çıkmış ve Sicilya seferi için hazırlanan Georgios Maniakes’ten Psellos şöyle bahsetmektedir:

“Ben bu adamı gördüm ve hayran oldum. Onda bir askeri kumandanda olması gereken özelliklerin hepsi var. Üç metre yükseklikte duruyordu ve ona bakmak için adamların sanki bir tepeye ya da dağın zirvesine bakıyormuş gibi başlarını geriye atmaları gerekiyordu. Yüzünde yumuşak ya da hoşnut bir ifade yoktu, daha çok bir fırtına havası esiyordu. Sesi gök gürültüsünü andırıyor, elleri duvarları yıkmak ya da tunç kapıları ezmek için yaratılmış gibi görünüyordu. Bir aslan gibi sıçrayabiliyordu ve kaşlarını çattığı anda korku saçıyordu. Ondaki her şey yerli yerine oturmuştu. Onu ilk defa görenler, daha önce hakkında duyduklarının az bile olduğunu fark ediyordu.” (Chron., s. 134)

Sagadaki anlatımın devamında Harald’ın, kamp yerinin seçimi konusunda Georgios ile anlaşmazlığa düştüğü ve bir şekilde bu anlaşmazlığı kendi kararını uygulatarak çözüme kavuşturduğundan bahsedilmektedir. (Heimskringla, s.580) Harald’ın tartışmada kazandığı üstünlüğe ordudaki bazı aksilikler ve tartışmalar (Norwich, 2013, s. 226-227) da eklenince Georgios ile Harald’ın arasında ilişkinin de seyrinin değiştiğini görebilmekteyiz. *Heimskringla*’da yer alan ifadelere göre Varegler, orduya Harald önderlik etmiş olsaydı daha başarılı olacaklarını düşündükleri ve Bizans komutanını suçladıkları bir bölüm yer almaktadır. (Heimskringla, s.580) Georgios, Vareglerin kendisini desteklemediğinden şikayet ederken, Harald, Varegler ve Latinler¹⁰⁰ ile birlikte Bizans ordusunu geride bırakarak

¹⁰⁰ Sagada geçtiği İngilizce şekli ile “Latin men”: eski Roma (Romance countires?) ülkerinden gelen paralı askerleri ya da Fransızca konuşan Normanları ya da Lombardları işaret ettiği düşünülen bir grup. Bk. Heimskringla, s. 581.

yola çıkmıştır. Snorri'nin Harald'ın Bizans ordusundaki etkisini vurguladığı ve Bizans kaynaklarında da Georgios'un Kostantinapolis'e çağrıldığını doğruladığımız (Chron., s.133; Norwich, 2013, s. 227-228) şu bölüm dikkat çekicidir:

“Ardından Gyrgir, Yunanlardan oluşan ordusuyla ilerledi ve o zaman kimin en etkili olduğu ortaya çıktı. Harald her zaman muzafferdi ve ganimet getiriyordu; ancak Yunanlar Miklagarth'a döndü ve zenginlik kazanmak isteyen genç adamları dışarıda bıraktılar. Harald'a katıldılar ve onu generalleri olarak seçtiler. Harald ordusuyla birlikte batıya, Afrika'ya ilerledi [buraya Varegler Serkland¹⁰¹ derler] ve burada gücünü büyük ölçüde artırdı. Müslüman Ülkesi'nde seksen şehrin hakimiyetini eline aldı. Bazıları Harald'a teslim oldu, bazıları ise güç kullanılarak ele geçirildi. Buradan ise Sicilya'ya ilerledi.” (Heimskringla, s. 581.)

Metinde yer alan, Bizans komutanın zor duruma düşmesindeki ve Harald'ın kazandığı zaferlerin abartılı anlatımını bir kenara koyarsak, Harald'ın *Serkland*'daki faaliyetleri hakkında bazı hususlara değinmek gerekmektedir. Öncelikle Harald'ın metinde bahsedildiği gibi Afrika'ya gittiği bilgisini dönemin Bizans kaynaklarının desteklemediğini görmekteyiz. Zira bu konudan hiç bahsedilmemiştir. Diğer yandan Harald 1034'ten önce Bizans ordusuna dahil olmadığına göre, IV. Mikhail'in Mısır'a yaptığı seferlere de katılmış olamayacağını görüyoruz. (Blöndal, 2007, s.61) Sigfus Blöndal, sagada geçen Afrika kelimesinin aslında Harald'ın dünyanın başka ucundaki faaliyetlerini anlatmak için kullanıldığını ve *Serkland*'ın da 1035 ile 1037 arasında katıldığı Anadolu, Mezopotamya ve Suriye seferlerini işaret ettiğini öne sürmektedir. (Blöndal, 2007, s.61) Sagada ve rün taşlarında geçen *Serkland* sözcüğünün hangi coğrafyayı işaret ettiği ya da etimolojik kökenin ne olduğu tartışmalı olsa da eski Nors dilinde *Serkir* kelimesi genelde Araplar ya da Arapça konuşan halklar için kullanılmaktaydı. (Blöndal, 2007, s.61) Büyük ihtimalle sagada bahsi geçen *Serkland*

¹⁰¹ Serkland eski Nors dilinde Müslümanların yaşadığı coğrafyayı işaret etmektedir. Araplar dışında Müslüman diğer gruplar için de kullanıldığı için özellikle hangi etnik grubu ya da Müslüman coğrafyanın hangi kısmı için kullanıldığı tartışmalıdır. Bk. Holman, 2003, s. 241 ve Blöndal, 2007, s.60-61.

Müslüman coğrafya ve bilhassa Yakın Doğu için kullanılan bir tabirdi ve Blöndal'ın da iddia ettiği gibi Harald'ın bu bölgelerdeki faaliyetlerini işaret etmekteydi.

Metinde dikkat çeken diğer bir husus, Harald'ın kazandığı ganimete olan vurgudur. Şöhret ve zenginlik elde etmeye yönelik olan tüm faaliyetler, aslında Viking Çağı istilalarının genel yapısını oluşturmaktaydı. Harald'da benzer sebeplerden Konstantinopolis'teydi ve gerçekten de hatırı sayılır bir zenginlikle ülkesine geri döndüğünü kaynaklardan takip edebiliyoruz. Söz konusu zenginliğinin kaynağı *Heimskringla*'da Afrika'daki Bizans seferleri olarak gösterilmektedir. Harald Afrika'da birkaç sene kalmış, kaliteli taşınabilir mallar, altınlar ve birçok değerli eşya elde etmişti. Ancak bu kadar eşyaya “ihtiyacı olmadığı” için, ganimetini koruyacağına güvendiği *Holmgarth*'a (Novgorod) Yaroslav'a göndermişti. (*Heimskringla*, s.581) Burada bahsi geçen ganimet belli ki büyük bir mal varlığını işaret ediyordu. Saganın ilerleyen bölümlerinde, ülkesine döndüğünde Norveç tahtında oturan yeğeni Magnus'a ganimetini paylaşmayı teklif ettiği kısım da, söz konusu ganimetin büyüklüğünü kanıtlamaktadır. (*Heimskringla*, s.595-596) Ozan Valgarth á Velli şiirinde Harald'ın kazandığı ganimetten şöyle bahsetmektedir:

“İndirdin denize atık gemini,
Yüklerin en güzeliyle yüklü
Bulsun seni ihtişam Harald,

Taşırken altını Garthar'dan Batı'ya.” (*Heimskringla*, s.590)

Theodoricus Monachus¹⁰² ünlü eseri *Historia de antiquitate regum Norwagiensium*'da Harald'ın Bizans'tan dönerken getirdiği ganimetlerden ve yabancı ülkelerde kazandığı servetten bahsettiği bir bölüm yer almaktadır:

“Bu Harald gençliğinde birçok cesur eylem gerçekleştirmişti; birçok kafir şehri düşürmüş ve Rus ve Habeşistan'daki (biz buna ana dilimizde Bláland deriz) zenginlikleri ele geçirmişti. Buradan Kudüs'e gitti ve her yerde meşhur ve muzaffer oldu. Sicilya'ya gittikten ve oradaki servetin çoğunu güç kullanarak aldıktan sonra Konstantinapol'e geldi. Ve burada imparatorun karşısında mahkemeye çıkarıldı; fakat aynı imparatoru utanç verici bir şekilde küçük düşürdü ve beklenmedik bir kaçış gerçekleştirerek ellerinden kurtuldu.” (Jakobsson, 2016, s.351)

Benzer ifadeye anonim bir kaynak olan *Ágrip af Nóregskonungasögum*'da rastlanmaktadır:

“Belli bir zaman sonra, Aziz Óláfr kardeşi Haraldr, Miklagarth'tan memleketine Rusya üzerinden hazine ve mallar ile dolu bir tüccar gemisiyle geldi.” (Ágrip af Nóregskonungasögum, s.53)

Diğer yandan Bremenli Adam da eserinde Harald'ın zenginliğine ve seferlerine atıfta bulunmaktadır:

“Burada imparatorun şövalyesi oldu ve Müslümanlar ile denizde, İskitlerle karada birçok muharebe yaptı; cesareti için ödüllendirildi ve zenginliği için yüceltildi.” (History of The Archbishops of Hamburg-Bremen, s.124)

Harald'ın kazandığı ganimetlerle ilgili dikkat çeken diğer bir olayda *Heimskringla*'da yer alan *pólútasvarf* hakkı ile olan bölümdür. Söz konusu bölüm hem Harald hem de Vareglerin

---

¹⁰² 12. yüzyılda yaşamış Norveçli bir rahip. Latince kaleme aldığı *Historia de antiquitate regum Norwagiensium*'da Güzelsaçlı Harald (Harald the Fairhair)'tan Harald Gilli (1102 – 1136 IV. Harald)'ye kadar olan Norveç krallarının hayatını anlatmaktadır.

ganimet paylaşımındaki kaidelerini anlamak açısından önemlidir. Kelime anlamı “saray yağması” olan *pólútasvarf*, *Heimskringla*’da şöyle açıklanmıştır:

“Harald Hólmgarth’a vardığında Kral Jarizleif (Yaroslav) büyük içtenlikle karşıladı. Kış süresince burada kaldı ve Miklagarth’tan oraya gönderttiği bütün altını elinde tutmaya kendini verdi. Bu hazinenin tamamı, Kuzey’de bir adamın elinde tutabildiği mal ve mülkten çok daha fazlaydı. Harald, Miklagarth’da olduğu sürece üç kere *pólútasvarf*’a katıldı. Yunan İmparator’u öldüğünde Vareglerin *pólútasvarf*’a katılması orada bir gelenektir. O süre içerisinde imparatorun hazinelerini sakladığı yerdeki hazineler arasından istedikleri *pólútir*’i yapmakta özgürdüler ve herkes elini sürdüğü her şeyi almakta özgürdü.” (Heimskringla, s.590)

Söz konusu hakkı anlamak için öncelikle Vareglerin saraydaki konumuna tekrar göz atmak gerekmektedir. Öncelikler özel muhafız olarak işe alınan bu askerin vazifesi imparatorun güvenliğini sağlamaktır. Bu gruba dahil olan askerler, orduya ya da Bizans devletine değil imparatora bağlıydı. Harald’ın Georgios ile aralarında geçen sürtüşmede verdiği cevap da bunu kanıtlar niteliktedir. İmparator öldüğünde ona olan bağlılıkları da bittiği için, imparatora ait olan her şeyi kendilerine hak olarak görmeleri anlaşılabilir bir durum olmakla birlikte farklı örnekleri başka devletlerde de görülebilmektedir.

Harald Bizans’ta kaldığı süre boyunca birçok sefere katıldığını ve katıldığı bu seferlerden de kayda değer bir ganimet elde ettiği son derece açıktır. Öyle görülüyor ki kazandığı bu servetin ülkesinde döndüğünde Norveç tahtını kazanmasında büyük etkisi olmuştur. Söz konusu ganimet kaynaklarda belirttiği kadar büyük olacak ki imparatoriçe Zoe Harald’ı usulsüz bir şekilde zenginleşmekle suçlayacaktı. (Heimskringla, s.87) *Heimskringla*’da Harald’ın suçlandığı bölümün devamında Zoe’nin Harald ile evlenmek istediği ancak Harald’ın da Zoe’nin yeğeni Maria ile evlenmek istediğini öğrenmekteyiz. İmparatoriçe Harald’ın bu isteğini yasaklamış ve saganın iddia ettiğine göre onu zindana bu sebeple attırmıştır. Diğer yandan aynı olayı aktaran Kekaumenos’a göre Harald ülkesine dönme isteğini IX.

Konstantinos Monamakos (1042 – 1055)'a bildirmiş, bu istek imparator tarafından reddedilmiş ve imparator onu zindana bu sebeple attırıştır.

Zoe ile Harald'ın arasındaki ilişkinin boyutunu ve imparatoriçenin sagada iddia edilen gibi bir talebinin olup olmadığını Bizans kaynaklarından doğrulayamıyoruz. Harald'ın sarayla yaşadığı sorunların nedeni ikili ilişkilerden ziyade, ülkesine dönmek istemesinden kaynaklanması daha uygun görülmektedir. Ancak Harald'ın zindana atıldığı dönemde Bizans'ta yaşanan gelişmelere bakarsak, bu hadisenin arkasında farklı sebepler de olabileceğini görmekteyiz. Blöndal, Harald'ın zindana atılmasında Sicilya'da Maniakes ile yaşadığı sorunların ve Varg askerlerinin komutanlarından memnun olmamasının da payı olabileceğini öne sürmektedir. (Blöndal, 2007, s.76-77) Sicilya seferini takriben V. Mikhail Zoe'nin evlatlığı olarak 1041'de tahta geçmiş, özel muhafızların yani Varg alayının işine son vererek yerine İskitlerden oluşan bir muhafız alayı getirmişti. Psellos'un aktardığına göre daha önce köle olarak satın aldığı hadım İskitlerden oluşan yeni muhafızlarını cömert hediyelere boğuyor, İskitler de getirildikleri bu ayrıcalıklı konum nedeniyle imparatorun her isteğini yerine getiriyorlardı. (Chron., s.87) Ancak Varg muhafızları başkentteki muhafız karargahlarını kullanmaya devam ettikleri için çok da şikayetçi değilmiş gibi görünseler de (Blöndal, 2007, s.77), Varglerin ve Hardrada'nın kendi konumlarına İskitlerin getirilmesinden çok da hoşnut olmadıklarını tahmin etmek zor değildir. İmparatorun aristokratlara karşı aldığı kararlar, tahta sayesinde çıktığı imparatoriçe Zoe'yi sürgün etmesi hatta tahtı ele geçirme iddiasıyla tutuklanması gibi birçok sebeple halkın tepkisini çekmiş ve Konstantinopolis'in gördüğü belki de en kanlı ayaklanmalardan birine neden olmuştur. (Norwich, 2013, s.234-241; el-Kâmil fi't Tarih, s. 381-382) Ayaklanmanın sonunda imparator ve amcası yakalanmış ve her ikisinin de gözlerine mil çekilmiştir. Söz konusu görevi yerine getiren kişinin Harald olduğu düşünülmektedir. (Blöndal, 2007, s.78) Ancak buradaki temel sorun iki kaynağın birbiri ile çelişmesidir. *Heimskringla*'dan öğrendiğimize göre, Harald zindandan kaçtıktan sonra Varglerle buluşup onu zindana attıran imparatorun, yani IX. Konstantinos'un, etrafını sarar ve intikamını almak için imparatoru kör eder.

Anlatımdaki çelişkinin nedeni sagada muhtemelen yanlış imparatora atıf yapılmasından kaynaklanmakta ve muhtemelen V. Mikhail'in kör edilmesinden bahsedilmektedir. Psellos'ta olayın anlatıldığı bölümde Harald ile ilgili ya da celladın kimliğine dair herhangi bir ayrıntı verilmemiştir. (Chron., s.96-100) Bu sebeple Harald'ın imparatorun cezalandırılmasında görev aldığını ancak sagada anlatıldığı gibi olmadığını varsaymak tarihi açıdan daha doğru olacaktır.

Harald'ın zindana atılmasından sonraki olaylar zinciri de son derece ilgi çekicidir. Hapsedilmesinden sonra zindanda kardeşi Aziz Olaf'ı görür ve Olaf kendisine yardım edeceğini söyler. Harald zindanda askerlerinden Halldor ve Ulf ile birlikte ve ertesi gün saray mensuplarından olduğu iddia edilen bir kadın zindana gelerek onları serbest bırakır. (Heimskringla, s.588) Söz konusu kaçış hikayesinin içinde bir de Aziz kral Olaf'a ithafen yaptırıldığı iddia edilen bir şapelden¹⁰³ bahsedilmektedir. Şapel ile ilgili verilen bilgiler sınırlı olup "bir sokakta" yer aldığını *Heimskringla*'dan öğrenmekteyiz. (Heimskringla, s.588) II. Olaf ölümünden bir yıl sonra Psikopos Grimkell tarafından Aziz ilan edilmiş (Farmer, 2004, s.1083-1085)¹⁰⁴ kendisine daha sonra kendisine *Rex Perpetuus Norvegiae*¹⁰⁵ unvanı verilmiştir. Olaf Kiev'e ve Bizans'a gelmiş (Jakobsson, 2016, s.531), buralarda Hristiyanlık için faaliyetlerde bulunmuş, birçok mucizeyle ilişkilendirilmiş, her iki mezhep için de saygın bir yere sahip tanınan bir figürdü. (Jakobsson, 2008, s. 182) Böyle bir şapel yapıldıysa Norveç'in ilk aziz kralı olarak geçen Olaf'a adanmış olması son derece mantıklı ancak şapelin nerde olduğunu ve ne zaman yapıldığını tespit etmek son derece zor. Ayrıca Kekaumenos'un eserinde Harald'ın kardeşine yapılan referans da Bizans'ın Olaf'tan bir

¹⁰³ *Heimskringla*'da şapel ve kilise olarak bahsedilmektedir. Örneğin Geniş Omuzlu Hakon'un Sagasında Aziz Olaf'a adanan bir kilise olduğundan bahsedilmektedir. Sagada aktarıldığına göre Stiklestad (Stiklarstaðir) Savaşı'nda (1030) Olaf öldüğünde Hneitir isimli kılıcı savaş alanında biri tarafından bulunduğu ve bir şekilde Kral Kirjalax'a (III. Aleksios) döneminde Konstantinopolis'e getirildiği ve imparatorun kılıcı Olaf Kilisesi'nin altlarına bizzat yerleştirdiği aktarılmaktadır.

¹⁰⁴ Referans eserin kindle versiyonu baz alınarak verilmiştir. Sayfa sayısında değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. y.n.

¹⁰⁵ Norveç'in Ölümsüz Kralı.

şekilde haberdar olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Bizans kiliselerinde yapılan törenler ve ritüeller Yunancaydı ve başkentte bulunan Yunanca bilmeyen yabancı askerler için bu durum sorun yaratmış olmalıydı. Bu sebeple Varegler imparatorun bir kilise veya şapel yapılması için istekte bulunmuş olabilir. Ayrıca saganın genel yapısı ve Snorri'nin Hristiyan bir yazar olduğu düşünüldüğünde, şapelin Olaf'a adandığının iddia edilmesi, Aziz Olaf kültürünün bir parçası olarak yorumlanabilir. Hikâyenin devamında Harald'ın ve adamlarının kaçmasına yardım eden kadının, Aziz Olaf tarafından iyileştirildiği ve Olaf'ın kadına rüyasında görünerek kardeşini kurtarması için yardım istediği (Heimskringla, s.588) anlatılmaktadır ki bu hikaye de Aziz Olaf kültürü ile paralellik göstermektedir.

Harald'ın başkente gelişi de gidişi kadar olaylıdır. Sagadan öğrendiğimiz kadarıyla kaçıışı sessiz sedasız olmaktan çok uzaktır. Zindandan kaçtıktan hemen sonra, imparatoriçenin yeğeninin odasına giden Harald, Maria'yı kaçırmaya yeltenmiş ancak başarısız olmuş, Karadeniz'den *Rus*'a doğru yola çıkmıştır. (Heimskringla, s.589) Harald'ın Bizans'taki konumunu anlamadaki en temel sorunlar kaynakların verdiği bilgilerin zaman zaman birbiri ile çelişmesinden, kaynakların yazılış tarihlerinin olayların geçtiği tarihlerden çok sonraki yıllara tarihlenmesi ve barındırdığı abartılı anlatımlardan kaynaklanmaktadır. Ancak hem Bizans hem de İskandinav kaynaklarının Harald ile ilgili en büyük ortak noktası, onun yetenekli bir savaşçı ve lider olmasıdır. Savaşdaki yeteneği Bizans imparatorları tarafından *manglabites* ve *spatharocandidatos* gibi unvanlarla onurlandırılmış, lideri olduğu Varegleri belirli bir çizgide ve disiplinde içinde olmasında birinci derecede rol oynamıştır. Özellikle *manglabites* bize Harald'ın imparatorun katıldığı bütün törenlerde kendisine eşlik ettiğini göstermekte, bu da Vareglerin saraydaki pozisyonlarına ayrı bir ün katmaktadır. Psellos'un sarayın oturma düzeninden bahsederken sopa ve kılıç taşıyan askerlerin *rhomphaia* silahlı muhafızların Zoe'nin yanında durduğundan bahsetmektedir. (Psellos, s.106) Söz konusu muhafızlar şüphesiz Vareglerdi ve bu da demek oluyor ki *manglabites* ve *spatharocandidatos* unvanlar ile Harald Hardrada sarayda gerçekleşen törenlerde kılıç, kalkan ve baltasıyla yer

almaktaydı. (Piltz, 2016, s.93) Yine benzer bir şekilde Skylitzes eserinde VI. Mikhail döneminde (1056 – 1057) İmparatorluk sarayının ünlü Halki Kapısı'nın girişinde kaynaklarda sıklıkla saray muhafızı olarak da karşımıza çıkan Varglerin durduğundan bahsetmektedir. (Skyl., s.449) Harald, IV. Mikhail'in (Paflagonyalı,1034 – 1041) 1040 yılında Peter Delianos'un önderlik ettiği isyanın¹⁰⁶ bastırılmasında baş rol almış ve buradaki başarısından dolayı *Bolgara Brennir*¹⁰⁷ adıyla anılmaya başlamıştır. (D'Amato, 2010, s.8; Heimskringla, s. 577) Harald aralarında Zoe'in iki kız kardeşinin de bulunduğu saray mensuplarının hac ziyaretinde kendi askerleri ile birlikte eşlik etmiş ve ziyaret boyunca kafilenin güvenliğini sağlamıştır. (Blöndal, 2007, s.65) Bizans'ta özellikle korsalarla savaşmış ve burada kazandığı zaferler skald şiiirlerine ilham olmuştur. Tünel kazarak şehir ele geçirmiş (Heimskringla, s. 588-83), cesareti onurlandırılmış, ideal bir lider olarak İskandinavya'da ün salmıştır.

Harald Hardrada kazandığı ün, elde ettiği zenginlik ve efsaneleşmiş cesareti ile Avrupa literatüründe önde gelen Viking liderleri arasında sayılmaktadır. Yalnızca modern dönem araştırmalarının değil yaşadığı dönemdeki skald şiiirleri ve daha sonra Snorri Sturluson'un bir araya getirdiği Norveç Kralları sagaları arasında da önemli bir yeri olduğunu görebiliyoruz. Kazandığı unvanlar gerek Bizans kroniklerinin gerekse İskandinav kaynakların Harald'dan bahsediş tarzı, ondan yalnızca bir “paralı asker” olarak bahsedilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. İskandinav kaynaklarında Harald'ın konumunun önemini abartan yerler olduğu oldukça açık olmakla birlikte Bizans kaynaklarında aynı coşkulu anlatıma yer verilmemesi elbette anlaşılabilir. Ancak Harald'ın

---

¹⁰⁶ Peter Delianos ya da Petro Deljan İsyanı olarak anılmaktadır. II. Basileios'un Bulgar tebaasının vergilerini paranın yanı sıra malları ile ödemesine izin vermiş bu da bölgedeki huzursuzluğu bir miktar azaltmıştır ancak bu gelenek Basileios'un ölümünden sonra terk edilmiş, Bulgarların yalnızca parayla vergilerini ödemeleri istenmiştir. (Norwich, 2013, s.229) Norwich, Çar Samuel'in gayrimeşru çocuğu Peter Delianos'un önderliğinde bu sebeple çıktığını vurgulamaktadır. İsyân Bizans ordusu tarafından bastırılmıştır. Birçok Batı kaynağı Harald'ı burada kazandığı *Bolgara Brennir* unvanı ile anmaktadır.

¹⁰⁷ *Bolgara Brennir* (Bulgarların yok edicisi), İngilizce karşılığı Devastator of the Bulgarians ya da Burner of Bulgars olarak geçmektedir.

pozisyonunu önemi ne derecede olursa olsun bir Viking'in arzu ettiği üne kavuştuğu özellikle de Doğu'da kavuştuğu kesindir. Diğer yandan Bizans ve İskandinavya arasındaki ilişki açısından da kayda değer bir öneme sahiptir. Özellikle Harald'ın Bizans'a geldiği dönem ve sonrasında Konstantinopolis'e gelen İskandinav kökenleri askerlere bakıldığında, ki kendi ailesinde de Konstantinopolis'e gelenler olmuştur (Heimskringla, s. 688), bu da bize Vareg Muhafızlarının Bizans'taki konumu ve tartışmalı olan kimliklerine dair ipuçları sunmaktadır. Elbette yalnızca İskandinav kökenli değil Slav, Frank ve Anglo-Sakson askerlerin de bu özel muhafız alayına dahil olduğunu kabul edilmektedir. Ancak Harald birlikte getirdiği askerleri, Harald'ın öncesinde ve sonrasında bireysel savaşçıların da Bizans'ın hizmetine girdiğini hem rün taşları hem de diğer sagalar doğrulamaktadır. Bu da bize yarı kalıcı statüdeki Vareg alayının çekirdek yapısını oluşturduğuna inandığımız İskandinav savaşçılarıyla Bizans arasında uzun yıllar süren etkileşimin olduğunu göstermektedir. Diğer yandan Hardrada'nın gelişini ve Bizans'taki faaliyetlerinin bir kısmını Bizans kaynaklarından kanıtlıyor olabilmemiz oldukça önemli bir ayrıntıdır. Bizans'a geldiğini İskandinav sagalarından öğrendiğimiz birçok asker hakkında Bizans kaynakları son derece sessizdir. Ancak Harald Hardrada başkente gelen İskandinav askerler arasında bir şekilde kendini Bizans kaynaklarından görünür kılmayı başarmıştır. Bu sebeple Harald Hardrada'nın Varegler içindeki konumu, hizmeti ve başarıları onu eşsiz bir araştırma konusu haline getirmektedir.

Harald'ın sagasında yalnızca kendisi ile değil Vareg askerlerinin de konumlarıyla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmesi, çalışmamız açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda İskandinav kültüründeki Vareg algısı ile ilgili de fikir vermektedir. Sagada Varegler yer yer pervasız ama her daim cesur ve sarayda ayrıcalıklı konuma sahip bir grup olarak aktarılmaktadır. Bu gibi kaynakların siyasi tarih açısından güvenilirliğinin şüpheli olduğu aşikardır. Ancak sözlü kültürün bir ürünü olan sagaların sosyal boyutuna bakarsak, Vareglerin İskandinavya'daki algısına dair ipuçları bulmak mümkündür. Özellikle *pólútasvarf* hakkına sahip olmaları, muhafızların ayrıcalıklı konumları yeni askerin alaya katılmak istemesinde etkili olmuş olabilir. Ünün ve zenginlik sözlü kültürün en hızlı yayılan

iki unsurudur. Bu sebeple paralı askerlikte uzun bir geçmişe sahip olan İskandinav savaşçıları için Bizans ‘zenginliğe açılan kapı’ olarak görülmüş olabilir. *Heimskringla*’nın Harald’dan sonraki bölümlerinde de birçok Norveçli askerın bu alaya katılmak istediğı ya da katıldığı aktarılmaktadır. Harald’ın elde ettiğı zenginlik ve Konstantinopolis hakkında anlatılan hikayeler, yeni askerleri Bizans’a giden yola yönlendirmesinden baş rol oynamış olması muhtemeldir. Harald’ın Bizans’tan getirdiğı bu servet Norveç tahtını kazanmasında en büyük etkenlerden biri olarak gösterilmiştir. (Decker, 2016, s.292) Öyle görülüyor ki Harald’ın talihli selefleri hayatı savaş alanlarında ve ganimet toplamayla geçmiş bir kralın şöhretli ve zenginlik dolu tahtını devralmışlardır. Hardrada’nın Doğu’da edindiğı zenginlik hakkında anlatılan efsaneler, Garth Kralı’nın cömert hediyeleri, bireysel ya da grup halinde servet, güç ve belki de macera peşinde koşan birçok İskandinav’ı “kısmetini aramak” için Konstantinopolis’e ve imparatorluğun zengin topraklarına yönlendirmiş olması son derece mümkündür.

Viking Çağı ruhuna uygun olarak Norveç’ten Bizans’a Britanya’dan İtalya’ya kadar birçok yerde sayısız savaşa katılan Harald, *Heimskringla*’da da bahsedildiğı gibi ‘her zaman istediğini elde edecek yolu’ bulmuştu. (Heimskringla, s. 580) Savaşçılığı ve zenginliği ile skald şiirlerine ilham olmuş ve bir Viking liderinden beklendiğı gibi savaşta ölmüştür. 1066 hayatını kaybettiğı Stamford Köprüsü Savaşı Viking Çağı’nın da sonu olarak gösterilmektedir. Harald Hardrada modern literatürde Orta Çağ İskandinav tarihinin en önemli figürlerinden biri olamaya devam etmektedir. Bugün hala adı Oslo’nun kurucusu olarak anılmakta (Holman, 2003, s. 214) ve popüler kültürde “Son Büyük Viking” olarak anılmaktadır.

3.1. HARALD HARDARADA'DAN SONRA VAREGLER

“Yüklüydü askerleriyle
 Ve beyaz kalkanlarıyla hem de,
 Bretland'dan getirilen mızrakları
 Frank demiri işçiliği kılıçları
 Gürledi berserkerler;
 Dövüş geldi üzerlerine.
 Uludu kurt-derili savaşçılar
 Ve silahları şingirdadı.”
 (Hüzel Saçlı Harald'ın Sagası)¹⁰⁸

Harald Hardrada'nın Vareglerin lideri olarak hizmet ettiği 1034 – 1043 yılları arasında ve sonrasında bazı İskandinavların bireysel ya da bir grup asker ile birlikte imparatorluğun başkentine geldiklerini görmekteyiz. Bu konu ile ilgili Bizans kaynakları bize geniş bilgiler vermese de sagalar, İskandinav coğrafyasına ve Baltık'ta bulunan arkeolojik buluntular ve rün taşları bize son derece önemli ayrıntılar sunmaktadır. Varg muhafızlarının 12. yüzyılda İngilizlerin ağırlıkta olmasına rağmen varlıklarını 15. yüzyıla kadar devam ettirdikleri kabul edilmektedir. (Heath, 2014 s.44) Bu süre zarfında Vareglerin arasında birçok farklı etnisiteden askerlerin de yer aldığını daha önceki bölümlerde vurgulamıştık. Ancak alayın çekirdeğini İskandinav askerlerin oluşturduğu ve Kuzey etkisinin en yoğun hissedildiği dönem 11. yüzyılın ilk yarısı olarak gözükmektedir.

---

¹⁰⁸ Sturluson, 2019, s.108.

1043 yılında Bizans tarihindeki son *Rus* saldırısı¹⁰⁹ olarak geçecek olan Bilge Yaroslav (doğ. 978 – öl. 1054) önderliğinde bir saldırı daha gerçekleştirmiştir. Psellos'un aktardığına göre sayılamayacak kadar, Mikhael Attaleiates'e¹¹⁰ göre en az 400 *Rus* gemisi Marmara Denizi'ne zorla girdiler ve limanı çevreleyerek abluka altına aldılar. (Chron., s.138; Attal, s.35) *İlk Tarih*'te saldırının sebebine dair bir bilgiye rastlanmamakla birlikte Psellos, *Rus*ların imparatorluğa karşı besledikleri korkunç kinin nedensizce saldırılarına, Skylitzes'e göre ise bir İskitli¹¹¹ tüccarın öldürülmesini bahane ederek saldırıdıklarını aktarmaktadır. (Chron., s. 138-139; Skyl., s.404-405) Bu saldırı kısa sürede tıpkı 941 yılındaki *Rus* saldırısında olduğu gibi Yunan Ateşi ile birlikte birden başlayan bir fırtına sonucunda daha fazla dayanamayan *Rus* kuvvetleri ülkelerine geri dönmek zorunda kalmış, (Chron., s. 140) bu kuvvetlerden yalnızca Yaroslav'ın oğlu ve çok az sayıda *Rus* askeri hayatta kalabilmişti. (el-Kâmil fi't Tarih, s. 397) Saldırı sırasında Vareglerin ordudaki rolü hakkında kaynaklar bize detaylı bir bilgi vermemektedir. *İlk Tarih*'in bize aktardığına göre Yaroslav hükümdarlığı boyunca İskandinav coğrafyası (ki evlilik yolu ile burayla doğrudan bir bağlantısı bulunmaktaydı) ve buradaki liderler ile iş birliği halindeydi. (RPC, s.132-139) Bu sebeple 11. yüzyıl boyunca İskandinav grupları Bizans'a giden yola yönlendirmede Yaroslav'ın bu iş birliğinin de payı olması muhtemeldir.

Harald Hardrada'nın başkentten ayrılışından 1453'e kadar geçen sürede Vareglerin Bizans ordusunda birçok seferde yer aldıklarını görmekteyiz. Bunlardan en bilineni 1045 yılında 3000 Vareg askerinin, Gürcistan'da Kral IV. Bagrat ile Gürcü kumandan Liparit arasında baş gösteren iç savaşta (Sasireti Savaşı), Kral Bagrat'a yardım etmesi için gösterilmiştir. (Kartlis Tskhovreba, s.157) Bizans'ın yardımı başarılı olmuş Liparit'in isyanı bastırılmıştır. Ancak

¹⁰⁹ *Rus* saldırısının mahiyeti ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. Shepard, 1978, s. 147-212.

¹¹⁰ Mikhael Attaleiates, (1020-1030 arası – 1085 sonrası) Bizanslı askeri yargıç ve vakanüvistir. IV. Romanos Diogenes'in seferlerine de katıldığını bildiğimiz Mikhail Attaleiates, ünlü *Tarih* isimli eseri ile tanınmaktadır. Attaleiates çoğu zaman Vareg ve *Rus* (*Rhos*) kelimelerini aynı anlamda kullanmıştır.

¹¹¹ Muhtemelen bir Slav'dan bahsetmektedir. 1. Bölümde de değinildiği üzere birçok Bizans kroniği İskit kelimesini Karadeniz'in Kuzey'inde yaşayan tüm halklar için özellikle de Slavlar için kullanmaktadır.

bu sefeler ile ilgili oldukça tartışmalı bir o kadar da dikkat çekicidir. *Yngvarr Saga*¹¹²da Yngvarr'ın Doğu'ya uzanan yolculuğunda, Yaroslav'ın oğlu Vladimir'in Yngvarr'ın Konstantinopolis'e ulaşmasında yardımcı olduğundan bahsedilmektedir. (Yngvarr Saga, s.60) Sagada Yngavarr'ın Doğu'da birçok yere gittiği ve bazı liderler ile tanıştığı anlatılmaktadır. Birçok araştırmacı, Yngvarr'ın Doğu'daki faaliyetleri sırasında, Bizans'ın Kral IV. Bagrat ile müttefik olarak yürüttüğü savaşta onun da yer aldığını düşünmektedir. (Shepard, 1985 s. 176-7) Yngvarr'ın Saga'da bir hastalık nedeniyle hayatını 1041 yılında kaybettiği anlatılmaktadır. (Yngvarr Saga, s. 60) Bu da savaşa katılma ihtimalini düşürse de yine de Konstantinopolis'e gelmiş olması mümkün. Diğer yandan sagada yer alan bir cümle bize bir şekilde Bizans'ın deniz savaşlarındaki yöntemlerinden haberdar olduğunu göstermektedir:

“Bu adamların her türlü silahları ve yanar okları var ve silahla öldürdüklerinden daha fazla insanı ateşle öldürüyorlar.” (Yngvarr Saga, s.54)

1040'lı yıllarda, Bizans ordusunun zayıflamasından sorumlu olmakla itham edilen (Norwich, 2013, s.249) IX. Konstantinos Monomakos döneminin (1042 – 1055) son yıllarında imparatorluğun Doğu'sunda Selçuklu akınları devam etmekteydi. Zira Tuğrul Bey (doğ.yak.995 – öl.1063) kumandası altındaki Türk orduları Doğu Anadolu'nun birçok yerine akınlar düzenlemekteydi. 1054 yılında Bizans'ın Ermeni bölgelerine ilk akınlar düzenlenmişti. Skylitzes, bu ilerleyiş esnasında Bizans halkının korunaklı kalelere sığındığını, bu sebeple 1055 yılında Tuğrul Bey komutasındaki Türk ordularının Komion'a¹¹³ kadar herhangi bir zorlukla karşılaşmadan ilerleyebildiğini aktarmaktadır. (Skyl., s.432) Diğer yandan Orta Çağ'ın en güvenilir vakanüvislerinden biri olan İbnü'l Esir'in *el-Kâmil fi't-tarih* isimli eserinde de benzer bir anlatı yer almaktadır. Buna göre,

¹¹² *Yngvarr saga*, 13. Yüzyılın başlarında 11. yüzyılın sonunda yazıldığı farz edilmekte ve eserin, Odd Snorrason'un daha erken tarihli Latince Yngvarr'ın Hayat'ı isimli eseri baz alınarak düzenlendiği düşünülmektedir. (Holman, 2013, s. 149) Yngarr'ın (ya da Ingvar the far-traveled/ uzak-gezen) kral olmak için uzak diyarlara yaptığı yolculukları konu almaktadır. Konuyla ilgili ayrıntılı inceleme için bk. Shepard, 1984-85, s.221-29.

¹¹³ Komion, bugünkü Erzurum yakınlarında bir yerin adıdır.

Tuğrul Bey, Azerbaycan üzerinden Bizans'ın Ermeni bölgelerine gelene kadarki süreçte geçtiği bütün şehirleri yıkıp yağmamış, Erzurum'a kadar bu şekilde ilerlemeye devam etmiş, kış aylarının etkisiyle Malazgirt'i alamadan geri dönmüştür. (el-Kâmil fi't-tarih, s.454-455) Ancak Aristakes Lastivertsi'n¹¹⁴ eseri Skylitzes'in anlatısının tam olarak doğru olup olmadığını sorgular niteliktedir. Aristakes Lastivertsi'n aktardığına göre Tuğrul Bey'in kuvvetleri ile Varegler karşı karşıya gelmişlerdir.¹¹⁵ *Khaldia thema*'sında¹¹⁶ bulunan Varegler ile Tuğrul Bey'in askeri arasında bir çatışma yaşanmış, Vareg askerleri sonunda direnmemiş ve kaçmak mecburiyetinde, Tuğrul Bey'in askerleri de onların kölelerini ve mallarını ele geçirmiştir. (Blöndal, 2007, s.106; Ermenistan Tarihi, s.70-76) Vareglerin imparatorluk *themalarında* yer aldığına dair diğer bir referans ise Georgios Kedrenos'un *Kısa Dünya Tarihi* isimli eserinde yer almaktadır. İmparator VI. Mikhail döneminde (1056 –1059) Ermenistan sınırında yer alan Koloneia *themasında* (Blöndal, 2007, s.107) Frank ve Rus birliklerin yer aldığından bahsedilmektedir. (Historiarum ope., s. 624) Muhtemelen bu referanstaki Rus Vareglerin bir nevi koluydu. Böyle olduğunu var saydığımızda aynı zamanda bu referans bize *themada* düzenli ya da dönemsel olarak duran Varegler olabileceğini de göstermektedir.

1068 yılında VII. Mihail Dukas ve IV. Romanos Diogenis'in ortak imparator olduğu dönemde (1067 – 1071) 1068 ile 1069 yılları arasında IV. Romanos Diogenis Doğu'da bir dizi askeri hareket yürütmüştür. Mikhael Attaleiates'in aktardığına göre imparator Güneydoğu Anadolu'ya giderken “kan görmekten zevk alan ve savaşta deneyimli Frankların tümünün de” yer aldığı bir grup askeri de beraberinde götürmüştür. (Attal, s.114) Mikhael Attaleiates'in burada belirttiği “Frankların tümünün” içine Varegler de dahildi. Kaynaklarda

¹¹⁴ Aristakes Lastivertsi, *Ermenistan Tarihi* isimli eseri ile tanınan 11. yüzyılın en önemli Ermeni vakanüvislerinden biridir. Eser, İ. Aslan tarafından *Ermeni Bir Rahibin Gözünden Selçuklular ve Anadolu'nun Fethi* başlığı ile Türkçe'ye çevrilmiştir.

¹¹⁵ Ayrıca bk. Historiarum ope, s. 606 Frank (muhtemelen Norman askerler kastediliyor) ve “Barangis”in Tuğrul Bey'in askerleri ile karşılaşması anlatılmaktadır.

¹¹⁶ Kaldea (*Χαλδία*), Kuzeydoğu Anadolu'da Bugünkü Bayburt ve Trabzon'u çevreleyen bir *thema*'dır.

Rus, Frank, Norman, İskit, Slav hatta Kelt olarak birçok farklı milletin adı ile geçmesi, Vareg araştırmalarının temel problemlerinden birini oluşturmaktadır. Bu sebeple çoğu araştırmacı söz konusu grubun katıldığı savaşları, yer aldıkları törenleri ve isimlerinin geçtiği her türlü faaliyeti, Vareg muhafızları kapsamında değerlendirmektedir. Mikhael Attaleiates'in anlatısının devamında Hireapolis (Menbiç)'e varıldığında *Rus* askerlerin iç kalenin fethinde rol oynadıklarını görmekteyiz. 1071'e gelindiğinde ise Malazgirt Savaşı'nda yine Varegler'in Bizans ordusu içinde yer aldığını görmekteyiz. 1077 yılında imparator III. Nikephoros Botaneiates¹¹⁷ (1078 – 1081) döneminde, Malazgirt Savaşı'nda yer almış, sonrasında Dyrrakhion¹¹⁸ δούξ¹¹⁹u olarak atanmış Nikephoros Bryennios, görevinden azledilmesinden hemen sonra kendini imparator etmiş, imparatorluk yine bir iç isyan ile karşı karşıya gelmiştir. Mikhael Attaleiates'in aktardığına göre Bryennios, Varegler'den ve Franklar'dan oluşan bir ordu ile Edirne'ye doğru yürüdü. (Attal, s. 240) Söz konusu isyanın en ilgi çekici yanı imparator VII. Mikhail Dukas'ın ordusunun başında bulunan ve Dukas'ın ardından imparator olacak olan I. Aleksios Komnenos safında da ayrı bir Vareg grubunun savaşmış olmasıdır. Anna Komnena, Byrennios safında savaşan askerler ile ilgili şu satırları kaydetmiştir:

“Byrennios ana orduyu sağ ve sol kanatlara konuşlandırdı ve sağ kanadın kumandasını kardeşi İonnes'e verdi. Bu kanattaki adamların sayısı 5000'i buluyordu ve bunlar İtalyanların ve meşhur Maniaces'in müfrezesinden askerlerin yanı sıra Tesalya'dan gelen Hetaireia müfrezesinin soylu askerlerinden oluşuyordu. Diğer, yani sol kanat, Catacalon Tarchaniotes tarafından kumanda ediliyordu ve sayıları 3000'i bulan tepeden tırnağa silahlandırılmış Makedonlardan ve Trakyalılardan oluşuyordu.” (An. Komn., s.11)

¹¹⁷ III. Nikephoros Botaneiates, kendini 1077 yılında imparator ilan etmiş ancak resmi olarak 1078 yılında imparator ilan edilmiştir. Bk. Attal, s. 235-267.

¹¹⁸ Dyrrakhion (Draç) Arnautluk'un antik dönemlerden bugüne en önemli limanlarından ve en önemli şehirlerinden biridir.

¹¹⁹ δούξ (duks) hem askeri hem de bürokratik görevi olan bir nevi askeri vali unvanıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kazhdan, 1991, I, s.659.

Aleksiad' da bahsedilen bu *Hetaireia*'ya dahil olan grupların içine Vareg askerlerinin de dahil olduğu düşünülmektedir. (Blöndal, 2007, s.117-118) VII. Mikhail döneminde imparatorluğun içinde düştüğü maddi sıkıntılar, paralı askerlerin paralarının ödenmesinde de problemler yaratmaktaydı ve ödemelerini alamayan paralı askerlerin saf değiştirmesi çok da olağan dışı bir durum değildi. Öyle görülüyor ki burada da benzer bir durum söz konusuydu. Vareglerin paralı asker olduğu ve sadakatlerinin “satın alınabilir” olduğu göz önünde bulunursa, Vareglerin imparatorundan ayrı grupların yanında yer alması ya da saf değiştirmesi çok da şaşırtıcı bir gelişme değildir. Nikephoros Bryennios'un isyanına destek veren kardeşi İonnes Bryennios, Atyhra (Büyükçekmece) civarında Aleksios Komnenos ve beraberindeki Varegler ile karşılaşmış ve Varegler Bryennios cephesini büyük bir yenilgiye uğratmış, imparator Bryennios'un gözlerine mil çekilerek cezalandırılmasını emretmiştir. (Attal, 251v.d/288-89) Diğer yandan Bryennios'un kör edilmesine bizzat tanık olduğunu söyleyen Mikhael Attaleiates'in aktardığına göre cezalandırılmayacağını imparator III. Nikephoros Botaneiates isyanda Nikephoros Bryennios safında yer alan hiçbir paralı askerinin cezalandırılmayacağını söylemiş, bu hareket ile herkesin gönlünü kazanmıştır. (Attal, s.289) Devamında meydana gelenler olaylar ise hem Vareglerin saraydaki konum ve ayrıcalıklarını anlamak için son derece önemlidir. Mikhael Attaleiates'in aktardığına göre “barbar” saray muhafızlarının “ruhlarındaki canice ve vahşi eğilimler” uyandı ve imparator Nikephoros Botaneiates'e karşı bir suikast girişiminde bulundular. (Attal, s. 290) Hükümdarın önünden tören yürüyüşü ile geçerken, geçit törenini izleyen imparatora aniden saldırdılar. Ne yapacağını bilemeyen imparator muhafızlara karşı var gücüyle direndi. (Attal, s. 290) Diğer yandan Attaleiates, muhafızlarının bu beklenmedik saldırısını sarhoş olmasına şöyle bağlamaktadır:

“Böylece, sarhoşluk nedeniyle gelen çılgınlık sebebine haksız yere öfkeye kapılan o insaniyetsiz barbarları merdivenden aşağı sürdü (Nikephoros Botaneiates y.n.) ve öylesine hışımla onları yere fırlattı ki kafalarını [yere] vurdular. Çünkü (muhafızların bu kadar sarhoş olmasının nedeni şuydu ki) ikindi¹²⁰ zamanıydı, o vakitte aşırı miktarda şarap içmek ve [üstelik] şarabı da

¹²⁰ Burada yer alan alıntıdaki çeviri Bilge Umar'a aittir. Dolayısıyla burada yer alan “ikindi” tabiri de çevirmenin takdiri olup, öğleden sonra akşam üstü anlamında kullanılmaktadır. y.n.

[adet olduğunun tersine] su katmaksızın içmek onların aklını karartmıştı, zira hiçbir sınır gözetmeksizin içiyorlardı.” (Attal, s.290-291)

Attaleiates’in İmparatorun canına kast ettiğini anlattığı bu saray muhafızları öyle görülüyor ki aslında Vareglerdi. Böyle bir disiplinsizlik karşısında imparatorun onları çok ağır şekilde cezalandırmasını beklemek yerinde bir ihtimaldir. Ancak Nikephoros Botaneiates, Bryennios’un safında yer alan askerleri affetmesi gibi bu suikast girişiminde bulunan askerler için de benzer bir karar alarak, “ayıldıklarında utanca düşmüş” bu askerleri affederek, aralarından bazılarını belli başlı kalelere sürgün ederek cezalandırmakla yetinmiştir. (Attal, s.292) Attaleiates imparatorun bu davranışını bir nevi “büyüklik göstergesi” olarak yorumlasa da ordunun askeri ve maddi sıkıntılar çektiği bir dönemde, iyi yetişmiş ve yetenekli askerlerden vazgeçmemek için onları affetmiş olması da mümkündür. Sagalarda sarhoş olmak, bu sebeple kavga çıkarmak hatta birinin ölümüne neden olmak bilindik anlatılardandır. Sagaların yanı sıra içki Jól¹²¹, cenaze törenleri ve çok çeşitli ritüellerin birer parçasıydı. Ayrıca İbn Fadlan da seyahatnamesinde Rusların içkiye çok düşkün olduklarından hatta çoğu zamanda ellerinde şarap kadehi ile birlikte öldüklerinden bahsetmektedir. (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s.40) Diğer yandan Vareglerin meşhur sadakatlerine aslında gölge düşürmesi gereken bu davranış sonucunda dahi imparatorun onlardan vazgeçememesi dikkate değer bir olaydır.

1081 yılında tahta geçen Aleksios Komnenos (1081 – 1118), hükümdarlığı boyunca hem Doğu’da hem de Batı’da birçok halkla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Doğu’dan gelen Türk akınlarını ve yerleşimlerini Malazgirt’ten sonra kabul etmek zorunda kalan imparator, Güney İtalya’daki son Bizans topraklarını korumak için kararlıdır. (Ostrogorsky, 2011, s.

---

¹²¹ Jól (Jol ya da İng. Yule), başta İskandinav kültürü olmak üzere tüm Cermen kültüründe kışın kutlanan mühim ve büyük bir festivaldir.

330) 1081 yılında Norman lider Robert Guiskard (doğ. yak.1015 – öl. 1085)¹²² Adriyatik Denizi'nin Doğu kıyısında kaygı verici bir şekilde ilerlemekteydi. Ancak imparator, Robert'ın tek amacının Bizans egemenlik sahasında yayılmak değil, imparatorluğun kendisini ele geçirmek olduğunu biliyordu. İmparator Aleksios, paralı askerlerden ve özellikle İngiliz Normanlarından müteşekkil bir orduyu toplayarak Güney İtalya'ya gönderdi. Anna Komnena, bu seferde Nabites (ismine bakacak olursak muhtemelen Cermen kökenli) adında bir askerin Vareglere liderlik ettiğini aktarmaktadır. (An. Komn., s. 75-76) Ancak savaş imparatorun istediği gibi gitmedi, imparatorluk ordusu Dyrrhakion'da büyük bir yenilgi aldı. Savaş sonunda Nabites kaçmak mecburiyetinde kaldı ve Vareglerin neredeyse tamamı katledildi. (An. Komn., s. 77-78; Blöndal, 2007, s. 126)

Bizans kaynaklarının yanı sıra sagalar da bize imparatorluğun İskandinav ziyaretçileri ile ilgili bilgi vermektedir. Birçok İskandinav sagasında Doğu'ya doğru yolculuğa çıkan ve Vareg muhafız alayında hizmet ettiğini öğrendiğimiz şahıslar yer almaktadır. Bizans kaynaklarında Harald Hardrada'yı dışarda tutarsak, Bizans kaynaklarında Vareg muhafızlarına dahil olan İskandinavlardan bireysel olarak bahsedilmemiş olması çok da şaşırtıcı değildir. Ancak sagalar bize Vareg muhafızlarının konumu, ayrıcalıkları ve İskandinav toplumunda nasıl algılandıkları hakkında çok önemli ipuçları sunması bakımından incelenmeye değerdir.

---

¹²² Robert Guiskard (Roberto d'Altavilla) 11. yüzyılda, Apulia (Puglia) dükü ve Norman lideriydi.

Bizans'ta Vareg askerlerine katıldığını öğrendiğimiz en meşhur isim Bolli Bollason'¹²³dur. *Laxdaela Saga*¹²⁴,da Bollason'un çıktığı uzun yolculukta Konstantinopolis'e de uğradığını ve Vareglere katıldığını öğrenmekteyiz:

“Bolli Danimarka'da bir kış geçirdikten sonra yabancı ülkelere yolculuğuna başladı ve Miklagarth'a (Konstantinapol) gelene kadar durmadı. Çok kısa süre içerisinde Vareg Muhafızlarına katıldı ve bizim duyduğumuza göre Bolli oğlu Bolli'den önce hiçbir Kuzeyli Garth kralından savaş ödemesi almaya gitmemişti. Birçok kışı Miklagarth'da geçirdi ve onun bir adamın teşebbüs edebileceği tüm işlerde en yiğit olduğu düşünülürdü ve her zaman en öndekilerin (savaşa alanında y.n.) yanında yer alırdı. Vareglere, Bolli onlarla birlikte Miklagarth'da kaldığı sürece onu en ulularından birisi sayarlardı.” (Laxdaela Saga, s.166)

Bollison'un hikayesinin devamı bize onun Vareg muhafızları arasında ve Bizans sarayında Harald Hardrada ile benzer bir konumda olduğunu göstermektedir:

“Bolli gurbette ona lortlar tarafından verilen büyük bir serveti ve birçok kıymetli eşyayı yanında getirdi. Bolli'nin görkemi o kadar muhteşemdi ki seyahatinden döndükten sonra sadece erguvan¹²⁵ ve kürkten yapılmış kıyafetler giydi ve tüm silahları altınla bezenmişti. Ona İhtişamlı Bolli denirdi. Gemilerinin kaptanlarına batıya, kendi topraklarına gideceğini bildirdi ve gemisini ve mallarını tayfasına emanet etti. Bolli on iki adamla birlikte gemisinden at sürdü ve tüm müntesipleri erguvan giyinir ve yaldızlı eyerlere binerlerdi ve hepsi de güvenilir bir ekipti; lakin Bolli aralarında emsalsizdi. Üzerinde Garth kralının (imparator y.n.) ona verdiği kürkten kıyafetler vardı, hepsinin üzerinde erguvan bir pelerin vardı ve altınla süslü kılıcı *Fótbitr*'ı (Ayakısıran) kuşanmıştı ve kabzası altın ile dokunmuştu, kafasında yaldızlı bir miğfer ve yanında ise üzerine altından bir şövalye resmedilmiş kırmızı kalkanı vardı. Yabancı memleketlerde gelenek olduğu gibi elinde bir hançer vardı ve ne zaman bir yerde kalsalar kadınlar

¹²³ Bolli Bollason (doğ. yak. 1000 – öl.1050'den sonra), *Laxdaela saga*'nın baş kahramanı, İzlandalı lider. İzlanda'dan ayrılarak başta İskandinav ülkeleri olmak üzere uzun bir yolculuğa çıkmış ve ülkesine Harald Hardrada hikayesinde olduğu gibi hatırı sayılı miktarda bir servet ile dönmüştür.

¹²⁴ *Laxdaela Saga*, anonim bir eser olup 13 yüzyıla tarihlenen İzlanda sagalarının en büyük ve en ünlü sagalarından biridir. 6 Orta Çağ el yazmasından oluşan Laxdaela, aslen bir aile sagasıdır. İzlandalı skald, Ólafur Þórðarson hvítaskáld (doğ.? – öl. 1259) saganın içindeki kadın figürlere olan vurgudan dolayı *Laxdaela Saga*'nın bir kadın tarafından yazıldığını öne sürmektedir. (Holman,2013, s.172)

¹²⁵ Metnin İngilizce çevirisinde “skarlet” olarak geçmektedir. Doç. Dr. V. Macit Tekinalp tarafından “erguvan” olarak çevrilmesi tavsiye edilmiştir.

Bolli'den ve onun ve müntesiplerinin ihtişamından gözlerini alamazlardı.”
(Laxdaela Saga, s.174)

Bollison'un hikayesinde ayrıntılı bir şekilde bahsedilen bu hediyeler öyle görülüyor ki Vareglar için ülkelerine döndüklerinde büyük bir maceranın parçası olarak anlatacakların hikayeleri destekleyen prestij simgeleri idi. Bollison'un 1030'lu yılların başında ülkesine dönmüş olduğu kabul edilirse bu durumda muhtemelen imparator III. Romanos döneminde (1028 – 1034) Varegların bir parçası olduğunu söyleyebiliriz. Böylesine bireysel bir hikâyeyi Bizans kaynaklarından doğrulayamıyoruz ancak eğer anlatıldığı gibi Bollison bu hediyeler ile döndüyse, Vareglar arasında yüksek bir unvanla görev yapmış olmalıdır. Ian Heath'e göre anlatılan hikâyeyi doğru kabul ettiğimizde, altın bezemeli kılıç kabzasının bize Bollison'un da Hardrada gibi *manglabites* unvanı almış olabileceğini göstermektedir. (Heath, 1979, s.38)

Sagalardan takip edebildiğimiz diğer bir Varg askerisi ise *Njal's saga*'da¹²⁶ Gunnar Hámundarson'un sağ kolu olan Kolskegg'dir:

“Kolskegg Danimarka'da vaftiz edilmişti; lakin burada iktifa edemeyerek doğuya, Rusya'ya gitti ve orada bir kış geçirdi. Oradan da Konstantinopolis'e gitti ve orada paralı asker oldu. Onun hakkında en son öğrendiğimiz şey Konstantinapol'de evlendiği ve Varg muhafızları içerisinde bir önder olduğu ve ölümüne kadar orada kaldığıdır. Artık saganın dışındadır.” (Njal's Saga, s. 265)¹²⁷

¹²⁶ *Njal' Saga*, anonim bir eser olup, 13. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmekle birlikte İzlanda sagalarının en ünlülerinden biridir. 24 el yazmasından oluşan eserde olaylar erken 10. yüzyıl ile 11. yüzyılda Njal Thorgeirsson'un kan davası peşindeki faaliyetleri etrafında şekillenmektedir. (Holman, 2013, s. 195)

¹²⁷ Referans eserin kindle versiyonu baz alınarak verilmiştir. Sayfa sayısında değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. y.n.

Öyle görülüyor ki Kolskegg, imparatorluk topraklarında belki de bir savaşta hayatını kaybetmişti. Ancak birçok saga olduğu gibi, *Njal's saga*'da da verilen bilgilerin maiyeti tartışmalıdır. Kolskegg'in hikayesi ne olursa olsun, Birçok açıdan Orta Çağ İskandinav toplumlarında, uzak diyarlara yapılan yolculuklar, çıkılan maceralar ve uzaklarda kazanılan zaferler İskandinav kültüründe en heyecan verici anlatıları oluşturmaktadır. İzlanda gibi Atlas Okyanus'unun Kuzey'in de buluna bir adanın ve onun sakinlerinin Bizans'ta yer alan bir askeri gruptan haberdar olması ve bu gruba katılmak için Doğu'ya uzun bir yolculuğa çıkma motivasyonunu anlamada oldukça önemli hikayelerdir.

İskandinavların Bizans'a uzanan yorucu ve zorlu süreç için olan motivasyonları hakkında elimizdeki en ayrıntılı bilgiler yine sagalarda yer almaktadır. Örneğin *Heimskringla*'da Kral "Haçlı" Sigurd'un¹²⁸ hayatının anlatıldığı bölümde Konstantinopolis ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

"Magnus'un oğulları (Eystein, Sigurth/Sigurd ve Olaf y.n.) tahta geçtiklerinde, Skopti Ogmundarson ile memleketin dışına çıkan adamların bir kısmı Filistin'den bir kısmı da Miklagarth'dan döndü. Büyük bir şan elde etmişlerdi ve birçok hikâye anlatıyorlardı ve bu haberler Norveç'teki birçoklarında benzer bir seyahate girişme isteğini uyandırdı. Miklagarth'da paralı asker olarak hizmet etmek isteyen Norveçlilerin muazzam bir servet elde edebileceğinden bahsediliyordu." (Heimskringla, s.688)

Heimskringla'dan öğrendiğimize göre ayrıca Sigurth, Hipodrom'da düzenlenen bir etkinliğe de katılmış, sonrasında ülkesine dönmek istemiş ancak kendisi ile beraber gelen adamlarının bir kısmı Vareglere katılmak için kalmak istemiştir. (Heimskringla, s.698) Diğer yandan *Grettis saga*'da Thorstein Dromund'un Konstantinopolis'e geliş hikayesi aslında bize Vareglere Doğu'ya giden yollara ne denli aşina olduğunu da göstermektedir:

¹²⁸ I. Sigurd (Sigurth) Magnusson (doğ. yak.1090 – öl. 1130) Haçlı seferine katıldığı bilinen ilk Norveç kralıdır. I. Haçlı seferleri sırasında Kudüs'te bulunmuş, sonrasında Konstantinopolis'e gelmiştir.

“Böylelikle Thorstein, Angle’den haberdar olmak için casuslar gönderdi, her ikisi de kış boyunca Norveç’teydi; ancak Thorbiorn kuzeydeydi ve Thorstein Tunsberg’deydi. Her ikisi de birbirlerini görmemişlerdi; lakin Angle Grettir’in Norveç’te bir biraderi olduğundan haberdardı ve bilmediği bir memlekette kendini korumanın güç olacağını düşünüyordu ve bu yüzden nerenin yolunu tutması gerektiği konusunda tavsiye aradı. O zamanlar birçok Kuzeyli Miklagarth’a gidiyor ve orada savaş ödemesi alıyordu. Thorbiorn da oraya (Konstantinopolis y.n.) gitmenin iyi olacağını ve orada kendisi için hem servet hem de şan elde edebileceğini ve Kuzey topraklarına Grettir’in akrabaları yüzünden katlanamayacağını düşündü. Böylelikle Norveç’ten gitmeye hazırlandı ve memleketten çıktı ve Miklagarth’a kadar hiç durmadan yol aldı ve burada paralı bir savaşçı oldu.” (Grettis Saga, s.3977¹²⁹)

Sagalarda bir de Varegler ile doğrudan bağlantısı olmasa da, Konstantinopolis’e geldiğini öğrendiğimiz bazı karakterler de yer almaktadır. *Sverris saga*’da Kral Sigurd Haraldsson’un oğlu olduğunu iddia eden Eirik’in, uzun süredir ata topraklarından uzak olduğunun anlatıldığı bölümde, Eirik’in İmparator Manuel zamanında Konstantinopolis’e geldiğinden bahsedilmektedir. (Sverrir saga, s.294-295)¹³⁰

Varegler ile ilgili bir ayrıntı olmamasına rağmen, Orta Çağ’ın en meşhur şehirlerinden biri olan Konstantinopolis’in, seyyah İskandinavlar için de çekim noktalarından biri olduğunu göstermektedir. 1070’li yıllardan sonra Vareglerin İskandinav karakterini yavaş yavaş kaybetmeye başladığı ve alayda İngiliz kökenli askerlerin öne çıkmaya başladığı kabul edilmektedir. 1090 yılında Canterbury keşişi olarak adı geçen bir İngiliz hacısı, “imparator ile aynı aileye mensup olduğu belirtilen yurttaşlar ile “saraydaki dostları ve yurttaşlarının” yanında kalma şansına eriştiği kaydedilmektedir (Schreiner, 2011, s.304) Burada bahsedilen yurttaşlar, büyük ihtimalle İngiliz paralı askerlere yapılan bir göndermeydi ve saray

¹²⁹ Referansta yer alan eserin sayfa numaraları kindle versiyonunu göre verilmiştir. Sayfa sayısında değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. y.n.

¹³⁰ Referans eserin kindle versiyonu baz alınarak verilmiştir. Sayfa sayısında değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. y.n.

muhafızlarının çekirdek yapısının değişmeye başladığının da bir göstergesiydi. Diğer yandan *Sverrir saga*'dan öğrendiğimize göre Bizans'ın İskandinav askerler olan bağı 11. yüzyılda da sürmekteydi. Örneğin İmparator III. Aleksios (1195 – 1202) döneminde 1195 gibi görece geç bir tarihte, Bizans sarayı İskandinav krallarından asker talep etmekteydi:

“Hreidar, bir Vik-man adıydı ve memleketten uzun süre uzak kalmıştı ve dört bir yanı gezmişti. Bu yaz Norveç'e gelmiş ve yanında Altın Boğa Tomarı adı verilen bir mektup ve bir mühür getirmişti. Bu mühür Yunanların Kralı Kirialax (III. Aleksios) tarafından Kral Sverri'ye gönderilmişti ve mektup içerisinde King Sverri'nin ona 1200 iyi savaşçı göndermesini istediği yazıyordu. Yunanların Kralı, benzer bir mesajı Petr isimli bir adamı, bu adama Petr IIska denirdi, Danimarka'ya, Kral Knut'a göndermişti ve üçüncü bir adamı da İsveçlilerin Kralı'na göndermişti. Hreidar Sendiman mesajı hakkında Kral ile sıkça konuştu ve Kral ilk başta bunu iyi niyetli bir şekilde karşıladı ve bunu düşüneceğini söyledi ve Hreidar takip eden kış Kral ile birlikte yaşadı. Güz vakti İsveç Kralı Knut öldü ve onun ardından tahta ve krallığın başına Sorkvi Karlssso geçti.” (Sverrir Saga, s. 287-288)

Vareglerin imparatorluk boyunca hizmet ettiği süre boyunca birçok farklı etnikten ve kültürden gruplar barındırdığını kaynaklardan görmekteyiz. Kimi zaman *İskit*, Frank, Norman çoğunlukla da *Rus* olarak anılmışlardır. Özellikle sagalar ve İskandinav kaynakları bize Konstantinopolis'e gelen İskandinavların, belirli bir bölgeden ya da ülkeden gelmediklerini göstermektedir. Örneğin *Heimskringla* bize Vareglere katılan Norveçli askerler hakkında bilgi verirken, *Gesta Danorum*¹³¹ bize birçok Danimarkalının da bu alaya katılmak için Konstantinopolis'e geldiğini göstermektedir. Her şeyden önce, Novgorod ve Kiev ile başlayan bu süreçte, özellikle 11. yüzyılın başında birçok İskandinav'ın imparatorluğun başkentine, bu birliğe katılmak için geldiğini görmekteyiz. Bütün paralı asker grupları gibi zamanla çekirdek yapısı değişmeye başlasa da imparatorluk topraklarında varlık gösteren Varegler kimi zaman adları taşkınlıklara hatta imparatora suikast girişimine

¹³¹ *Gesta Danorum* (Danimarkalıların Fiiliyatı) 12. Yüzyılda yazıldığı tahmin edilen eser, Danimarka tarihinin ilk gerçek ve önemli kaynağı olarak geçmektedir. 16 ciltten oluşan eser yaklaşık 2000 yıllık Danimarka tarihini anlatmaktadır. Efsanevi Kral Dan'dan (ülkenin adının buradan geldiği iddia edilmektedir) başlayan olaylar 1185 yılına kadar geçen süreç anlatılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Holman, 2003, s.101.

karişmış, kimi zaman savaş meydanındaki yetenekleri, cesaretleri ve pervasızlıkları ile övölmüş ve tarih sahnesinde sadakatleri ile anılmışlardır.

4. BÖLÜM: KESİŞEN YOLLAR; NEHİRLER, TÜCCARLAR ve KÜLTÜREL İZLER

“Buyurdu cesur kral: takımlarımı da almama
 İzin verin yanıma; başlığım,
 Kılıcım, zırhım, baltam ve mızrağım
 Olmazsa ne yaparım yanımda?
 Bunların olmalı elimde
 Kadim dostlarımızın bana verdikleridir zira.”
 (Emin Hakon’ın Sagası)¹³²

Orta Çağ boyunca İskandinav grupları başta Britanya ve Normandiya olmak üzere bugünkü Baltık ülkelerine ve Rus coğrafyasında faaliyet gösterdiler. Bu yayılım çoğu zaman yağma ve işgal amaçlı bazen de ticaret maksatlıydı. Vareg ismi önceki bölümlerde de vurguladığımız üzere, sadece bir askeri grubun adı değil, sınırları tanımlanmamış bir coğrafyanın ve halkın da adıydı. Nehir ve deniz yollarını kullanmakta oldukça usta olan bu halkın özellikle Baltık ülkelerini çevreleyen Bizans’a ve Hazar’a ulaşan su yollarının etrafında bazı ticaret kolonileri ve çeşitli yerleşimler kurduklarını görmekteyiz. Burada kurulan koloniler bize İskandinav coğrafyasının Bizans ile olan ilişkilerine ışık tutması bakımından önemlidir. Yazılı kaynakların sessiz kaldıkları durumlarda, arkeolojik buluntulara başvurmak gerekmektedir. Yok olmuş ya da hiç kaydedilmemiş tarihin yorumlanmayı bekleyen gizli tanıkları olan bu buluntular ticari, siyasi ve sosyal ilişkiler için pusula vazifesi görürler. Materyal kültür, sosyal ve siyasi değişimlerin ve etkileşimlerin izlerini taşırlar. Bu izler bize birçok yazılı kaynağın anlatmadığı bilgileri sunmaktadır. Ticari yollar, bu yollardan bırakılan izler, satılan mallar, kullanılan sikkeler ve tüm arkeolojik

¹³² Sturluson, 2019, s. s.174-175

buluntu grupları bize bir hikaye anlatmaktadır. Tezin bu bölümünde, Vareglerin ve İskandinav halklarının Bizans ile olan ilişkisine dair belli başlı arkeolojik malzemenin tartışılmasına yer verilmektedir. Başta Müslümanlar tarafından yazılan kaynaklar olmak üzere, *Rus*, *Vareg*, *Viking* veya *İskandinav* ismi arasında ayırım yapmaksızın ve Bizans ekseninden çıkmaksızın, söz konusu grupların kaynaklarda geçen belli başlı ticaret yollarına, imparatorluk topraklarında geride bıraktıkları İskandinav motifleri taşıyan izlere ve İskandinav kültürün eşsiz örneklerinden olan ve üzerlerinde Vareglere ve Bizans'a dair birçok ifade bulunan rün taşlarına odaklanılmıştır.

4.1. NEHİRLER VE TÛCCARLAR

“Geri dönelim
 Yurттаşlarımızın evine;
 Bu hırslı savaşçılar
 Bu ülkeleri överken
 Furdustrandır’de yerleşip
 Balina kaynatırken
 Okyanus aşan gemilerimiz
 Denizin enginliklerini keşfetsin”
 (Vinland Sagaları, s.64-65)

Orta Çağ Avrupa’sında İskandinav halklarının başlıca geçim kaynaklarını ticaret ve tarım oluştuyordu. Su ve nehir yolları ile çevrili İskandinav coğrafyasında, su yollarından ticaret yapmak kara yollarına göre çok daha uygun bir seçenektir. Fiyortlar, taşımacılığa uygun su yolları, kısacası İskandinav coğrafyasının kendisi denizcilik ve ticaretin gelişmesi için son

derece uygun bir ortamdır. Bu sebeptendir ki Orta Çağ İskandinav halkları ya da daha bilindik adları ile Vikingler denildiğinde aklımıza ilk gelen görüntülerden biri ejderha başlı, uzun ve hafif gemilerdir. İskandinav kültürün önemli bir parçası olan bu gemiler¹³³ son derece hafif ve yalnızca denizde değil Avrupa'daki nehir yollarında da oldukça aktif bir şekilde kullanabiliyorlardı. Bu da onlara daha geniş alanlarda ticaret yapabilmeyi sağlamaktaydı. Ayrıca Batı Roma'nın yıkılışından itibaren zarar gören ve Avrupa'nın bazı yerlerinde neredeyse durma noktasına gelen kara ticaretine nazaran, su yolları üzerinden yapılan ticaret çok daha güvenli ve daha az riskli bir yatırımdı. Viking Çağı ve hemen sonrasındaki ticaret ağlarına bakıldığında, İskandinavların bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirdiklerini görmekteyiz.

Karadeniz'e uzanan nehirler boyunca yaptıkları seyahatler bize, İskandinav varlığının Doğu'daki yeri ve dağılımını açıklamada son derece faydalı bilgiler sunmaktadır. Orta Çağ'ın başlarında bildiğimiz kadarıyla Rus coğrafyasına ve Bizans'a ulaşan üç ana yol bulunmaktaydı. Bu üç ana yola olan vurgu *Yngvarr Saga*'da da görülmektedir. (Yngvarr saga, s.50) Bunlardan biri Birka¹³⁴ üzerinden giden yoldu ki bu da İskandinavlar için son derece önemli bir hattı. Birka Orta Çağ boyunca İskandinavya'nın en önemli ticari cazibe noktalarından birini teşkil ediyordu. Birka üzerinden gelen ticaret yolu bugünkü Letonya üzerinden Tuna Nehri'ne ulaşıyordu. Birka'da üretilen kürkler, muhtemelen Hazar'a ulaşan kürk ticaretinde önemli rol oynuyordu. Özellikle Birka ticaretinin, Batı Rusya'da ve Kiev'de İskandinav yerleşimlerin ortaya çıkması ile eş zamanlı olarak 9. yüzyıl ve sonrasına, Batı Avrupa ve İskandinavya odaklı olmaktan ziyade, Doğu pazarına doğru bir yöneliş izlediği görülmektedir. (Ambrosiani, 2015, s.130) Diğer bir yol ise Finladiya Körfezi'di. Bu

¹³³ İngilizcede çoğunlukla long ship olarak karşımıza çıkar ancak Eski Nors dilinde başta ticaret gemilerini işaret etmek üzere *Knarr* olarak geçmektedir. Bunların yanı sıra daha büyük boyutlu olanları için *drakkar* ve daha kişisel amaçlarla kullanılanları *karfi* olarak adlandırılmaktadır. (Holman, 2003 , s. 243) Viking gemiler ile ilgili daha ayrıntılı bir çalışma için bk. Bill, 2015, s. 214-227.

¹³⁴ Birka, bugünkü İsveç sınırları içinde yer alan Björkö Adası'nda Mälaren Gölü yakınında, bulunan ve İsveç'in en eski kentlerinden biri sayılan önemli bir yerleşim ve ticaret merkezidir. Viking arkeolojisinin en kompleks alanlarından biri olan Birka 1993 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir.

güzergahtan giden yol önemli bir Rus şehri olan Pskova'ya ve bugünkü Estonya ve Rusya arasında kalan Narva (Narova) Nehri'ne ulaşıyordu. (Valk, 2015, s.613) Rus steplerine giden yolda Malaren Gölü¹³⁵, Baltık Denizi'ne açılmakta en önemli yerlerden biriydi ve İskandinav coğrafyasında ticaret ve avlanmak için adalar en uygun bölgeleri teşkil ediyordu. (Barraclough, 2016, s. 538)¹³⁶ Bu güzergâh üzerinde yer alan Helgö, Birka ve Björkö gibi önemli İskandinav adalarındaki kazılarda Viking Çağı'na ait birçok buluntu grubuna rastlanılmıştır. (Barraclough, 2016, s.539,5) Bunların yanı sıra Karadeniz'e ulaşan nehirler boyunca da birçok İskandinav yerleşiminin izine rastlanabilmektedir. Örneğin Smolensk yakınlarında bulunan Gnezdovo'da Viking Çağı'na tarihlenen 4500'ü aşkın höyükte İskandinav tipi mezar eşyası bulunmuştur.¹³⁷ (Edgren, 2015, 605) Smolensk ve çevresi Viking Çağı boyunca ve sonrasında zengin İskandinav yerleşimlerinden ve ticaret merkezlerinden biriydi. Özellikle Doğu'ya uzanan yollardaki ticaret için önem arz etmekteydi. Shepard'a göre İskandinav yerleşimleri ile ünlü Smolensk'in zenginliği "Rumlara/Yunanlılara giden yolda" gemilerin uğradığı bir durak olmasından kaynaklanmaktaydı (Shepard, 2015, s.638)

Bizans, Orta Çağ başlarında İskandinavya'da ve Baltık'ın doğusunda yaşayan halklar için önde gelen merkezlerden biri değildi. Buralarda yaşayan halkların başlıca geçim kaynaklarından biri ticaretti ve bunu olabilecek en kolay yoldan yapmak, pazara en maliyetsiz şekilde ulaşmak ve malları temin etmek öncelikli hedeflerini oluşturmaktaydı. 8. yüzyıl ortasından itibaren Staraya Lagoda¹³⁸ çevresinde birtakım ticari örgütlenmelerin varlığına rastlamakta ve özellikle önemli bir ticari ürün olan kürk ticaretinin bu yol üzerinden yürütüldüğünü görmekteyiz. (Shepard, 2015, 626) Diğer yandan bu yollar üzerinde bulunan

¹³⁵ Malaren (Mälaren) Gölü, İsveç'in en büyük göllerinden biridir.

¹³⁶ Referans eserin kindle versiyonu baz alınarak verilmiştir. Bu sebeple sayfa numaralarında değişiklik olabilir. y.n.

¹³⁷ Orta Çağ İskandinav kültürünün Baltık'taki izleri, yerleşim ve arkeolojik veriler için lütfen bk. Edgren, 2015, s. 595-613 ve Valk, 2015, s.613- 626.

¹³⁸ Staraya Lagoda, Leningrad Oblast'ına bağlı Lagoda Gölü yakınında yer almaktadır. Özellikle 8 ile 10. yüzyıllar arasında önemli bir ticari ve yönetim merkezi olarak kabul edilmektedir.

halkları ve bütün su yollarının taşımacılığa uygun olmadığını düşünürsek, Bizans'a giden yollar ve özellikle de Karadeniz'e çıkan su yollarına ulaşmak ve burada ticaret yapmak sandığımız kadar kolay olmayabilir. Gerçekten de son yıllarda aslına uygun inşa edilen Viking gemileri ile yapılan yolculuklar, düşünülen daha farklı sonuçlar ortaya koymuşlardır. Volkhav ve Lovat gibi nehirlerin su seviyesinin günümüzden daha düşük olması, bu nehirlerin gemi yolculuğuna uygun olup olmadıkları Rus araştırmacılar tarafından sorgulanmakta ve nehirlerin buz tutmuş yüzeylerinden kızak ve atlarla geçmiş olabilecekleri de öne sürülmektedir. (Edgren, 2015, s.605-606)

Söz konusu yolculuklar ve ticari ilişkiler sonucunda Doğu Baltık'ta şehirleşmenin gerçekleştiği 9. yüzyıl öncesinde de yerleşimlerin varlığı bilinmektedir. Örneğin Batı Letonya'daki Grobina'da¹³⁹ 650'li yıllara ait bir İskandinav yerleşimin izleri bulunmakta, 857 yılında ise burası şehir olarak kaynaklarda geçmektedir. (Valk, 2015, 616-617) Gotland'dan geldiği düşünülen bu koloninin daha sonra nüfus artışı sebebiyle üçte birinin Dago Adası'na sonra da Davgava Nehri boyunca ilerleyerek bugünkü Rus topraklarına ve Bizas'a ulaştığı Gotland'ın kadim sagası, *Guta Saga*'da bahsedilmektedir. (Guta Saga, 1999, 5) Bu da bize *İlk Tarih*'te anlatılan ve davet edilen Varegler'in yaşadıkları coğrafyayı ya da Novgorod'a gelmeden önce ve sonra varlık gösterdikleri bazı yerleri işaret etmesi bakımından önemlidir. Heiki Valk'a göre Rus coğrafyasına giden yolda Doğu Baltık özel bir ilgi uyandırmıyor ancak ticaret bu bölge üzerinden sağlanıyordu. (Valk, 2015, 617) Bu bölgeden rün taşlarında yalnızca biri kaybolduğunda bahsedilmesi yani taşların ritüel özellikleri taşınmaması, bazı araştırmacılar tarafından Doğu Baltık üzerindeki yerleşimlerin ticaret ağlarını korumak, nehirlerin denetimi sağlamak için inşa edildiğini ve bu sebeple daimi bir yaşamın olmadığını iddia etmektedir. (Valk, 2015, 620-21) Ancak her halükarda İskandinav halklarının Doğu Baltık üzerinde ticari veya siyasi bir varlıklarının olduğu ve buradan da Karadeniz'in Kuzey'indeki topraklara ulaştıkları görülmektedir.

---

¹³⁹ Bugün Batı Letonya'da yer alan bir şehirdir.

İskandinav kolonileri Novgorod üzerinden Rus coğrafyasına geldiklerinde bölgede Hazar otoritesiyle karşılaşmalarından önceki bölümlerde bahsetmiştik. Avrasya için gümüş son derece önemli bir madendi ve gümüş ticaretinin yapıldığı bölgelerin çoğu Hazar denetimindeki topraklardan geçiyordu. (Shepard, 2015, 626) Aynı zamanda gümüş İskandinav gruplar için de son derece mühim bir elementti. Viking Çağı boyunca kaydedilen istila ve yağma kayıtlarında, Vikinglerin çoğu zamana gümüş ve altın bulacakları manastır ve kiliselere yöneldikleri anlatılmaktadır. Orta Dinyeper'den, Pripyat Nehri'ne ulaşan su yolları veya karadan Krakov'a uzanan yollar gümüş için en önemli yolları teşkil etmekteydi. (Shepard, 2015, s. 638) Aynı bölgede yan yana yer alan Rus ve Hazarlar için siyasi ve ticari etkileşimler yaşanması kaçınılmazdı. Bu dönemde iki grup arasında kültürel bir etkileşim olduğu aşikardır. Kiev'de ve Novgorod'da hükmeden İskandinav liderinin, Hazar lideriyle aynı unvanı *chaganusu* yani kağanı kullanıyor olması özellikle bölgedeki ticarete ve komşular ile olan ilişkilerde fayda sağlamaktaydı. (Shepard, 2015 s.626 ve Shepard, 2006, s.52)

Rurik hanedanlığının Novgorod'dan Kiev'e uzanan hikayesinde, bölgedeki su kanallarının güzergahı ve ticaret yolları yerleşimleri şekillendirmiştir. Kiev ve çevresi, verimliliği ya da Batı'ya uzanan karayolları ile değil, deniz ve nehir yollarıyla daha kolay sağlanabilecek ticaret ağları ile çekici bir konumdaydı. Kiev üzerinden bölgeye yakın bütün metropollere su yolları ile ulaşmak karaya göre çok daha kolaydı. Konstantinopolis ile ticaret yapmak için kullanılan belli başlı bir su yolu yoktu ve ürünler çoğunlukla bölgedeki halk tarafından karayolları ile getiriliyordu. Ruslar için imparatorluk ile yapılan ticarete aracılıları ortadan kaldırarak su yolu ile ticaret yapmaya başlamak hem bölge halkı için daha geniş yelpazede ürün demek hem de daha fazla kazanç elde etmek demektir. Bizans'ın amacı ise ticari çıkarılardan çok siyasiydi ve Kuzey'den gelen yeni komşuların potansiyel saldırılarını kontrol

almayı hedefliyordu. *İlk Tarih*’e ve yerleşim noktalarına bakıldığında, ticari faaliyetlerin *Rus* liderlerinin hedeflerini ve fetih politikalarını şekillenmiş olduğunu görmekteyiz. Hemen hemen bütün dönem kaynakları onların tüccar yanlarına ve özellikle kürk ticaretinde olan etkilerine vurgu yapmaktadır. 10. yüzyılın sonlarına doğru, Orta Asya’dan gelen dirheme olan arz azalmış, buna karşın Batı’da üretilen mallar ile gümüş karşılığında kürk değiş tokuşuna olan değer ve yönelim artış göstermiştir. (Shepard, 2015, s.638) Diğer yandan Bizans’tan gelen ipek ve lüks mallar her zaman değerli olmayı sürdürmüştür, Bizans pazarına ulaşan yolları denetim halinde tutmak hep önemli olmuştur. Zira Svyatoslav’ın Tuna’dan çekilmek için talep ettiği şartlarda da bunu görmekteyiz. Diyakoz Leon’un aktardığına göre Svyatoslav Tuna’dan çekilmek için “eski adetlerde olduğu gibi” Bizans ile ticaret yapılmasına izin verilmesini talep etmekteydi (Leo Diac., 198-199)

İskandinav topraklarından, Hazar’a ulaşan yollar üzerindeki pazarlara ve burada satılan mallara dair bilgilerin büyük bir kısmını Müslümanlar tarafından kaleme alınan kaynaklara borçluyuz. (Barraclough, 2016, s. 531) 985 – 990 yılları arasında el-Makdisi (doğ. yak. 946/47 – ö.1000)¹⁴⁰ Volga üzerinden Harezm’e uzanan yol boyunca satılan ürünleri şöyle sıralamıştır:

“Samur, gri sincap, kakım (bir gelincik türü), vizon, tilki, sansar, kunduz, benekli tavşan, keçi derisi, balmumu, oklar, huş ağacı, kürkten uzun kep balık tutkalı, balık dişleri, kunduz yağı, kehribar, tabaklanmış at postu, bal, fındık, şahin, kılıçlar, zırh, akça ağaç odunu (?), Slav (Saklab) köleler, koyun, sığır.” (Lunde & Stone, 2012, s. 449-450)

Burada yer alan çeşitli kürkler ve özellikle de balık dişi tipik Kuzey yani İskandinav ürünlerini işaret etmektedir. Diğer yandan Viking Çağı boyunca İskandinav özellikle köle

¹⁴⁰ Makdisi, Muhammed b. Ahmed (el-Makdisi), kaynaklarda Makdisi veya Mukaddesi olarak da geçmektedir. Makdisi, coğrafya ilimine kattığı özgün fikirleri ve çalışmaları ve *Aḥsenü ’t-tekāsîm fî ma ’rifeti ’l-ekālîm* isimli eseri ile tanınmaktadır.

ticaretine büyük önem vermişlerdir. İki bölge arasındaki genel ticari ilişkilere göz attığımızda Yakın Doğu zengin gümüş kaynaklarına sahipti, İskandinavlar ise bu Yakın Doğu'nun talep ettiği zengin kürk kaynaklarına ve köle ticaretine hakimdi. (Clements, 2015, s.105-106) 869 – 883 yıllarında gerçekleşen Zanj İsyanı'nda siyahi köleler efendilerine karşı ayaklanarak uzun ömürlü olmayacak bir yönetim kurmuşlardı. (Clements, 2015, s.105) Muhtemelen bu hareket Yakın Doğu'nun köle tüccarlarını başka yollar aramaya teşvik etmişti. Beyaz köle ticareti yapan İskandinavlar için bu bulunmaz bir fırsattı. Böylece hem ticaret hem de yağmalama faaliyetleri için Harezm'e ve Yakın Doğu'ya doğru yöneldiler. (Clements, 2015, s.106) Don ve Volga nehirleri üzerinden Karadeniz kıyıları ve Güney Hazar üzerinden Bağdat pazarına ulaşmak oldukça karlı bir seçenektir. Bu açıdan birçok İskandinav tüccar bu ticaret ağının bir parçası olmak istemiş olabilir.

İbn Havkal'da hem Rus'un bölgedeki hareketleri hem de kürk ticaretindeki yeri hakkında bize bilgi vermektedir:

“(İdil'de) ana yemekler pirinç ve balıktır. Ülkelerinden ihraç edilen Bal, balmumu ve kürk Rusların ve Bulgarların bölgelerinden gelir. Kunduz postları için de aynısı geçerlidir; çünkü tüm dünyaya ihraç edilen bu postlar sadece Rusların, Bulgarların ve Kiev'in topraklarındaki kuzey nehirlerinde bulunur. İspanya'da satılan porsuk postları Saklibe memleketinde bulunan nehirlerden gelir ve bu nehirler Saklibe memleketinde bulunan daha önce bahsettiğimiz körfeze akar. Rusların topraklarında bulunan bu kürklerin çoğu ve özellikle de en yüksek kalitede olanları aslında Yecüc ile Mecüc'ün memleketinden getirilir ve bazen Bulgarlara satılır. 358/969 yılına, Rusların Bulgarları ve Hazarları yok ettiği tarihe kadar gidişat buydu. Harezmilerin hem Bulgarlara hem de Saklibe'ye karşı yağmalar düzenleyerek düzenli olarak saldırılarına ve esirler almalarına rağmen Porsuk postları ve en kaliteli kürkler bazen Harezm'e ihraç edilir. Ruslar doğrudan Hazar ile ticaret yapar ve burada tüm mallar üzerinden yüzde onluk bir vergi vermek yükümlülüğündedirler.” (İbn Fadlan Seyahatnamesi, s. 245)

İbn Hurdazbih (doğ.? – öl. 912/13) *Yollar ve Ülkeler* isimli eserinde Doğu'ya uzanan yollardan ve buradaki ticaretten bahsetmektedir. İbn Hurdazbih iki farklı ticaret güzergahı

aktarmaktadır: İspanya ya da Fransa üzerinden Kuzey Afrika ki bu ticaretin karayolu kısmını oluşturur, diğeri ise Kuzey'den gelen nehir ve deniz yolları oluşturmaktadır. (Montgomery, 2015, s. 696) *Rus*'un yaptığı ticaret hakkında da detaylı bilgiler sunan İbn Hurdazbih, Saklab'ın uzak kesimlerinden gelen *Rus*'un işlenmiş deri, siyah tikli postu ve kılıç gibi malları Rum denizine (Bahrü'r Rum) getirdiklerini, Rum hükümdarına 1/10 vergi ödediklerini, buradan Hazar Denizi'ne ulaşarak burada da aynı oranda vergi ödediklerini aktarmaktadır. (Yollar ve Ülkeler Kitabı, s.145) Diğer yandan İbn Hurdazbih zaman zaman ticari malzemeleri develer üzerinde Cürcan'dan Bağdat'a taşıdıkları ve bu seyahat boyunca "Hristiyan gibi" davrandıklarını aktarmaktadır. (Yollar ve Ülkeler Kitabı, s.145)

Mesudi eseri *Mürûcu'z-Zeheb*'te bize *Rus*'un ticaret yaptığı yerler hakkında bilgi vermektedir:

"Ruslar, çeşitli kollara ayrılan kalabalık bir halktır. En kalabalık olanları Luzâne denilen halktır. Bunlar, ticaret amacıyla Endülüs'e, Rumiyye'ye (Roma'ya y.n.), Kostantiniyye'ye ve Hazar'a giderler." (P. Lunde, & C. Stone, 2012, s.75)

İslam dönemi kaynakları bize Karadeniz'in Kuzey'indeki ticarete Rus steplerinin ve kürk ticaretinin merkezi olan İskandinav topraklarına uzanan ticari ağlardan bahsetmektedir. Ancak bu kaynaklar her zaman *Rus*'u her zaman ticaret ile anlamamaktadır. Mesudi'nin eserinde *Rus*'un Hazar'a yalnızca ticari amaçlarla gelmediklerini de göstermektedir:

"Rus gemileri, körfez girişinde görevli Hazar askerlerine yaklaşıncaya, Hazar melikine adam göndererek, ele geçirilecek ganimetin yarısını vermek şartıyla topraklarından geçip gitmelerine ve nehir yoluyla Hazar nehrine geçmelerine ve yukarıda belirttiğimiz gibi Cürcan, Taberistan ve diğer Acem ülkelerinin denizi sayılan Hazar Denizi'ne girmelerine izin vermesi talebinde bulundular. Melik onlara istedikleri izni verdi. Böylece Ruslar körfeze girerek, nehir mansabına ulaştıktan sonra nehrin bu kolunda yukarı doğru ilerleyerek, Hazar nehrine vasil oldular ve oradan da Atıl şehri üzerinden nehrin ağzına ve Hazar Denizi'ne dökülen yerine vardılar. Rus gemileri denize saçılarak, savaşçı birlikler Gîl,

Deylem, Taberistan, Cürcan sahilindeki Abeskun, Naffata [Bakü civarı] ve Azerbaycan taraflarına dağıldılar. Azerbaycan'ın Erdebil şehrinden Hazar Denizi'ne kadar olan mesafe yaklaşık üç günlük yoldur. Ruslar, oluk gibi kan döktüler; kadınlara ve çocuklara tecavüz ettiler, ganimet aldılar, akınlar düzenlediler, yaktılar, yıktılar. Sahillerde yaşayan halklar, eskiden beri oradan kendilerine hiçbir saldırı olmadığı için dehşete kapıldılar. Çünkü Hazar Denizi'ne ancak ticaret ve balıkçı gemileri gelirdi.” (P. Lunde, & C. Stone, 2012, s.76)

İslami kaynakların yanı sıra VII. Konstantinos'un *De Administando Imperio*'sunda Rus' un ticaret ağları hakkında yaptığı bazı gözlemler yer almaktadır:

“Dış Rusya'dan Konstantinopolis'e kanoyla gelen Rusya prensi İgor'un oğlu Svyatoslav'ın oturağının olduğu Novgorod'dan ve diğeri de Smolensk şehrinden ve Teliutza'dan ve Çernigov'dan ve Vyshegard'dandır. Tüm bunlar Dinyeper Nehri'ne iner ve hep birlikte Sambatas da denen Kiev şehrinde toplanırlar.” (De adm. im. s.36)

VII. Konstantinos'un özellikle daha önce belirtildiği üzere önemli bir ticaret noktası olan Smolensk'e yer vermesi son derece önemlidir. İmparator Konstantinos, haziran ayında Dinyeper Nehri'nden aşağı inerek Ruslara vergi veren bir şehir olan Vitiçev'e geldiklerini anlattığı kısımda ilginç bir ayrıntıdan daha bahsetmektedir. Rusların bu yol boyunca gemileri ile devam ettiklerinden, güzergahları üzerinde bulunan bir su yolundan geçerken bir grubun olası bir Peçenek saldırısı için gözcülük yaptığını, diğer bir grubun gemilerdeki malları alarak zincirli köleleri karadan yürüttüklerinden ve bir aşamadan sonra gemilerini kısmen omuzlarında kısmen de çekerek taşıdıklarından bahsedilmektedir. (De adm. imp., s. 37) Bugün Viking gemileri ve ticareti ile ilgili çalışan birçok araştırmacı özellikle küçük boyutlu kargo gemilerinin, ticaret rotası boyunca nehirle bağlantının kesildiği noktalarda, gemilerini sırtlarında ya da karadan sürerek götördüklerine kesin gözü ile bakmaktadır. (Crumlin-Pedersen,2013 s. 297) İmparator Konstantinos, Rus'un gemileri ile uğradığı yolları ayrıntılı bir biçimde aktardıktan sonra, Dinyester Nehri'nden Danube'ye oradan da Tuna'ya

vardıklarından ve Bulgar mıntıkası olan Konopas'a geldiklerinden buradan da Konstantinopolis'e ulaştıklarından bahsetmektedir. (De adm. imp., s.39) İmparator Konstantinos'un bize aktardığı bu ayrıntılı gözlem aynı zamanda *Rus*'un oldukça uzun ve tehlikeli bir hat boyunca nasıl ilerlediğini bu hattaki ticaret rotalarını, duraklarını, bazı davranış biçimlerini ve Peçenekler ile aralarındaki bölge mücadelesini de göstermektedir.

Bu bölüm boyunca kaynaklarda bahsedilen belli başlı ticaret ağlarına yer verilmeye çalışılmıştır. Bu ağlar özellikle söz konusu yollar boyunca yer alan yerleşimleri ve burada bulunan bazı arkeolojik buluntuları açıklamak açısından ön bilgi niteliğindedir. Söz konusu arkeolojik verinin büyük bir kısmı yukarıda bahsedilen oldukça büyük bir coğrafya içindeki geniş bir ticaret ağının birer parçasıdır. Özellikle Doğu Avrupa'da ve sonrasına İskandinav ülkelerinde İslam dönemine ait sikkelere, dirhemplere ve özellikle Bizans'a ait sikke, haç gibi buluntulara rastlanması bize Doğu ile Kuzey ülkeleri arasındaki yoğun bir ilişki ağını da göstermektedir. İskandinav ülkelerinde bilhassa da Danimarka'da bulunan sikkelerin ve Doğu'ya ait diğer buluntu gruplarının varlığı başta Bizans olmak üzere İskandinavya'nın Doğu ile olan sosyal, kültürel ve ticari ilişkine de ışık tutmakta, Kuzey'den gelen Vareglerin kültür izlerini de takip edebilmemize olanak sağlamaktadır.

4.2. MATERYAL KÜLTÜRÜN İŞİNDA VAREG KÜLTÜR İZLERİ

“Utañ içinde yaşamaktansa kısacık şanı yeğlerim.”

(Laxdæla Saga) ¹⁴¹

---

¹⁴¹ Kellogg & Smiley, 2000, s.1273. Referans eserin kindle versiyonu baz alınarak verilmiştir. Sayfa sayısında değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. y.n.

Yazılı kaynaklar özellikle de kronikler bizlere yazarının bakış açısı, inançları, korkuları, kaygıları ve çoğu zaman da önyargıları etrafında şekillenen, olaylar evreninin yalnızca “önemli” görülen kısımlarından oluşan kesitler sunar. Oysaki arkeoloji yazılı tarihin bahsetmeye “değer bulmadığı” veya kaydetmediği birçok bilgi barındıran birer yapboz parçası gibidir. İki bilim dalı bir araya geldiğinde ortaya çoğunlukla çok daha sağlam kanıtlarla çizilmiş bir resim çıkar. Arkeolojik veri, kimi zaman argümanlarımızı kanıtlamak, desteklemek hatta kimi zaman da karşı argümanları çürütmek için en etkili yollardan biridir. Oldukça tartışmalı ve hassas bir konu olan Rus kimliği ve devletinin oluşum sürecini açıklamak için de bu etkili yol son derece aktif kullanılmaktadır. Özellikle *Rus*’un İskandinav kökenlerini açıklamak, Orta Dinyeper’deki İskandinav varlığına vurgu yapmak için, Doğu Avrupa’da bulunan arkeolojik veri Norman teorisyenler tarafından, kendi tezlerini desteklemekte son derece etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Doğduğu coğrafyadan başka bir coğrafyaya doğru yayılım gösteren bir kültürün izlerini arkeolojik verilere bakarak izlemek çok daha etkili bir yoldur. Baltık, Balkanlar ve bugünkü Rus topraklarında bulunan birçok İskandinav kökenli arkeolojik veri, Viking Çağı boyunca İskandinav halkların yayılım gösterdikleri alanları, yerleştikleri şehirleri ve Bizans ile kurdukları sosyal ve ticari ilişkilere ışık tutmaktadır. Bu gibi araştırmalarda bakılan en önemli unsur, bir yerde bulunan yabancı ve yerli arkeolojik malzeme arasındaki orandır. Rus coğrafyasındaki İskandinav varlığına dair olan çalışmaların başlıca referans noktasını Hans Hildebrand’ın çalışmaları oluşturmaktadır. Hildebrand, Vilhelm Thomsen’in Rus Devleti’nin kökenlerine dair olan kitabına, arkeolojik bir katkı yapmayı hedefleyerek bir makale kaleme almış ve bu sayede Doğu’daki İskandinavların hareket alanlarına dair araştırmalara öncü olmuştur. (Androshchuk, 2015, s.667) Hildebrand’ın Rus topraklarındaki İskandinav varlığı ile ilgili en önemli kanıtın, Orta Çağ İskandinav kadının tipik aksesuarı olan, oval broşların başta Staraya Lagoda’nın çevresi olmak üzere, Rusya’daki birçok Orta Çağ yerleşiminde rastlanmış olmasıdır. Diğer yandan bazı Anti Norman teorisyenler, Rus coğrafyasındaki kazıların anlamaya kazıların devam ettiğini, bu sebeple kazılardan elde edilen malzemenin yorumlanmasının henüz erken olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca materyallerin çoğunun

yanlış yorumlandığını ve oval broşların aslında bölgeye ticaretle geldiğini ve zamanla Slav kadınlar arasında bir nevi moda dönüştüğü de öne sürülmektedir. (Klejn, 2013, s. 33) Ancak söz konusu materyallerin yoğunluğu ve zaman içinde kazılardan çıkan, iğne, çivi, silah ve diğer arkeolojik buluntular, bize bu malzemelerin yalnızca ticari bağlantılar neticesinde burada olduğunu göstermekten çok uzaktır. Bu noktada Sovyet tarihçiler Norman teorisyenlere karşı argümanlarını savunmak, Rus Devlet'inin temelini ve sosyo-ekonomik sürecini anlamak için arkeolojik verilere odaklanmaya başlamışlardır. Bu çerçevede araştırma yapan birçok Sovyet tarihçi, bazı materyallerde İskandinav üslubuna dair izler olduğunu kabul etse de çoğunlukla bu etkilerin belirgin olduğu mezar buluntularının çoğu görmezden gelinmiştir. (Androshchuk, 2015, s.668) Özellikle İskandinav kültürün izlerini taşıyan ve İslami kaynaklarda sıkça yer verilen, gömme pratikleri ve kremasyonlar bize bu bölgedeki İskandinav varlığına dair bazı ipuçları sunmaktadır. Güneydoğu Lagoda çevresinde yer alan çok sayıda mezarda Thor'un çekicine¹⁴² benzeyen motiflere sahip yüzüklerin bulunması, İskandinav kültürün buradaki varlığına dair somut kanıtlar olarak gösterilmektedir. (Stalsberg, 1982, s. 275-277)

İskandinav kültüre dair en yoğun arkeolojik bulgulara, Lago'da Gölü'nün Güneydoğu'sunda, Staraya Lagoda ve çevresinde, Yukarı Volhov Nehri üzerindeki Novgorod yakınlarında Volga Nehri üzerinde bulunan Yaroslavl'-Vladimir bölgesinde, Gorodok ve Smolensk şehri yakınlarındaki Dinyeper bölgesinde ve bu bölgede Dinyeper ile Dvina arasında kalan bazı kırsal bölgelerde rastlanmaktadır. (Androshchuk, 2015, s.654-655) Bu döneme dair arkeolojik verinin büyük kısmı mezar buluntularından oluşmaktadır. Ayrıca Vladimir

---

¹⁴² İskandinav tanrılarının en ünlülerinden biri olan Thor'un en belirgin özelliği yanından hiç ayırmadığı çekicidir. Bazen balyoz (ing. hammer) olarak da çevrilmektedir. Söz konusu balyoz metinlerde karışımıza *Mjöllnir* ismi ile de çıkmaktadır. *Mjöllnir* İskandinav kültüründe özellikle de takılarda karışımıza sıklıkla çıkan bir motiftir. En bilinen örnekleri, İskandinavya'nın Hristiyanlığa geçiş döneminde haç ve *Mjöllnir*'in beraber kullanıldığı kolye uçlarıdır. Bu nesnelere araştırmacılar tarafından yeni inançla birlikte kadim İskandinav dininin sembollerinin bir arada yaşadığını göstermektedir. Orta Çağ'da Hristiyanlığı yeni benimseyen İskandinav halkın ruhunun selameti için Hz. İsa'ya dua ederken, savaş ve yağmalarda Thor'a dua etmesi çok da şaşırtıcı değildir. Bu sebeple söz konusu kolye uçları Orta Çağ İskandinav kültürünü yansıtan en önemli buluntu grupları arasında sayılmaktadır.

bölgesinde yer alan bazı yerleşimlerde İskandinav tarzında silahlar ve mücevherler bulunmuştur. (Androshchuk, 2015, s.660) Diğer yandan ticari faaliyetlerin yönetilmesine uygun bir alan sağlayan Volga Nehri yakınlarında Yukarı Volga’da yer alan bazı yerleşimlerde de İskandinavları işaret eden bazı buluntulara rastlanmıştır. Bu da bize modern araştırmacıların Volga Bulgarlarına yakın bazı bölgelerde İskandinav kavimlerinin yaşadığına ya da ticaret yaptığına dair olan yorumları güçlendirmektedir.

Staraya Lagoda Rus coğrafyasındaki İskandinav kökenli arkeolojik buluntular açısından en zengin yerlerden biridir. Burada bulunan ve 10. yüzyıla tarihlenen bazı katmanlarda İskandinav tarzı parçalı oval broşlar, eşit kollu broşlar, küçük dairesel bir broş, zoomorfik (hayvan başlı/desenli) figürlü bir broş, süslü halka şeklinde bir iğne ve süslü demir yüzükler gibi buluntulara rastlanılmıştır. (Androshchuk, 2015, s. 657) Bugün Pobedishche yakınlarında bulunan bir höyükte çok sayıda kremasyon ve inhüstasyon mezarlara rastlanmıştır. Bu mezarlardan birinde bugünkü Ukrayna’da arma olarak kullanılan ve Rurik hanedanlığını simgelediğine inanılan üç dişli bir sembol bulunmuştur. (Androshchuk, 2015, s. 658) Bu coğrafya üzerinde İskandinav motifler içeren birçok eserden söz edilmekle birlikte, arkeolojik malzeme üzerinden asimilasyon sürecinin de izlerini sürmek mümkündür. Bu konu ile ilgili Fjodor Androshchuk’un “Vikingler Doğu”da makalesine bakılabilir.

Viking Çağı boyunca çok sayıda Bizans ve İslam dünyasına ait buluntuya İskandinav yerleşimlerinde rastlanılmaktadır. Viking Çağına ait en önemli İslamiyet dönemine ait buluntu gruplarını, sikkeler ve gümüş dirhemler oluşturmaktadır. İsveç’te çoğu Gotland’da ve Öland adalarında olmak üzere 85.000, Norveç’te yaklaşık 700, Danimarka’da 5.000, Rusya’da ise 100.000 sikke bulunmuştur.¹⁴³ (Mikkelsen, 2015, s.688) Bu bölgelerde bulunan

¹⁴³ Burada yer alan bilgi ve sayılar Egil Mikkelsen’in 2015 basım tarihli *Viking Dünyası* içinde yer alan “Vikingler ve İslam” isimli çalışmasından alınmış olup, verilen sayıların günümüzdeki kazılar ile değişkenlik gösterebileceği hesaba katılırsa, söz konusu sayıları ‘en az’ olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

sikkelerin bir kısmı İspanya'daki Müslümanlardan, büyük çoğunluğu da Yakın Doğu ile olan ticari ağlardan gelmekteydi. Mikkelsen makalesinde İsveç'te bulunan ve 814 ile 970 yılları arasında basılan bazı sikkeler ile ilgili bizzat yaptığı incelemede, Thor'un çekicinin kazındığı 12 örnek ile birlikte 28 sikkede de Hristiyan haçı olarak kabul edilen bazı kazımlar yer aldığından bahsetmektedir. Mikkelsen bu durumu, Müslüman gruplarla ticari ilişkisi bulunan İskandinav tüccarların, İslam dinini ve sembollerini iyi tanıdıklarını ve bu sebeple de dini sembollerin üzerine kendi kültürel ve dini motiflerini kazıyarak, İslam ile dini bir bağlarının olmadığını kanıtlama çabası olarak yorumlamaktadır. (Mikkelsen, 2015, s. 689) Diğer yandan Müslümanlarla olan ticari ilişkilerin somut kanıtlarını teşkil eden terazi ve ağırlık gibi bazı Doğu kökenli nesnelere de İskandinavya'daki bazı yerleşimlerde rastlanılmıştır. Özellikle Birka'da birçok mezar buluntusu arasında İslami ağırlık sistemine ait olan çok sayıda ağırlık bulunmuştur. (Mikkelsen, 2015, s. 691) Diğer yandan Birka'da İmparator Theophilos dönemine ait (829 – 842) 1 tanesi Doğu'ya atı iki kolye ucu ile birlikte 632. çember mezarda olmak üzere toplamda 6 sikke bulunmuştur. (Androschuk, 2016, s. 95) Buna ek olarak bugün Almanya'nın Schleswig-Holstein kenti yakınlarında yer alan Hedeby'de daha sonradan broş olarak kullanıldığı düşünülen, 825 ile 835 yılları arasında tarihlenen bir altın sikkede, Theophilos'un iki oğlu Mikhail ve Konstantinos ile birlikte tasvir edilmiştir. (Androschuk, 2016, s. 95) Bu erken dönem sikkelerinin İskandinav yerleşimlerine gelişinde söz konusu döneme tekabül eden mühürler gibi bunların da İngelheim'daki diplomatik görüşme ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Rurik hanedanının ilk liderlerinin İskandinav kökenli olduğu düşüncesini bir kenara koyarsak, İskandinav topraklarının Bizans ile ticari, siyasi ve sosyal etkileşiminin bir de dini bir boyutu olmalıdır. İskandinav ülkelerinin dini ve siyasi süreçlerini düşündüğümüzde kendilerini Katolik Avrupa ile ortak bir kültüre dahil etmeye daha meyilli olduğunu görmekteyiz. Çoğunlukla Doğu Avrupa'daki İskandinav halkları ve onların Ortodoksluk ile olan bağları görmezden gelinmiş ya da Batı'daki İskandinav grupları kadar ilgi çekmemiştir. (Garipzanov, 2011, s.18 vd) Ancak İskandinav ülkelerinin Ortodoks dünya ile olan bağları,

iki kültür arasındaki etkileşim başlı başın önemli ve ilgi çekici bir araştırma konusudur. Örneğin *Íslendingabók*'ta 11. yüzyılda Ermlan'dan (Ermenistan) İzlanda'ya Hristiyanlığı yaymak¹⁴⁴ için geldiği anlatılan Peter, Abraham ve Stephen adında üç Ermeni rahipten bahsedilmektedir. (*Íslendingabók*, s.10) Tez kapsamında çıkmamak adına İskandinavya'nın Ortodoks dünya ile olan dini ilişkilerinde burada yalnızca belli başlı arkeolojik materyallere yer vermekle yetinmek durumundayız. Bu materyallerden öne çıkanlar buluntu gruplarını çeşitli kolye uçları ve haçlar oluşmaktadır. İskandinavya'daki buluntular arasında hem Bizans haçlarına hem de Bizans tipli İskandinav haçlarına rastlamak mümkündür. Özellikle Gåtebo Haçı (Figür 10.) ve *Maria orans*'ın¹⁴⁵ İskandinav tarzındaki yorumunu barındıran İsveç Gullunge'de bulunan haç (Resim 11) Bizans etkisinin en bilindik iki örneğini teşkil etmektedir. (Scheel, 2016, s. 59-63) 11. yüzyıla tarihlenen Gundeslevmagle Gömüsü'nde de Bizans bir tipli haç bulunmuş ve bugün Danimarka Ulusal Müzesi'nde sergilenmektedir. (Resim 12 & Resim 13) Diğer yandan İskandinavya'da yer alan bazı kiliselerde de Bizans etkisi görülmektedir. Örneğin 11. yüzyıla tarihlenen Danimarka'daki Jørlunde Kilise'sinin kuzey duvarının mihrabında yer alan Kudüs'e Giriş ve Son Akşam Yemeği sahnesindeki (doğu köşesi, Resim 14) üslup Bizans ikonografisi ile benzerlik göstermektedir. (Scheel, 2016, s.73-75) Yine Danimarka'da yer alan Måløv Kilisesi'nin doğu duvarındaki nefte yer alan Meryem Ana ve Çocuk İsa tasviri (REsim 15) yine Romanesk Bizans ikonografisini yansıtmaktadır. (Scheel, 2016, s.75-76) Bunların dışında Bizans ipeğinin İskandinav tüccarlar için önemli bir mal olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Ünlü Oseberg Gemi gömüsünde ve Birka'da bulunan bazı ipek kumaş parçaları bize Bizans ipeğini işaret etmektedir. (Androshchuk, 2016, s. 101) Özellikle Birka'da bulunan ve 9. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasına tarihlenen mezarlarda, ipek kumaş oranının erkek mezarlarına oranla kadın

---

¹⁴⁴ İzlanda'nın Hristiyanlaşma sürecinin tarih aralığı hakkında çeşitli tartışmalar vardır. Bazı araştırmacılar Norveçli ilk koloniciler adaya geldiklerinde zaten Hristiyanlığı kabul etmiş olduklarını öne sürmektedir. (Shepard, 2015, s.781) Ancak Hristiyanlaşma sürecini arkeolojik malzemededen takip edersek, paganlığın ve Hristiyanlığın uzun bir süre iç içe yaşadığı, kadim Viking dininin unsurlarının bu yeni din içinde de devam ettiğini görmekteyiz. Aslında bu yorum İskandinavya'nın tamamı için yapılabilir ancak İzlanda için Viking kültürünü ve onun unsurlarını en iyi şekilde muhafaza etmiş İskandinav ülkesi olduğunu söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

¹⁴⁵ *Maria orans*, Meryem Ana ve Çocuk İsa'nın bir arada gösterildiği Hristiyan ikonografisinin en önemli motiflerinden biridir.

mezarlarında daha yoğun olarak yer aldığı görülmüş, bu da ipek kumaşın toplumdaki yeri, kullanım alanı ve statü göstergesi olup olmadığı sorularını gündeme getirmiştir. (Hägg, 2016, s. 281 vd.)

İskandinavya'nın haricinde Vareglerin Bizans'ta faaliyet gösterdiği dönemden kaldığına inanılan bazı arkeolojik bulgular, Orta Çağ'da Bizans egemenliği altında olan topraklarda bulunmuştur. Bunlardan en bilinenleri Balkanlarda bulunan bazı İskandinav tipli silah, miğfer ve kalkanlardır. Örneğin 11. yüzyıla tarihlenen ve Kuzeydoğu Bulgaristan'da Silistre yakınında bulunan bir balta başının etrafındaki İskandinav bezemeler dikkat çekmektedir. (D'amato, 2010, s. 7) 1087 yılında imparator I. Aleksiad'ın Peçenekler üzerine düzenlediği sefer sırasında Bizans ordusunun Silistre yakınlarında savaştığını Anna Komnena'nın *Aleksiad'*ında öğrenmekteyiz. (An. Komn., s. 145-146) Diğer yandan bu dönemde Vareglerin savaşlarda aktif yer aldığını da bildiğimize göre, bu balta başının söz konusu savaşa katılan bir Vareg muhafızına ait olduğunu yorumunu yapabiliriz. (D'amato, 2010, s. 9) Balkan coğrafyasında özellikle de bugünkü Bulgaristan sınırları içinde Vareglere ait olduğu düşünülen birçok balta başı bulunmuştur. Bu balta başlarının bazıları araştırmacılar tarafından Vareglerin çift el baltalarının günümüze kalan parçaları şeklinde yorumlanmıştır. (D'amato, 2010, s. 36) Özellikle Bulgaristan'ın Şumnu bölgesinde bulunan 10. yüzyıl ile erken 11. Yüzyıla tarihlenen bir balta başındaki (Resim 16.) zengin İskandinav bezemeleri ile son derece önemli arkeolojik buluntulardır. (Yotov, 2016, s.247) Balta başının 10 ile 11. Yüzyıla tarihlenmesi yine bu dönemde Bulgar topraklarına düzenlenen askeri seferleri akla getirmektedir. Bu sebeple yine söz konusu balta başı, gölgedeki askeri faaliyetlere katılan Vareglere işaret ediyor olabilir. ¹⁴⁶

---

¹⁴⁶ Balkanlarda bulunan diğer balta başları için bk. Yotov, 2016, s. 241-253.

Baltaların yanı sıra Viking Çağı'nın en bilindik silahları arasında çift yüzlü kılıçlar yer almaktadır. Viking Çağına ait kılıçlar ile ilgili en bilindik analizi Jan Petersen yapmıştır ve bugün modern çalışmalar kılıçlar ile ilgili tespitlerin başlıca referans kaynağını Petersen'in ana hatlarını çizdiği tipoloji oluşturmaktadır.¹⁴⁷ Kakmalı kılıçların en erken örnekleri 8. yüzyıllara tarihlenmekle birlikte zaman içinde çeşitli işaretler ve semboller ile süslenildiği görülmektedir. Viking Çağı kılıçlarının ortalama uzunluğu 90 cm civarında olmakla birlikte şu ana kadar bulunan kılıçlar arasında en uzun 96.4 cm en kısa kılıç ise 72 cm olarak kabul edilmektedir. (Androshchuk & Köroğlu, 2016, s.225) (Edgren, 2015, s. 602) Finlandiya'da bulunan bir kılıçta imparator VIII. Konstantinos'a atfen yazıldığı düşünülen *Constantinus Rex* yazısı dikkat çekmekte, bu kılıcın sahibinin imparatorun hizmetine giren bir Varg muhafızına ait olduğu düşünülmektedir. (Edgren, 2015, s.603) Yine Silistre yakınlarında bir kılıç genel olarak Bizans tipli bir kılıç (Resim 17) olmakla birlikte, kılıç başının şekli Viking Çağı'nın tipik kılıç başlarını andırdığı için D'amato tarafından bu kılıç iki kültürün karışımının bir göstergesi olduğu şeklinde yorumlanmıştır. (D'amato, 2010, s.21) 10.yüzyılın ilk çeyreği ile 11.yüzyıla tarihlenen ve Bulgaristan Hacıyürük'te bulunan bir kılıç (Resim 18.) ile 11. – 12.yüzyıl arasına tarihlenen ve Kutlu Viçe'de bulunan diğer bir kılıç (Resim 19.), Danimarka'da bulunan Viking Çağı kılıçları (Resim 20) ile aynı üsluba sahiptir. (D'amato, 2010, s.19) Bugün Romanya'nın Köstence Müzesi'nde yer alan Dobruca'da (10 – 11.yüzyıl arası) biri de Albești'de (10 – 11.yüzyıl¹⁴⁸) bulunan iki kılıçta da İskandinav üslup göze çarpmaktadır. Özellikle Albești'de bulunan kılıcın (Resim 21) üzerindeki "Ulfberth" ibaresinin yer alması söz konusu kılıcın Varglere ait olma ihtimalini daha da güçlendirmektedir. (Yotov, 2011, s.39) Balkanlardaki arkeolojik verinin yanı sıra Anadolu'daki faaliyetlere dair bilgi sunan iki kılıçtan biri 2010 yılında Mersin Yumuktepe kazısında bulunmuştur. (Resim 22) Kazıda ortaya çıkartılan ve 11. yüzyılda kiler olarak kullanıldığı düşünülen bir odada, Konstantinos Dukas (1059 – 1067) dönemine ait bakır bir sikke ile bir kılıç bulunmuştur. (Androshchuk & Köroğlu, 2016, s.225-229) Kılıcın Yumuktepe'deki varlığına dair yorumlar Bizans'ın Kilikya bölgesindeki askeri

¹⁴⁷ Viking Çağına ait kılıçlara onların sınıflandırılmasına dair daha ayrıntılı bilgi için bk. Oakeshott, 2006.

¹⁴⁸ Petersen'in sınıflandırmasına bu kılıç göre X tipli Viking kılıcıdır. Ancak bazı araştırmacılar bu tipteki kılıçların tarihlendirmesini 11-12.yüzyıl olarak da vermektedir. Bk. Yotov, 2011, s.39-40.

faaliyetlerinin sonucu olabileceği yönündedir. Ancak bu bölgede Bizans'ın diğer topraklarına oranla daha az sayıda askeri faaliyet bulunması, kılıcın ait olduğu döneme dair yorum yapmayı zorlaştırmaktadır. (Androshchuk & Köroğlu, 2016, s.231-232) Androshchuk ve Köroğlu'na göre kılıç muhtemelen 10. yüzyıl ortasına tarihlenmekle birlikte, Bizans'ın Adana ve Tarsus çevresindeki 963 – 965 yılları arasındaki askeri faaliyetleri sırasında Yumuktepe'ye gelmiş olma ihtimali olabilir. Diğer bir kılıç (Resim 23) ise 2018 yılında Patara kazısında bulunmuştur. 9. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasında tarihlenen ve uzunluğu 43, 2 cm olan kılıç, Yumuktepe'deki kılıçtan sonra Anadolu'daki Vareg varlığına işaret eden diğer bir bulgu olarak kabul edilmektedir. (Şahin, 2018, s.50) Söz konusu iki kılıcında buldukları yerler ile olan bağlantıları tartışmalıdır. Ticaret, savaş, miras gibi çok çeşitli yollar ile Patara ve Yumuktepe'ye gelmiş olabileceği gibi kılıçlar doğrudan Vareg muhafızlarından ziyade Norman¹⁴⁹ ya da Rus askerlerini işaret edebileceği (Şahin, 2018, s.51-52) de düşünülmektedir. Anadolu'daki İskandinav varlığı, diğer bir deyişle Vareg varlığı hakkında bilgilerimiz ve arkeolojik verimiz oldukça sınırlı. Ancak özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu başta olmak üzere, Vareglerin yer aldığını öğrendiğimiz tüm *themalar* ve savaş alanlarına yakın bölgeler Varegler ile ilgili potansiyel veriyi barındırıyor olabilir. Bu açıdan bu bölgede devam eden ya da yapılacak kazılarda Anadolu'daki Vareg varlığına ışık tutacak buluntular gün yüzüne çıkabilir.

---

¹⁴⁹ Normanlar, İskandinav veya daha bilinen adıyla Viking gruplarının Fransa'nın kuzeyine bugünkü adıyla Normandiya'ya yerleşen koluna verilen isim. 10. yüzyılda ünlü İskandinav lider Rollo'dan (doğ. yak. 860 – öl. yak. 932) sonra birçok İskandinav grup bölgeye gelmiştir. 1066 yılında Hardrada'nın Stanford Köprüsü'nde öldürülmesinden üç gün sonra İngiltere Normanlar tarafından işgal edilmiş, bu olay tarihe Hasting Savaşı olarak geçmiştir. Robert Crispin (doğ.? – öl. 1073), Roussel de Bailleul (doğ.? – öl. 1078) gibi birçok Norman çeşitli sebeplerle Bizans topraklarında bulunmuştur. Örneğin Norman liderler arasında Robert Guiskard'ın (doğ. yak.1015 – öl. 1085) oğlu I. Bohemond (doğ. 1050-58 – öl. 1109) ilk Haçlı seferi ile Anadolu'ya gelmiş, Antakya'yı ele geçirmiştir. Diğer yandan özellikle 11. yüzyılda birçok Norman askerinin Bizans ordusunda paralı asker olarak yer aldıkları kaynaklardan öğrenilmektedir. Söz konusu kılıçların Normanlar ile bir ilgisi olup olmadığı da başlı başına bir araştırma konusunu teşkil etmektedir. Normanların İngiltere'deki faaliyetleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. Black, 2020, s. 91-106, Bizans'taki Normanlar ile için bk. Aliyazıcıoğlu, 2018, s.1-19.

Vareg varlığına ışık tutan en eşsiz kültür izlerinden birini de Aya Sofya’da yer alan bazı grafitilerdir. Bunlardan en bilineni Ayasofya’da güney galeride yer alan parapet üzerine kazınan runik harflerdir. Kadim İskandinav dilinde erken dönem ve geç dönem olmak üzere iki ana futhark¹⁵⁰ kullanılmakta ve eski ve yeni olmak üzere iki ana futhark olduğu kabul edilmektedir. (Byock, 2013, s.20) Kadim İskandinav dilinde, runik harfler rün taşlarından, çeşitli tıslımlara kadar birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Ayasofya’da yer alan runik harfler 16 harften oluşan yeni futhark ile uyum göstermekte ve rünlerin yer aldığı mermer zarar görmüş olmasına rağmen “Halfdan/Halvdan” ismi okunabilmektedir. (Svårdström, 1970, s.248) James E. Knirk, Ayasofya’daki bu rünleri, en tipik cümlelerinden biri olan “... bu rünler oydu/kazıdı” olarak okumak gerektiğini vurgulamaktadır. (Knirk, 1999, s.26) İmparatorluğun başkentindeki İskandinav varlığına işaret ettiği düşünülen diğer izler ise yine Ayasofya’da yer alan 4 ayrı grafitidir. (Thomov, 2014, s.168) Bunlardan gemi hatlarının en belirgin olanı güney galeri kuzeybatı sütununda yer alan ve Thomas Thomov tarafından savaş gemisini yansıttığı öne sürülen gemi grafitisidir. (Thomov, 2014, s.172-173) Söz konusu grafiti ünlü Oseberg gemisi ile paralel bir şekilde ejderha başı ayrıntısına sahiptir. (Resim 24.) Sütunun diğer tarafında hatları ilki kadar belirgin olmasa da bir başka grafiti daha yer almaktadır. Gemiye yansıttığı düşünülen diğer iki grafitiden biri kuzey galerinin sonunda batıda ve bir diğeri de güney galerinin batı duvarında yer almaktadır. (Thomov, 2014, s.178-182) Grafitiler ve rünlerin mahiyeti hakkında birçok farklı yorum yapılabilir. Örneğin uzun törenler sırasında Varegler tarafından kazınmış olabilir. Diğer yandan ülkesinden çok uzakta bir İskandinav için Ayasofya gibi görkemli bir yapıda bulunduğunu göstermenin ve tarihe iz bırakarak “ben buradaydım” demenin bir ifadesini yansıtıyor olabilir. Her halükârda grafiti ve rünler Konstantinopolis’teki İskandinav ziyaretçi ve askerlerin izlerini taşıyor oluşu, Vareg kültür izlerine dair ipuçları sunmakta ve bu alanda yapılacak çalışmalar için yön gösterici niteliktedir.

---

¹⁵⁰ Futhark, Cermen topluluklarının yaklaşık olarak 3. Yüzyıl ile 16. Yüzyıla kadar kullandığı runik alfabenin diğer adı. Eski futhark (ing. Elder futhark) yerini 8. yüzyılda yeni futharka (ing. younger futhark) bırakmaya başladığı kabul edilmektedir. (Byock, 2013, s.20)

İskandinavların doğuya uzana uzak diyarlara yaptıkları sefer ve yolculuklara dair ibarelere yer veren ve bu alanda en sık kullanılan materyallerden biri de rün taşlarıdır. İskandinavların Doğu'ya olan yolculuklarına değinen en bilindik rün taşları İsveç'in Uppsala ilinde yer almaktadır.¹⁵¹ Burada yer alan çok sayıda rün taşında Bizans'a ya da Doğu'ya yönelik ifadeler yer almaktadır. Rün taşlarının bir kısmı zaman içinde zarar görse de Serkland, Doğu gibi yer yer bildiren ifadelerin büyük kısmı okunabilir durumdadır. Rünlerde çoğunlukla Bizans topraklarını ifade ettiği düşünülen *Grikkland* ve *Grikkium* gibi ifadeler yer verilmektedir. (Jansson, 1962, s.19) İsveç'in Uppsala ilinde Doğu'ya olan yolculuklardan ve Vareglerden bahseden birçok rün taşı bulunmaktadır. Örneğin Ragnvaldr ailesinin hatırasına diktiğini belirttiği rün taşında şu ifadelere yer verilmiştir:

“Ragnvaldr Eið'de ölen annesi Ónæmr kızı Fastvé hatırasına bu rünleri kazıttı. Tanrı ruhuna merhamet eylesin. Ragnvaldr rünleri kazıttığını Bizans'taydı, maiyetin (muhafızların?) kumandanıydı.” (U 112)

Diğer yandan ismini başka U 140 isimli ründe gördüğümüz Jarlabanki'nin evinden çok uzakta bir yerde hayatını kaybettiğini öğrenmekteyiz:

“Jarlabanki ... eceli onu Yunanistan'da¹⁵² buldu.” (U 140)

Jarlabanki'nin savaşta mı yoksa bir yolculuk esnasında mı Bizans'ta hayatını kaybettiğini öğrenemiyoruz. Bu şekilde ikilemde kaldığımız çok sayıda rün taşı bulunmaktadır:

“Thegn ve Gautdjarfr(?) ve Sunnhvatr(?) ve Thórufr, bu taşı babaları Tóki hatırasına diktiler. Yurt dışında, Bizans'ta vefat etti. Tanrı ruhuna merhamet eylesin” (U 201)

---

¹⁵² Kelimenin eski Nors dilindeki aslı *Grikkium* olarak geçmektedir. Yunanistan/Rum olarak çevrilen bu kelimenin Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını işaret ettiği düşünülmektedir.

“Ástríðr, Kudüs’e saldıran ve Bizans’ta ölen kocası Eysteinn hatırasına bu taşları diktirdi.” (U 136)

Diğer yandan doğrudan Doğu’ya özellikle de Bizans’taki askeri faaliyetlere dair ifadelere de yer verilmektedir:

“Ragnvaldr Eið’de ölen annesi Ónæmr kızı Fastvé hatırasına bu rünleri kazıttı. Tanrı ruhuna merhamet eylesin. Ragnvaldr rünleri kazıtmıştı (O – Ragnvaldr y.n.) Yunanistan’daydı (Bizans y.n.)...maiyetin (muhafızların?) kumandanıydı.” (U 112)

U 112’de okuduğumuz bu ifadeler bize Ragnvaldr’ın (Rögnvaldr) Harald Hardarada ile paralel bir görevde Bizans ordusunda yer aldığını göstermektedir. Ragnvaldr’ın Vareg muhafızlarında yer aldığı, birliğe komutanlık yaptığı burada yer alan ifadelerde görülebiliyor. Rün taşları yukarıdaki tüm örneklerde görülebileceği üzere hatıraya ve anmaya yönelik cümlelere yer vermektedir. Bu sebeple U 112, Bizans’ta bulunmanın İskandinav kültüründeki önemine dair ipucu vermektedir. Sö 65 isimli rün taşında yer alan ifadeler ise bir başka Vareg askerini işaret etmektedir:

“Inga bu taşı Óleifr anısına dikti, onun ... O kılıcını doğuya sürdü ve eceli onu Lombard ülkesinde buldu.” (Sö 65)

Ründeki ifadelerle göre Óleifr Vareg muhafızlarına mensuptu ve imparatorluğun İtalya’daki seferleri sırasında hayatını kaybetmişti. Benzer bir ifadeye Uppsala bölgesinde yer alan Täby Kilise’sinde yer alan U 133 isimli rün taşında da rastlanmaktadır:

“Guðlaug taşları oğlu Holmi’nin ve kendinin hatırasına diktirdi. Oğlu Lombardiya’da ölmüştü.” (U 133)

İskandinavların Doğu'ya uzanan hikayelerinde en bilinen örneklerden birinin Yngvar olduğundan bir önceki bölümde bahsetmiştik. Yngvar'ın (Ingvar)ve beraberinde götürdüğü adamlarının Bizans'a uzanan yolculuklarına değinen bu rün grubu aynı zamanda Yngvar (Ingvar) Rünleri olarak da adlandırılmaktadır. İsveç'in Södermanland ilinde yer alan Sö 279 isimli rün taşında şu ibareleri okumaktayız:

“Ei-... taş kesildi... Eimundr's oğlu... güneyde Serkland'da”¹⁵³ (Sö 279)

Burada yer alan Eymund'un oğlu ifadesi ile *Serkland*'da öldüğü bilgisi, birçok araştırmacı tarafından *Yngvarr saga*' da yer alan hikayenin bir parçası olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Södermanland'da Yngvar'ın yanı sıra beraberinde götürdüğü askerleri işaret eden bir dizi rün taşı da yer almaktadır:

“-vé anıtı Ulfr'ın kardeşi ... adına dikti. Onlar, Serkland'da Ingvar ile birlikte .... doğuda...” (Sö 281)

“...ve Ingibjörg ... .. hatırasına dikti ... Ingvarr'ın adamları arasında olmayacak ...” (Sö 277)

“Bergviðr/Barkviðr ve Helga, bu taşı oğulları Ulfr hatırasına diktiler. Ölüm onu ve Ingvarr'ı birlikte buldu. Tanrı Ulfr'un ruhuna merhamet eylesin.” (Sö 9)

---

¹⁵³ Von Friesen buradaki ifadeleri şu şekilde tamamlamıştır: “Ei[rıkr bu] taşı Eymund'[r]un oğulları [Ingvar ve Haraldr] için dikmişti [Onlar öldü] Serkland'da güneyde” (Blöndal, 2007, s.227)

“Hróðleifr bu taşi babası Skarfr hatırasına dikti. Ingvarr ile birlikte seyahat etmişti.” (Sö 107)

Yngvar’a atıf yapan 20’yi aşkın rün taşi olmakla birlikte aralarında Sö 131 Yngvar’ın kardeşinden bahsetmesi açısından dikkat çekmektedir:

“Spjóti (ve) Halfdan, bu taşi kardeşleri Skarði hatırasına diktiler. Buradan doğuya Ingvarr ile birlikte seyahat etmişti. Eyvindr’in oğlu Serkland’da yatar.” (Sö 131)

Varegleri özellikle de Harald Hardrada’yı işaret ettiği düşünölen bazı rünik harfler, Pire (Piraeus) Aslanı’nın (Resim 25) üzerinde yer almaktadır. 1688 yılında Pire Limanı’ndan Venedik’e getirilen aslanın sağ ve sol yanında yer alan rünikler bize oldukça ilginç ve bir o kadar da eşsiz bir hikâye anlatmaktadır. Varegleri özellikle de Harald Hardrada’yı işaret ettiği düşünölen bazı rünler, Pire (Piraeus) Aslanı’nın üzerinde yer almaktadır. 1688 yılında Atina’dan Venedik’e getirilen aslanın sağ ve sol yanında yer alan rün harfleri oldukça ilginç ve bir o kadar da eşsiz bir hikâye anlatmaktadır. Aslanın varlığından bahseden en erken tarihli kaynak *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* olarak kabul edilmekte ve Evliya Çelebi aslan ile ilgili şu ifadelere yer vermektedir:

“(Atina) Kentinin güney yönünde iki saatlik uzaklıkta Akdeniz sahilinin bir körfezi sonunda, Okyanus ve Ummanların ve lanetlenmiş denizlerin denizcileri ve gemicileri arasında çok iyi bilinen Ejder Limanı vardır. Bu limanın kenarındaki iskele başındaki büyük hanın dibinde iki adam boyu kadar yükseklikte beyaz mermerden yapılmış, kaide üzerine oturmuş ve ağzını güneydeki denize açmış bir aslan heykeli vardır. Heykeltraş öyle benzersiz bir biçimde canlandırmış ki, bu denli dünya sanatçıları bir araya gelse, her çeşit gereçlerini kullansalar ona denk bir yapıt meydana getirmeleri olanaksızdır. Bu aslan heykelinin başı hamam kubbesi kadar olup, ön ayaklarını deniz kenarına dayayıp, arkası üzerine çömelip sanki denizdeki gemileri seyredencesine oturuyor. Bir ejderha gibi heybetli ve acayip kocaman bir aslan heykeli olduğu için bu limana Ejder Limanı derler. Bu da harika ve eşsiz bir eserdir.” (Jarring, 1978, s. 777-778; Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 263-264)

Evliya Çelebi aslanı oldukça ayrıntılı bir şekilde incelemiş olduğunu söylemesine rağmen, aslanın üzerinde yer alan runiklerden bahsetmemiş olması ilginçtir. Rün harflerini Yunanca zannetmiş, bahsetmeye değer bulmamış ya da fark edilemeyeceği kadar zarar görmüş olması muhtemeldir. Aslanın her iki tarafında yer alan rünik yazılar 11.yüzyıla tarihlendiği ve sol yanında yer alan yazıların diğerlerine nazaran daha eski olduğu düşünülmektedir. (Snaedal, 2016, s. 189) Aslan'ın sağ yüzünde şu ifadeler yer almaktadır:

“Asmund bu rünleri Harold Hafi'nin (veya Uzun Harold) talebi üzerine As/jeir, Thorleif, Thord ve Ivar ile birlikte kazıdı; lakin Yunanlar bunu değerlendirdi ve yasakladı.”¹⁵⁴ (Gibson, 1859, s. 130)

Burada yer alan Harold Hafi ifadesi, birçok araştırmacı tarafından ünlü Norveç kralı Hardrada'yı ve onun Bizans'taki faaliyetlerini gösterdiği şekilde yorumlanmaktadır. Diğer yandan sol yüzünden şu ifadeler yer almaktadır:

“Hakon ile Ulf ve Asmitnd ve Orn bu limanı ele geçirdi. Bu adamlar ve Harold Hafi, Yunan halkının başkaldırısı üzerine onlara büyük bir bedel ödetti. Dalk uzak diyarlarda esir tutuluyor. Egil, Ragnar ile birlikte Romanya'da ve Ermenistan'da bir sefere çıktı.” (Gibson, 1859, s.129)

Yukarıda askeri zafer ve faaliyetlerini öğrendiğimiz bu savaşçılar, şüphesiz Vareg muhafızlarının bir parçasıydılar. Muhtemelen Vareglerin sayıca yoğun olarak yer aldığı Güney İtalya seferleri sırasında bu yazıların Aslan'ın üzerine kazanmış olma olasılığı çok yüksektir. Diğer yandan İskandinavya dışında yer alan ve doğuyu ve Bizans'ı işaret eden nadir rünlerden olması Pire Aslanı'nı daha da eşsiz kılmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi birçok ründe yer alan uzak diyarlara dair ibarelerin hepsi bize Vareg askerlerini göstermiyor olabilir. Savaşçı olduğu kadar tüccarlığı ile de ünlü olan bu halkın bir kısmı,

---

¹⁵⁴ Aslanın üzerinde yer alan rüniklerin nasıl çevrilmesi gerektiği hala modern çalışmaları ilgilendiren bir meseledir. Bu sebeple söz konusu rüniklerin birden fazla çevirisi bulunmaktadır. Burada yer alan çeviri A. Craig Gibson'un çalışması baz alınarak Türkçeye çevrilmiştir.

yeni ürünler, pazarlar hatta sadece macera için imparatorluk topraklarına gelmiştir. Doğu'daki faaliyetleri sırasında ölenlerin aileleri ya da arkadaşları onların hatırasına bu taşları dikmiş bazen bizzat Doğu'ya gidip gelenler kendi adlarına bu taşları dikmişlerdir. Sagaların ve rünlerin içerdiği güvenilir olmayan abartılı anlatımlar ve ifadeler bir kenara konularak değerlendirildiğinde, imparatorluk topraklarına gelen İskandinavlar ile ilgili hem bir delil hem de bilgi kaynağı olduğu görülmektedir. Rünlerde yer alan ve “Bizans’a Giden Yolda” uzun ve tehlikeli bir yolculuğa çıkmış bu halkın üyelerine dair bilgi veren bu taşlar, ilerde başta Konstantinopolis olmak üzere imparatorluk topraklarına gelmiş Kuzeyli misafirler ile ilgili yapılacak çalışmalarda zengin bir kaynak vazifesi göreceğine inanmaktayız.

SONUÇ

Bu tezin ilk adımları 2015 yılında Orta Çağ İskandinav kültürü ve Büyük Alfred öncesi İskandinav istilalarına dair yapılan araştırmalar ile atılmıştır. Araştırma süresince birçok farklı saga incelenmiş ancak hiçbiri bu tezin şekillenmesinde *Heimskringla* kadar etkili olmamıştır. *Heimskringla*'da yer alan Aziz Olaf ve Harald Hardrada ile olan bölümleri bu tezin araştırma sorularını şekillendiren kaynaklardan biri olmuştur. Viking Çağı boyunca birçok ünlü İskandinav lider çeşitli devletlerde paralı asker olarak yer almıştır. Ancak Harald Hardrada'nın Bizans'a gelerek Vareglerin komutanı olması birçok açıdan Viking Çağı'nın en ilgi çekici olaylarından biridir. Bu konu Viking Çağı ile ilgilenen birçok araştırmacının iyi bildiği bir konu olmasına rağmen literatürde Batı Avrupa'daki Viking hareketleri kadar ilgi çekmediği söylenebilir. Tez kapsamında açıklamaya çalıştığımız Doğu'daki İskandinav kavimlerinin Rus Devlet tarihi ile yakından ilgili olması bu durumun oluşmasında pay sahibidir. Diğer yandan Batı Avrupa'daki İskandinav akınları ve faaliyetleri ile ilgili çok daha fazla kayıt bulunmaktadır. Bu da söz konusu coğrafyadaki Viking araştırmalarının çok daha çeşitli olmasına imkân tanımaktadır. Sagaları bir yana koyarsak, İskandinav halklarının Bizans topraklarındaki varlıkları ile ilgili sınırlı kaynak olduğu ön yargısı ile bu çalışmaya başladığımızı itiraf etmek gerekmektedir. Ancak tez sürecinde Bizans kaynakları, rün taşları ve özellikle de arkeolojik buluntular Bizans'taki İskandinav varlığını açıklamada oldukça zengin bilgiler içerdiğini göstermiştir. Ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalar son derece sınırlıdır. Bizans ordusundaki paralı askerlik hakkında yapılmış çalışmalarda genellikle Vareglere yalnızca isim olarak yer verilmiştir. Bu sebeple bu çalışma Vareglerin İskandinavya'da nasıl algılandığı ile ilgili ayrıntılı bilgilere yer veren sagalar, Rus ve Bizans kronikleri, arkeolojik buluntular ve rün taşları etrafında şekillenmiştir.

Bu alanda çalışmanın en temel sorunlarından biri üç farklı coğrafyanın da temel kaynaklarını inceleyerek, mit ve hakikat arasında bilimsel sınırlar içinde bir çalışma ortaya koymanın zorluğudur. Sagalar ve rün taşları haricinde dönem kaynaklarının büyük kısmında farklı isimler ile anılan İskandinav grupları hakkında yorumlar yapmak, Rus, Vereg, İskit ve Kuzey Frankları gibi birçok farklı isimle anılan bir topluluk ve askeri sınıf hakkında yorumlar yapmak son derece dikkat ve özen gösteren bir çalışma istemektedir. Bu sebeple bu çalışma kapsamında, birçok farklı alan ve disiplinden yardım alınmıştır. Rurik ve ilk Rus Prenslüklerinin kuruluşundan 11. yüzyılın sonuna kadar gerek Rus *Druzhina*'sında gerekse Vereg muhafızlarının arasında Slavların, Frankların ve birçok farklı etnisiteden askerin yer aldığını görmekteyiz. Birçok modern araştırma Rus coğrafyası üzerinden Bizans ile kurulan ilişkiler sonucunda oluşturulmuş olan bu askeri sınıfın, kısa bir süre içinde Bizans ordusunda içerisinde “asimile” olduğunu varsaymaya meyilli olduğu görülmektedir. Ancak özellikle 11. yüzyılda Konstantinopolis’e doğrudan İskandinavya’dan gelen askerler söz konusu varsayımın tekrar düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Harald Hardrada’nın beraberinde getirdiği askerlerinin hem Bizans’ta hem de İskandinavya’da kazandığı şöhret dönem kaynaklarından okunmaktadır. Özellikle burada kazandığı servet ile Norveç tahtını bir nevi satın almasında etkili olmuştur. Statü sahibi olmak isteyen, çeşitli nedenlerle zenginlik peşinde koşan ya da sadece macera olsun diye Bizans’a gelen birçok askerin bu tarihten sonra doğuya uzanan yollara düşmesi tesadüf değildir. Veregler imparatorun kendisine bağlıydı ve bizzat ona “sadakat yemini” etmekteydi. Bu durumda imparator öldüğünde ya da değiştiğinde ülkelerine dönme hakları vardı. Bu da asimilasyon hakkındaki yorumları tekrar düşünmemiz gerektiğini bir kez daha göstermektedir. Diğer yandan İskandinav toplumunda uzak diyarlarda şöhret sahibi olarak memleketine dönmek, elde ettiği zenginlikle asker ve toprak sahibi olmak Viking kültürünün bilindik motiflerinden biridir. Orta Çağ’ın en zengin devletlerinden birinde, hakkında çok sayıda hikâye duydukları bir askeri sınıfın parçası olmak ya da sadece paralı asker olmak için uzun bir yolculuğa çıkmayı göze aldıklarını görmekteyiz. Miklagarth’ta bulunmak, Bizans ordusunda yer almak şüphesiz ki Orta Çağ İskandinav toplumu için önemli bir hadisedir. 11. yüzyılda Vereg muhafızlarının içinde farklı etnisiteden askerler olduğunu kabul etmekle birlikte çekirdek yapısının İskandinav

askerlerden oluşmaktaydı. 12. yüzyıldan sonra İskandinav akınlarının durması, Hristiyanlık inancının İskandinav toplumlarında tamamen yayılması ile “uzak diyarlara” yaptıkları yolculuklarda da Viking Çağı’na kıyasla bir azalma görülmektedir. Bu durum Vareg muhafızlarını da etkilemiş Bizans ordusundaki isimleri devam etse de farklı etnisiteye mensup askerlerin giderek bu muhafız alayında daha fazla yer almıştır. Diğer yandan rün taşları başta olmak üzere İskandinav kaynakları, yalnızca Vareglere katılmak için değil çeşitli sebepler de bazı İskandinavların bireysel ya da grup olarak imparatorluk topraklarına geldiklerini göstermektedir. Modern araştırmacıların çoğu Varegleri tanımlarken “imparatorluğun elit muhafızları” ifadesini kullanmaktadır. Bu tanımın kullanılmasında onların sarayda ve savaşta doğrudan imparatorun yanında yer almaları etki olmuştur. Diğer yandan imparatorun katıldığı başta Aya Sofya olmak üzere tüm önemli dini törenlerde yer almalarının da bu ifadenin kullanılmasında etkisi olduğu görülmektedir. Özellikle Ayasofya’daki grafiti ve rünler, Konstantinopolis’teki İskandinav varlığı ile ilgili önemli kanıtlar sunmaktadır. Hizmet ettikleri süre boyunca bazı sorunlara yol açıklarını bilsek de bir şekilde şöhretlerini korumayı başara bu yetenekli askerler, başta Anna Komnena olmak üzere birçok kez sadakatleri ve savaşçı yetenekleri ile övülmüşlerdir. Elbette bu sadakatin bir kısmı Bryennios örneğinde de olduğu gibi imparatorluğun düzenli ve yüksek ödemelerine de bağlıydı. Ancak yine de imparatorluk ordusunda bulunan diğer paralı askerlerden son derece farklı bir noktada yer aldıkları görülmektedir. Oldukça büyük bir coğrafyayı kapsayan ilişkiler ağında Bizans’ta yer almak, ordusunun bir parçası olmanın Orta Çağ İskandinav kültürü için bir ayrıcalık olduğu dönem kaynakları ve rün taşlarından görülmektedir. İskandinav savaşçıları ülkelerinden Bizans’a doğru uzun ve bir o kadar da zorlu bir yolculuğa çıkmaya iten motivasyon şüphesiz, Bizans’ın ganimete, ölümsüzlük ile eş değer tutulan şöhrete ve belki de biraz da maceraya açılan kapılarıydı. Bilhassa Hardrada’nın Bizans’a gelerek Vareg muhafızının başına geçmesi ile söz konusu askerlerin sayısında bir artış olduğu ya da en azından rünlerde ve sagalarda bu kişilere dair ibarelerde artış olduğu görülmektedir. Bu durumda Hardrada’nın İskandinavya’da artan ünü, kazandığı ganimetlere dair hikayeleri İskandinav halklar arasında etkili olmuş olabilir. Konstantinopolis Orta Çağ’ın en görkemli şehirlerinden biriydi. Şehrin güzelliğine, zenginliğine dair hikayelerin şehrin kuzeyli

misafirlerini kendine çekmede oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Diğer yandan kaynaklar bize İskandinavya ile Bizans İmparatorluğu arasında yalnızca askeri bir hareketlilik olmadığını göstermiştir. Ticaretin yanı sıra, hac veya yalnızca seyahat amacıyla imparatorluk topraklarına yolu düşen birçok İskandinav olduğu da aşikardır. Bu da başta Anadolu olmak üzere çeşitli sebeplerle Bizans İmparatorluğu'nda bulunmuş ya da bu topraklardan geçmiş olan İskandinav grupları ile ilgili yapılacak çok araştırma olduğunu göstermektedir. Tez kapsamında İskandinavya, Doğu Avrupa ve Bizans coğrafyalarını baz alarak belli başlı su yollarına, ticaret ağlarına değinmeye çalıştık. Ancak söz konusu coğrafyalarda bulunan arkeolojik veriler özellikle ticaret ile ilgili yapılacak olan birçok yeni araştırmanın çıkış noktası olabilir. Balkanlar ve Rus coğrafyasında İskandinav varlığına dair birçok iz bulmak mümkündür. Ancak Anadolu için aynısını söylemek ne yazık ki mümkün değildir. İskandinav ülkelerinde başta ticaret olmak üzere birçok farklı yolla bu coğrafyaya gelen Bizans sikkesi, gümüşü ve haçı bulunmaktadır. Anadolu'da devam eden Bizans dönemi kazılarının Anadolu'daki İskandinav varlığına ışık tutabileceğine inanmaktayız. Özellikle kaynaklardan Vareglerin yer aldığı *themalar* ve savaştıkları bölgelerde yapılacak olan kazılarda bu yönde buluntulara rastlanması muhtemeldir. Bizans'taki İskandinav varlığına ilişkin ipuçlarına rastlayabileceğimize inanmaktayız. Bizans ile İskandinav halkların ticari ve askeri ilişkilerinin yanında son derece önemli olan dini bir ilişki de söz konusuydu. Son yıllarda İldar H. Garipzanov gibi bazı araştırmacıların da değindiği üzere, İskandinav halklarının Doğu Kilisesi ile olan bağları hakkında yapılmış çok az çalışma yer almaktadır. Çoğunlukla kendisini Katolik Avrupa ile ilişkilendiren İskandinav ülkelerinin Ortodoksluk ile olan bağları son derece ilginç bir araştırma konusu olabilir. İmparatorluk topraklarının komşuları ile ilgili yapılmış olan birçok araştırmaya rağmen Bizans'ın Avrupa ile olan ilişkileri hakkında hala yapılacak çok çalışma olduğuna inanmaktayız. Bu çalışma ile Anadolu'daki İskandinav varlığına dikkat çekmek, Türkiye'deki Bizans tarihi çalışmalarında bu alandaki boşluğu dolduracak bir çalışma ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın Bizans'ın oldukça büyük bir etkileşim coğrafyası üzerindeki konumu, Vareglerin İskandinav kaynaklarındaki yeri ve Anadolu'daki varlıklarına dair modern literatüre önemli bir katkı sağlayacağına inanmaktayız.

KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

Adam of Bremen. (1959). *History of The Archbishops of Hamburg-Bremen*. (F. J. Tschan, Ed.)

New York: Columbia University Press.

Ágrip af Nóregskonungasögum. (2008). (Faulkes, A., & Perkins, R. Ed.). Exeter: Short Run

Press Limited.

Anna Komnena. (2000). *The Alexiad*. (E. A. Dawes, Çev.) Cambridge, Ontario: In parentheses

Publications.

Evliya Çelebi. (1928). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.

Georgios Akropolites. (2008). *Vekayiname*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Georgius Cedrenus. (1839). *Historiarum Ope*. (I. Bekker, Ed.) Bonn.

Г. Г. Литаврина. (1972). *Советы и рассказы Кекавмена: Сочинение византийского*

полководца IX века. Москва: Наука.

Grettis saga. (2018). *Collected Norse Sagas* içinde (s. 3580-4009). Delphi Classic. Hasting,

East Sussex: Delphi Publishing.

- İbnü'l-Esir. (1987). *El-Kâmil Fi't Tarih* (Cilt IX). (M. Tulum, Ed., & A. Özaydın, Çev.) İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbn Fadlan. (2010). *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. (R. Şeşen, Çev.) İstanbul: Yeditepe.
- İbn Fadlan and the Land of Darkness: Arab Travellers in the Far North*. (2012). (P. Lunde, & C. Stone, Çev.) Penguin Books.
- Mikhael Attaleiates. (2008). *Tarih*. (B. Umar, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Nikephoros Patriarch of Constantinople. (1990). *Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History*. (C. Mango, Çev.) Washington D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Liudprand of Cremona. (2007). *The Complete Works of Liudprand of Cremona*. (Çev.) The Catholic University of America Press.
- Leo the Deacon. (2005). *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*. (A. M. Talbot, & D. F. Sullivan, Çev.) Washington D.C. : Dumbarton Oaks Research Library and Collection .
- Sverris Saga*. (2018). *Collected Norse Sagas içinde* (s. 12-422). Delphi Classic. Hasting, East Sussex: Delphi Publishing.
- Landnámabók: The Book of Settlements*. (2006). (H. Pálsson, & P. Edwards, Çev.) Manibota: University of Manibota Press.

- Laxdaela Saga*. (1999). (M. A. Press, Çev.) Cambridge, Ontario: In Parentheses Publications.
- Mesudi. (2004). *Müruc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*. (D. A. Batur, Çev.) İstanbul: Selenge.
- İbn Hurdazbih (2019). *Yollar ve Ülkeler Kitabı*. (M. Ağarı, Çev.) İstanbul: Ayışığıkitapları.
- John Skylitzes. (2010). *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*. (J. Wortley, Çev.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Kartlis Tskhovreba, *The History of Georgia*. (2014). Jones, S. (Ed.) Tblisi: Artanuji Publishing.
- Konstantins Porphrogenitus. (2020). *De Administrando Imperio*. (İ. Aslan, Çev.) İstanbul: Post.
- Michel le Syrien. (1901). *Chronique de Michel le Syrien (Cilt II)*. (J. B. Chabot, Çev.) Paris: Ernest Leroux.
- Mikhail Psellos. (2014). *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*. (I. Demirkent, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Morkinskinna: The Earliest Icelandic Chronicle of the Norwegian Kings (1030-1157)*. (2012). (T. M. Andersson, & K. E. Gade, Çev.) Ithaca ve London: Cornell University Press.
- Njal's Saga*. (2001). (R. Cook, Çev.) New York: Penguin Books.
- Photius. (1958). *The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople*. (C. Mango, Çev.) Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Saxo Grammaticus: Gesta Danorum* .(2015). *The History of the Danes*. Friis-Jensen, K. (Ed.) (P. Fisher, Çev.) Oxford: Clarendon Press.
- Snorri Sturluson. (2011). *Heimskringla: History of the Kings of Norway*. (L. M. Hollander, Çev.) Austin: University of Texas Press.
- Snorri Sturluson. (2018). *Nesir Edda Viking Mitolojisi*. (S. Özkan, Çev.) İstanbul: Yeditepe.
- Snorri Sturluson. (2019). *Heimskringla: Tanrılardan Krallara Vikingler*. (S. Özkan, Çev.) İstanbul: Yeditepe.
- Stepanos Asoghik de Taron. (1917). *Histoire Universelle*. (Cilt III. II. b.) (F. Macler, Ed.) Paris.
- The Anglo-Saxon Chronicle*. (1961). Whitelock, D., Douglas, D. C., & Tucker, S. I. (Ed.). London: Eyre and Spottiswoode.
- The Annals of St-Bertin*. (1991). (J. L. Nelson, Çev.) Manchester: Manchester University Press.
- The Chronicle of Novgorod*. (1914). (R. Michell, & Nevill Forbes, Çev.) London: Offices Of The Society.
- The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor: Church and War in the Late Antiquity*. (2011) Greatrex, G. (Ed.). (Cilt Translated Texts for Historians). (R. R. Phenix, & C. B. Horn, Çev.) Liverpool: Liverpool University Press.
- The Russian Primary Chronicle Laurentian Text*. (S. H. Cross, & O. P. Sherbowitz-Wetzor, Çev.) Cambridge, Massachusetts: The Medieval Academy of America.

The Saga of Icelanders. (2000). Kellogg, R., & Smiley, J. (Ed.). (*Penguin Classics Deluxe Edition*). New York: Penguin Classics.

Vikings in Russia: Yngvar's saga and Eymund's saga. (1989). (Pálsson, H., & Edwards, P. Çev.) Edinburg: Polygon .

Vinland Sagaları. (1996). (K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.

Yahya d'Antioche. (1925-32). *Histoire de Yahya-Ibn-sa'Id d'Antioche, Continueur de Sa'id-Ibn-Bitriq* (Cilt II). (A. Vasiliev , & I. Kratchkowsky, Çev.) Paris.

William of Corvey. (2014). *Res Gestae Saxonicae (Deeds of the Saxons)*. (B. S. Bachrach, & D. Bachrach, Çev.) Catholic University America Press.

MODERN KAYNAKLAR

Aliyazıcıoğlu, Z. İ. (2018, Şubat 1). XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri. *History Journal International Journal of History*, 10(1), s. 1-19.

Ambrosiani, B. (2015). Birka. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 125-133). İstanbul: Alfa.

Androschuck, F. (2013). Vikings in the East: Essays on Contacts along the Road to Byzantium (800-1100). L. Bjerg, J. H. Lind, & S. M. Sindbaek (Ed.) *From Goths to*

Varangians (Black Sea Studies): Communication & Cultural Exchange Between the Baltic & the Black Sea içinde (s. 147-193). Aarhus: Aarhus University Press.

Androshchuk, F. (2015). Vikingler Doğuda. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 653-685). İstanbul: Alfa.

Androshchuk, F. (2016). What does material evidence tell us about contacts between Byzantium and the Viking world c. 800-1000? . F. Androshchuk, J. Shepard, & M. White (Ed.) *Byzantium and the Viking World* içinde (s. 91-117). Uppsala: Uppsala Universitet.

Androshchuk, F., & Köroğlu, G. (2016). A Viking sword-bearing resident of southern Asia Minor? F. Androshchuk, J. Shepard, & M. White (Ed.) *Byzantium and the Viking World* içinde (s. 215-241). Uppsala: Uppsala Universitet.

Arnold, B., & Wicker, N. L. (2001). *Gender and the Archaeology of Death (Gender and Archaeology)*. Stockholm: AltaMira Press.

Barker, E. (1995). *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşüncüsü*. (M. Tunçay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.

Barracough, E. R. (2016). *Beyond the Northlands: Viking Voyages and the Old Norse Sagas*. Oxford: Oxford University Press.

Bill, J. (2015). Viking Gemileri ve Deniz. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 214-227). İstanbul: Alfa.

- Black, J. (2020). *İngiltere Tarihi*. (A. Yıldız Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Blöndal, S. (2007). *The Varangians of Byzantium*. (B. S. Benediz, Çev.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Brink, S. (2015). İskandinavya'nın Hristiyanlaşması ve İlk Kiliselerin Doğuşu. S. Brink, & N. Price (Dzl.) *Viking Dünyası içinde*(E. Kılıç, Çev., s. 777-787). İstanbul: Alfa.
- Byock, J. L. (2013) *Viking Language I Learn Old Norse, Runes and Icelandic Sagas*. Jules William Press.
- Campbell, J. (2017). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (S. Gürses, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Clements, J. (2015). *A Brief History of The Vikings The Last Pagans or The First Modern Europeans?* London: Robinson.
- Connor, C. L. (2011). *Bizans'ın Kadınları*. (B. Cezar, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Constantine Porphyrogenetos, C. (2012). *The Book of Ceremonies*. (A. Moffatt , & M. Tall, Çev.) Leiden, Boston: Brill.
- Crossley-Holland, K. (1980). *Norse Myths Gods of Vikings*. New York: Penguin Press.
- Crumlin-Pedersen, O. (2013). Viking warriors and the Byzantine Empire: was there a transfer of nautical technology? L. Bjerg, J. H. Lind, & S. M. Sindbaek (Ed.) *From Goths to Varangians (Black Sea Studies): Communication & Cultural Exchange Between the Baltic & the Black Sea içinde* (s. 295-317). Aarhus: Aarhus University Press.

- D'Amato, R. (2010). *The Varangian Guard 988-1453*. Oxford : Osprey Publishing.
- Decker, M. J. (2016). *Bizans Savaş Sanatı*. (A. T. Büyükonat, Çev.) Doruk.
- Detrez, R. (2006). *Historical Dictionary of Bulgaria*. Lanham, Maryland, Toronto ve Oxford: The Scarecrow Press.
- Dickens, M. (2010). The Three Scythian Brothers: an Extract from the Chronicle of Michael the Great. *Parole de l'Orient*, 35, s. 1-24.
- Duczko, W. (2004). *Viking Rus: Studies on the Presence of Scandinavian in Eastern Europe*. Leiden, Boston: Brill.
- Edgren, T. (2015). Finlandiya'da Viking Çağı. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası içinde* (E. Kılıç, Çev., s. 595-613). İstanbul: Alfa.
- Farmer, D. H. (2004). *The Oxford Dictionary of Saints*. Oxford: Oxford University Press.
- Franklin, S. (2010). Kievan Rus' (1015-1125). M. Perrie (Ed.) *The Cambridge History of Russia Volume I from Early Rus' to 1689 içinde* (s. 73-98). Cambridge: Cambridge University Press.
- Friðriksdóttir, J. (2013). *Women in Old Norse Literature: Bodies, Words, and Power (The New Middle Ages)*. New York: Palgrave Macmillan.
- Garipzanov, I. H., & Tolochko, O. (Ed.). (2011). *Early Christianity on the Way from the Varangians to the Greeks*. Kiev: Instytut istoriï Ukraïny NAN Ukraïny.

- Ghosh, S. (2011). *Kings' Sagas and Norwegian History: Problems and Perspectives*. Leiden ve Boston: Brill.
- Gibson, C. (1859). Runic Inscriptions: Anglo-Saxon and Scandinavia. Nisan 24, 2020 tarihinde <https://www.hslc.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/11-7-Gibson.pdf> adresinden alındı
- Goeres, E. M. (2016). *he Poetics of Commemoration: Skaldic Verse and Social Memory, c. 890-1070 (Oxford English Monographs)*. Oxford: Oxford University Press.
- Golden, P. B. (2003). *Nomads and their Neighbours in the Russian Steppe: Turks, Khazars and Qipchaqs*. Hampshire, Burlington: Variorum Collected Studies Series.
- Graslund, A.-S., & Lager, L. (2015). Rün Taşları ve Hristiyan Misyolları. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası içinde*(E. Kılıç, Çev., s. 787-799). İstanbul: Alfa.
- Hägg, I. (2016). Silks at Birka. F. Androshchuk, J. Shepard, & M. White (Ed.) içinde, *Byzantium and the Viking World* (s. 281-305). Uppsala: Uppsala Universitet.
- Haldon, J. (2017). *Bizans Tarih Atlası*. (A. Özdamar, Çev.) İstanbul: Alfa .
- Hallberg, P. (1975). *Old Icelandic Poetry Eddie Lay and Skaldic Verse*. (S. Lindgrenson, & P. Schach, Çev.) Lincoln ve London: University of Nebraska Press.
- Harris, Z., & Ryan, N. (2004). The Inconsistencies of History: Vikings And Rurik. *The Inconsistencies of History: Vikings And Rurik*, s. 105-130.

- Haywood, J. (1995). *The Historical Atlas of Vikings*. New York: Penguin Press.
- Haywood, J. (2016). *Northmen: The Viking Saga, AD 793-1241*. New York: Thomas Dunne Books St. Martin's Press.
- Heath, I. (2010). *Bizans Orduları 900-1461*. (B. Bayrı, Çev.) İstanbul: Türk İş Bankası Kültür Yayınları.
- Heath, I., & McBride, A. (1979). *Byzantine Armies 886-1118* (Cilt Men-at-Arms Series). (M. Windrow, Ed.) Osprey Publishing.
- Herrin, J. (2016). *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Holman, K. (2003). *Historical Dictionary of the Vikings*. Lanham, Maryland ve Oxford: The Scarecrow Press.
- Hultgård, A. (2015). Vikinglerin Dini. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası içinde* (E. Kılıç, Çev., s. 266-275). İstanbul: Alfa.
- Imber, C. (1999). Osmanlı Hanedan Efsanesi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12(1), s. 17-26.
- Jackson, T. (2003). The image of Old Rus in Old Norse literature (a place-name study). *Middelalderforum Oslo* (s. 29-56). Oslo: Oslo Universitet.
- Jackson, T. (2012). Harald, Bolgara Brennir, in Byzantine Service. L. Holmquist, & O. Minaeva (Ed.), *Scandinavia and the Balkans: Cultural Interactions with Byzantium*

and Eastern Europe in the First Millennium' Conference içinde (s. 72-83). Sofia: Cambridge Scholars Publishing.

Jackson, T. N. (2010). The Cult of St. Olaf and Early Novgorod. I. H. Garipzanov , & H. Antonsson (Ed.) *Saints and their Lives on the Periphery Veneration of Saints in Scandinavia and Eastern Europe (c.1000-1200)* içinde (Cilt 9, s. 147-167). Cursor Mundi, Brepols Publishers.

Jakobsson, S. (2008). The Schism that never was: Old Norse views on Byzantium and Russia. *Byzantinoslavica - Revue internationale des Etudes Byzantines*(1-2), s. 173-188.

Jakobsson, S. (2016). The Varangian legend: testimony from the Old Norse sources. F. Androschuk, J. Shepard, & M. White (Ed.) *Byzantium and the Viking World* içinde (s. 345-363). Uppsala: Uppsala Universitet.

Jansson, S. B. F. (1962). *The Runes of Sweden* (P. G. Foote Çev.) London: Phoenix.

Jarring, G. (1978). Evliya Celebi och marmorlejonet från Pireus. *Fornvännen Journal of Swedish Antiquarian Research*(73), s. 1-4. Mayıs 31, 2020 tarihinde http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/2328/1978_001.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı.

Jarring, G. (1978, Ekim). Evliya Çelebi ve Pire'deki Mermer Aslan (2 resimle birlikte). *Bellethen*, XLII(168), s. 775-779. Mayıs 31, 2020 tarihinde

<https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/belleten-cilt-xlii-sayi-168-yil-1978-ekim/>

adresinden alındı.

Jesch, J. (2015). Viking Çağında Şiir. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 366-376). İstanbul: Alfa.

Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken.

Källström, M. (2016). Byzantium reflected in the runic inscriptions of Scandinavia. F. Androshchuk , J. Shepard , & M. White (Ed.) *Byzantium and the Viking World* içinde (s. 169-187). Uppsala: Uppsala Universitet.

Kazhdan, A. P. (Ed.). (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium* (Cilt II). New York ve Oxford: Oxford University Press.

Kazhdan, A. P. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium* (Cilt I). New York: Oxford University Press.

Klejn, L. S. (2013). The Russian controversy over the Varangians. L. Bjerg, J. H. Lind, & S. M. Sindbaek (Ed.) *From Goths to Varangians (Black Sea Studies): Communication & Cultural Exchange Between the Baltic & the Black Sea* içinde (s. 27-39). Aarhus: Aarhus University Press.

Knirk, J. E. (1999). Runer i Hagia Sofia i Istanbul. J. E. Knirk (Ed.) içinde, Nytt Om Runer: Meldingsblad om runeforskning (Cilt 19, s. 26-27).

- Kuiper, K. (Ed.). (2012). *Prose Literary Terms and Concepts* (Cilt The Britannica Guide to Literary Elements). New York: Britannica Educational Publishing .
- Kurat, A. N. (1937). *Peçenek Tarihi*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Kurat, A. N. (1987). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (2. b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Langer, L. N. (2002). *Historical Dictionary of Medieval Russia*. Landham, Maryland ve London: The Scarecrow Press.
- Lastivertli Aristakes . (2019). *Ermeni Bir Rahibin Gözünden Selçuklular ve Anadolu'nun Fethi*. (İ. Aslan, Çev.) İstanbul : Post.
- Lind, U. H. (2013). Royal family connections and the Byzantine impact on Danish Romanesque church frescos. Queen Margareth Fredkulla and her nieces. S. M. Sindbæk, L. Bjerg, & J. H. Lind (Ed.), *From Goths to Varanginas: Communication and Cultural Exchange Between the Baltic and Black Sea* içinde (s. 381-413). Aarhus: Aarhus University Press.
- Lönnroth, L. (2015). İzlanda Sagaları. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 383-392). İstanbul: Alfa.
- Mango, C. A. (1973). *Eudocia Ingerina, the Normans and the Macedonian Dynasty*. Recueil de Travaux de L'Institut des Etudes Byzantines.

- Mikkelsen, E. (2015). Vikingler ve İslam. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 685-694). İstanbul: Alfa.
- Mitchell, S. (2015). Kahramanlık Sagaları ve Efsanevi Sagalar. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 402-408). İstanbul: Alfa.
- Montgomery, J. (2015). Arapça Kaynaklarda Vikingler. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 694-708). İstanbul: Alfa.
- Montgomery, J. (2015). Arapça Kaynaklarda Vikingler. S. Brink, & N. Price (Ed.) *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 694-708). İstanbul: Alfa.
- Norwich, J. J. (2013). *Bizans Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)*. (S. H. Riegel, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Oakeshott, E. (2006). *The Sword in the Age of Chivalry*. Bury St Edmunds: St. Edmundsbury Press.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devlet Tarihi (7. b.)*. (F. Işıltan, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özkan, S. (2015). Bizans'taki Varenglerin İskandinavya'daki Dinsel Fethe Etkileri. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX(2), s. 525-543.
- Özkan, S. (2018). Anadolu'da Bir Viking Haçlısı: Svend Svensson. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35(2), s. 154-161.

- Page, R. I. (2013). *İskaninav Mitleri*. (İ. Yılmaz, Çev.) Ankara: Phoenix.
- Paul, V. (1190). *Bread and Circuses Historical Sociology and Political Pluralism*. (B. Pearce, Çev.) İngiltere: Penguin Books.
- Piltz, E. (2004). Orta Bizans Saray Kıyafeti. H. Maguire içinde, *Bizans Saray Kültürü 829-1204* (M. Günay, Çev., s. 63-95). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Poole, R. (1991). *Viking Poems on War and Peace A Study in Skaldic Narrative*. Toronto, Buffalo ve London: University of Toronto Press.
- Price, N. (2019). *The Viking Way: Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia*. Oxford & Philadelphia: Oxbow.
- Pritsak, O. (1977, Temmuz). The Origin of Rus'. *The Russian Review*, 36(3), pp. 249-273.
- Riasanovsky, N. (2005). *Russian Identities a Historical Survey*. Oxford: Oxford University Press.
- Riasanovsky, N. V., & Steinberg, M. D. (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze* (2. b.). İstanbul: İnkılap.
- Richards, J. (2005). *Vikings: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University.
- Rifat, S. (1999). Sekiz Yüzyıllık Bir Tanıklık: Aleksiad. (S. Ciliv, Ed.) *Cogito*(17), s. 247-253.

- Scheel, R. (2016). Concepts of cultural transfer between Byzantium and the north. F. Androschchuk, J. Shepard, & M. White (Ed.) *Byzantium and the Viking World* içinde (s. 53-91). Uppsala: Uppsala Universitet.
- Schreiner, P. (2011). Konstantinopolis'te Seyyahlar ve Rehberleri. A. Pralong (Ed.) *Bizans Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar* içinde (B. K. Bayrı, Çev., s. 302-315). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Seed, P. (2014). *The Oxford Map Companion One Hundred Sources in World History*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Shepard, J. (1978). Shepard, Why did Russians attack Byzantium in 1043? *BNJ*(XXII), s. 147-212.
- Shepard, J. (1984-85). Yngvarr's Expedition to the East and a Russian Inscribed Stone Cross. *Saga-Book* içinde (Cilt XXI, s. 222-293). London: Viking Society for Northern Research University College London.
- Shepard, J. (2006). The origins of Rus' (c.900-1015). M. Perrie (Ed.) içinde, *Russia Volume I From Early Rus' to 1689* (47-73, Çev.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shepard, J. (2015). Viking Rus ve Bizans. S. Brink, & N. Price (Ed.) içinde, *Viking Dünyası* içinde (E. Kılıç, Çev., s. 626-653). İstanbul: Alfa.

- Snaedal, T. (2016). Runes from Byzantium: reconsidering the Piraeus lion. F. Androshchuk, J. Shepard, & M. White (Ed.), *Byzantium and the Viking World* içinde (s. 187-215). Uppsala: Uppsala Universitet.
- Stalsberg, A. (1982). Scandinavian Relations With Northwestern Russia During The Viking Age: The Archaeological Evidence. *Journal of Baltic Studies, Special Issue: Relations Between Scandinavia And The Souteastern Baltic/Northwestern In Russia In The Viking Age*, 13(3), s. 267-295.
- Svårdström, E. (1970). Runorna i Hagia Sofia. *Fornvännen Journal of Swedish Antiquarian Research*(65), s. 247-249. Temmuz 15, 2020 tarihinde <http://samla.raa.se/xmlui/handle/raa/2122> adresinden alındı.
- Şahin, F. (2018). *Patara V.2 Patara Metal Buluntuları*. İstanbul: Ege Yayınları
- Taşagıl, A. (2000). İdil Bulgar Hanlığı. *TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 34. cildinde*, 213-214) (Cilt 21, s. 472-474). içinde İstanbul: TDV.
- Taşagıl, A. (2009). Sakalibe. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 36, s. 3-4). içinde İstanbul: TDV.
- Thomov, T. (2014). Four Scandinavian ship graffiti from Hagia Sophia. *Byzantine and Modern Greek Studies*, 38(2), s. 167-184. Temmuz 15, 2020 tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1179/0307013114Z.00000000043> adresinden alındı.

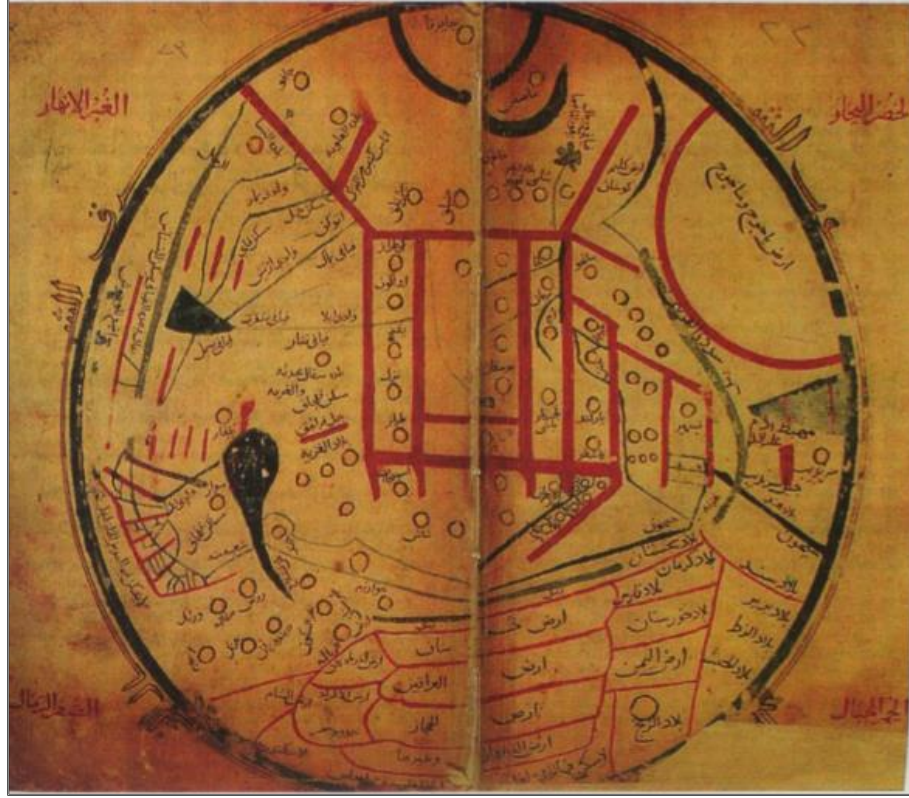
- Thomsen, V. L. (2010). *The Relations Between Ancient Russia and Scandinavia, and the Origin of The Russian State: Three Lectures Delivered at the Taylor Institution, Oxford, in May, 1876*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tibi, A. (1996). The Viking in Arabic Sources. *Islamic Studies*, 35(2), s. 211-217.
- Treadgold, W. (1995). *Byzantium and Its Army 284-1081*. Stanford: Stanford University Press.
- Treadgold, W. (2013). *The Middle Byzantine Historians*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Tsamakda, V. (2002). *The Illustrated Chronicle of Ioannes Skylitzes in Madrid*. Leiden: Alexandros Press.
- Valk, H. (2015). Vikingler ve Doğu Baltık. S. Brink, & N. Price (Ed.), *Viking Dünyası içinde* (E. Kılıç, Çev., s. 613-626). İstanbul: Alfa.
- Vernadsky, G. (1973). *Kievan Russia*. Yale University Press.
- Vernadsky, G. (2015). *Rusya Tarihi*. (D. Mızrak, & E. Mızrak, Çev.) İstanbul: Selenge.
- Williams, H. (2015). Rünler. S. Brink, & N. Price (Ed.), *Viking Dünyası içinde* (E. Kılıç, Çev., s. 353-366). İstanbul: Alfa.
- Woolf, D., Foot, S., Robinson, C. F., & Hesketh, I. (Ed.). (2012). *The Oxford History of Historical Writing Volume 2: 400-1400*. Oxford: Oxford University Press.
- Yotov, V. (2011). Byzantine Time Swords (10th–11th Centuries) in Romania. I. M. Tiplic (Ed.), *Militaria Mediaevalia in Central and South Eastern Europe, Sibiu, October*

14th-17th 2010. içinde *VIII*, s. 35-45. Sibiu: Studia Universitatis Cibiniensis Series Historica.

Yotov, V. (2016). Traces of the presence of Scandinavian warriors in the Balkans. F. Androshchuk, J. Shepard , & M. White (Ed.) *Byzantium and the Viking World* içinde (s. 241-255). Uppsala: Uppsala Universitet.

RESİMLER

Resim 1. Kaşgarlı Mahmud'un Dünya Haritası, (Seed, 2014, s.63)

Resim 2. Yanmayan İncil ve Şaşırın Ruslar, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya 130vr.

Resim 3. İmparator Ioannes Çimiskes Svyatoslav'a elçi gönderiyor, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya. 171vr.

Resim 4. İmparator Ioannes Çimiskes Svyatoslav ile bir araya geliyor, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya. 172vr.

Resim 5. Svyatoslav Peçenekler tarafından öldürülmesi, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid, İspanya 173vr.

Resim 6. İmparator V. Leon'un naaşı ve Hipodrom'daki Vareglar, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid İspanya. 26vr.

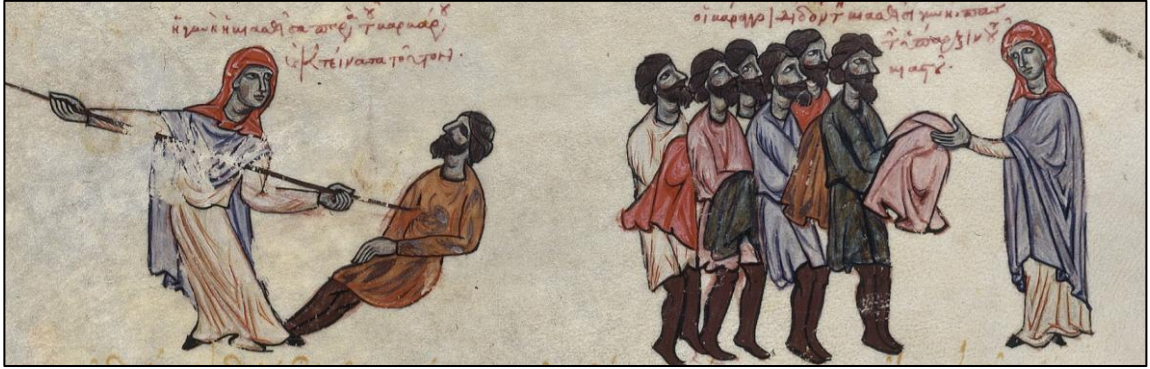

Resim 7. Yahuda'nın İhaneti, Vareglar detay. Karşı Kilise (St. John Kilisesi) Nevşehir., Türkiye. (D'Amato, 2010, s.12)

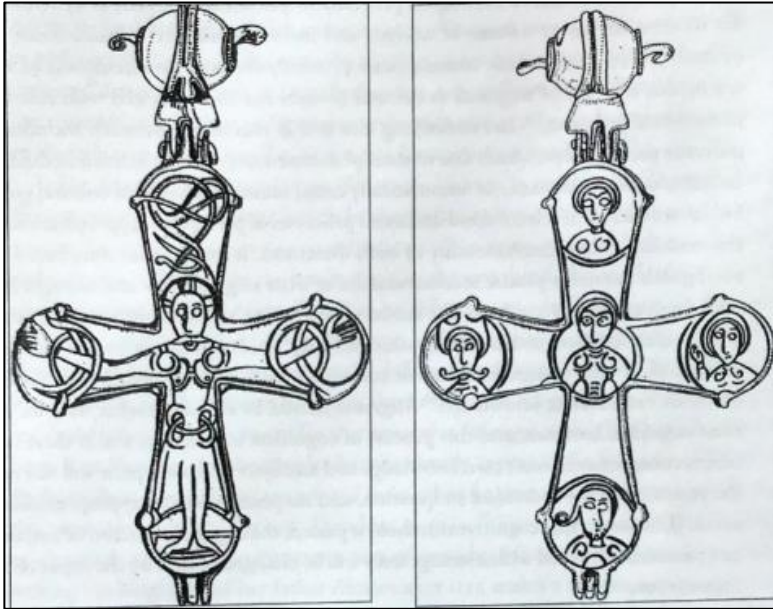

Resim 8. Yahuda'nın İhaneti, Varg askeri ayrıntı. Nea Moni Manastırı, Sakız Adası, Yunanistan. (D'Amato, 2010, s.8)

Resim 9. Trakyalı kadının Vareg askerini öldürmesi ve sonrasında eşyalarının kadına verilmesi, Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid Ulusal Kütüphanesi, Madrid İspanya. vr.208.

Resim 10. Gâtebo, İsveç'te bulunan ve Gâtebo Haçı adı ile anılan kolye ucu. (Scheel, 2016, s.60)

Resim 11. Gullunge, İsveç'te bulunmuş olan bir Enkolpion'un ön ve arka yüzleri. Maria orans İskandinav yorumu. (Scheel,2016, s.62)

Resim 12. Bizans tipli ha, Gundeslevmagle Gömüsü, Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag, (yazar fotoğrafi)

Resim 13. Bizans tipli ha, 11. yüzyıl. Gundeslevmagle Gömüsü, Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag, (yazar fotoğrafi ayrıntı)

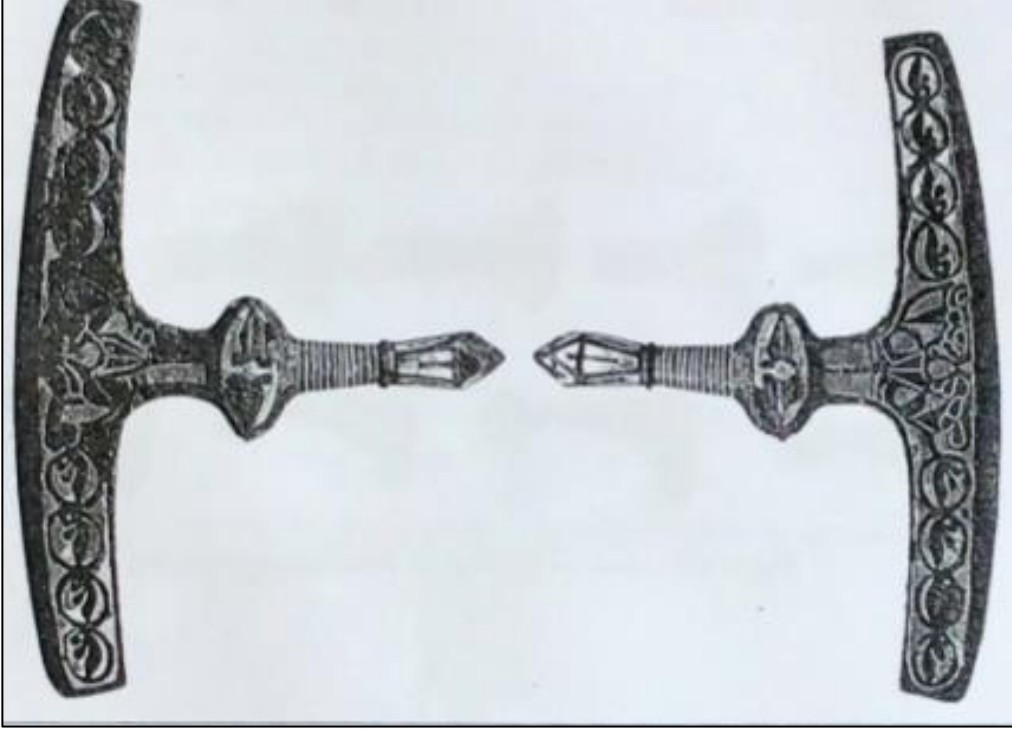

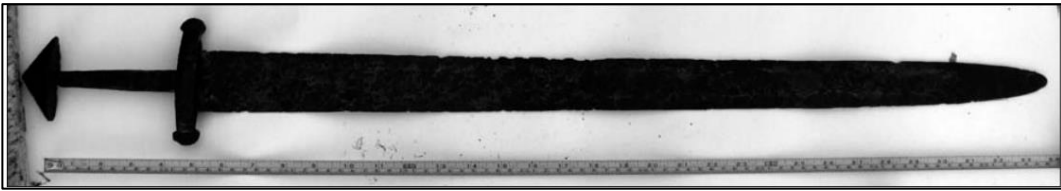
Resim 14. Jørlunde Kilise'si, Son Akşam Yemeği, kuzey duvarı mihrabı doğu köşesi, 1125 – 1150, Jørlunde, Kuzey Zelanda, Danimarka. (Haastrup & Lind, 2013, s.403)

Resim 15. Målv Kilisesi'nin doğu duvarı nefi, Meryem Ana ve Çocuk İsa, 1125 – 1150.
Målv, Danimarka. (Hastrup & Lind, 2013, s.399)

Resim 16. 10. yüzyıl ile 11. yüzyıl arası İskandinav tarzda bezenmiş balta başı. Şumnu, Bulgaristan. (Yotov, 2016, s.247)

Resim 17. 11. yüzyıl İskandinav kılıcı, Silistre, Bulgaristan. (D'Amato, 2010, s. 21)

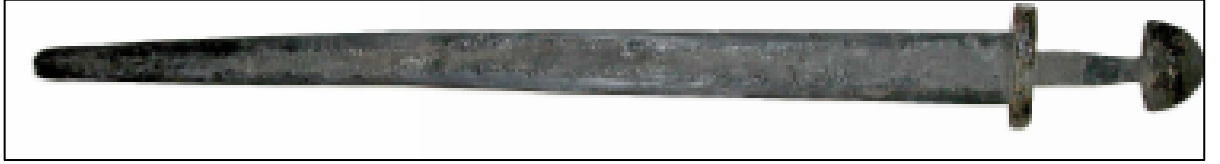
Resim 18. 10.yüzyılın ilk çeyreği ile 11.yüzyıla tarihlenen bir İskandinav kılıcı, Hacıyürük, Bulgaristan. (D'Amato, 2010, s.19)

Resim 19. 11. yüzyıl ile 12. yüzyıl arasında tarihlenen İskandinav kılıcı, Kutlu Viçe Bulgaristan. (D'Amato, 2010, s.19)

Resim 20. 9. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasına tarihlenen bir İskandinav kılıcı, (Søndersø Gölü, Jutland Danimarka) Danimarka Ulusal Müzesi, Kopenhag, Danimarka. (yazar fotoğrafı)

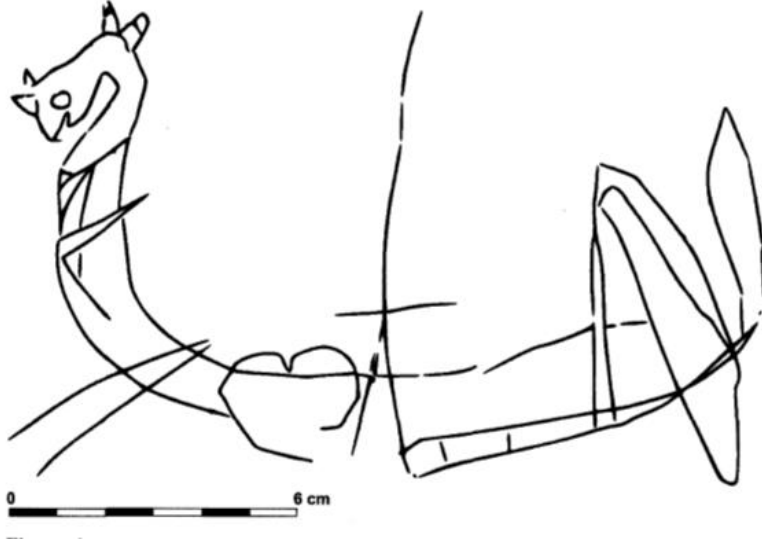
Resim 21. 10. yüzyıl ile 11. yüzyıl arasına tarihlenen İskandinav kılıcı. Albești, Romanya. (Yotov, 2011, s. 45)

Resim 22. 11. yüzyıla tarihlenen İskandinav kılıcı. Yumuktepe, Mersin, Türkiye. (Androshchuk & Köroğlu, 2016, s.228)

Resim 23. 9. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasına tarihlenen İskandinav kılıcı, Patara, Antalya, Türkiye. (Şahin, 2018, s.50)

Resim 24. Ayasofya'da güney galeri kuzeybatı sütunda yer alan "Viking Savaş" gemisi grafitisi. (Thomov, 2014, s.175)

Resim 25. Pire (Piraeus) Aslanı birebir çizimi. Venedik, İtalya. (Jarring, G. (1978).